

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บ้านหนองเลา บ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

.

โดย

นายวรสถิตย์ บัวแดง และคณะ

มกราคม 2564

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพชุมชน ในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บ้านหนองเลา บ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

คณะผู้วิจัย

1. นายวรสถิตย์ บัวแดง
2. นางสาวกัญธิมา มงคลดี
3. นายสมชาย กู้วัฒนสกุล
4. นางสาวปัทมาพร บัวแดง
5. นางสาวเนตรชนก แดงชาติ
6. นางสาวปิยาพัชร บัวชุม

สนับสนุนโดย

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

บทสรุปผู้บริหาร

รายงานการวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในพื้นที่บ้านหนองเลา หมู่ที่ 8 และบ้านธาตุภูซาง หมู่ที่ 10 ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 1) เพื่อศึกษาศักยภาพชุมชนทางด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม 2) เพื่อหาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของชุมชนและสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง 3) เพื่อพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย ได้แก่ นักวิจัยคนรุ่นใหม่และนักวิจัยเยาวชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา ซึ่งดำเนินการวิจัยโดยทีมวิจัยคนรุ่นใหม่และทีมวิจัยเยาวชน

งานวิจัยนี้มีขอบเขตในการศึกษาด้านเนื้อหา คือ ศึกษาศักยภาพของชุมชนในด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา แนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชน และสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย ได้แก่ นักวิจัยคนรุ่นใหม่และนักวิจัยเยาวชนของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซางเป็นผู้ดำเนินการหลักตลอดโครงการ มีกลุ่มเป้าหมายหลัก คือ นักวิจัยคนรุ่นใหม่ของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซางจำนวน 6 คน นักวิจัยเยาวชนในพื้นที่บ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง จำนวน 8 คน กลุ่มเป้าหมายรอง คือ ประชาชนในพื้นที่บ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ได้แก่ ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ประกอบการในท้องถิ่น อุทยานแห่งชาติภูซาง องค์กรทางศาสนา องค์กรด้านการศึกษา

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยและการพัฒนา (Research and Development) โดยใช้กระบวนการ วิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (Participatory Action Research Community Base Research: PAR-CBR) เน้นการมีส่วนร่วมในการค้นหาข้อมูลเชิงคุณภาพและนำฐานข้อมูลความรู้มาปรับใช้ในการปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน ทีมวิจัยใช้เครื่องมือในการศึกษาจากการใช้วิธีสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม สังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสำรวจ แบบบันทึกและปฏิบัติการจริง โดยวางกรอบการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งมีระเบียบการวิจัยดังนี้

1) การศึกษาศักยภาพชุมชนทางด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม เป็นการค้นหาศักยภาพพื้นที่ 4 ด้านได้แก่ กายภาพ สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ซึ่งดำเนินงานดังนี้ การชี้แจง

โครงการวิจัยร่วมกับ ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ ทีมวิจัยเยาวชน ผู้นำชุมชน ที่ปรึกษาโครงการ วิสาหกิจชุมชน คนในชุมชน การลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยทีมวิจัยคนรุ่นใหม่และทีมวิจัยชุมชนทั้ง 4 ด้านที่กล่าวไปข้างต้น โดยผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้นำชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และคนในชุมชน จากนั้นรวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลเพื่อออกแบบการทำงานในขั้นต่อไป

2) การหาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของชุมชนและสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง มีการดำเนินงาน ขั้นตอนการประชุมเตรียมทีมวิจัยและออกแบบเครื่องมือการลงเก็บข้อมูลวิจัยร่วมกับ ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ ทีมวิจัยชุมชน ทีมที่ปรึกษา ผู้นำชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น ผู้นำทางศาสนา การลงมือปฏิบัติการของทีมวิจัยคนรุ่นใหม่และทีมวิจัยชุมชนผ่านกิจกรรม การปั่นจักรยานเพื่อศึกาเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชนและบริบทดดยรอบ กาดละอ่อน (ตลาดของกลุ่มเยาวชนละอ่อนHome) การแข่งขันทำอาหาร การทดลองการท่องเที่ยว การจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบ Chef table จากนั้นจึงเรียบเรียงและสรุปข้อมูลวิจัยนำมาสู่การนำเสนอผลงานคืนข้อมูลแก่ชุมชน เพื่อตรวจสอบข้อมูลกับทางชุมชนและรับฟังข้อเสนอแนะจากแนวทางการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน

3) การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย ได้แก่ นักวิจัยคนรุ่นใหม่และนักวิจัยเยาวชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา มีการดำเนินงานเวทีชี้แจงโครงการวิจัยกับทีมดำเนินงาน การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยซึ่งจัดโดยทีมคณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.) ในการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม การอบรมเครื่องมือในการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลวิจัย จึงได้ทดลองเก็บข้อมูลจากการลงพื้นที่ปฏิบัติจริง ทีมวิจัยได้ทบทวนเอกสารและศึกษางานที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางนำใช้ในการออกแบบการทำงานในพื้นที่ หลังจากจบกระบวนการทำงานทั้งหมดจึงจัดเวทีถอดบทเรียนเพื่อสะท้อนการทำงานภายในทีม นำมาสู่การจัดทำเอกสารสรุปรายงานการวิจัยเพื่อสรุปผลข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูล แล้วนำข้อมูลจากกระบวนการดำเนินงานมาวิเคราะห์และสังเคราะห์จัดทำเป็นโมเดลการท่องเที่ยวเพื่อนำไปพัฒนาพื้นที่ต่อไป

จากการศึกษาศักยภาพชุมชนทางด้าน 1) กายภาพ 2) สังคม 3) เศรษฐกิจ 4) วัฒนธรรม ทำให้เห็นศักยภาพด้านที่เด่นไม่ว่าจะเป็นด้านวัฒนธรรมไทลื้อยังคงเด่นชัด เช่น การเลี้ยงผี การรับประทานอาหารพื้นเมืองประเภท น้ำพริก ต้ม แกง วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่พึ่งพิงธรรมชาติ การทำเกษตรกรรมในชุมชน ด้านทำเลที่ตั้งชุมชน การที่ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และด้านที่ควรพัฒนาต่อไป จากจุดเด่นที่ได้จากการเก็บข้อมูลพื้นฐานของชุมชนจึงนำมาสู่การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และค้นหาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนในรูปแบบการเรียนรู้วัฒนธรรมผ่านอาหาร หรือ การท่องเที่ยวเชิงอาหาร ผ่านกิจกรรมการศึกษาเส้นทางปั่นจักรยานในชุมชนและบริบทโดยรอบ กาดละอ่อน การจัด Chef table กิจกรรมข้างต้นชุมชนมีส่วนร่วมในการทำงานทางทีมวิจัยได้ประสานงานให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในแต่ละภาคส่วนของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในช่วงแรกของการทำ

วิจัยพบว่า ผู้ที่เกี่ยวข้องได้ให้ความสนใจในการเข้าร่วมวางแผน ให้ข้อเสนอแนะแก่ทีมวิจัยและการเก็บข้อมูล รวมไปถึงการแสวงหาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของทีมวิจัย พบว่าชุมชนมีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว ทั้งด้วยทรัพยากรบุคคล กลุ่มละอ่อนโฮมและกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ที่เข้ามาทดลองจัดการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมนั้นมีบุคลากรหรือทรัพยากรบุคคลในชุมชนที่ทำหน้าที่ บุคลากรที่สามารถแปรรูปวัตถุดิบทางการเกษรเป็นอาหารได้ เช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชน “โฮมฮอมฮัก” เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาชุมชนทางด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ผ่านการทดลองจัดการท่องเที่ยวและประเมินศักยภาพชุมชนไปด้วยกัน ยังมีความร่วมมือจากอุทยานแห่งชาติภูซางในการอำนวยสถานที่ในการจัดกิจกรรมร่วมกับทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ ทีมวิจัยเยาวชน และผู้นำชุมชน การดำเนินโครงการวิจัยนอกจากจะเป็นการพัฒนาชุมชนแล้วยังเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย ทั้งทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ในการทำงานชุมชนในหลากหลายมิติ และทีมวิจัยเยาวชนทำให้เยาวชนได้ใช้เวลาว่างค้นหาศักยภาพตัวเองในการทำงาน ดังนั้นนอกจากจะเป็นการพัฒนาศักยภาพพื้นที่แล้วยังได้พัฒนาศักยภาพคนด้วย

จากการศึกษาศักยภาพชุมชนและศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทำให้ได้โมเดลการท่องเที่ยวเชิงอาหารตามแนวทางการพัฒนาพื้นที่ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของบ้านหนองเลา บ้านธาตุภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา ซึ่งนำเสนอถึงขั้นปัจจัยป้อนเข้า (Input) คือการก่อตั้งทีมวิจัยในชุมชนขึ้น ศักยภาพพื้นที่ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ขั้นกระบวนการ (Process) คือการลงมือปฏิบัติการตั้งแต่การหากลุ่มเป้าหมาย ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การดำเนินกิจกรรม การจัดการและการประเมินผลทั้งด้านศักยภาพพื้นที่ การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และศักยภาพทีมวิจัย ขั้นสุดท้ายคือผลผลิต (Output) เป็นสิ่งที่ได้จากการปฏิบัติการในรูปแบบการเรียนรู้ของทางชุมชนและทางทีมวิจัย นอกจากการพัฒนาศักยภาพภายในชุมชนยังสามารถถ่ายทอดรูปแบบการพัฒนาสู่ชุมชนอื่นอย่างยั่งยืนได้อีกด้วย การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ทีมวิจัยเห็นข้อเสนอแนะต่อการวิจัยนี้ว่าทีมวิจัยควรทำแบบฟอร์มการเก็บข้อมูลให้ชัดเจน เพื่อง่ายต่อการรวบรวมและวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล ควรศึกษาบริบทหรือสถานที่ท่องเที่ยวโดยรอบ รวมถึงผู้ประกอบการในด้านต่าง ๆ เพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวและการบริการที่หลากหลาย การพัฒนาศักยภาพคนรุ่นใหม่ควรมีแบบฟอร์มการประเมินที่ชัดเจน และประเมินทั้งระยะเริ่ม ระยะกลาง และจบโครงการ อีกทั้งการทำงานกับเยาวชนจะต้องมีการเคลื่อนไหวตลอด เพื่อการทำงานที่ต่อเนื่องควรมองหากลุ่มเยาวชนที่อยู่ในชุมชนมาร่วมดำเนินงานด้วย เพื่อให้เขาสามารถเข้าร่วมดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องและพัฒนาศักยภาพให้เขาสามารถพัฒนาตนเองสู่การสร้างอาชีพต่อไปได้

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์ ภายใต้โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บ้านหนองเลา บ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา โดยมีทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ ทีมวิจัยชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลากหลายฝ่ายมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการจนเสร็จสิ้นสมบูรณ์ ทีมวิจัยจะต้องขอขอบคุณบุคคลที่มีส่วนร่วมในโครงการวิจัย ดังต่อไปนี้

ขอขอบคุณมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอส.) กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ที่ให้การสนับสนุนทั้งความรู้ เครื่องมือ และแนวทางในการทำโครงการ และการสนับสนุนเงินทุนในการดำเนินงานตลอดทั้งโครงการ

ขอขอบคุณดร.ฤทัยภัทร พิมลศรี อาจารย์มหาวิทยาลัยพะเยา คุณครูวสันต์ สุธรรมมา ครูนางวรวลัญจน์ กศน.ภูซาง ที่ปรึกษาโครงการในพื้นที่ทำงาน ในการให้คำแนะนำ การเขียนเล่มวิจัยตลอดการดำเนินโครงการ

ขอขอบคุณอำเภอภูซางและอบต. ภูซาง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 8 และหมู่ที่ 10 ที่ให้คำแนะนำความร่วมมือและสนับสนุนการปฏิบัติโครงการเรื่อยมา เพื่อมุ่งหวังว่าการทำโครงการนี้จะมีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชนในอนาคต

ขอขอบคุณคนในชุมชนทั้งสองหมู่บ้าน ในการเป็นผู้ให้ข้อมูลแก่ทีมวิจัย และเข้าร่วมการทำโครงการจนเสร็จสมบูรณ์ เพื่อหวังว่าจะเกิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ขอขอบคุณทีมเชฟเจน ที่การเข้ามาเป็นวิทยากรและพี่เลี้ยงโครงการ ในการให้คำแนะนำทีมงานในการทำวิจัยและการพัฒนาทักษะแก่ทีมวิจัยให้สามารถทำการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ สามารถสะท้อนความเป็นชุมชนไทลื้อออกมาได้

ขอขอบคุณวิสาหกิจชุมชนโฮม ฮอม ฮัก ที่ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในโครงการผ่านการจัดกิจกรรม Chef table Good morning Phusang เพื่อเป็นการทดลองการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่จัดโดยคนในชุมชน

ขอขอบคุณทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ (กลุ่ม Moose) และทีมวิจัยชุมชน (กลุ่มละอ่อน Home) ที่ร่วมกันออกแบบ วางแผน ลงมือปฏิบัติงานร่วมกันมาโดยตลอด และการทำวิจัยในครั้งนี้สามารถพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยให้มีความพร้อม สามารถรับมือกับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนในภายภาคหน้าได้

วรสถิตย์ บัวแดง และคณะ

มกราคม 2564

บอกเล่าเพื่อทำความเข้าใจร่วมกัน

การศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพชุมชน ในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในพื้นที่บ้านหนองเลาหมู่ที่ 8 และบ้านธาตุภูซางหมู่ที่ 10 ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมโดยคนรุ่นใหม่และเยาวชนในพื้นที่เป็นผู้วิจัยค้นหาศักยภาพชุมชนในด้านสังคม ศิลปวัฒนธรรม ด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพ และแนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชน การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์ รวมถึงการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยชุมชนคนรุ่นใหม่และนักวิจัยชุมชนในท้องถิ่น ค้นพบว่าศักยภาพชุมชนมีความหลากหลายมุมมอง หลากหลายความเข้าใจ หลากหลายการเข้าถึง ทำให้มีความหลากหลายแนวทางการพัฒนา รวมถึงปัจจุบันสังคมโลกตกอยู่ในสภาวะโรคระบาด(COVID-19) ทำให้ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวโดยตรงจึงเป็นข้อท้าทายอย่างมากสำหรับทีมวิจัย ถึงกระนั้นจากวิกฤตโรคระบาดทำให้เราได้กลับมาทบทวนถึงข้อจำกัดและต้นทุนชุมชนอย่างละเอียดและความเป็นไปได้สำหรับการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่จะตอบโจทย์สังคมการท่องเที่ยวในยุคโรคระบาด ทำให้เราค้นพบเรื่องเล็กๆที่ใกล้ตัวอย่างเรื่องอาหาร เรื่องสุขภาพ เรื่องความใส่ใจ ที่จะนำไปสู่การท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์ในรูปแบบเรา นำไปสู่ความภาคภูมิใจในการค้นหากับตอบในครั้งนี้ และความภาคภูมิใจกับการเป็น “นักวิจัยบ้านเฮา”

บทคัดย่อ

รายงานการวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในพื้นที่บ้านหนองเลา หมู่ที่ 8 และบ้านธาตุภูซาง หมู่ที่ 10 ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 1) เพื่อศึกษาศักยภาพชุมชนทางด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม 2) เพื่อหาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของชุมชนและสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง 3) เพื่อพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย ได้แก่ นักวิจัยคนรุ่นใหม่และนักวิจัยชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

จากการศึกษาการพัฒนาทีมวิจัยซึ่งมีทีมวิจัย 2 ทีม ได้แก่ ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่จำนวน 6 คน และทีมวิจัยเยาวชนจำนวน 12 คน เป็นผู้ดำเนินการหลักตลอดโครงการ โดยทีมวิจัยศึกษาศักยภาพชุมชนทางด้าน 1) กายภาพ 2) สังคม 3) เศรษฐกิจ 4) วัฒนธรรม ทำให้เห็นศักยภาพด้านที่เด่นไม่ว่าจะเป็นด้านวัฒนธรรมไทลื้อ ด้านทำเลที่ตั้งชุมชน การมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ จากการศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวผ่านการทำกิจกรรมได้แก่ การปั่นจักรยานเพื่อศึกษาเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชน การจัดกาดละอ่อน Home การแข่งขันทำอาหาร การทดลองการท่องเที่ยว การจัด Chef table Good morning Phusang การค้นหาแนวทางพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยและคนในชุมชนตลอดระยะเวลาการดำเนินโครงการวิจัย

จากการศึกษาศักยภาพชุมชนและศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทำให้เกิดแนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมนในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ผ่านโมเดลการจัดการท่องเที่ยวเชิงอาหารของบ้านหนองเลา บ้านธาตุภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยาที่มีปัจจัยตั้งต้นคือ ทีมวิจัย ศักยภาพพื้นที่ ศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยว นำมาสู่กระบวนการดำเนินการ ได้แก่ การหาเป้าหมาย การออกแบบกิจกรรม การจัดการ การทดลองการท่องเที่ยว และการประเมินผล ซึ่งกระบวนการทั้งหมดนี้เกิดจากการศึกษาข้อมูล การวางแผน การพัฒนาการดำเนินการ เพื่อตอบโจทย์เป้าหมายการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างยั่งยืนโดยมีพื้นฐานจากชุมชน โมเดลนี้สามารถถ่ายทอดรูปแบบการพัฒนาสู่ชุมชนอื่นได้อีกด้วย

คำสำคัญ: การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม, การเสริมสร้างศักยภาพชุมชน, การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

สารบัญ

หน้า

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร ก
กิตติกรรมประกาศ ง
บอกเล่าเพื่อทำความเข้าใจร่วมกัน จ
บทคัดย่อ ฉ
สารบัญ ช
สารบัญตาราง ฌ
สารบัญภาพ ญ
บทที่
1 บทนำ 1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา 1
1.2 โจทย์ของการวิจัย 2
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย 3
1.4 ขอบเขตของการศึกษา 3
1.5 ประเด็นของการศึกษา 3
1.6. กระบวนการดำเนินงานวิจัย 4
1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย 5
1.8 นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ 6
2 การทบทวนเอกสาร 9
2.1 บริบทพื้นที่ศึกษา 9
2.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง 21
2.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 43
3 ระเบียบวิธีวิจัย 46
3.1 การศึกษาศักยภาพของชุมชนในด้านสังคม กายภาพ เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา 46
3.2 การหาแนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชน และสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา 52

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

3.3 การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย ได้แก่ นักวิจัยคนรุ่นใหม่และนักวิจัยเยาวชนของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา 58
4 ผลการศึกษา 67
4.1 การศึกษาศักยภาพของชุมชนในด้านสังคม กายภาพ เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา 67
4.2 การหาแนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชน และสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา 85
4.3 การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย ได้แก่ นักวิจัยคนรุ่นใหม่และนักวิจัยเยาวชนของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา 99
5 สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ 108
5.1 สรุปและอภิปรายผล 108
5.2 แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว 116
5.3 ปัญหาที่พบ 117
5.4 ข้อเสนอแนะ 119
บรรณานุกรม 121
ภาคผนวก 126
ภาคผนวก ก ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ กิจกรรมที่ดำเนินการและผลที่ได้รับตลอดโครงการ 126
ภาคผนวก ข การนำผลจากโครงการไปใช้ประโยชน์ 139
ภาคผนวก ค บันทึกการเดินทางสำรวจการท่องเที่ยว 141
ภาพผนวก ง รูปภาพการดำเนินกิจกรรม 144
ภาคผนวก จ ประวัติทีมวิจัย 185

สารบัญตาราง

ตารางที่ หน้า

2-1 กิจกรรมการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ในเวลา 1 ปี ของชุมชนบ้านหนองเลา และบ้านธาตุภูซาง 15

3-1 วิธีวิจัย 66

4-1 คณะผู้นำชุมชนของบ้านหนองเลาปี 2563 69

4-2 รายชื่อแขกผู้ร่วมงาน Good morning Phusang 99

สารบัญภาพ

ภาพที่ หน้า

2-1 แผนที่โดยสังเขป อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา 10

2-2 แผนที่โดยสังเขป ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา 11

2-3 แผนที่ชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา 13

4-1 ประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านหนองเลา บ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา 68

4-2 แผนที่ชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา 71

4-3 แผนที่รอบนอกบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา 72

4-4 ปฏิทินการผลิตตลอดทั้งปีของคนในชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง 75

4-5 การแต่งกายแบบไทลื้อของผู้หญิง. 76

4-6 ลักษณะภายในวิหารวัดบ้านหนองเลา 77

4-7 ศาลาเลี้ยงผีประจำหมู่บ้านมีการปรับปรุงใหม่เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2563 78

4-8 คนในชุมชนจะนำข้าวสารมาทำบุญตามประเพณีตานข้าวใหม่ 79

4-9 การสรงน้ำพระในวันพญาวันช่วงประเพณีปี๋ใหม่เมือง. 80

4-10 การประกอบพิธีส่งเคราะห์บ้าน ณ ใจบ้าน โดยพ่ออาจารย์ 81

4-11 การประกอบพิธีกรรมในวันยี่เป็งและการเผากองหลัว 82

4-12 การปล่อยโคมลอยและโคมไฟในวันยี่เป็ง 83

4-13 การเลี้ยงผีหลวงเหมืองหล้า 84

4-14 ปฏิทินชุมชนบ้านหนองเลา 84

4-15 การสำรวจเส้นทางปั่นจักรยานในชุมชน 87

4-16 การประชุมงานของกลุ่มละอ่อนโฮม 88

4-17 การทำขนมบัวลอยและน้ำเต้าหู้เพื่อขายในกาดละอ่อนโฮม. 89

4-18 สินค้าที่ขายในกาดละอ่อนโฮมที่ทำจากเด็กและคนในชุมชนมาร่วมขาย 90

4-19 กลุ่มละอ่อนโฮมออกตามหาวัตถุดิบในชุมชน 91

4-20 การแข่งขันทำอาหารของกลุ่มละอ่อนโฮม 91

4-21 บรรยากาศการทำอาหารร่วมกันระหว่างกลุ่มละอ่อนโฮม นักท่องเที่ยวชาวสเปน และผู้ปกครองของเด็ก 93

4-22 การประชุมแบ่งงานของผู้เข้าร่วมจัดกิจกรรม Good morning Phusang 95

4-23 การฝึกอบรมทักษะการจัดการเชฟเทเบิล 96

4-24 เมนูอาหารในงาน Good morning Phusang 97
4-25 บรรยากาศการเตรียมงาน Good morning Phusang 97
4-26 บรรยากาศการเตรียมงาน Good morning Phusang 98
5-1 โมเดลแนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชนในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ 117

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บ้านหนองเลาหมู่ที่ 8 และบ้านธาตุภูซางหมู่ที่ 10 ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา เป็นพื้นที่ในบริเวณเขตใกล้ชายแดนไทย-ลาว ด่านบ้านฮวก ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม โดยมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ น้ำตกภูซาง บ่อน้ำซับอุ่น เส้นทางศึกษาธรรมชาติน้ำตกภูซาง ถ้ำน้ำลอด น้ำตกห้วยโป่งผา ภูชมดาว ส่วนทรัพยากรทางศิลปวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิต คือ พระธาตุภูซาง เฮินไทลื้อ งานตักบาตรสองแผ่นดิน งานตานข้าวใหม่ งานเลี้ยงปางลูกปางหลาน งานเลี้ยงผีด่าน งานเลี้ยงผีดงชาวบ้าน งานบนข้าวจ้ำ งานตานก๋วยสลาก รวมถึงตลาดนัดชายแดนไทย – สปป.ลาว ซึ่งบ้านหนองเลา-บ้านธาตุภูซาง ยังมีผลิตภัณฑ์ ต่างๆ ของชุมชน เช่น น้ำพริกข่า น้ำพริกกบ จากกลุ่ม OTOP อาหารไตลื้อ ต่าง ๆ ของชุมชน ผ้าทอไตลื้อ บ้านหมุน งานแสดงของกลุ่มเยาวชน เป็นต้น

นับตั้งแต่ ปี 2557 เป็นต้นมา จังหวัดพะเยาได้มีการมุ่งเน้นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมโดยเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านและกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ซึ่งเป็นหนึ่งในกลยุทธ์ของยุทธศาสตร์ที่ 1 การส่งเสริมความปลอดภัย และการค้าการลงทุน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน (สำนักงานจังวัดพะเยา, 2557: น. 44) โดยมีเป้าหมายเพื่อ เพิ่มระดับความสำเร็จของการพัฒนาคุณภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดตั้งแต่ปี 2557 – 2560 ได้ ร้อยละ 5 ต่อปี (สำนักงานจังวัดพะเยา, 2557, น. 37) แต่การส่งเสริมกลับกระจุกตัวอยู่ในเพียงบางพื้นที่เท่านั้น เช่น พื้นที่บ้านฮวกซึ่งมีการใช้งบประมาณในการพัฒนาไปมากกว่า 50 ล้านบาท ภายในระยะเวลา 10 ปี ที่ผ่านมา และจากผลักดันการการดำเนินการพัฒนาพื้นที่เขตชายแดนบ้านฮวก (ด่านบ้านฮวก จังหวัดพะเยา เส้นทางใหม่การค้าชายแดนล้านนาตะวันออก, 2560) ขณะที่พื้นที่ใกล้เคียงหรือโดยรอบยังไม่มีนโยบายการพัฒนาที่ไม่ชัดเจน

จากเหตุการณ์การกำหนดพื้นที่ของผังเมืองจังหวัดพะเยาได้กำหนดให้อำเภอภูซางมีพื้นที่สีม่วง (เขตอุสาหกรรม) ในพื้นที่ตำบลทุ่งกล้วยอำเภอภูซางในช่วงปลายเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2557 ซึ่งถูกวางเป็นพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมกว่า 1,200 ไร่ที่ผ่านมา จึงเกิดการรวมตัวของชาวบ้าน คนรุ่นใหม่ในชุมชน เยาชนในพื้นที่ออกมาคัดค้านการก่อตั้งนิคมอุตสาหกรรม (ปัจจุบันผังเมืองมีการปรับแผนแล้ว) รวมถึงเหตุการณ์การคัดค้านการตั้งโรงโม่หินในเขตบ้านธาตุภูซาง ตำบล ภูซาง จังหวัดพะเยา ในช่วงวันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2561 ที่ผ่านมา (สำนักข่าวพะเยาทีวี) ทำให้เกิดการตื่นตัวของประชาชนในพื้นที่มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนรวมถึงการประชุมเพื่อหาทางแก้ไข ของหลายภาคส่วนทั้งคนรุ่นใหม่ในชุมชน เยาวชน และชาวบ้านในการดำเนินการเรียกร้องให้มีการหยุด หรือยกเลิกการดำเนินการของโรงโม่หินดังกล่าว จนนำไปสู่การถอนการขอใบอนุญาต ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความกระตือรือร้นและความร่วมมือของคนรุ่นใหม่ ผู้นำชุมชน เยาวชนและชาวบ้านในการแก้ปัญหาทำให้ปัญหาได้รับการแก้ไขอย่างรวดเร็ว แสดงให้เห็นศักยภาพของชุมชนในการแก้ปัญหา

สิ่งสำคัญในการพัฒนาที่ชุมชนมีความต้องการและยังขาดคือกระบวนการทำงานพัฒนาร่วมกันอย่างเป็นระบบ ในระยะที่ผ่านมา ชุมชนมีการดำเนินงานเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของชุมชน แต่ยังไม่มีแผนการพัฒนาชุมชนในระยะยาว รวมทั้งยังขาดแนวทางการพัฒนาชุมชนที่ชัดเจน ในขณะเดียวกันชุมชนยังคงต้องเผชิญสถานการณ์ปัญหาต่าง ๆ โดยลำพังและตั้งคำถามในเชิงยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาของภาครัฐและภาคเอกชนว่าจะสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนในการแก้ปัญหาต่างๆได้อย่างไร ดังนั้นชุมชนตระหนักถึงความไม่แน่นอนของแนวทางการพัฒนาที่ไม่ได้มาจากความต้องการของชุมชน และมีการพูดคุยถึงแนวทางการแก้ปัญหาระยะยาวเกิดขึ้นในเวทีประชุมของชุมชนซึ่งประกอบไปด้วยคนรุ่นใหม่ ผู้นำชุมชน เยาวชน และชาวบ้าน รวมถึงมีการเรียกร้องให้การพัฒนาชุมชนมาจากความต้องการของชุมชน เนื่องจากชุมชนเป็นผู้ได้รับผลกระทบและมีส่วนได้เสียกับนโยบายที่ตามมาโดยตรง และให้ความสำคัญว่าการกำหนดแผนพัฒนาร่วมกันของคนในชุมชน เป็นแนวทางสำคัญในการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุและเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนในการขับเคลื่อนงานพัฒนาและแก้ไขปัญหาต่างๆร่วมกัน ตลอดจนเป็นการสร้างแนวทางการทำงานพัฒนาที่นำไปสู่ความยั่งยืนร่วมกันระหว่างคนรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นต่อไปได้สืบสานต่อไป

จากการพูดคุยแลกเปลี่ยนและการประชุมต่าง ๆ ของชุมชน ได้มีข้อเสนอให้ศึกษาเรื่องการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนที่มาจากความต้องการของชุมชนเอง ซึ่งสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ให้ความสนใจในการพัฒนาชุมชนในรูปแบบพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อชุมชน ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่สามารถเป็นช่องทางพัฒนาเศรษฐกิจ สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในชุมชนโดยตรง และขยายผลไปยังการประกอบกิจการอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น สถานที่พัก ร้านอาหารและแหล่งบริการต่าง ๆ ก่อให้เกิดการสร้างอาชีพและฐานเศรษฐกิจชุมชนได้ นอกจากนี้ยังเป็นการฟื้นฟูและอนุรักษ์ รักษาคุณค่าทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี สังคม และทรัพยากรสิ่งแวด ล้อมของชุมชนเพื่อนำมาใช้ประโยชน์อย่างมีคุณค่าและมีการอนุรักษ์รักษา ที่ส่งผลเชิงบวกต่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนและนำไปสู่การพัฒนาประเทศโดยรวม

ดังนั้น ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่จึงตระหนักในความสำคัญของการพัฒนาดังกล่าว และริเริ่มให้มีการทำข้อมูลเพื่อนำไปต่อยอดในการพัฒนาชุมชน ด้วยการเสริมสร้างศักยภาพคนในชุมชนให้ตระหนักในศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่ พร้อมทั้งมีโอกาสเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถในการศึกษาวิจัยข้อมูลชุมชนที่เกี่ยวข้อง และนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนและดำเนินงานพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

1.2 โจทย์ของการวิจัย

1) ชุมชนมีศักยภาพในด้านสังคม กายภาพ เศรษฐกิจและวัฒนธรรมเป็นอย่างไร
2) ชุมชนมีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นอย่างไร
3) แนวทางการการพัฒนาศักยภาพชุมชนและการท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์ควรเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนในด้านสังคม กายภาพ เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

2) เพื่อหาแนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชน และสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

3) เพื่อพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย ได้แก่ นักวิจัยคนรุ่นใหม่และนักวิจัยเยาวชนของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

1.4.1 พื้นที่ศึกษาดำเนินการ

1) บ้านหนองเลา หมู่ที่ 8 ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

2) บ้านธาตุภูซาง หมู่ที่ 10 ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

1.4.2 ประชากรหรือกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายหลัก คือ

1) นักวิจัยคนรุ่นใหม่ของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา จำนวน 6 คน

2) นักวิจัยเยาวชนในพื้นที่บ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา จำนวน 12 คน

กลุ่มเป้าหมายรอง คือ

1) ประชาชนในพื้นที่บ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

2) กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

1.4.3 ช่วงเวลาที่ศึกษา

วันที่ 1 สิงหาคม 2562 – 31 ตุลาคม 2563

1.5 ประเด็นของการศึกษา

1) ศักยภาพของชุมชนในด้านสังคม กายภาพ เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

2) แนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชน และสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

3) การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย ได้แก่ นักวิจัยคนรุ่นใหม่และนักวิจัยเยาวชนของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

1.6 กระบวนการดำเนินงานวิจัย

1.6.1 กระบวนการเตรียมความพร้อมทีมวิจัย

1) เตรียมทีมวิจัย โดยทำความเข้าใจร่วมเพื่อให้เข้าใจการดำเนินงานร่วมกันพร้อมทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ

2) เตรียมชุมชน ทำความเข้าใจร่วมกับชุมชนพร้อมขอคำแนะนำจากชุมชนกลุ่มเป้าหมาย

3) พัฒนาศักยภาพทีมวิจัย เพื่อยกระดับองค์ความรู้ กระบวนการ เครื่องมือต่าง ๆ ในการวิจัย

1.6.2 กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

1) ศึกษางานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

2) ลงเก็บข้อมูล โดยใช้กระบวนการ PAR โดยใช้เครื่องมือต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับการเก็บข้อมูล

3) จัดการเก็บข้อมูลอย่างถูกต้อง เหมาะสม เพื่อง่ายต่อการวิเคราะห์และหยิบใช้

4) บันทึกการเก็บข้อมูลในลักษะที่ง่ายต่อการทำความเข้าใจกับชุมชน

5) การคืนข้อมูลให้แก่ชุมชน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและให้ชุมชนได้เห็นข้อมูลต่างๆเพื่อนำไปคิดวิเคราะห์ต่อยอดในการพัฒนาในด้านการท่องเที่ยวชุมชนและด้านต่าง ๆ

1.6.3 กระบวนการทดลองปฏิบัติการ

1) ทดลองจัดการท่องเที่ยวชุมชนโดยกลุ่มเยาวชน

2) ทดลองจัดการท่องเที่ยวชุมชนโดยกลุ่มเยาวชนร่วมกับชุมชน

1.6.4 กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล

1) รวบรวมข้อมูลจากการศึกษาข้อมูลและการลงมือปฏิบัติการ

2) การจำแนก จัดกลุ่มข้อมูล

3) วิเคราะห์ข้อมูลตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้

1.6.5 กระบวนการสรุปบทเรียน ความรู้ และวิเคราะห์ข้อมูล

1) เวทีสรุปผลการดำเนินงาน

2) เวทีสรุปบทเรียนการดำเนินงาน/ ถอดบทเรียน

3) การวิเคราะห์ข้อมูล

4) จัดทำเอกสารรายงานการวิจัย รายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์

1.6.6 กระบวนการสื่อสาร ขยายผล และใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

1) เผยแพร่ผลการดดำเนินงานและบทเรียน ความรู้ ผ่านสื่อออนไลน์

2) สื่อสารข้อมูลความรู้จากการวิจัย ให้หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้นำไปปรับใช้พัฒนาการดำเนินงานร่วมกับชุมชน

1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1.7.1 ผลผลิต (Output)

1) เชิงการวิจัย

1.1) ชุมชนได้ฐานข้อมูลศักยภาพของชุมชน ซึ่งจะนำไปเป็นฐานข้อมูลในการประยุกต์ใช้ในงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

1.2) ชุมชนได้แนวทางการพัฒนาชุมชนในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บนพื้นฐานข้อมูลชุมชนด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม

1.3) ชุมชนได้มีข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สามารถนำไปเป็นฐานข้อมูลและอ้างอิงในการพัฒนาและประยุกต์ใช้ในงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2) เชิงการพัฒนา

2.1) เกิดทีมวิจัยคนรุ่นใหม่และทีมวิจัยเยาวชนที่มีความรู้ ความสามารถ ความเข้าใจ ในกระบวนการคิดวิเคราะห์สถานการณ์ชุมชน พัฒนาทีมวิจัยโดยการใช้เครื่องมือในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

2.2) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น ในกระบวนการวางแผนและบริหารจัดการชุมชน

2.3) สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศักยภาพชุมชนจากทุนชุมชน เช่น ระบบคุณค่า ของดีของเด่น พลังแห่งชุมชน เป็นต้น

2.4) ชุมชนมีการประสานความร่วมมือและได้รับการสนับสนุนในการพัฒนาชุมชนจากหน่วยงานทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม

1.7.2 ผลลัพธ์ (Outcome)

1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่และทีมวิจัยเยาวชน ได้พัฒนาศักยภาพในการทำวิจัยและนำศักยภาพไปใช้ในการทำงานพัฒนาชุมชน

2) ชุมชนเกิดกระบวนการวางแผนและการบริหารจัดการชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

3) ได้รับการสนับสนุนจากทางหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมในการพัฒนาชุมชน

4) ชุมชนสามารถเสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนที่มาจากความต้องการของประชาชน โดยสามารถนำเสนอต่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับท้องถิ่นและในรูปแบบนโยบาย

1.7.3 ผลกระทบ (Impact)

1) เกิดการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งของทีมวิจัยคนรุ่นใหม่และทีมวิจัยชุมชน โดยสามารถนำกระบวนการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนในด้านอื่น ๆ ต่อไป

2) เกิดการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งของคนในชุมชนที่มีส่วนร่วมในกระบวนการศึกษาวิจัย กระบวนการวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหา การพัฒนาชุมชนและการบริหารจัดการชุมชน

3) ชุมชนได้รับการสนับสนุนความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนจากหน่วยงานต่าง ๆ

1.8 นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

การศึกษาวิจัยนี้ คำนิยามศัพท์สำคัญที่ใช้ในการดำเนินงาน มีความหมาย ดังนี้

ศักยภาพของชุมชน หมายถึง ความสามารถของคน องค์ความรู้ และทรัพยากรในชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ สังคม กายภาพ เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1) ด้านสังคม ประกอบด้วย 3 ส่วนได้แก่ ประชากร ลักษณะโครงสร้างการเมืองการปกครองและการศึกษาของชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

2) ด้านกายภาพ ประกอบด้วย 4 ส่วนได้แก่ ตำแหน่งที่ตั้งของชุมชน ภูมิศาสตร์ทรัพยากรธรรมชาติและการคมนาคมของชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

3) ด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ การประกอบอาชีพ รายได้และหนี้สิน

4) ด้านวัฒนธรรม ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ การดำเนินวิถีชีวิต ความเชื่อ ศิลปะและประเพณี

การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางของบุคคลจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว (ไม่มากกว่า 1 ปี ติดต่อกัน) เดินทางด้วยความสมัครใจเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ติดต่อธุระและวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ได้ แต่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพ หรือหารายได้

นักท่องเที่ยว หมายถึง คนที่ไม่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง การท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อสร้างโอกาสและประโยชน์แก่ชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยมุ่งให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนจากฐานของชุมชนผ่านการเห็นคุณค่าและความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง

การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง รูปแบบของการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพของคนในรุ่นปัจจุบันและรุ่นต่อไป ไม่ละเมิดสิทธิหรือลดทอนความสามารถของคนรุ่นต่อไปในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี และมีสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง โดยเน้นคนเป็นศูนย์กลาง (People Centered Development) และการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่มในกระบวนการพัฒนาที่มีบูรณาการ (Integrated) เป็นองค์รวม (Holistic) มีดุลยภาพ (Balance) ครอบคลุมทุกมิติทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จิตใจ วัฒนธรรม ฯลฯ รวมทั้งมีความต่อเนื่องในการดำเนินการเพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ มีโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนได้อย่างเท่าเทียมกัน พึ่งพาอาศัยกัน เคารพซึ่งกันและกัน และอยู่อย่างผาสุกร่วมกันของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (มณฑาวดี ครุธมีชัย, 2561)

การประเมินศักยภาพด้านการท่องเที่ยว หมายถึง ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา การปรับปรุง หรือการทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง รวมถึงความน่าสนใจของท้องถิ่นนั้นว่ามีเพียง

พอที่จะดึงดูด ใจนักท่องเที่ยวให้ตัดสินใจเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้น โดยแบ่งออกเป็น 3 ด้าน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว เช่น การที่แหล่งท่องเที่ยวมีจุดดึงดูดความสนใจหรือมีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ซึ่งสามารถสร้างความประทับใจและความพึงพอใจ

2. ศักยภาพในการรับรองด้านการท่องเที่ยว เช่น ระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เส้นทางการท่องเที่ยว ที่พัก พื้นที่รองรับ

3. ศักยภาพในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว เช่น ระบบการบริหารจัดการ ทรัพยากรบุคคลและผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในพื้นที่ การมีส่วนร่วมของชุมชน

การท่องเที่ยวเชิงอาหาร หมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับอาหาร เป็นการผสมผสานธรรมชาติของพื้นที่ วัฒนธรรม วิธีชีวิต การบริการ การเข้าถึง และมีเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ร่วมกับการเยี่ยมชม การชิมอาหาร และการสร้างประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยวด้านอาหาร รวมถึงการเรียนรู้วิธีทำและการลงมือทำอาหารด้วยตนเอง

การท่องเที่ยวในรูปแบบ Chef's table หมายถึง การท่องเที่ยงเชิงอาหารรูปแบบหนึ่งที่มีการรับประทานอาหารในสถานที่ที่จัดไว้เป็นพิเศษ หรือสถานที่ส่วนตัว มีการเสิร์ฟอาหารที่ปรุงเสร็จและเสิร์ฟลงบนโต๊ะทันที โดยที่ผู้ปรุงเป็นผู้เลือกอาหารหรือเมนูที่จะเสิร์ฟให้กับผู้รับประทานอาหาร และมีการนำเสนอข้อมูลอาหารแต่ละจานให้กับผู้รับประทานทราบ บางครั้งอาจจะมีการนำเสนอขั้นตอนการทำอาหาร พร้อมคำอธิบาย และความรู้เรื่องอาหารจากผู้ปรุง หรือสามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบไปตามสถานการณ์และความต้องการของผู้ปรุงและผู้รับประทานโดยไม่มีข้อกำหนดตายตัว

ทีมวิจัย หมายถึง ผู้ที่ดำเนินการศึกษา เก็บรวบรวมข้อมูล สังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูล อย่างเป็นระบบโดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1) นักวิจัยคนรุ่นใหม่ คือ กลุ่ม Moose เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ในและนอกชุมชนที่สนใจในเรื่องการพัฒนาศักยภาพสังคมมีสมาชิกทั้งหมด 6 คน

2) นักวิจัยเยาชน คือ กลุ่มละอ่อน Home เป็นกลุ่มเยาวชนในชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ที่มีความต้องการพัฒนาศักยภาพตัวเองเพื่อที่จะทำงานในชุมชนมีสมาชิกจำนวน 12 คน โดยมีอายุตั้งแต่ 9 - 15 ปี

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หมายถึง ผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 12 กลุ่ม ได้แก่

1) ผู้นำชุมชน
2) วิสาหกิจชุมชน
3) ผู้ประกอบการในท้องถิ่น
4) คนในชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง
5) องค์กรทางศาสนา
6) องค์กรด้านการศึกษา
7) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

8) อุทยานแห่งชาติภูซาง

9) ที่ปรึกษา ได้แก่ ที่ปรึกษาในพื้นที่ ที่ปรึกษาระดับภาค ที่ปรึกษาด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

10) คณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม: มอส.)

11) วิทยากรด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

12) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดพะเยา

บทที่ 2
การทบทวนเอกสาร

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Participatory Action Research: PAR) เป็นการศึกษาด้านด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสาธารณสุข ด้านสังคมและศิลปวัฒนธรรม เพื่อประเมินศักยภาพของชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา ตลอดจนค้นหาแนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชน และการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์โดยนักวิจัยชุมชนคนรุ่นใหม่และนักวิจัยเยาวชนในท้องถิ่น ในส่วนนี้จะกล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็น 3 ส่วนใหญ่ ได้แก่

1. บริบทพื้นที่ศึกษา
   1.1 บริบทพื้นที่อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา
   1.2 บริบทพื้นที่ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา
   1.3 บริบทพื้นที่หมู่บ้านหนองเลาและหมู่บ้านธาตุภูซาง
2. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทีมวิจัยสามารถสรุปฐานข้อมูลโดยมีรายละเอียดได้ ดังนี้

2.1 บริบทพื้นที่ศึกษา

2.1.1 บริบทพื้นที่อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา ทีมวิจัยจะนำเสนอบริบทของพื้นที่ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ระดับอำเภอ ข้อมูลด้านการคมนาคม ด้านลักษณะการปกครอง รวมถึงข้อมูลในระดับตำบล โดยเน้นข้อมูลหมู่บ้านหนองเลาและหมู่บ้านธาตุภูซาง ซึ่งจะนำเสนอบริบทด้านประเพณี ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ และด้านการท่องเที่ยว รวมถึงข้อมูลกลุ่มเครือข่ายภาคีซึ่งทีมวิจัยสรุปฐานข้อมูลโดยสังเขป ดังนี้

อำเภอภูซางแยกการแบ่งเขตท้องที่การปกครองจากอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เป็น “กิ่งอำเภอภูซาง” (ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง แบ่งเขตท้องที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ตั้งเป็นกิ่งอำเภอภูซาง. ราชกิจจานุเบกษา, 111 (18 ง), 2529) เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2539 มีเขตปกครองรวม 5 ตำบล คือ ตำบลภูซาง ตำบลป่าสัก ตำบลทุ่งกล้วย ตำบลเชียงแรง และตำบลสบบง จากนั้นจึงเปลี่ยนเป็นอำเภอภูซาง (พระราชกฤษฎีกา. ราชกิจจานุเบกษา, 125 (46 ก), 2550)

ในวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2550 อยู่ห่างจากจังหวัดพะเยาประมาณ 90 กิโลเมตร ห่างจากอำเภอเมืองเชียงรายประมาณ 63 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 293.486 ตารางกิโลเมตร สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไป มี 3

ฤดู ฤดูร้อน (มีนาคม - พฤษภาคม อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 32 องศา) ฤดูฝน (มิถุนายน - กันยายน อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 27 องศา) ฤดูหนาว (ตุลาคม - กุมภาพันธ์ อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 12 องศา) โดยอำเภอภูซางมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลตับเต่า อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย และ ตำบลหงาว อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ งหวัดพะเยาและ ตำบลร่มเย็น อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	แขวงไชยบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลอ่างทอง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

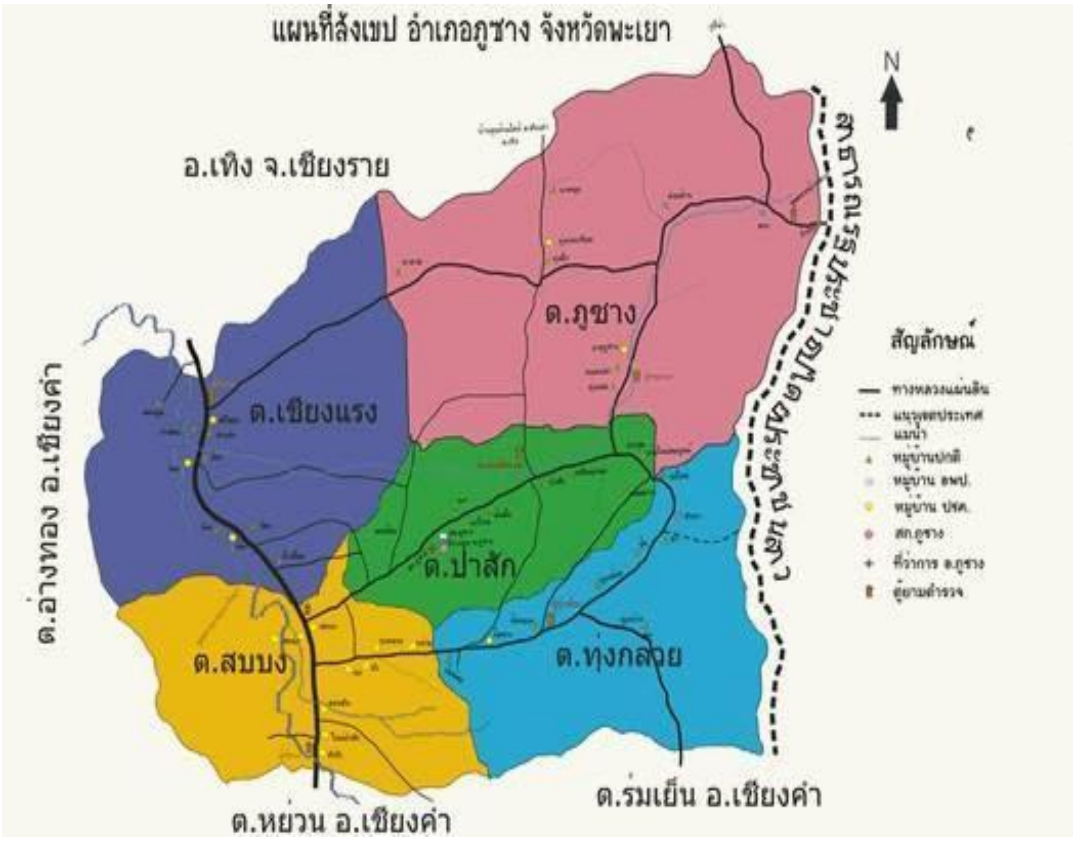

ภาพที่ 2-1 แผนที่โดยสังเขปของอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

2.1.2 บริบทพื้นที่ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ตำบลภูซางซาง อยู่ในเขตอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอภูซางทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 6 กิโลเมตรมีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 97 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 60,095 ไร่ มีพื้นที่อยู่อาศัยโดยประมาณ 6,095 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตรโดยประมาณ 20,000 ไร่ พื้นที่ป่าและภูเขาโดยประมาณ 34,000 ไร่มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลตับเต่า อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย และ ตำบลหงาว อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลป่าสัก อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา และ ตำบลทุ่งกล้วย อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	แขวงไชยบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลเชียงแรง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 2-2 แผนที่โดยสังเขป ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

2.1.3 บริบทพื้นที่หมู่บ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

1) ประวัติความเป็นมา

พื้นที่หมู่ที่ 8 และ หมู่ที่ 10 เคยเป็นหมู่บ้านเดียวกันมาก่อน เมื่อแบ่งการปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน ที่นาของชาวบ้านส่วนใหญ่อยู่ในหมู่ที่ 10 และติดกับพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูซาง เคยเกิดการเรียกคืนที่ดินกับชาวบ้านโดยอุทยานแห่งชาติภูซาง ในส่วนการครอบครองที่ดินที่ตั้งบ้านเรือนเป็นโฉนด และที่ดินพื้นที่ทำการเกษตรจะเป็นของ สปก.

2) สภาพพื้นที่หมู่บ้านหนองเลาและหมู่บ้านพระธาตุ

บ้านหนองเลา ซึ่งเป็นพื้นที่ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ อยู่ในเขตตำบลภูซาง จังหวัดพะเยา มีพื้นที่ทั้งหมด 85 ไร่ อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอภูซางไปทางเทศตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 9 กิโลเมตร และห่างจากอุทยานแห่งชาติภูซาง 3 กิโลเมตร เป็นที่ราบเชิงดอยอยู่ติดกับอุทยานแห่งชาติภูซาง รอบนอกหมู่บ้านมีแม่น้ำเปื๋อยไหลผ่าน ซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักที่หล่อเลี้ยงคนในชุมชน ตำแหน่งที่ตั้งของหมู่บ้านหนองเลา และบ้านธาตุภูซาง

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	อุทยานแห่งชาติภูซาง
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ติดกับบ้านห่างแขม หมู่ที่ 9
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ป่าสงวนบ้านปงใหม่ หมู่ที่ 8 ตำบลทุ่งกล้วย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านทุ่งติ้ว หมู่ที่ 6

3) การคมนาคม

หมู่บ้านหนองเลาและหมู่บ้านพระธาตุ สามารถเดินทางมาโดยทางบก โดยใช้สาย อบจ. พย. 3086 และทางหลวงแ

ระยะทางประมาณ 109 กิโลเมตร

รถโดยสารสาธารณะที่นิยมใช้เดินทางคือรถเมล์ ส่วนใหญ่จะจอดรับส่งผู้โดยสารที่สถานีขนส่งผู้โดยสารอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เนื่องจากอำเภอภูซางยังไม่มีสถานีขนส่งผู้โดยสาร แต่รถโดยสารประจำทางสายท้องถิ่นสามารถโบกขอขึ้นโดยสารระหว่างทางได้ จุดขึ้นลงรถโดยสารประจำทางที่ใกล้หมู่บ้านหนอเลาที่สุดคือหน้าโรงเรียนภูซางวิทยาคม บนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1021 มีระยะทางห่างจากหมู่บ้านหนองเลาประมาณ 11 กิโลเมตร

ภาพที่ 2-3 แผนที่ชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ระบบขนส่งพัสดุทุกประเภทสามารถเข้ามาถึงในหมู่บ้าน เช่น ไปรษณีย์ไทย Kerry Express Flash เป็นต้น ถึงแม้ว่าในชุมชนจะไม่มีจุดให้บริการส่งพัสดุ แต่จะมีไปรษณีย์ไทยและ Kerry Express ที่หมู่บ้านใกล้เคียง จุดให้บริการห่างจากชุมชนประมาณ 4 กิโลเมตร

4) ประชากร

หมู่บ้านหนองเลามีจำนวนครัวเรือนประมาณ 187 ครอบครัว มีประชากรเพศชายประมาณ 260 คน ประชากรเพศหญิงประมาณ 256 คน รวม 516 คน หมู่บ้านพระธาตุมีจำนวนครัวเรือนประมาณ 206 ครอบครัว มีประชากรเพศชายประมาณ 294 คน ประชากรเพศหญิงประมาณ 298 คน รวม 592 คน (สำรวจข้อมูลเมื่อ ปี พ.ศ. 2561)

ในชุมชนจะมีต้นตระกูลดั้งเดิม 2 นามสกุล ได้แก่ ยะมงคล วิละแสง เป็นตระกูลกลุ่มแรกที่อพยพมาจากน่านและมาตั้งรกรากอยู่มาจนถึงปัจจุบัน ความเป็นเครือญาติจะมีความเกี่ยวข้องกันเกือบทั้งหมู่บ้าน เนื่องจากคนเฒ่าคนแก่จะแต่งงานกับคนบ้านใกล้เรือนเคียง แต่ปัจจุบันลูกหลานออกไปทำงานต่างจังหวัดและมีคู่ครองที่เป็นคนนอกพื้นที่ ทำให้มีการโยกย้ายเข้าออกไปอยู่บ้านฝ่ายชายหรือหญิง ลักษณะครอบครัวส่วนใหญ่จะเป็นรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย อยู่บ้านกับหลาน โดยลูกจะออกไปทำงานต่างจังหวัดเพื่อส่งเงินมาให้พ่อแม่เลี้ยงหลาน

5) สภาพทางเศรษฐกิจ

การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ของคนในชุมชนจะเป็นการทำการเกษตร ได้แก่ ปลูกข้าว ยางพารา ข้าวโพด กระเทียม หอมแดง ถั่วลิสง กล้วย ลำไย การทำนาในชุมชนจะเป็นการทำนาปี ทำไว้กินเพียงเท่านั้น ส่วนพืชที่สร้างรายได้ให้ชาวบ้านคือ ยางพารา ลำไย ข้าวโพด กระเทียม หอมแดง ถั่วลิสง กล้วย ลำไย การปลูกยางพาราในอำเภอภูซาง เป็นแหล่งที่มีการปลูกขนาดใหญ่ที่สุดในภาคเหนือ ทำให้ในชุมชนมีโรงเคลฟยางพารา (ยางพาราเครป คือ ยางที่ผ่านการทำความสะอาด บด และรีดเป็นแผ่น ช่วยลดขั้นตอนการผลิตยางแท่ง STR 20 ได้ดี ซึ่งเป็นยางที่ได้รับความนิยมในอุตสาหกรรมล้อยาง) และจะเป็นผู้รับซื้อยางพาราเพื่อเอาไปขายให้โรงงานต่อไป นอกจากอาชีพเกษตรกรแล้ว ยังมีการทำอาชีพรับจ้างทั้งในชุมชนและนอกชุมชน การรับจ้างในชุมชน คือการรับจ้างทำการเกษตร ได้แก่ เกี่ยวข้าว แกะเปลือกถั่วลิสง เก็บถั่วลิสง กรีดยางพารา หยดสารลำไย การรับจ้างนอกชุมชน คือ ขับรถโดยสารรับส่งนักเรียนของโรงเรียนนอกชุมชน ขับรถโดยสารจากเชียงคำ-บ้านฮวก และการทำงานรับจ้างทั่วไปตามเมืองต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการประกอบธุรกิจส่วนตัว ได้แก่ ธุรกิจขายของชำ ขายน้ำพริกข่า ขายเบเกอรี่ ส่วนอาชีพรับราชการพบได้น้อยในชุมชน

จากข้อมูลรายได้ประชาชนในหมู่บ้านของแผนชุมชนปี 2561 พบว่า รายได้ต่อครัวเรือนเฉลี่ย 37,584 บาท/ปี ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนจะเป็นค่าซื้อสินค้าทางการเกษตร ค่าจ้างแรงงาน ค่าใช้จ่ายในการศึกษาของบุตร แหล่งกู้ยืมของคนในชุมชนจะเป็นสถาบันการเงินของชุมชน ซึ่งมี 3 แห่ง ดังนี้

กลุ่มธนาคารหมู่บ้าน สมาชิก 470 คน กองทุน 6,500,000 บาท

กลุ่มออมทรัพย์ฯ กข.คจ. สมาชิก 57 คน กองทุน 296,500 บาท

กองทุนหมู่บ้าน สมาชิก 60 คน กองทุน 7,000,000 บาท

6) ปฏิทินการผลิตทางการเกษตรในชุมชน

ชุมชนบ้านหนองเลา และชุมชนบ้านธาตุภูซาง ประชากรในพื้นที่สาวนใหญ่มีการทำการเกษตร โดยมีการปลูกพืชผักในแต่ละช่วง ดังนี้

ตารางที่ 2-1 ตารางแสดงกิจกรรมการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ในเวลา 1 ปี ของชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	หมายเหตุ
ข้าว										/	/	/	ข้าวนาปี
ยางพารา	/	/	/	/				/	/	/	/	/	หยุดกรีดหน้าฝน
ลำไย						/	/	/					
ถั่วลิสง	/	/	/	/	/							/	หลังทำนา
หอมแดง	/	/										/	หลังทำนา
กระเทียม	/	/										/	หลังทำนา
ข้าวโพดสัตว์					/	/	/	/	/	/	/	/	พืชไร่หน้าฝน
ทุเรียน			/	/	/								
มันฝรั่ง (มันอาลู)	/	/	/										หลังทำนา
เงาะ			/	/	/								
มะม่วง				/	/	/							
กล้วยไข่	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	
กล้วยหอม	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	
กล้วยน้ำว้า	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	
ผักสวนครัว	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	
ข่า	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	
กุ้ง	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	
ไก่	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	
ปลานิล	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	
หมู	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	
กบ	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	
วัว	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	

7) ระบบสาธารณูปโภค

ถนน: ถนนเส้นหลัก สาย 1093 จะเป็นถนนคอนกรีตที่มีสองเลน ลักษณะถนนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นถนนลาดยาง ส่วนถนนทางที่ไปสวนยางพารา (ทางทิศตะวันออก) จะเป็นถนนลูกรัง

ไฟฟ้า: บ้านหนองเลาเริ่มมีไฟฟ้าใช้เมื่อปีพ.ศ. 2525 โดยเริ่มแรกจะเป็นการทดลองใช้ หลังจากนั้นในปีพ.ศ. 2529 เป็นการใช้คนในชุมชนใช้อย่างเป็นทางการจนมาถึงปัจจุบัน

น้ำ: บ้านหนองเลาเริ่มมีการใช้น้ำประปาภูเขา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 จะมีคนมาเก็บค่าไฟสามเดือน/ครั้ง ครั้งละประมาณ 40-50 บาท แต่ละบ้านจะไม่มีมิเตอร์ดูการใช้น้ำ จะเก็บเท่ากันทุกบ้าน นอกจากนี้แต่ละบ้านยังมีการขุดบ่อบาดาลเพื่อใช้ในการอุปโภค แต่ในบางบ้านนำไปใช้ในการบริโภคด้วย ในช่วงฤดูฝนและฤดูร้อนน้ำประปาจะมีสีขุ่นทำให้ใช้อุปโภคไม่ได้ จะเปลี่ยนมาใช้น้ำบาดาลแทน

สัญญาณโทรศัพท์: การให้บริการสัญญาณโทรศัพท์ที่สามารถใช้ได้ในชุมชนมีทั้งหมด 4 เครือข่าย ได้แก่ AIS TRUE DTAC My by CAT

8) การตั้งบ้านเรือนและการใช้ประโยชน์ในที่ดิน

การตั้งบ้านเรือน คนที่เป็นญาติกันจะตั้งบ้านเรือนอยู่ในละแวกเดียวกัน ลักษณะบ้านมีรั้วรอบขอบชิด ชุมชนดั้งเดิมอยู่ติดกับลำน้ำเปื๋อย ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตก ส่วนพื้นที่หมู่บ้านขยายอยู่ติดกับถนน เช่น วัดหนองเลา โรงเรียนชุมชนบ้านหนองเลา เป็นต้น บ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นบ้านสองชั้น กึ่งปูนกึ่งไม้ บ้านไม้ยกใต้ถุนสูงมีประปราย ในส่วนของบ้านปูนสองชั้นพบได้น้อย บ้านไม้ทรงไทลื้อมีเพียงหนึ่งหลังในชุมชน บ้านเรือนส่วนใหญ่มีครัวทั้งในบ้านและนอกบ้าน โดยครัวนอกบ้านจะอยู่ติดกับเล้าข้าวแยกออกมาจากตัวบ้านเพื่อที่จะใช้ฟืนและถ่านในการประกอบอาหาร เนื่องจากประหยัดค่าใช้จ่ายในการใช้แก๊สหุงต้ม ในส่วนของครัวในบ้านเป็นการประกอบอาหารโดยใช้แก๊สหุงต้ม บริเวณรอบ ๆ บ้าน มีการปลูกผักสวนครัว ผลไม้ เช่น พริก กะหล่ำปลี ผักกาด มะม่วง ลำไย ข้าวโพด ขนุน มะละกอ เพื่อใช้ในการบริโภคในประจำวัน

9) ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ

บ้านหนองเลามีป่าชุมชนทั้งหมด 115 ไร่ แหล่งทรัพยากรสำคัญของชุมชน ที่มีการรักษาต้นไม้พืชท้องถิ่นไว้ให้คงอยู่ มีการตั้งกฎห้ามไปตัดไม้ในป่าชุมชน ถ้าเกิดเข้าไปตัดก็จะต้องปลูกทดแทน และหากมีงานสำคัญของชุมชน ก็จะมีการนำไม้จากป่าชุมชนออกมาใช้ได้เช่นกัน แหล่งน้ำสำคัญในชุมชนคือลำน้ำเปื๋อย เนื่องจากเป็นลำน้ำสายยาวที่ใช้ในทำการเกษตร ยังมีการกำหนดห้ามจับปลาในลำน้ำเปื๋อยบริเวณฝายของหมู่บ้าน เพราะจะทำการอนุรักษ์พันธุ์ปลาไว้ จากอดีตมาจนปัจจุบันปลาหลายชนิดที่สูญพันธุ์ไป เนื่องจากชาวบ้านจับกันเป็นจำนวนมาก และใช้เครื่องช็อตไฟฟ้าทำให้ปลาเป็นหมันและหายไปในบริเวณนี้

10) ทรัพยากรเกี่ยวกับการท่องเที่ยวภายในตำบลภูซาง:

10.1) อุทยานแห่งชาติภูซาง

ตั้งอยู่ในเขตบ้านธาตุภูซาง หมู่ที่ 10 ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 285 ตารางกิโลเมตร (178,050 ไร่) อยู่ในเขตพื้นที่ อ.เทิง จ.เชียงราย อ.เชียงคำ และอ.ภูซาง จังหวัดพะเยา มีพื้นที่เป็นเทือกเขาสลับซับซ้อนมีอาณาเขตติดต่อกับ สปป.ลาว ยาวประมาณ 30 กม. มีน้ำตกภูซาง เป็นแหล่งท่องเที่ยวขึ้นชื่อ เป็นน้ำตกที่มีน้ำอุ่นเพียงแห่งเดียวที่พบในประเทศไทย อุณหภูมิ 35 องศาเซลเซียส และปราศจากกลิ่นกำมะถัน ไหลลงผาหินปูนสูง 25 เมตร ข้างบนน้ำตกมีเส้นทางศึกษาธรรมชาติ มีจุดเด่นพิเศษอยู่ที่บ่อซับน้ำอุ่นและป่าพรุน้ำจืด ซึ่งเป็นต้นน้ำกำเนิดของน้ำตกภูซาง มีลักษณะเป็นธารน้ำอุ่นผุดจากใต้ดินและมีสภาพโดยรอบๆเป็นป่าพรุน้ำจืด ประกอบไปด้วยพรรณไม้นานาชนิดที่หาดูได้ยาก

10.2) น้ำตกห้วยโป่งผา

ตั้งอยู่ในเขตบ้านฮวก หมู่ที่ 3 ตำบลภูซาง เป็นน้ำตกที่ใส มีน้ำไหลตลอดปี มีทั้งหมด 19 ชั้น มีความสวยงามทางธรรมชาติและเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของ “เต่าปูลู” ซึ่งเป็นเต่าหายาก

10.3) จุดผ่อนปรนด่านชายแดนบ้านฮวก และตลาดนัดชายแดนไทย-ลาว

ด่านชายแดนบ้านฮวก-กิ่วหก อ.ภูซาง จ.พะเยา มีอาณาเขตติดกับแขวงไชยะบุรี สปป.ลาว ได้มีการทำข้อตกลงระหว่างจังหวัดพะเยากับแขวงไชยะบุรี สปป.ลาว ณ จุดผ่อนปรนชายแดนไทย–สปป.ลาว โดยกำหนดให้ด่านบ้านฮวก ให้เป็น “ด่านผ่อนปรน” เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2536 โดยอนุญาตให้ประชาชนทั้งสองประเทศสัญจรไปมาเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าอุปโภคบริโภคระหว่างกัน ซึ่งกำหนดระเบียบการสัญจร

ไปมา ประเภทสินค้าที่สามารถติดต่อซื้อขาย ระยะเวลาเปิดปิดจุดผ่อนปรน มาตรการควบคุมการเดินทางเป็นอำนาจของผู้ว่าราชการจังหวัด ด้านการท่องเที่ยวและวัฒนธรรม พบว่าพื้นที่ด่านชายแดนบริเวณนี้เป็นพื้นที่ “พหุวัฒนธรรม” ที่มีความหลากหลายทาง “ชาติพันธุ์” ซึ่งในอดีตได้มีการติดต่อซื้อขาย การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติระหว่างชาวไทลื้อ-ไทยวน ที่อาศัยอยู่บริเวณแม่น้ำโขงและแม่น้ำกกได้แก่ เมืองคอบ เชียงฮ่อน เชียงลม สปป.ลาว รวมถึงเชียงของ เทิง เชียงคำ เชียงม่วน เมืองเงิน เมืองปัว ท่าวังผา ไปจนถึงเมืองน่าน ทำให้กิจกรรมท่องเที่ยวในบริเวณนี้มีลักษณะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือชาติพันธุ์ โดยนักท่องเที่ยวมักจะรู้จักในนาม “เขตวัฒนธรรมไทลื้อ-ไทยวน” ที่เชื่อมโยวัฒนธรรมล้านนาตะวันตก เชียงตุง และสิบสองปันนา สินค้าท่องเที่ยวที่สำคัญจะเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของชาวไทลื้อ-ไทยวน หรือสินค้าตามอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ เช่น หัตถกรรมผ้าทอมือ ผ้าถักโครเชต์ ผ้าพื้นเมือง เป็นต้น ส่วนกิจกรรมท่องเที่ยวที่สำคัญได้แก่ กิจกรรมตักบาตรสองแผ่นดิน ตลาดนัดชายแดนสองแผ่นดินที่จัดทุกวันที่ 10 และ 30 ของทุก ๆ เดือน โดยชาวสปป.ลาวจะนำของป่าที่หาได้จากฝั่งลาวออกมาขาย เช่น น้ำผึ้งป่า เห็ด สมุนไพร อาหารชนเผ่า รวมถึงผ้าม้ง เป็นต้นเป็นตลาดการค้าขายสินค้า ของป่า ผ้าทอลายน้ำไหล สินค้าครัวเรือน

ขณะที่มติคณะรัฐมนตรีวันที่ 31 กรกฎาคม 2561 ได้ประกาศให้ด่านผ่อนปรนบ้าน ฮวกเป็น “จุดผ่านด่านถาวร” สืบเนื่องจากการประชุมคณะกรรมาธิการร่วมว่าด้วยความร่วมมือระหว่างไทย-ลาว ครั้งที่ 21 ที่แขวงจำปาสัก เมื่อต้นปี 2561 และจากการประชุมครม.สัญจรกลุ่มภาคเหนือตอนบน 2 เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2559 ที่ผ่านมา โดยยกระดับเป็นจุดผ่านแดนถาวรมีวัตถุประสงค์เพื่อเชื่อมโยงการค้า การลงทุน การขนส่ง การท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงเข้าด้วยกัน

10.4) เฮินไทลื้อ

ตั้งอยู่ที่ บ้านสถาน หมู่ที่ 5 ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา เฮินไทลื้อ หรือในภาษากลางว่า เรือนไทลื้อ เป็นบ้านที่สร้างตามแนวสถาปัตยกรรมของชาวไทลื้อ ลักษณะเฮินไทลื้อ เป็นบ้านไม้ยกพื้นสูง ครอบครัวไทลื้อเป็นครอบครัวใหญ่ มีใต้ถุนยกสูง สามารถใช้แขวนเปลเด็ก ตั้งกี่ทอผ้า มีครัวไฟหรือห้องครัวอยู่บนบ้าน มีพื้นที่ประกอบกิจกรรมใต้ถุนบ้าน โดยทางกลุ่มชาวไทลื้อ อ.ภูซาง ได้นำที่ทอผ้ามาไว้พร้อมด้วยการสาธิตของกลุ่มผู้สูงอายุและด้านบนบ้านมีส่วนที่เป็นห้องครัวและห้องนอนรวมทั้งระเบียงบ้าน นอกจากนี้ด้านล่างยังมีจุดจัดทำขนมกาละแมดอกซ้อและในช่วงเทศกาลท่องเที่ยวมีการปรุงอาหารไทลื้อซึ่งเป็นอาหารรสชาติ อร่อยและมีคุณค่าทางอาหาร

10.5) บ้านหมุน

ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 242 บ้านธาตุภูซาง หมู่ที่ 10 ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา เป็นบ้านหมุนที่มีสองชั้นหลังแรกของประทเศไทย โดยมีลักษณะเป็นบ้าน 2 ชั้น มี 2 ห้องนอน และหมุนได้รอบตัว 360 องศา ตัวบ้านมีน้ำหนัก 6 ตัน โดยมี ดร.ยุทนา ปิยะตระกูล เป็นผู้ออกแบบ เริ่มสร้างในเดือน มกราคม พ.ศ. 2559 แล้วเสร็จเมื่อ พฤศจิกายน 2559

10.6) วัดพระธาตุภูซาง

ตั้งอยู่ที่ บ้านธาตุภูซาง หมู่ 10 ตำบลภูซาง พระธาตุภูซาง นับเป็นพระธาตุคู่บ้านคู่เมืองภูซาง โบราณสถานมีอายุ ประมาณ 500 ปี และเป็นพระธาตุคู่วัฒนธรรมสองแผ่นดินกับพระธาตุปลวก เมืองคอบ

แขวงไชยบุลี สปป.ลาว เมืองชายแดนคู่กับอำเภอภูซาง บูรณะครั้งแรกโดยครูบาคำหล้าและต่อมาโดยครูบาเจ้าเทือง นาถสีโล เป็นศิลปะล้านนาประยุกต์ โดยช่างเชียงใหม่ โดยมีการวางผังทางสถาปัตยกรรม ที่สวยงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ คณาจารย์ทางสถาปัตย์ท่านกล่าวว่า ผังคล้ายโบสถ์ในนครวาติกัน

10.7) เทศกาลตักบาตรสองแผ่นดิน

เทศกาลตักบาตรสองแผ่นดิน เป็นกิจกรรมที่ได้ริเริ่มมาเป็น 10 กว่าปี โดยทุกภาคส่วนในอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา ประเทศไทยและเมืองคอบ แขวงไชยบุลี สปป.ลาว ซึ่งจัด ณ ช่องทางกิ่วหก บริเวณพรมแดนไทย – ลาว ในเช้าวันที่ 30 ธันวาคม ของทุกปี โดยมีคณะสงฆ์และประชาชน เจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งสองประเทศ ตลอดจนนักท่องเที่ยวมาร่วมงานจำนวนมากและสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันได้มีการขยายช่วงเวลาจัดงานเป็นเทศกาลตั้งแต่ 26 – 30 ธันวาคม และเป็นกิจกรรมที่มีการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ ประชาชน เจ้าหน้าที่ของรัฐและทุกภาคส่วนของทั้งสองประเทศ มีกิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์ วัฒนธรรมสองแผ่นดินที่หลากหลายและยิ่งใหญ่ ตลอดจนสถานที่จัดงานมีภูมิทัศน์ทางธรรมชาติที่สวยงาม เหมาะสมแก่การท่องเที่ยว พักผ่อนในช่วงปลายปีต่อเนื่องในการท่องเที่ยววันหยุดยาวในพื้นที่ใกล้เคียง เช่นภูชี้ฟ้าและ จ.เชียงราย จ.พะเยา ฯลฯ ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวสามารถเข้าไปท่องเที่ยวใน สปป.ลาว ได้ด้วยตามเงื่อนไขของจุดผ่อนปรน

11) ระบบการศึกษา

11.1) โรงเรียนในชุมชน

โรงเรียนชุมชนบ้านหนองเลา เป็นโรงเรียนขยายโอกาส เปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล 1 - มัธยมศึกษาปีที่ 3 มีนักเรียนทั้งหมด 106 คน ครู 17 คน เด็กที่เข้ามาเรียนในโรงเรียนนี้ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กในบ้านหนองเลา หมู่ที่ 8 บ้านธาตุภูซาง หมู่ที่ 10 และบ้านทุ่งแขมหมู่ที่ 9

11.2) โรงเรียนนอกชุมชน

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลภูซางจะเปิดรับเด็กตั้งแต่อายุ 2 ขวบ 6 เดือน – 4 ขวบที่องค์การบริหารส่วนตำบลภูซาง ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 2 กิโลเมตร การเดินทางไปโรงเรียนจะมีรถรับส่งจากโรงเรียนมายังหมู่บ้าน

โรงเรียนล้านนาคริสเตียน เป็นโรงเรียนเอกชน ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านทุ่งติ้ว ซึ่งติดกับบ้านหนองเลา โรงเรียนนี้เปิดมาได้ประมาณ 3 ปีแล้ว เปิดสอนระดับเตรียมอนุบาล-มัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่าคนในชุมชนบางคนจะส่งลูกหลานไปเรียนที่นั่น เพื่อหวังว่าลูกหลานจะได้รับการศึกษาที่ดีกว่า

โรงเรียนปิยมิตรวิทยา เป็นโรงเรียนเอกชนขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ที่อำเภอเชียงคำ เปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล 1 – มัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนแห่งนี้ก็เป็นอีกหนึ่งโรงเรียนที่ผู้ปกครองให้เด็กไปเรียน แต่ปัจจุบันเด็กนักเรียนในหมู่บ้านไปเรียนน้อยลง และย้ายมาเรียนที่โรงเรียนล้านนาคริสเตียน เนื่องจากใกล้บ้านมากกว่าแทน

โรงเรียนภูซางวิทยาคม เป็นโรงเรียนเอกชนประจำอำเภอภูซาง เปิดสอนตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 6 เด็กนักเรียนที่จบจากโรงเรียนชุมชนบ้านหนองเลา ส่วนใหญ่จะไปเรียนต่อที่โรงเรียนแห่งนี้

มหาวิทยาลัยพะเยา เป็นมหาวิทยาลัยประจำจังหวัด ได้สถาปนาและเปลี่ยนชื่อเมื่อปี 2553 จากเดิมมีชื่อว่า “มหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา” ที่คนในชุมชนบางส่วนเข้าไปเรียน เนื่องจากอยู่ใกล้บ้าน ปัจจุบันมหาลัยพะเยาตั้งอยู่ที่ ตำบลแม่กา อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา มีพื้นที่ประมาณ 5,700 ไร่ คณะที่เปิดสอนมีจำนวน 16 คณะ กับ 2 วิทยาลัย โดยดำเนินการจัดการศึกษาในระดับประกาศนียบัตร ระดับปริญญาตรี และระดับบัณฑิตศึกษา

12) ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ

12.1) ศาสนา

คนในชุมชนนับถือศาสนาพุทธ 99 % ที่เหลือนับถือศาสนาคริสต์ มีวัดหนองเลาซึ่งเป็นวัดในชุมชนที่เป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน เจ้าอาวาสวัดหนองเลาองค์ปัจจุบันคือ พระนพชัย ชยวฑฺโน นอกจากวัดบ้านหนองเลาแล้วยังมีวัดพระธาตุภูซาง เป็นวัดประจำตำบลที่อยู่ใกล้กับชุมชนเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนภูซางอีกสถานที่หนึ่ง

12.2) ประเพณี

ในชุมชนมีการจัดประเพณีที่สำคัญต่าง ๆ ดังนี้

ตานข้าวใหม่ เป็นการทำทานให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว จัดขึ้นในวันเพ็ญเดือนสี่ตามปฏิทินล้านนา (มกราคม) โดยชาวบ้านจะเอาข้าวมารวมกันเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษ และข้าวที่ทำพิธีเสร็จจะบริจาคให้กับทางวัด ถ้าชาวบ้านคนไหนไม่ได้ทำนาก็สามารถมาซื้อไปกินได้

เลี้ยงผีดงชาวบ้าน เป็นการสืบทอดประเพณีที่ยึดถือมาแต่โบราณ ซึ่งเป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน ให้ท่านคุ้มครองจากภัยอันตรายทุกอย่าง และประสบความสำเร็จในทุกสิ่งที่หวังไว้ โดยในทุก ๆ ปี จะมีการเลี้ยงผีดงชาวบ้านปีละครั้ง และเป็นงานที่ทุกคนในหมู่บ้านจะมารวมตัวกันเพื่อทำการเลี้ยงผี

เลี้ยงผีปู่ย่า ผีบาง ผีแมน (ผีประจำชนเผ่า) เป็นการทำพิธีกรรมเพื่อระลึกถึงบรรพบุรุษที่ได้ล่วงลับไปแล้ว และให้ลูกหลานที่ยังอยู่มาพบปะ สังสรรค์กัน

เลี้ยงผีฝาย เป็นพิธีกรรมเพื่อเรียกขอความช่วยเหลือในการทำการเกษตร การขอฝน ให้พืชผลทางการเกษตรออกมาก

12.3) วัฒนธรรม

คนในชุมชนเป็นกลุ่มคนไทลื้อที่อพยพมาจากน่าน สิ่งที่ยังคงพบเห็นในวัฒนธรรมความเป็นไทลื้อคือการใช้ภาษาไทลื้อในการสื่อสาร และในวันสำคัญของชุมชนที่เป็นงานไทลื้อจะเห็นชาวบ้านแต่งชุดไทลื้อ การแต่งกายแบบไทลื้อในชีวิตประจำวันพบเห็นได้ในผู้สูงอายุ ผู้หญิงบางคนจะใส่ผ้าโพกหัว บางคนจะใส่ซิ่นไทลื้อ จุดเด่นอยู่ที่ลายน้ำไหล

12.4) ความเชื่อ

คนในชุมชนจะนับถือผี ซึ่งมีความเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองคนในชุมชน เมื่อจะทำการสิ่งใดก็จะบอกผีบ้าน ถ้าสิ่งที่ขอเป็นไปตามที่ขอก็จะทำการเลี้ยงผี เป็นการเลี้ยงขอบคุณที่ช่วยคุ้มครอง และในจุดต่าง ๆ ของหมู่บ้านจะมีศาลาไว้สำหรับทำพิธีเลี้ยงผี ส่วนใหญ่ศาลาจะอยู่ในจุดที่เป็นจุดเริ่มต้นของต้นตระกูล

13) ระบบสาธารณะสุขและระบบสวัสดิการชุมชน

เมื่อมีการเจ็บป่วยคนในชุมชนจะเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลภูซาง ซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านสถาน ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 5 กิโลเมตร การเข้ารับการรักษาที่ รพ.สต.ภูซาง จะเป็นการรักษาโรคทั่วไปและทำแผล ป่วยเป็นโรคร้ายแรงจะถูกส่งต่อไปยังโรงพยาบาลเชียงคำ ที่อำเภอเชียงคำ นอกจากนี้ยังมีคลินิกหมอเหมียว ซึ่งเป็นพยาบาลที่ทำงานในรพ.สต.ภูซาง มาเปิดคลินิกที่บ้าน เพื่อให้การรักษาพยาบาลเบื้องต้น เช่น ฉีดยา ทำแผล

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) บ้านหนองเลามีจำนวน 18 คน อสม.หนึ่งคนจะดูแลคนละ 8 หลังคาเรือน ประธาน อสม.คือ นงนุช พรมใจจอม หน้าที่ของอสม.คือ สำรวจลูกน้ำยุงลายทุก ๆ เดือน เป็นผู้แจ้งข่าวเมื่อมีข่าวจากทางโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลภูซาง มาประกาศให้คนในชุมชนได้ทราบ

หมอไสยศาสตร์ (หมอเมื่อ) เป็นวิธีการรักษาอาการตามความเชื่อทางไสยศาสตร์ ให้การรักษาคนในชุมชนที่มีอาการเจ็บป่วย บางคนที่ไปหาหมอโรงพยาบาลแล้วไม่หายจากโรค จะหาหมอไสยศาสตร์เพื่อดูสาเหตุของโรคว่าเกิดจากอะไร และจะบอกวิธีการแก้ไขโรค

ผู้สูงอายุจะให้เบี้ยทุก ๆ วันที่ 10 ของเดือน ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60-69 ปี ได้รับเงิน 600 บาท/เดือน อายุ 70-79 ปี ได้รับเงิน 700 บาท/เดือน อายุ 80-89 ปี ได้รับเงิน 800 บาท/เดือน อายุ 90 ปีขึ้นไป ได้รับเงิน 1,000 บาท/เดือน สำหรับผู้พิการในชุมชนมีผู้พิการ 4 คน จะได้รับเบี้ยเดือนละ 800 บาท/คน

ฌาปนกิจสงเคราะห์ของกลุ่มผู้สูงอายุ กำหนดอายุขั้นต่ำของผู้ที่เข้ากลุ่มต้องมีอายุตั้งแต่ 25 ปีขึ้นไป จะต้องจ่ายค่าแรกเข้า 50 บาท และในการเก็บค่าฌาปนกิจของแต่ละศพจะจ่ายคนละ 10 บาท/ศพ ครอบครัวคนที่ตายจะได้ค่าสงเคราะห์ประมาณ 30,000 บาท สมาชิกที่เป็นคนบ้านหนองเลามีประมาณ 250 คน โดยจะเก็บรวมกันทั้งตำบลภูซางและตำบลป่าสัก

14) ระบบการปกครอง

หมู่บ้านหนองเลาอยู่ในเขตการปกครององค์การบริหารส่วนตำบลภูซาง มีคณะผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการปัจจุบัน จำนวน 11 คน ได้แก่

นายสนิท ยะมงคล	ผู้ใหญ่บ้าน
นายสมิง ใจกว้าง	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง
นายอาณกร ยะมงคล	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
นายชัญวัฒน์ ยะมงคล	ผู้ช่วยฝ่ายรักษาความสงบ

นายประภาส วงค์ใหญ่	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล
นายพะยอม ศรีจันทร์	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล
นายเขียน ยะมงคล	ประธานประชาคมหมู่บ้าน
นางอัมรินทร์ วิละแสง	ประธานแม่บ้าน
นางนงนุช พรมใจจอม	ประธานอาสาสมัครสาธารณสุข
นายชัยวัฒน์ ยะมงคล	ประธานชรบ./อปพร.
นายหน่อ ยะมงคล	ประธานผู้สูงอายุ

2.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ทีมวิจัยได้ศึกษารวบรวมข้อมูลแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เพื่อนำมาใช้เป็นฐานความรู้ในการศึกษาวิจัยและพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนต่อไปซึ่งทีมวิจัยสามารถสรุปแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวออกเป็น 13 หัวข้อ ได้แก่ 1. การท่องเที่ยว 2. พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว 3. การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 4. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ 5. การท่องเที่ยวโดยชุมชน 6. การท่องเที่ยวเชิงอาหาร 7. ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว 8. การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 9. การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น 10. นโยบายสาธารณะ 11.ทักษะชีวิต 12. การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน และ
13. การเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มาพร้อมกับการเดินทางของมนุษย์ไปยังสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งสถานที่นั้นมิได้เป็นชุมชนที่เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของตนเอง การเดินทางของมนุษย์ในอดีตมีวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย เช่น การเดินทางเพื่อติดต่อค้าขาย การเดินทางเพื่อเผยแพร่ศาสนา การเดินทางเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีทางการทูต แต่สำหรับการท่องเที่ยวนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อความรื่นเริงบันเทิงใจ หรือเพื่อพักผ่อนจากความเครียดหรือความเหนื่อยล้าทั้งทางร่างกายและจิตใจ

องค์กรการท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติ (World Tourism Organization: WTO) ให้คำนิยามการท่องเที่ยวไว้ว่าเป็นการเดินทางของบุคคลจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว เดินทางด้วยความสมัครใจ เพื่อการพักผ่อนใจติดต่อธุระและวัตถุประสงค์ใด ๆ ที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้ (**พิศณุพันธ์ เสถียรวราภรณ์, 2557, น.1**) การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่จัดเป็นอุตสาหกรรมประเภทหนึ่งที่สำคัญของประเทศไทย โดยมีองค์ประกอบของการท่องเที่ยวที่ประกอบด้วย 5 ปัจจัย ดังต่อไปนี้ (ปีร์ยพรรณ มูลประเสริฐ, 2556,ปน.6-8)

1) แหล่งท่องเที่ยว (Attractions)

หมายถึงสถานที่ที่เป็นจุดที่ดึงดูดให้มีผู้เดินทางมาเข้าชม สถานที่นั้นสามารถเป็นสถานที่ทางธรรมชาติ เช่น ยอดดอย ชายหาด ทะเลสาบ และสถานที่ที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์ เช่น ปราสาทพนมรุ้ง วัดพระธาตุดอยสุเทพ พิพิธภัณฑ์ ในระยะหลังนี้มีแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดจากความต้องการสัมผัสกับวัฒนธรรมท้องถิ่นที่

เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิของคนในท้องถิ่น หรือ สถานที่จัดกิจกรรมวัฒนธรรมย่อย เช่น ตลาดน้ำอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ประเพณีลอยกระทงเผาเทียนเล่นไฟ จังหวัดสุโขทัย เมด คาเฟ่ (Maid Café) คือร้านอาหารและเครื่องดื่มที่มีพนักงานบริการแต่งชุดแม่บ้านแบบยุโรปให้บริการลูกค้าโดยจะมีบทบาทสมมุติ (Role Paly) ว่าลูกค้าเป็นเจ้านายของตนเอง บทสนทนาของพนักงานจะมีกลิ่นอายของความเป็นการ์ตูนแอนิเมชันของญี่ปุ่น อะกิฮะบะระ ประเทศญี่ปุ่น เป็นต้น

2) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility)

หมายถึงระบบขนส่งมวลชนเพื่อการเดินทางที่เอื้อต่อการเดินทางของผู้ท่องเที่ยวและสัมภาระไปถึงที่หมายได้อย่างปลอดภัย เช่น สนามบิน สถานีรถโดยสารสาธารณะ ท่าเรือโดยสาร ในที่นี้ยังรวมไปถึงการให้บริการขนส่งมวลชนที่รวดเร็วและปลอดภัย เช่น บริการรถโดยสารประจำทาง สายการบิน บริษัทให้บริการเช่าพาหนะเดินทาง เป็นต้น

3) ที่พักแรมและสิ่งอำนวยความสะดวกในการต้อนรับ (Accommodation)

หมายถึงการให้บริการที่พักแรมประเภทต่าง ๆ เช่น โรงแรม เกสต์เฮาส์ โฮมสเตย์ โดยมีสิ่งอำนวยความสะดวก ราคา และระดับการให้บริการที่แตกต่างกัน เช่น ภัตตาคาร สระว่ายน้ำ ห้องประชุม ฟิตเนสเซ็นเตอร์ เป็นต้น

4) กิจกรรมการท่องเที่ยวและกิจกรรมนันทนาการ (Tourist activities and Recreational Activities)

หมายถึงสิ่งที่เป็นส่วนหนึ่งของสถานที่ท่องเที่ยวที่นอกจากเดินทางมาเยี่ยมชมแล้วยังจะสามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ในสถานที่แห่งนั้นได้ เพื่อเพิ่มเติมความน่าสนใจ ดึงดูดให้มีผู้เดินทางมาท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น กิจกรรมนั้น ๆ จะกลายเป็นประสบการณ์และความทรงจำของผู้มาท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวโบราณสถานวัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากการตามรอยละครเรื่อง บุพเพสันนิวาส มีกิจกรรมนำเที่ยวพร้อมบรรยายข้อมูลทางประวัติศาสตร์โดยมัคคุเทศก์และการให้บริการเช่าชุดไทย (THE STANDARD TEAM, 2561)

5) นักท่องเที่ยว

หมายถึงบุคคลที่เดินทางอยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราวโดยมิได้เป็นการเดินทางมาเพื่อการทำงาน นักท่องเที่ยวจำแนกเพื่อการวิเคราะห์ธุรกิจการท่องเที่ยวซึ่งมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

5.1) ลักษณะของนักท่องเที่ยว ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา รายได้ เชื้อชาติหรือสัญชาติ

5.2) การกระจายตัวของนักท่องเที่ยว ได้แก่ การนับจำนวนความมากหรือน้อยของนักท่องเที่ยวลักษณะต่าง ๆ ต่อแหล่งท่องเที่ยว เช่น จำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่เดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2562 นั้นมีจำนวนนักท่องเที่ยวชาวจีน จำนวน 10.54 ล้านคน จากจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งหมด จำนวน 38.277 ล้านคน มากกว่านักท่องเที่ยวชาติอื่น (รัชพล เตชะพงศกิต, 2562, น.2) กระจายตัวตามหัวเมืองใหญ่ เช่น กรุงเทพฯ เชียงใหม่ ภูเก็ต มากกว่าจังหวัดอื่นของประเทศไทย (รัชพล เตชะพงศกิต, 2562, น.8)

5.3) กิจกรรมของนักท่องเที่ยว ได้แก่ กิจกรรมผู้ที่เดินทางเข้าประเทศมีจุดมุ่งหมายหลายอย่าง เช่น การแข่งขันกีฬา การเยี่ยมญาติมิตร การเข้าร่วมเทศกาล การศึกษาดูงาน การประชุมสัมมนา

5.4) ฤดูการท่องเที่ยว หมายถึงในรอบหนึ่งปีจะมีช่วงนี่มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวมากหรือน้อยแต่ละเดือนไม่เท่ากัน โดยขึ้นอยู่กับสภาพอากาศในแต่ละช่วง การมีกิจกรรมหรือเทศกาลที่น่าสนใจประจำปี

5.5) ทัศนคติของนักท่องเที่ยว ส่งผลต่อการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว พฤติกรรมการท่องเที่ยวและพฤติกรรมการใช้จ่ายเพื่อการท่องเที่ยว ตลอดจนการมีจิตสำนึกในการรักษาธรรมชาติและเคารพในความแตกต่างทางวัฒนธรรม

6) ข้อมูลข่าวสาร

หมายถึงการเผยแพร่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งแบบเป็นการประชาสัมพันธ์อย่างเป็นทางการที่เผยแพร่โดยหน่วยงานภาครัฐ การโฆษณาโดยหน่วยงานเอกชน การเผยแพร่โดยตัวบุคคลหรือมัคคุเทศก์ รวมไปถึงการนำเข้าข้อมูลทางอินเตอร์เน็ต เช่น แผนที่ทางอากาศเชื่อมโยงกับเว็บไซต์ของแหล่งท่องเที่ยวผ่าน Google Map การแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวผ่านช่องทางสื่อสังคมออนไลน์

7) ส่วนประกอบอื่นๆ บริการเบ็ดเตล็ด (Ancillary)

เช่น ร้านจำหน่ายของที่ระลึก โรงพยาบาล ตำรวจท่องเที่ยว ห้องน้ำสาธารณะ ฯลฯ

2.2.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว

พฤติกรรมการท่องเที่ยว หมายถึง การกระทำทุกอย่างของนักท่องเที่ยวที่เกิดจากการรู้ตัวและไม่รู้ตัว โดยพฤติกรรมภายนอกของนักท่องเที่ยว (Tourist's Overt Behavior) เป็นพฤติกรรมที่ผู้อื่นสังเกตได้โดยอาศัยประสาทสัมผัส ส่วนพฤติกรรมภายในของนักท่องเที่ยว (Tourist's Covert Behavior) เป็นการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ภายในร่างกาย รวมทั้งความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ที่ถูกควบคุมอยู่ภายใน และเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมภายนอกเป็นส่วนใหญ่ เป็นการแสดงออกของแต่ละบุคคลที่มีผลกับการตัดสินใจใช้สินค้าและบริการในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

ในประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการเดินทางท่องเที่ยวของมนุษย์ ในโลกตะวันตกเริ่มพบว่ามีการเดินทางท่องเที่ยวในยุคกรีกโบราณเพื่อเยี่ยมชมกิจกรรมหรือเทศกาลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น มหกรรมกีฬา Olympic Games ซึ่งจัดการแข่งขันครั้งแรกเมื่อปี 776 ก่อนคริสตกาล ต่อมาในยุคโรมันเริ่มมีการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อความสำราญในสถานที่ตากอากาศ การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมของชนชั้นสูงเพราะการเข้าถึงพาหนะสำหรับการเดินทางมีเฉพาะชนชั้นรวมถึงความยากลำบากในการเดินทาง จากนั้นเมื่อเข้าสู่ยุคกลางการเดินทางส่วนใหญ่เป็นของพระนิกายโรมันคาทอลิกเพื่อเผยแพร่ศาสนา จนราวศตวรรษที่ 19 (ยุค Renaissance) มีนักวิชาการ นักศึกษา และศิลปินเดินทางไปยังเมืองต่างๆ ของยุโรปเพื่อแสวงหาความรู้ในศิลปะวิทยาการต่าง ๆ

การเดินทางท่องเที่ยวของคนในซีกโลกตะวันตกเริ่มมีจำนวนมากขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 19 เนื่องจากมีการพัฒนาด้านเทคโนโลยีการคมนาคมขนส่งมวลชนสาธารณะ โดยเฉพาะการเดินทางโดยรถไฟและพัฒนา

ระบบการให้บริการในธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวให้มีมาตรฐาน เกิดการท่องเที่ยวเชิงธุรกิจประมาณปี ค.ศ. 1841 โดยโทมัส คุก ที่เป็นผู้จัดกิจกรรมทัศนาจรทางรถไฟเป็นคนแรก เมื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 20 เทคโนโลยีการคมนาคมด้วยเรือกลไฟและเครื่องบินได้นำมาใช้ในการเดินทางเชิงพาณิชย์มากขึ้น ด้วยการบริหารจัดการต้นทุนและนวัตกรรมที่ทันสมัยยิ่งทำให้การโดยสารมีราคาที่ถูกลงและปลอดภัยมากยิ่งขึ้น ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตสินค้าและบริการเพื่อการยังชีพมาเป็นการผลิตสินค้าและบริการเพื่อการค้าทำให้เกิดการจ้างงานที่ได้รับผลตอบแทนเป็นเงินค่าจ้าง และระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ทำให้เกิดชนชั้นกลางที่มีกำลังซื้อและเวลาว่างหลังจากการทำงานเพิ่มมากขึ้น การเดินทางท่องเที่ยวจึงเป็นที่แพร่หลายมาจนถึงปัจจุบัน

ทางซีกโลกตะวันออก การท่องเที่ยวมักจะเป็นลักษณะของการจาริกแสวงบุญในสถานที่ทางศาสนา เช่น การเดินทางไปประกอบพิธีฮัจย์ในนครเมกกะ ประเทศซาอุดิอาระเบีย การเดินแสวงบุญขึ้นเขาไกรลาสของชาวทิเบต การเดินทางแสวงบุญในเส้นทางพาราณสี – ราเมศวรัมของศาสนิกชนชาวฮินดู (คมกฤช อุ่ยเต็กเค่ง, 2563) การเดินทางเหล่านี้เป็นการท่องเที่ยวสำหรับบุคคลทั่วไป ส่วนในชนชั้นสูงมีการสร้างที่พักตากอากาศเป็นพระราชวังฤดูต่าง ๆ ในสมัยราชวงศ์ชิง

หลังการการล่าอาณานิคมประเทศในฝั่งตะวันออกไปเป็นเมืองขึ้นของประเทศตะวันตกทำให้สถานที่ต่าง ๆ ในประเทศแถบเอเชียและแอฟริกาเป็นที่รู้จักของชาวตะวันตกมากยิ่งขึ้น ประเทศอาณานิคมเริ่มมีธุรกิจเพื่อการท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมล่าสัตว์ของชาวอังกฤษในบังกาลอร์เพื่อจัดพบหาคู่ของหนุ่มสาวชาวเจ้าอาณานิคม (สุวนันท์ คีรีวรรณ. 2561) จนมาถึงสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และสมัยสงครามเย็น กองทัพอเมริกาได้เข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศแถบเอเชียแปซิฟิก อย่างเช่น ฐานทัพเรือรบอเมริกาที่เมืองโยโยกุสะ ประเทศญี่ปุ่น มีย่านสถานบันเทิงที่รองรับทหารอเมริกัน (โทโมจิ อิชิคาวะ, 2018) แหล่งบันเทิงของทหารอเมริกัน GI ภายในค่ายรามสูร จังหวัดอุดรธานี (รัชนก พุทธสุขา, 2562) ประกอบกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจทำให้ชาวยุโรปและอเมริกาสามารถเดินทางมาท่องเที่ยวเพื่อหลบหนีความหนาวมาสัมผัสแสงแดดและพักผ่อนหย่อนใจในสถานที่ทางธรรมชาติจำนวนมากขึ้น

พฤติกรรมการท่องเที่ยวมีองค์ประกอบสำคัญ 7 ประการดังนี้

1) เป้าหมาย หมายถึงพฤติกรรมนักท่องเที่ยวทุกพฤติกรรมนั้นจะต้องมีเป้าหมายในการกระทำ เช่น นักท่องเที่ยวกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติต้องการแสดงออกให้ผู้อื่นเห็นว่าตนเป็นนักท่องเที่ยวที่คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

2) ความพร้อม หมายถึง ปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้มีความสามารถในการทำกิจกรรมที่ตนชอบได้ อาจจะประกอบด้วย วุฒิภาวะ สุขภาพ ฐานะทางการเงิน ฯลฯ เช่น นักท่องเที่ยวที่นิยมไต่เขาต้องมีความพร้อมทางร่างกายและจิตใจ

3) สถานการณ์ หมายถึง เหตุการณ์ที่เอื้ออำนวยให้เลือกกิจกรรมที่ตรงกับความต้องการ เช่น การท่องเที่ยวหมู่เกาะ ควรกระทำในยามคลื่นลมสงบ ไม่ควรทำในขณะมีพายุฝนฟ้าคะนอง

4) การแปลความหมาย หมายถึง วิธีการคิดที่เหมาะสมต่อสถานการณ์หนึ่ง ๆ เช่น เวลา 12 นาฬิกาเป็นเวลาที่นักท่องเที่ยวควรหยุดพักรับประทานอาหารกลางวัน

5) การตอบสนอง หมายถึง การตัดสินใจกระทำกิจกรรมตามที่ตนเลือกสรรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ เช่น เมื่อนักท่องเที่ยวตัดสินใจเดินทางแล้ว จะดำเนินการจองตั๋วโดยสารเครื่องบิน การสำรองที่พัก

6) ผลลัพธ์ที่ตามมา หมายถึง สิ่งที่เกิดติดตามมาจากการกระทำหนึ่ง ๆ อาจจะตรงหรือตรงกันข้ามกับความคาดหวัง เช่น เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวประเทศไทยปรากฏว่ามีเหตุการณ์ชุมนุมปิดสนามบินทำให้สนามบินปิดทำการ เครื่องบินไม่สามารถลงจอดได้ ผลลัพธ์ก็คือนักท่องเที่ยวไม่สามารถบรรลุผลตามที่คาดหมายไว้ได้

7) ปฏิกิริยาต่อความผิดหวัง หมายถึง ความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อสิ่งที่กระทำลงไปไม่บรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการ จึงต้องกลับมาแปลความหมาย ไตร่ตรอง เพื่อเลือกหาวิธีการใหม่ ๆ มาตอบสนองความต้องการหรือล้มเลิกความต้องการไป เพราะเห็นว่าเกินความสามารถ เช่น เมื่อเกิดเหตุการณ์ชุมนุมปิดสนามบินทำให้ไม่สามารถเดินทางท่องเที่ยวในประเทศไทยได้ จึงเปลี่ยนจุดมุ่งหมายการเดินทางไปประเทศอื่นที่ปลอดภัยกว่า (ชวัลนุช อุทยาน การท่องเที่ยว มทร.กรุงเทพ, 2551)

แรงจูงใจที่กระตุ้นในคนมาท่องเที่ยวที่กระตุ้นให้คนอยากเดินทางมาท่องเที่ยวเกิดจากปัจจัย 2 ประการด้วยกัน ดังนี้

1) ปัจจัยผลักดัน (Push Factor)

เป็นแรงจูงใจที่ผลักดันให้เกิดความต้องการเดินทางท่องเที่ยว ได้แก่

1.1) ต้องการหลีกหนีความจำเจในชีวิตประจำวัน ความเบื่อหน่าย ความตึงเครียดจากการทำงาน

1.2) ต้องการเปิดโลกทัศน์ สัมผัสความแปลกใหม่ที่ไม่เคยพบเห็นมาก่อน ทำให้มีโอกาสค้นพบความชอบ ความต้องการ เป้าหมายชีวิตของตนเอง

1.3) ต้องการการพักผ่อนหย่อนใจรวมถึงการฟื้นฟูร่างกายและจิตใจเพื่อหาความสงบ คลายความตึงเครียดและความเหนื่อยล้าจากการทำงาน

1.4) ต้องการสร้างความภาคภูมิใจในตนเองว่าตนนั้นมีประสบการณ์ มีวิสัยทัศน์ มีสถานภาพสูงกว่าคนที่ไม่เคยเดินทางท่องเที่ยว

1.5) ต้องการทำในสิ่งที่ท้าทาย เพราะบางครั้งการท่องเที่ยวเป็นไปได้ยากหรืออาจจะเจอกับสิ่งที่ไม่คุ้นเคย จึงต้องมีความกล้าในการตัดสินใจ

1.6) ต้องการผจญภัย เป็นการท่องเที่ยวที่มีเสน่ห์ดึงดูนักผจญภัยที่ต้องการมาพิชิตแสดงออกถึงความแข็งแรงและอดทน หรือการประกาศชัยชนะ

2) ปัจจัยดึงดูด (Full Factor)

เป็นแรงดึงดูดใจที่ดึงดูดให้ผู้คนเดินทางไปท่องเที่ยวในสถานที่ต่าง ๆ ได้แก่

2.1) ความสวยงามของทัศนียภาพ ทั้งที่เป็นทิวทัศน์ที่มนุษย์สร้างขึ้นและทิวทัศน์ทางธรรมชาติ

2.2) สถานที่ทางประวัติศาสตร์ เป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สนใจเรียนรู้เรื่องราวในอดีตที่เกิดขึ้นในสถานที่จริง

2.3) กิจกรรมด้านกีฬา ปัจจุบันการจัดแข่งขันกีฬาสามารถดึงดูดผู้เข้าร่วมที่มาเข้าร่วมการแข่งกีฬาแล้วยังสามารถท่องเที่ยวชมความงามในพื้นที่ที่จัดกิจกรรมได้อีกด้วย

นอกจากนี้แล้ว ยังมีปัจจัยที่เป็นสิ่งกระตุ้นหรือจูงใจให้เกิดการท่องเที่ยว จำแนกได้ 4 ประเภท ได้แก่

(1) สิ่งจูงใจทางกายภาพ (Physical Motivation) เป็นแรงกระตุ้นจากความต้องการพักผ่อนทางด้านร่างกายและจิตใจ เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมสปาด้วยสมุนไพรท้องถิ่น

(2) สิ่งกระตุ้นทางวัฒนธรรม (Cultural Motivation)

เป็นแรงกระตุ้นจากความต้องการเรียนรู้วัฒนธรรมของประเทศอื่น ๆ หรือชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่น สถานที่ทางประวัติศาสตร์ เทศกาลประจำชนเผ่า

(3) สิ่งจูงใจส่วนบุคคล (Personal Motivation)

เป็นแรงกระตุ้นจากความต้องการส่วนตัว เช่น การเยี่ยมเยียนญาติมิตร การแสวงบุญ การตามรอยสถานที่ในภาพยนตร์ที่ชื่นชอบ

(4) สิ่งจูงใจด้านสถานภาพและชื่อเสียง (Prestige and Status Motivation)

เป็นแรงกระตุ้นจากความต้องการยกระดับตัวเองให้สูงขึ้นและสร้างชื่อเสียง เช่น การพิชิตยอดเขาเอฟเวอร์เรสซึ่งเป็นยอดเขาที่สูงที่สุดในโลก (สิริรัตน์ นาคแป้น, 2555)

ประโยชน์ของการศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวจะให้ให้ผู้ปรกอบการท่องเที่ยวและผู้เกี่ยวข้องสามารถหาหนทางแก้ไขพฤติกรรมในการตัดสินใจซื้อสินค้าของนักท่องเที่ยวในสังคมได้ถูกต้องและสอดคล้องกับความสามารถในการตอบสนองของธุรกิจท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น เพื่อประโยชน์ในการแบ่งส่วนตลาด เพื่อการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ให้ตรงกับชนิดของสินค้าและบริการที่ต้องการ ปรับปรุงกลยุทธ์การตลาดของธุรกิจท่องเที่ยวต่าง ๆ เพื่อความได้เปรียบคู่แข่งขัน

2.2.3 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism)

จากผลกระทบจากการพัฒนากระแสหลัก ที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยละเลยผลกระทบต่อสภาพสังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ จึงเกิดกระแสการพัฒนาที่ต้องการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ อนุรักษ์วัฒนธรรม และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม กระแสดังกล่าวนี้ได้ส่งผลต่อแนวคิดการจัดการการท่องเที่ยว นักพัฒนาการท่องเที่ยวจากองค์การท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization: WTO) และสมาคมส่งเสริมการ ท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (Pacific Asia Travel Association: PATA) ได้เสนอรูปแบบการบริการที่มีความสอดคล้องกับการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ในแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้เป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) โดยใช้หลักแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนตามแผนปฏิบัติการ 21 หรือ Agenda 21 ที่มีส่วนผลักดันให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน อันเป็นการพัฒนาที่มุ่งทั้งทางด้าน

เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในขณะเดียวกันชุมชนก็มีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ จากการท่องเที่ยวอย่างเท่าเทียมกัน โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1) ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ (Economics Sustainability)

การเติบโตของการท่องเที่ยวจะต้องมีการบริหารจัดการที่ดี ในที่นี้หมายรวมถึงโครงสร้างพื้นฐาน แรงงานในภาคบริการการท่องเที่ยว คุณภาพการให้บริการ สามารถรองรับนักท่องเที่ยวที่มาเยือนได้เพียงพอ สามารถประเมินศักยภาพของชุมชนให้การจัดการการท่องเที่ยวที่ดี มากกว่ามูลค่าจากจำนวนนักท่องเที่ยวที่มากจนเกินไป ที่อาจจะก่อให้เกิดปัญหาการท่องเที่ยวที่ล้นเกินจนกระทบกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นจนอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวและคนในพื้นที่ (ณัฐพงศ์ ไชยวานิชย์ผล, 2562) อีกทั้งควรประเมินผลกระทบที่เกิดจากโครงสร้างประชากรจากการย้ายถิ่นฐานเพื่อประกอบอาชีพด้านการท่องเที่ยวรวมไปถึงผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจในภาคอื่น ๆ ในชุมชน เช่น การเกษตร การกสิกรรม การอุสาหกรรม

2) ความยั่งยืนทางด้านสังคม (Social Sustainability)

จำนวนนักท่องเที่ยวที่หลั่งไหลเข้ามาในชุมชนได้นำมาทั้งรายได้จากการจับจ่ายใช้สอยและรูปแบบวิถีชีวิตที่หลากหลาย โดยบางรูปแบบการใช้ชีวิตอาจจะส่งผลกระทบต่อสังคมท้องถิ่น เช่น ค่านิยมซื้อบริการทางเพศ การเสพยาเสพติด การทะเลาะวิวาท จำนวนนักท่องเที่ยวที่หลั่งไหลเข้ามาในชุมชนได้นำมาทั้งรายได้จากการจับจ่ายใช้สอยและรูปแบบวิถีชีวิตที่หลากหลาย โดยบางรูปแบบการใช้ชีวิตอาจจะส่งผลกระทบต่อสังคมท้องถิ่น เช่น ค่านิยมซื้อบริการทางเพศ การเสพยาเสพติด การทะเลาะวิวาท จำนวนนักท่องเที่ยวที่หลั่งไหลเข้ามาในชุมชนได้นำมาทั้งรายได้จากการจับจ่ายใช้สอยและรูปแบบวิถีชีวิตที่หลากหลาย โดยบางรูปแบบการใช้ชีวิตอาจจะส่งผลกระทบต่อสังคมท้องถิ่น เช่น ค่านิยมซื้อบริการทางเพศ การเสพยาเสพติด การทะเลาะวิวาท จำนวนนักท่องเที่ยวที่หลั่งไหลเข้ามาในชุมชนได้นำมาทั้งรายได้จากการจับจ่ายใช้สอยและรูปแบบวิถีชีวิตที่หลากหลาย โดยบางรูปแบบการใช้ชีวิตอาจจะส่งผลกระทบต่อสังคมท้องถิ่น เช่น ค่านิยมซื้อบริการทางเพศ การเสพยาเสพติด การทะเลาะวิวาท

3) ความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability)

ปริมาณนักท่องเที่ยวที่มากล้นเกินกว่าการควบคุมจะส่งผลกระทบต่อการทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น ความแออัด ความสกปรก ปัญหาการจัดการขยะและของเสียจากแหล่งท่องเที่ยว การรุกล้ำพื้นที่ที่มีระบบนิเวศที่บอบบาง ในบางกรณีเกิดจากการก่อสร้างสิ่งก่อสร้าง และสาธารณูปโภคที่ไม่ได้มาตรฐานโดยอาจใช้เทคนิคที่ไม่เหมาะสม จนเกิดการรุกล้ำพื้นที่ธรรมชาติหรือสูญเสียสภาพภูมิทัศน์ เพราะเร่งก่อสร้างเพื่อรองรับปริมาณนักท่องเที่ยว

หลักการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีส่วนประกอบที่สำคัญดังนี้

(1) มีการดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยวให้สามารถใช้ประโยชน์ต่อไปถึงคนรุ่นต่อไป ไม่ใช้แสวงหาประโยชน์เพียงเพื่อคนรุ่นปัจจุบันเท่านั้น

(2) ลดปริมาณการใช้ทรัพยากรสิ้นเปลืองและปริมาณของเสียที่จะเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม

(3) มีการกระจายรายได้และผลประโยชน์แก่คนในท้องถิ่นอย่างเสมอภาค ยุติธรรม และเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

(4) มีกระบวนการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของคนและองค์กรในท้องถิ่นทุกภาคส่วนในชุมชน เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรทางศาสนา กลุ่มเยาวชน กลุ่มวิสาหกิจ สถาบันการศึกษา ผู้ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยว เพื่อมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว การเสนอแผนงานการพัฒนา การจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรอย่างเหมาะสม

(5) สร้างความเข้าใจแก่คนในชุมชนถึงแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน งานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเผยแพร่แนวคิดเหล่านี้ออกไปภายนอกชุมชนจนถึงระดับประเทศ โดยอาจจะจัดทำสื่อประเภทต่าง ๆ เช่น คู่มือท่องเที่ยว วีดีทัศน์แนะนำสถานที่ท่องเที่ยว บทความเผยแพร่ทางอินเตอร์เน็ต เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม หลักการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยังยืนจะปฏิเสธการมีส่วนร่วมของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไปด้วยมิได้ จึงควรมีขอบเขตการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้มีลักษณะ ดังต่อไปนี้

(1) การท่องเที่ยวจะต้องสามารถดำรงอยู่ได้

(2) มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมเยือนอย่างสม่ำเสมอ

(3) ยังมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่รักษาความดึงดูดใจไว้ไม่เสื่อมคลาย และเพิ่มคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว โดยอาจจะเป็นการจัดกิจกรรมส่งเสริมการให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ เช่น กิจกรรมเดินชมพันธุ์ไม้หายาก เส้นทางการปั่นจักรยานเที่ยวชมวิถีชีวิตในหมู่บ้าน การปลูกป่าชายเลน

(4) เมื่อมีกำไรจากการบริการต้องมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและคุณภาพการให้บริการอยู่เสมอ เช่น การส่งบุคลากรในท้องที่อบรมด้านภาษาต่างประเทศ มัคคุเทศก์ ทักษะการปฐมพยาบาลและการกู้ชีพเบื้องต้น เป็นต้น

(5) จะต้องส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม ให้น้อยที่สุด และมีการประเมิน ตรวจสอบ และวิจัยผลกระทบจากการท่องเที่ยวและแนวทางการพัฒนาอย่างสม่ำเสมอ เช่น การสอบถาม การสำรวจด้วยแบบสอบถามความพึงพอใจ จากผู้ใช้บริการและผู้ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวโดยตรง (สุถี เสริฐศรี, 2558)

2.2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวที่มีงให้เกิดการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวและทรัพยากรต่างๆ โดยเป็นการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทุกประเภทคือ ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม (สันติ, 2544; 3)

นอกจากนี้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2538, 4) ยังให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้ว่า หมายถึงการเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา ชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ

พรพรรณ เปล่งปลั่ง (2548, น.10-11) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ คือ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม รวมไปถึงแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดีและวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ธรรมชาตินั้นด้วย โดยทุกฝ่ายมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติและระบบนิเวศไม่ทำลายหรือทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ทั้งยังให้ประโยชน์กลับคืนสู่ธรรมชาติและการอนุรักษ์ธรรมชาติ ในขณะเดียวกันก็เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม ส่วนกิจกรรมต่างๆ ของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้น จะต้องเน้นที่คุณค่าของธรรมชาติหรือลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ไม่ใช่เน้นที่การเสริมแต่งหรือการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสหรือมีประสบการณ์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติโดยตรง และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งนอกจากจะได้รับความพึงพอใจแล้วยังเสริมสร้างบรรยาบรรณด้านสิ่งแวดล้อมเชิงบวกด้วย

2.2.5 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community – Based Tourism – CBT)

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community – Based Tourism – CBT) เป็นเครื่องมือในการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติ และวัฒนธรรม ตลอดจนกำหนดทิศทางการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมโดยคนในชุมชนในประเด็นเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ลักษณะของการท่องเที่ยวโดยชุมชุนจะแตกต่างจากการท่องเที่ยวโดยทั่วไป คือกระบวนการดังกล่าวจะไปกระตุ้นให้คนในสังคมเห็นความสำคัญและเป็นนักท่องเที่ยวที่สนใจแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยวและแขกผู้มาเยือน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้มาท่องเห็นความสำคัญถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม (ศูนย์ประสานงานเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน, 2555) มีหลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังต่อไปนี้

1) ชุมชนเป็นเจ้าของ
2) ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจ
3) ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง
4) ยกระดับคุณภาพชีวิต
5) มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม
6) คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น
7) ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม
8) เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

9) เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น

10) มีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน

2.2.6 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gastronomy tourism)

การท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gadtronomy tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับอาหาร ที่ผสมผสานธรรมชาติของพื้นที่ วัฒนธรรม วิธีชีวิต การบริการ การเข้าถึง การเป็นเจ้าบ้านที่ดี และเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่กับการเยี่ยมชมและการสร้างประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะการรับประทานอาหาร การได้เรียนรู้วิธีทำและการลงมือทำอาหารด้วยตนเอง ซึ่งสามารถสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2559) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอาหารที่สำคัญ มีรูปแบบการท่องเที่ยวแบบ 1. เยี่ยมชมและชิมอาหาร 2. เข้าเรียนทำอาหารและรับประทานอาหารแบบท้องถิ่น และ 3. การซื้อทัวร์ท่องเที่ยวเกี่ยวกับอาหาร ซึ่งมีมิติการท่องเที่ยวที่เชิงโยงกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco-tourism) การท่องเที่ยวเชิงยั่งยืน (Sustaniable tourism) และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและความงาม (wellness tourism) มีกิจกรรมการทำอาหารเพื่อสุขภาพเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งในการท่องเที่ยว (พรรณี สวนเพลง และคณะ, 2016)

สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงอาหารของโลกจากข้อมูลขององค์การการท่องเที่ยวโลก (World tourism Organiaztion: WTO, 2021) พบว่า การท่องเที่ยวเชิงอาหารมีมูลค่าสูงถึง 150,000 ล้านเหรียญสหรัฐ โดยมีนักทท่องเที่ยวที่นิยมรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอาหารมากที่สุด 3 อันดับ ได้แก่ ประเทศสเปน ประเทศฝรั่งเศ และแระทศอิตาลี่ (พรรณี สวนเพลง และคณะ, 2559)ขณะที่ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงอาหาริดเป็นร้อยละ 20 ของรายได้อุสาหกรรมการท่องเที่ยวทั้งหมด ในปี 2558 ขณะที่ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อากรบริโภคอาหารในการท่องเที่ยวได้แก่ นักท่องเที่ยว อาหารในแหล่งท่องเที่ยว และสภาพแวดล้อมการบริโภคในแหล่งท่องเที่ยว ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงอาหารให้ได้รัความนิยมในอนาคต ได้แก่

1) การเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากรศาสร์และการย้ายถิ่น

2) แนวโน้มการท่องเที่ยวยั่งยืนได้รับความนิยมมากขึ้น

3) การแสวงหาความเป็นเอกลักษณ์ในกแต่ละท้องถิ่น

4) การพัฒนาด้านเทคโนโลยีและสื่อออนไลน์

5) แรงจูงใจของนักท่องเที่ยวสมัยใหม่

2.2.7 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว

1) หลักเกณฑ์การพิจารณาและกำหนดศักยภาพ หรือความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว

พื้นที่หนึ่ง ๆ ที่จะสามารถดำเนินกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยวได้นั้นจะต้องมีการประเมินความพร้อมเพื่อวางแผนการพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐานและมีความน่าสนใจดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว โดยมีหลักเกณฑ์การพิจารณาและกำหนดศักยภาพหรือความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวไว้ดังนี้ (วิวัฒน์ชัย บุญยศักดิ์ อ้างใน ศิริจรรยา ประพฤติกิจ, 2553)

1.1) คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ความสวยงาม ประวัติศาสตร์อันเก่าแก่ ความสำคัญทางศาสนา บรรยากาศ สภาพภูมิอากาศ สภาพภูมิทัศน์ทางธรรมชาติและวิถีชีวิต

1.2) ความสะดวกในการเข้าถึง ได้แก่ เส้นทางท่องเที่ยว ลักษณะการเดินทาง ระยะเวลาจากตัวเมืองไปยังแหล่งท่องเที่ยว

1.3) สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ที่พักแรม ร้านอาหารและเครื่องดื่ม ระบบไฟฟ้า ประปา สัญญาณโทรศัพท์ และการรักษาความปลอดภัย

1.4) สภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพทางกายภาพ สภาพอากาศ ระบบนิเวศ และอื่น ๆ ของแหล่งท่องเที่ยว

1.5) ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ข้อจำกัดด้านพื้นที่ ขีดจำกัดในการรับผู้มาใช้บริการสาธารณูปโภค ปัญหาความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

1.6) ความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน ได้แก่ ความเป็นที่รู้จักของแหล่งท่องเที่ยวและจำนวนนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว

ในพื้นที่ชุมชนสามารถสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยว บ่งได้ 5 ชนิด ได้แก่

(1) ทรัพยากรธรรมชาติ : พืช สัตว์ ภูมิทัศน์ ภูมิอากาศ น้ำ

(2) ทรัพยากรวัฒนธรรม : ศาสนา มรดกทางวัฒนธรรม ชาติพันธุ์

(3) ทรัพยากรเหตุการณ์สำคัญ : งานมหกรรม การแข่งขัน ธุรกิจ งานเทศกาล

(4) ทรัพยากรกิจกรรม : กีฬาและนันทนาการ สิ่งอำนวยความสะดวก

(5) ทรัพยากรบริการ : การขนส่ง ที่พัก การต้อนรับ อาหาร บริการ

2) การส่งเสริมการท่องเที่ยว

เมื่อประเมินแล้วว่าพื้นที่นั้น ๆ มีศักยภาพ มีความเหมาะสมที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยว และสมควรจะพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว ชุมชนต้องมีการส่งเสริมและวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการดังต่อไปนี้

2.1) การก่อสร้างหรือบูรณะแหล่งท่องเที่ยว ฟื้นฟูสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวใหม่ สร้างแหล่งจับจ่ายซื้อสินค้าของนักท่องเที่ยว โดยส่งเสริมบทบาท เอกชนร่วมกับชุมชนในการรักษาแหล่งท่องเที่ยวและวิถีชีวิตให้อยู่ในสภาพเดิมอย่างต่อเนื่อง

2.2) เพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ รวมทั้งการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม โดยส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว แห่งใหม่และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งในรูปแบบการจัดสหกรณ์ การท่องเที่ยวและการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว

2.3) เพิ่มมาตรการอำนวยความสะดวก สร้างความปลอดภัย และป้องกันการเอาเปรียบนักท่องเที่ยว รวมทั้งเร่งรัดการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของนักท่องเที่ยวอย่างจริงจัง

2.4) เร่งฟื้นฟูความร่วมมือกับท้องถิ่นอื่น ๆ โดยรอบ ทั้งด้านการตลาด การลงทุน และการขจัด อุปสรรคในการท่องเที่ยว

2.5) บริหารการท่องเที่ยวโดยใช้กลยุทธ์การตลาดเชิงรุก โดยสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับธุรกิจชุมชน ตลอดจนพัฒนาคุณภาพการบริการการท่องเที่ยว รวมทั้งการโฆษณา ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของท้องถิ่นในรูปแบบที่หลากหลาย

3) การพัฒนาการท่องเที่ยว

การดำเนินงานพัฒนาสภาพชุมชนด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกหรือโครงสร้างพื้นฐาน โดยมีการวางแผนการจัดการจากภาครัฐ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจจนตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยว อีกทั้งยังทำให้เกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ซึ่งจะควบคู่ไปกับการรักษาทรัพยากรให้คงความดึงดูด ใจ ทั้งนี้จำเป็นจะต้องสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของชุมชน และเกิดการกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม

4) การวางแผนการท่องเที่ยว

4.1) การสำรวจเบื้องต้น (Preliminary survey) เป็นการศึกษาหรือการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวที่มุ่งแก้ปัญหาเฉพาะหน้าหรือการพัฒนาขนาดเล็กระยะสั้นเฉพาะประเด็นสำคัญ ภายใต้เงื่อนไขกฎหมาย การบริหารและงบประมาณ นำมาประมวลผลเพื่อนำไปพัฒนาในขั้นต่อไป เน้นการศึกษาประเด็นแหล่งท่องเที่ยวและตลาดการท่องเที่ยว

4.2) ระดับการศึกษาเบื้องต้น (Preliminary study) เป็นการศึกษาแบบสนมผสานสาขาวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมาศึกษาต่อยอดจากการสำรวจเบื้องต้น เช่น ด้านตลาดการท่องเที่ยว ด้านโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านสาธารณสุข เป็นต้น โดยการศึกษาระดับเบื้องต้นจะเป็นลักษณะทั่วไปโดยสังเขป เพื่อพิจารณาถึงความเป็นไปได้ ทิศทางของการพัฒนาการท่องเที่ยวนั้น ๆ และการแก้ปัญหาระยะสั้นไว้ก่อนที่จะทีการจัดทำแผนโดยละเอียดต่อไป

4.3) ระดับการจัดทำแผนหลัก (Master plan) เป็นการการศึกษาวิเคราะห์อย่างละเอียดกำหนดแผนหลักและโครงการที่จะต้องมีการจัดทำ ตลอดจนเสนอแนะกลยุทธ์และแนวทางการดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ตราแผนที่ได้วางไว้ อาศัยข้อมูลและการวิเคราะห์จาก 2 ระดับแรก เป็นฐานและจะเน้นหนักที่การกำหนดปัญหา ข้อ ได้เปรียบเสียเปรียบด้านการท่องเที่ยวของพื้นที่ การกำหนดนโยบายวัตถุประสงค์แนวทางการ พัฒนา กลยุทธ์ในการดำเนินการ และโครงการที่ควรจัดทำ

4.4) ระดับการศึกษาความเหมาะสม (Feasibility study) เป็นการศึกษาสืบเนื่องในราย ระเอียดของโครงการต่าง ๆ ที่ได้มีการกำหนดไว้ในการจัดทำแผนหลัก เป็นการวิเคราะห์โครงการต่าง ๆ ทางด้านเศรษฐกิจ การเงิน เทคนิค การบริหาร การตลาด เพื่อพิจารณาความเป็นไปได้ และเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมในการดำเนินโครงการนั้น ๆ ต่อไป เช่น การพัฒนากายภาพของแหล่งท่องเที่ยว การปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่าง ๆ

แหล่งท่องเที่ยวที่มีกี่ทำฐานข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยว มีการศึกษาจุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรคและโอกาสที่จะสามารถพัฒนาการท่องเที่ยวไปได้อีกในอนาคตให้ดึงดูดให้คนมาเยี่ยมเยือนอยู่เสมอ

2.2.8 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR เป็นการนำเทคนิคการวิจัยมาประยุกต์ใช้กับกลุ่มเป้าหมายให้มีโอกาสในการคิดและริเริ่มวางแผนงาน ค้นหาปัญหาและความต้องการของตนเอง จากนั้นจึงเลือกข้อมูลที่เหมาะสมมาตัดสินใจเพื่อกำหนดทางเลือกที่เหมาะสมที่สุดกับแนวทางการพัฒนาชุมชนของตนเอง จากนั้นนำมากำหนดเป็นโครงการ กิจกรรม แผนงาน และลงมือดำเนินงานในขั้นตอนต่าง ๆ ทั้งนี้อาจจะให้บุคคลหรือองค์กรภายนอกให้การสนับสนุนหรือช่วยเหลือเมื่อมีเหตุจำเป็น (ฉัตรพล พิมพา และคณะ. 2560) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) มีการประยุกต์ข้อมูลที่ศึกษาเพื่อให้หาทางแก้ปัญหา และทำกิจกรรมไปพร้อม ๆ กัน สรุปขั้นตอนที่สำคัญได้ ดังต่อไปนี้

1) การพิจารณาหาปัญหา เป็นการใช้กระบวนการสร้างพื้นที่ให้กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้มีโอกาสวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน อาจจะชื่อวิธีอภิปรายกลุ่ม การดูงานในพื้นที่ การทดสอบ การทดลอง รวมถึงการศึกษาผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ

2) การจัดกลุ่มและประเภทของปัญหา เป็นการจัดประเภทของปัญหาแต่ละด้านที่เกี่ยวข้อง เช่น ด้านอาชีพ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม อาจจะสามารถแบ่งประเด็นใหญ่

3) การเลือกวิธีและการออกแบบการวิจัย เป็นการเลือกปัญหาและวิธีการที่เหมาะสมผ่านกระบวนการกลุ่มแบบไม่ชี้นำ ให้กลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมในการออกแบบการวิจัย โดยเฉพาะ การเลือกใช้เครื่องมือการวิจัยที่เหมาะสมกับการเก็บข้อมูล เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การอภิปรายกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

4) การจัดเก็บและรวบรวมข้อมูล เป็นกระบวนการที่จะทดสอบและปรับปรุงเครื่องมือวิจัยในภาคสนาม มีการดำเนินการดังต่อไปนี้

การศึกษาสภาพปัจจุบัน เป็นการสร้างความตระหนักและกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในชุมชน

การศึกษาสถานการณ์ที่คาดหวัง ภายใต้ประเด็นที่กำหนดไว้ เรียนรู้ไปพร้อมกันระหว่างผู้วิจัยและคนในชุมชนเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ยั่งยืนและไม่ด่วนสรุปข้อมูลจนเร็วเกินไป

5) การวิเคราะห์ข้อมูลทั้งสภาพปัจจุบันและความคาดหวัง กลุ่มเป้าหมายต้องใช้ความคิด ความรู้สึก ประสบการณ์ เพื่อร่วมกันมุ่งหาสมมุติฐาน โอยอาศัยคุณค่าร่วมกันไว้ด้วย ซึ่งจะต่างกับกระบวนการวิจัยเชิงวิชาการที่ผู้วิจัยเป็นผู้กำหนดสมมุติฐานและหลีกเลี่ยงความลำเอียงในคุณค่า

6) การรายงานและการนำเสนอ มีรูปแบบการนำเสนอที่หลากหลาย เป็นได้ทั้งรูปเอกสารการประชุมชี้แจง แผนภูมิฝาผนัง การออกรายการวิทยุชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนทุกคนมีการเรียนรู้ วิเคราะห์และวิจารณ์อย่างต่อเนื่อง

7) การวางแผนอย่างมีส่วนร่วม หลังจากนำเสนอผลการวิจัยแล้ว คณะผู้วิจัยจะต้องวางแผนอย่างมีส่วนร่วม ประกอบด้วยขั้นตอนการจำแนกปัญหาการกำหนดวัตถุประสงค์เชิงปริมาณและคุณภาพ กำหนดทรัพยากรและงบประมาณที่ต้องใช้เพื่อเตรียมแผนปฏิบัติงาน

การจัดการและการดำเนินการ มีกระบวนการดังต่อไปนี้

(1) ศึกษาแผนและเตรียมขั้นตอนปฏิบัติ

(2) ดำเนินการในภาคปฏิบัติ

(3) ติดตามและทบทวนการปฏิบัติงาน

(4) แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นขณะปฏิบัติงาน

(5) ประเมินผลและรายงานต่อผู้เกี่ยวข้อง

(6) ร่วมรับประโยชน์ร่วมกัน

การติดตามและประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ทำให้ข้อมูลย้อนกลับไปยังชุมชนเพื่อประเมินผลการวิจัยจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่าง ๆ ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการและผลกระทบที่เกิดขึ้น

ดังนั้นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงไม่ใช่เพียงการนำกระบวนการวิจัยมาค้นหาสาเหตุแห่งปัญหาเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่เป็นการชักชวนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่กลุ่มคนเหล่านั้นเห็นตรงกับว่าเป็นปัญหาและเล็งเห็นว่าควรมีการค้นหาวิธีการจัดการ ในขณะเดียวกันกระบวนการมีส่วนร่วมยังครอบคลุมไปถึงการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบและจัดสรรผลประโยชน์ที่เท่าเทียมและเป็นธรรมตามระบอบประชาธิปไตย

2.2.9 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

จากกระแสการเปลี่ยนแปลงแนวคิดการพัฒนากระแสทางเลือกจากตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงแนวคิดเรื่องการพัฒนาในประเทศไทย โดยเห็นได้จากการระบุชัดเจนในเชิงกฎหมายจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจละสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540 ที่ให้สิทธิของบุคคล ที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา และได้รับประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงคุ้มครองในด้านสวัสดิการและคุณภาพชีวิต ให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจผ่านกระบวนการที่มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนข้อมูล เสนอหาทางเลือก และการตัดสินใจร่วมกัน

องค์ประกอบของการมีส่วนร่วมประกอบด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาครัฐ และองค์กรเอกชนที่มีความต่อเนื่อง มีการสื่อสารทั้งสองทาง ทั้งช่องทางที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยมีเป้าหมายเพื่อทำให้การจัดสินใจดำเนินโครงการมีความรัดกุม ส่งผลกระทบต่อสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด มียุติธรรมต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม

การมีส่วนร่วมของประชนชนเป็นเรื่องการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรทางสังคมต่าง ๆ ในชุมชนให้มีความราบรื่น มีเงื่อนไขสำคัญได้แก่ความเข้มแข็งของภาคประชาชน การที่ภาครัฐให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจกระบวนการดำเนินโครงการและร่วมรับประโยชน์จากการพัฒนา โดยเฉพาะฝ่ายราชการต้องมีการกระจายอำนาจจากส่วนกลางเพื่อให้ชุมชนมีอำนาจในการตัดสินใจในเรื่องราวภายในท้องถิ่น เป็นผู้ประสานความร่วมมือจากภาครัฐกับหน่วยงานเอกชนหรือกลุ่มทางสังคมในท้องถิ่นให้มีการจัดรูปแบบแผนงาน โครงการ กิจกรรม ให้มีทุกภาคส่วนมามีส่วนร่วมในการดำเนินงานอย่างจริงจัง (ภาวิดา รังสี, 2550)

สำหรับการจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม มีลักษณะการประกอบการ 4 แนวทาง ได้แก่

(1) “ชุมชน – รัฐ” เป็นการประกอบธุรกิจท่องเที่ยวโดยชุมชนและรัฐให้การสนับสนุน

(2) “เอกชน – ชุมชน” เป็นการประกอบธุรกิจระหว่างเอกชนกับชุมชน มีการผสานผลประโยชน์ที่เหมาะสมแก่ทั้งสองฝ่าย

(3) “เอกชน – รัฐ” เป็นแนวทางระดับประเทศที่หน่วยงานของรัฐทั้งในระดับส่วนกลางและระดับท้องถิ่นกำหนดนโยบายแล้วร่วมมือกับผู้ประกอบการเอกชนในการดำเนินการท่องเที่ยว

(4) “รัฐ – ชุมชน – เอกชน” เป็นแนวทางที่มีการสร้างความเห็นพ้องต้องกันของทั้ง 3 ฝ่าย โดยชุมชนมีโอกาสกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่นเพื่อการกระจายผลตอบแทนที่เป็นธรรมและการดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ มีภาครัฐให้การสนับสนุนการบริหารจัดการและจัดสรรงบประมาณ

อดิน, 2527 (อ้างในณัฐพร ดอกบุญนาค และ ฐาปกรณ์ ทองคำนุช, 2556) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการมีส่วนร่วม 5 ทฤษฎี โดยสรุปได้ว่า

1) ทฤษฎีการจูงใจมวลชน (Mass Persuasion)

หมายถึง ทักษะของบุคคลที่มีความสามารถในการสื่อสารที่มีความน่าเชื่อถือ มีศิลปะการสื่อสารให้มีความน่าสนใจ ทำให้สามารถโน้มน้าวผู้อื่นมีความเข้าในแนวคิดจนเกิดความศรัทธาและพร้อมจะทำตาม ในที่นี้เป็นทักษะที่จำเป็นของผู้นำชุมชนหรือแกนนำกลุ่มทางสังคม

2) ทฤษฎีการระดมสร้างคำขวัญของคนในชาติ (National Moral)

หรือการสร้างค่านิยมร่วมกันของกลุ่มทางสังคมเพื่อกำหนดคุณค่าที่ควรยึดถือปฏิบัติอันจะนำไปสู่เป้าหมายร่วมกันรวมไปถึงการกำหนดอัตลักษณ์ของกลุ่มทางสังคมนั้น ๆ ซึ่งบางครั้งอาจจะเป็นการกำหนดคำขวัญ เช่น คำขวัญประจำจังหวัด คำขวัญประจำหมู่บ้าน

3) ทฤษฎีการสร้างความรู้สึกชาตินิยม (Nationalism)

ในที่นี้นอกจากชาติที่มีความหมายเพียงเชื้อชาติหรืออาณาเขตดินแดนที่มีประชากรสัญชาติเดียวกันเท่านั้น แต่จะรวมถึงการสำนึกนิยมท้องถิ่นของตนเองด้วย ความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่นั้น ๆ จะสร้างค่านิยมที่ภาคภูมิใจในการเป็นคนของพื้นที่ ตำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน

4) ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership)

จากข้อทฤษฎีที่ 1) ที่อ้างถึงแล้วเมื่อข้างคน การสร้างผู้นำจะช่วยจูงใจคนขับเคลื่อนกิจการต่าง ๆ ให้บรรลุเป้าหมายด้วยความเต็มใจ

5) ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร (Administrative and Method)

หมายถึงคงการใช้กฎหมาย กฎระเบียบ แบบแผน เป็นเครื่องมือเพื่อการบริหารการระดมความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน

จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นได้ต้องมีภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคมที่เป็นกลุ่มเป้าหมายเข้ามามีส่วนในการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (Implementation) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefit) นอกจากนี้แล้วประเด็นที่นำมาอภิปราย

ในกระบวนการมีส่วนร่วมต้องมีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน ผ่านกระบวนการหรือมีกิจกรรมเป้าหมายเพื่อการประเมินผล (Evaluation) เช่น การประชุม การทำประชาพิจารณ์ การทำการสำรวจผลกระทบ เป็นต้น

2.2.10 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับนโยบายสาธารณะ

1) นิยามของนโยบายสาธารณะ

คือ การตอบสนองความต้องการของประชาชน เพื่อแก้ไขปัญหาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยรัฐเป็นผู้ใช้อำนาจในการกำหนดนโยบายและนำไปใช้ในการบริหารประเทศ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยที่ผ่านมากำหนดให้รัฐบาลต้องแถลงนโยบายต่อสภาก่อนเข้าบริหารราชการแผ่นดิน ชี้แจ้งให้ชัดเจนว่ารัฐบาลจะดำเนินการใด ในระยะเวลาใด เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปตามนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐและต้องจัดทำรายงานผลการดำเนินการ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคเสนอต่อรัฐสภาปีละหนึ่งครั้ง เป็นต้น (อิงฟ้า สิงห์น้อย และ รัฐชาติ ทัศนัย, 2561)

นโยบายสาธารณะเริ่มมีการปรากฏในประวัติศาสตร์การปกครองในรัฐประชาธิปไตยที่เจ้าของรัฐหรือประชาชนสามารถเลือกตัวแทนของตนเข้าไปกำหนดนโยบายสาธารณะ โดยมีวิวัฒนาการนโยบายสาธารณะ แบ่งเป็น 3 ช่วงใหญ่ ๆ ได้แก่ (สัญญา เคณาภูมิ, 2559)

ยุคก่อน ค.ศ. 1960 เป็นช่วงที่หลายประเทศในโลกผ่านสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ สหรัฐอเมริกาได้จัดตั้งสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจว่าด้วยความร่วมมือของนักเศรษฐศาสตร์ นักรัฐศาสตร์ และนักจิตวิทยา เพื่อศึกษาการจัดเก็บภาษีรวมไปถึงการสำรวจพฤติกรรมของผู้กำหนดนโยบาย การศึกษานี้พบว่ารัฐบาลควรกำหนดนโยบายการเงินและการคลังเพื่อแก้ไขปัญหาการว่างงาน กระตุ้นให้มีอุปสงค์รวมจากรัฐแทนการปล่อยให้เป็นหน้าที่ของกลไกที่เคยเชื่อว่ากลไกตลาดที่ดีคือกลไกตลาดนั้นรัฐไม่ควรเข้าไปแทรกแซง ทำให้สหรัฐอเมริกาสามารถแก้ไขปัญหาการว่างงานและรัฐสามารถจัดการการเก็บภาษีได้ ภายใน 4 ปีหลังจากศึกษานั้น

ยุค ค.ศ. 1960 – 1970 เป็นยุคที่ระบุของข่ายของการศึกษานโยบายสาธารณะ กระบวนการ และพฤติกรรม ได้แก่ การระบุปัญหา การกำหนดทางเลือกนโยบาย การตัดสินนโยบายหรือการให้ความเห็นชอบนโยบาย การนำนโยบายไปปฏิบัติ และการประเมินผลนโยบาย

ยุค ค.ศ. 1970 – ปัจจุบัน เป็นยุคที่นโยบายสาธารณะเน้นการศึกษาสาเหตุและผลกระทบของนโยบาย การวิเคราะห์นโยบายสาธารณะอย่างเป็นระบบมากขึ้น ได้แก่ สาเหตุหรือที่มาของนโยบายและประสิทธิผลของนโยบาย เพื่อประกอบการตัดสินใจดำเนินนโยบายสาธารณะในแต่ละเรื่อง

2) แนวทางการบริหารนโยบายสาธารณะ

แบบมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่น

จากกระแสการพัฒนาที่ให้ความสำคัญต่อการกระจายอำนาจดังจะเห็นได้จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี 2540 เป็นต้นมา เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นมีอำนาจในการกำหนดทิศทางการพัฒนาในท้องถิ่นของตนเอง จึงเกิดการสร้างนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม (สุรศักดิ์ บุญเทียน, 2555) ขึ้น เป็น

กระบวนการที่ให้ประชาชนและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องได้แลกเปลี่ยนองค์ความรู้กันอย่างสมานฉันท์ โดยให้มีการจัดประชุมอย่างเป็นระบบและอย่างมีส่วนร่วม เปลี่ยนจากการสร้างนโยบายสาธารณะจากเบื้องบน (Top down Approach) มาเป็นจากเบื้องล่างขึ้นไปสู่บน (Bottom up Approach)

การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะโดยประชาชน มีกลไกการทำงาน 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลไกการประสานงานเครือข่าย คือคณะทำงานจากองค์กรที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่จะขับเคลื่อนนโยบาย ทำหน้าที่ประสานงาน เอื้ออำนวยการสนับสนุน ทำงานในขับเคลื่อนประเด็นการทำงานหลัก และ 2) กลไกหนุนเสริม เป็นคณะทำงานที่ตามความถนัดเฉพาะตัว เช่น งานวิชาการ งานสื่อสาธารณะ และกลุ่มองค์กรเครือข่ายผลักดันนโยบาย มีความยืดหยุ่นสูงในการดำเนินงาน

กระบวนการสร้างนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมมีขั้นตอน 3 ประการ ได้แก่
การพัฒนาประเด็นสาธารณะ คือการเตรียมความพร้อมของข้อมูล องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ข้อมูลพื้นฐาน ข้อมูลเครือข่าย งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พื้นที่ตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จและยังไม่ประสบความสำเร็จในการขับเคลื่อนประเด็นสาธารณะประเด็นเดียวกัน เพื่อนำข้อมูลเหล่านี้มากำหนดทิศทางและเป้าหมายในเชิงนโยบายที่ชัดเจน ตลอดจนออกแบบกลไกการทำงาน การจัดวางเครือข่าย กระบวนการทำงานที่สอดคล้องกับทุนทางสังคมในพื้นที่นั้น ๆ รวมไปถึงการเตรียมช่องทางสื่อสารกับสังคม

การจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย เป็นการสร้างพื้นที่การมีส่วนร่วมโดยเชิญกลุ่มแกนนำ เครือข่าย หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาจจะเป็นการประชุมกลุ่มย่อยไปจนถึงการจัดเวทีใหญ่หรือเวทีสมัชชาเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ปรึกษาหารือ ถกเถียง สรุปผล และจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อส่งมอบให้ผู้แทนหน่วยงานรัฐในระดับจังหวัดและในระดับท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องไปพิจารณากำหนดเป็นนโยบายของหน่วยงานขององค์กรต่อไป

การติดตามผลักดันข้อเสนอเชิงนโยบายสู่การปฏิบัติ เป็นการจัดเวทีสาธารณะเพื่อติดตามความก้าวหน้าของการผลักดันนโยบายที่เสนอไปแล้วกับคณะทำงานที่เกี่ยวข้อง และการกำหนดเอานโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป

3) การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม

สามารถสรุปเป็น 3 มิติ ได้ดังนี้

3.1) มิติเชิงนโยบาย (Movement)

เป็นการสร้างนโยบายระดับฐานรากท้องถิ่น มุ่งหวังให้เกิดการปฏิบัติจริง เมื่อได้ผลลัพธ์ที่เห็นได้ประจักษ์จึงสามารถขยับการขับเคลื่อนนโยบายในระดับหน่วยงานระดับจังหวัดควบคู่ไปกับนโยบายระดับท้องถิ่น พัฒนาประเด็นสาธารณะที่ส่งผลในเชิงบวกในประเด็นที่ขับเคลื่อน หากมีประเด็นที่ใหญ่ ๆ และมีความขัดแย้งจำเป็นต้องใช้ระยะเวลาเกาะติดประเด็นในระยะยาว เน้นการพัฒนาให้เกิดรูปธรรมในแต่ละกิจกรรมแบบสะสม

3.2) มิติเชิงกระบวนการ (Process)

การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ มีกระบวนการขับเคลื่อนให้เหมาะกับประเด็นปัญหาในพื้นที่ของตนเองอย่างเหมาะสม โดยอาจจะใช้กระบวนการมากกว่าหนึ่งกระบวนการในการขับเคลื่อน โดยมีลักษณะกระบวนการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย 10 ลักษณะ ดังนี้

(1) แบบค้นหาและแนวทางแก้ไข

(2) แบบสร้างภาพฝันแล้วพัฒนาตาม

(3) แบบสร้างแบบอย่างที่ดีขยายสู่นโยบาย

(4) แบบเฝ้าระวังเตือนภัยให้สังคม

(5) แบบใช้วิจัยท้องถิ่นเป็นฐานในการขับเคลื่อน

(6) แบบให้คำปรึกษาและแนะนำนโยบาย

(7) แบบการพัฒนาองค์ประกอบพื้นฐาน ได้แก่ การพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารเพื่อพัฒนาสู่ประเด็นสาธารณะ/แบบการพัฒนาดลไกเอื้ออำนวยกระบวนการนโยบาย

(8) แบบพัฒนาและติดตามผลนโยบาย

(9) แบบเคลื่อนไหวกดดัน

(10) แบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (เน้นค่อยเป็นค่อยไป)

3.3) มิติการพัฒนาเวทีหรือสร้างพื้นที่สาธารณะ (Forum)

เป็นการสร้างพื้นที่สำหรับการจัดการพื้นที่สำหรับการแนวคิด อุดมการณ์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านเวทีสาธารณะ เพื่อสร้างฉันทามติ กำหนดทิศทางการเคลื่อนไหวอย่างเป็นระบบ

จะเห็นได้ว่านโยบายสารธารณะเป็นการกำหนดทิศทางการแก้ปัญหาชีวิตความเป็นอยู่ของคนภายสังคม สังคมหนึ่ง ผ่านกระบวนการประชาธิปไตยแบบตัวแทนเข้าไปกำหนดนโยบายเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรและออกกฎหมาย ซึ่งนโยบายสาธารณะที่ดีต้องมีการศึกษาถึงปัญหา กระบวนการขั้นตอน รวมถึงผลลัพธ์และผลกระทบที่จะตามมาจากการดำเนินการตามนโยบายให้เกิดประโยชน์แก่คนหมู่มากให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ แต่กระแสการเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาที่การสั่งการหรือกำหนดนโยบายจากรัฐศูนย์กลางลงมาแก่ส่วนภูมิภาคนั้นไม่เพียงพอที่จะตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง นโยบายสาธารณะควรเปิดช่องทางที่ให้ประชาชนสามารถร่วมเสนอนโยบายที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของแต่ละพื้นที่ได้ด้วย จึงจะเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2.2.11 แนวคิดทักษะชีวิต

การพัฒนาศักยภาพเยาวชนมุ่งหวังว่าเยาวชนสามารถมีพัฒนาการในด้านต่างๆ นำมาสู่การมีทักษะชีวิตในการเผชิญหน้ากับปัญหา เปรียบเสมือนกับการสร้างภูมิคุ้มกันให้ตัวเยาวชนที่ต้องไปใช้ชีวิตด้วยตนเองในวันข้างหน้า ประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้จะมีส่วนเสริมสร้างทักษะชีวิตแก่เยาวชน ทักษะชีวิตจึงมีความสำคัญในการพัฒนาเยาวชน ดังนี้

1) ความหมายของทักษะชีวิต

องค์การอนามัยโลก (WHO, 1994) ได้ให้ความหมายของทักษะชีวิตว่าเป็นความสามารถทางสังคม ความคิดอ่าน ความพยายามเพิ่มพูนปฏิบัติสัมพันธ์ของตนเองกับผู้อื่นกับสิ่งแวดล้อมต่างๆ ให้ประสบผลสำเร็จ สามารถแก้ปัญหาในสถานการณ์วิกฤตที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหา ตลอดจนเป็นความสามารถที่จะส่งเสริมสุขภาพของบุคคลและชุมชนด้วย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ให้คำจำกัด

ความของคำว่าทักษะชีวิต (life skills) ไว้ว่า ความสามารถของบุคคลที่จะจัดการกับปัญหาต่างๆ รอบตัวในสภาพสังคมปัจจุบันและเตรียมพร้อมสำหรับการปรับตัวในอนาคต

กานต์รวี ดาวเรือง (2558, น. 8) ได้ให้ความหมายของทักษะชีวิต คือ ความรู้ความชำนาญ หรือทักษะทั้งภายนอกและ ภายในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ที่ทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้กับตนเอง และสามารถนำการเรียนรู้นั้นมาปรับ ใช้เมื่อเกิดเหตุการณ์นั้น ๆ ซ้ำอีกครั้ง เป็นความสามารถในการปรับตัวและเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีพฤติกรรมที่ถูกต้อง จัดการกับสิ่งท้าทายในชีวิตประจำวัน ได้อย่างเหมาะสม เพื่อให้สามารถมีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข หรือสามารถแก้ไขปัญหาที่ต้อง เผชิญได้เพื่อให้อยู่รอดปลอดภัย และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่าทักษะชีวิต คือความสามารถของบุคคลที่มีความชำนาญในการจัดการเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น การจัดการตัวเอง การจัดการกับปัญหา การปรับตัว และการเตรียมตัวเพื่อรับมือกับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างเหมาะสมทั้งสภาวะภายในและภายนอกของตัวเอง การพัฒนาทักษะชีวิตจึงไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและค่านิยม แต่เป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในเชิงบวก

2) องค์ประกอบของทักษะชีวิต

ทักษะชีวิต แบ่งได้เป็น 10 ด้าน (กระทรวงสาธารณสุข, กรมสุขภาพจิต, 2541, อ้างถึงใน มงคล อุดมชัยพัฒนากิจ, 2557, น. 14-16, อ้างถึงใน กานต์รวี ดาวเรือง, 2558, น.8-9) คือ

(1) ทักษะการตัดสินใจ (decision making) เป็นความสามารถในการตัดสินใจ เกี่ยวกับการใช้ชีวิตอย่างมีระบบ

(2) ทักษะการแก้ปัญหา (problem solving) เป็นความสามารถในการจัดการกับปัญหาในชีวิตอย่างมีระบบไม่เกิดความเครียดทั้งทางร่างกายและจิตใจ

(3) ทักษะการคิดสร้างสรรค์ (creative thinking) เป็นความสามารถในการคิด ตัดสินใจและแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์เพื่อค้นหาทางเลือกและผลที่จะเกิดขึ้นในแต่ละทางเลือก สามารถนำประสบการณ์มาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

(4) ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (critical thinking) เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ข้อมูลประเมินปัญหาหรือสถานการณ์ที่อยู่รอบตัวเราที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต

(5) ทักษะการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ (effective commendation) เป็นความสามารถในการใช้คำพูดและท่าทาง เพื่อแสดงออกถึงความรู้สึกต่อวัฒนธรรม และสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

(6) ทักษะการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล (interpersonal relationship) เป็นความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน และสามารถรักษาสัมพันธภาพไว้ได้ยืนยาว

(7) ทักษะการตระหนักรู้ในตน (self-awareness) เป็นความสามารถในการค้นหารู้จักและเข้าใจตนเอง เช่น รู้ข้อดีข้อเสียของตนเอง รู้ความต้องการ และสิ่งที่ไม่ต้องการ จะช่วยให้เรารู้ตัวเวลาเผชิญกับความเครียดหรือสถานการณ์ต่าง ๆ

(8) ทักษะการเข้าใจผู้อื่น (empathy) เป็นความสามารถในการเข้าใจ ความเหมือนหรือต่างระหว่างบุคคล ในด้านความสามารถ เพศ วัย ระดับการศึกษา ศาสนา ความเชื่อ สีผิว อาชีพ ฯลฯ ทำให้ยอมรับบุคคลที่ต่างจากเราได้สามารถช่วยเหลือบุคคลที่ด้อยกว่าหรือเดือดร้อนได้

(9) ทักษะการจัดการกับอารมณ์ (coping with emotion) เป็นความสามารถในการรับรู้อารมณ์ตนเองและผู้อื่นรู้ว่าอารมณ์มีผลต่อการแสดงพฤติกรรมอย่างไร รู้วิธีการจัดการกับอารมณ์โกรธและความเศร้าโศกที่ส่งผลทางลบต่อร่างกายและจิตใจได้อย่างเหมาะสม

(10) ทักษะการจัดการกับความเครียด (coping with stress) เป็นความสามารถในการรับรู้ถึงสาเหตุของความเครียด รู้วิธีผ่อนคลายความตึงเครียด และแนวทางในการควบคุมระดับความเครียด เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสม

องค์การแพลน อินเตอร์เนชั่นแนล (ประเทศไทย) และ มูลนิธิ ไร้ท์ ทู เพลย์ ประเทศไทย ได้กำหนดทักษะชีวิตมี 4 ด้าน ได้แก่

(1) การจัดการกับอารมณ์และความเครียด

(2) การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น

(3) การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น

(4) การคิดวิเคราะห์ตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์

จากองค์ประกอบของทักษะชีวิตข้างต้น สรุปได้ว่ามีองค์ประกอบ 8 ด้าน คือ ด้านการตัดสินใจ ด้านการคิดวิเคราะห์เพื่อแก้ปัญหา ด้านการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ ด้านการสร้างสัมพันธภาพ ด้านการตระหนักรู้ในตนเอง ด้านการเข้าใจผู้อื่น ด้านการจัดการกับอารมณ์และด้านการจัดการกับความเครียด ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการทำให้เด็กและเยาวชนอยู่ในสังคมอย่างปลอดภัย สามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเองอีกทั้งสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

2.2.12 แนวคิดการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เป็นการสร้างการเรียนรู้ที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กและเยาวชนในชุมชน นอกจากเด็กได้พัฒนาศักยภาพตัวเองแล้ว ยังทำให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ศักยภาพขีดจำกัด นำมาสู่การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ในชุมชน การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานจึงมีความสำคัญในการพัฒนาเยาวชน ดังนี้

1) ความหมายของการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เป็นที่รู้จักในประเทศสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย ทวีปแอฟริกาและเอเชีย ในชื่อว่า การเรียนรู้โดยการบริการสังคม (service learning : SL) เป็นรูปแบบของ การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ที่ออกแบบมาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลและความต้องการของชุมชน (Flecky, 2011, น. 2, อ้างถึงใน วิไลภรณ์ ฤทธิคุปต์ , 2561, น. 182) การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เป็นกลยุทธ์หรือรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการเนื้อหา ตามหลักสูตรให้เชื่อมโยงกับชุมชนโดยใช้การปฏิบัติงานเป็นฐาน ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการลงมือ

ปฏิบัติงานจากสถานการณ์จริงในชุมชน ภายใต้การมีส่วนร่วมระหว่างครู ผู้เรียน และกลุ่มคนในชุมชน เช่น การไปศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม การทำมาหากิน หัตถกรรม การศึกษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน จากบุคคล และองค์กรในชุมชนนอกเหนือไปจากการเรียนรู้ในห้องเรียน กระบวนการสำคัญของการเรียนรู้ ใช้ การสะท้อนคิดเชิงวิพากษ์ ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ในเนื้อหาตามหลักสูตรและเข้าใจชุมชนมากขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาผู้เรียนด้านความรู้และทักษะอย่างหลากหลาย เช่น การคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ การคิดเชิงวิพากษ์ ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นในศตวรรษ 21 มีคุณธรรมจริยธรรม เจตคติที่พึงประสงค์ ตระหนักในความรับผิดชอบในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน รวมทั้งเพื่อตอบสนอง ความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ชุมชนและผู้เรียนจะได้รับประโยชน์ร่วมกัน ทั้งโดยการบรรลุวัตถุประสงค์ ของหลักสูตรและตามเป้าหมายที่กำหนดโดยชุมชน และสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในเชิงบวก อัน เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน (กล้า ทองขาว, 2561 น. 3, อ้างถึงใน วิไลภรณ์ ฤทธิคุปต์, 2561, น. 182-183)

2) ฐานรากทฤษฎีการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน มีฐานรากมาจากทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ (constructivist theory) โดยมีเงื่อนไขการเรียนรู้ คือ การเรียนรู้เป็นกระบวนการลงมือกระทำ (active process) ที่เกิดขึ้น ในแต่ละบุคคล ความรู้ต่าง ๆ จะถูกสร้างด้วยตัวผู้เรียนเอง โดยใช้ข้อมูลที่ได้รับมาใหม่ร่วมกับข้อมูลหรือ ความรู้เดิมที่มีอยู่แล้ว รวมทั้งประสบการณ์เดิมมาสร้างความหมายในการเรียนรู้ของตนเอง ประสบการณ์ ของผู้เรียนจะถูกนำมาเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจ และจะมีผลโดยตรงต่อการสร้างความรู้ใหม่ แนวคิดใหม่ หรือการเรียนรู้นั่นเอง กระบวนการเรียนรู้จึงมักเป็นลักษณะที่ให้ผู้เรียนสร้างความรู้จากการร่วมมือกันแก้ ปัญหา โดยมีหลักการพื้นฐานสำคัญ 5 ประการ ดังนี้ (สุมาลี ชัยเจริญ, 2557, น. 375 – 378, อ้างถึงใน วิไลภรณ์ ฤทธิคุปต์, 2561, น. 183)

(1) สถานการณ์ปัญหา (problem based) มาจากพื้นฐานของกระบวนการรู้คิด (cognitive constructivism) ของ เพียเจต์ (นักจิตวิทยาชาวสวิสเซอร์แลนด์ เป็นผู้เชี่ยวชาญในทฤษฎีพัฒนาการทางด้านสติปัญญา) ที่เชื่อว่า ถ้าผู้เรียนได้รับการกระตุ้นให้เกิดความขัดแย้งทางปัญญา หรือที่เรียกว่าเกิดการเสียสมดุลทางปัญญา ผู้เรียนต้องพยายามปรับโครงสร้างทางปัญญาหรือสกีมา (schema) ให้เข้าสู่ภาวะสมดุล โดยการดูดซึมหรือการปรับโครงสร้างทางปัญญาสามารถที่จะสร้างความรู้ใหม่ขึ้นมาได้หรือเกิดการเรียนรู้นั่นเอง ภายใต้สิ่งแวดล้อมทางการเรียนรู้ที่สร้างขึ้น สถานการณ์ปัญหาจะเป็นเสมือนประตูที่นำผู้เรียนเข้าสู่เนื้อหา

(2) แหล่งเรียนรู้ (resource) เป็นที่รวบรวมข้อมูลเนื้อหาสารสนเทศที่ผู้เรียนใช้ในการแก้ปัญหา ในสถานการณ์ เช่น ชุมชนการเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งการเรียนรู้ธรรมชาติ แหล่งสารสนเทศ เป็นต้น

(3) ฐานการช่วยเหลือ (scaffolding) ซึ่งจะสนับสนุนผู้เรียนในการแก้ปัญหาหรือการเรียนรู้ในกรณีที่ไม่สามารถปฏิบัติภารกิจการเรียนรู้ให้สำเร็จด้วยตัวเองได้ หรือเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้ความพยายามในการเรียนรู้ โดยอาจเป็นคำแนะนำ แนวทาง ตลอดจนกลยุทธ์ต่าง ๆ ในการแก้ปัญหา หรือปฏิบัติภารกิจการเรียนรู้ รวมทั้งกระบวนการคิด เป็นต้น

(4) การโค้ช (coaching) เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ โดยเปลี่ยนบทบาทของครูจากหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้หรือบอกความรู้มาเป็น “ผู้ชี้แนะ” ที่ต้องให้ความช่วยเหลือ และคำแนะนำแก่ผู้เรียน ซึ่งมุ่งเน้นการให้ความรู้ในเชิงพุทธิปัญญา หรือการให้รู้คิด และการสร้างปัญญา

(5) การร่วมมือกันแก้ปัญหา (collaboration) เป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่ช่วยสนับสนุนให้ผู้เรียน ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้อื่นเพื่อขยายมุมมองให้แก่ตนเอง การร่วมมือกันแก้ปัญหาจะสนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดการคิดไตร่ตรอง เป็นการเปิดโอกาสให้ทั้งผู้เรียนผู้สอน ผู้เชี่ยวชาญ ได้สนทนาแสดงความคิดเห็นของตนเองกับผู้อื่น นอกจากนี้ยังเป็นส่วนสำคัญในการป้องกันและปรับมโนมติที่คลาดเคลื่อนที่อาจเกิดขึ้นในขณะที่เรียนรู้

2.2.13 ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์

ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning Theory) โดย เดวิด คอล์บ (David Kolb) กำหนดไว้ 4 ขั้นตอน คือ (Bedri and Dowling, 2017, น. 4 , อ้างถึงใน วิไลภรณ์ ฤทธิคุปต์, 2561, น. 183-184)

1) การสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ (concrete experience: CE)

คอล์บ เชื่อว่าการเรียนรู้ที่แท้จริงจะเริ่มขึ้นเมื่อผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนได้สัมผัส “ธรรมชาติที่แท้จริงขององค์ความรู้นั้น” เช่น การเรียนการสอนในห้องเรียน การศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน การอ่านหนังสือ การทดลอง การพูดคุย และการประชุม เป็นต้น

2) การสะท้อนการเรียนรู้/ทบทวนการเรียนรู้ (reflective observation: RO)

เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนจะมีการสะท้อนคิด กระบวนการเรียนรู้จะต้องมีการจัดสรรเวลาให้ขั้นตอนนี้อย่างเหมาะสม เนื่องจากเป็นธรรมชาติของผู้เรียนที่จะต้องมีการสะท้อนคิดอยู่ตลอดเวลา เช่น การเขียนสรุปสิ่งที่เรียนรู้ การบันทึกการเรียนรู้ การทำการบ้าน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้เรียน (dialogue/discussion)

3) การสรุปองค์ความรู้ (abstract conceptualization: AC)

เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนจัดวางองค์ความรู้ใหม่ผสานกับองค์ความรู้เก่าด้วยตนเอง เช่น การเขียนแผนภาพมโนทัศน์ (mind mapping) การสรุปการเรียนรู้ออกมาเป็นรูปแบบหรือกรอบความคิด การนำเสนอผลการเรียนรู้ของผู้เรียน

4) การประยุกต์ใช้ความรู้ (active experimentation: AE)

ผู้เรียนจะลงมือปฏิบัติอีกครั้ง เพื่อพิสูจน์การเรียนรู้ของตนเองว่าเข้าใจได้ถูกต้องหรือไม่ เพื่อรวบรวมสิ่งที่เรียนรู้ที่ถูกต้องหรือสิ่งที่ควร ปรับปรุงสำหรับดำเนินการเรียนรู้ในขั้นตอนที่ 1 ต่อไป

2.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทีมวิจัยได้ดำเนินการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำฐานข้อมูลความรู้มาปรับใช้ในการดำเนินงานวิจัยให้เกิดประสิทธิภาพ สอดคล้องกับประเด็นการศึกษาและสภาพพื้นที่ ซึ่งทีมวิจัยสามารถสรุปความรู้เพิ่มเติมจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้โดยสรุป ดังนี้

รายงานการวิจัย เรื่อง แนวทางการพัฒนาพื้นที่ด่านชายแดนบ้านฮวกเพื่อรองรับการ ท่องเที่ยวข้ามพรมแดน โดยธนวัต ลิมป์พาณิชย์กุล และคณะ (2559) เป็นการศึกษาพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวข้ามพรมแดนในพื้นที่ด่านชายแดนบ้านฮวก เส้นทางการท่องเที่ยว ผลประโยชน์และผลกระทบด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยและ สปป. ลาวจากการเปิดด่านชายแดนบ้านฮวก และแนวทางการพัฒนาพื้นที่ชายแดนบ้านฮวกเพื่อรองรับการท่องเที่ยว พบว่า มีเส้นทางการท่องเที่ยว 2 ลักษณะ ได้แก่

เส้นทางเรือผสมทางบก ภูชาง-ปากคอบ-ปากแบ่ง-หลวงพระบาง ระยะทางรวม 58 กิโลเมตร

เส้นทางบก ด่านบ้านฮวก-ไชยะบุรี-หลวงพระบาง-กาสี-วังเวียง ระยะทางรวม 577 กิโลเมตร

เส้นทางบก ด่านบ้านฮวก-ปากแบ่ง-อุดมไชย-เดียนเบียนฟู-ฮานอย-ซาปา-ฮาลองเบย์ มีระยะทางประมาณ 1,141 กิโลเมตร

เส้นทางบก ด่านบ้านฮวก-ปากคอบ-เมืองเงิน-ปากแบ่ง-อุดมไชย-เดียนเบียนฟู-ฮานอยหนานหนิง มีระยะทางโดยประมาณ 1,356 กิโลเมตร

พฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวข้ามพรมแดน สามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1) กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยนิยมการเดินทางท่องเที่ยวด้วยตนเองและมีระยะเวลา ท่องเที่ยวประมาณ 4- 5 วัน

2) นักท่องเที่ยวชาวจีนจะมีความนิยมการเดินทางท่องเที่ยวกับบริษัทนำเที่ยวและมีระยะเวลาท่องเที่ยวประมาณ 6 วันขึ้นไป

3) นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจะนิยมการเดินทางท่องเที่ยวด้วยตนเองและมีระยะเวลาในการท่องเที่ยวมากกว่า 7 วัน

สิ่งจูงใจที่มีผลต่อการเดินทางมาท่องเที่ยวของกลุ่มนักท่องเที่ยวทั้ง 3 กลุ่ม คือ ชื่อเสียงของจังหวัดและพื้นที่ ความโดดเด่นของประเพณี ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ และทำเลที่ตั้งภูมิประเทศ และความปลอดภัยในการท่องเที่ยว รูปแบบของกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับการเปิดด่านชายแดนบ้านฮวกมากที่สุด คือ กลุ่มนักท่องเที่ยวแบบคาราวานที่มีจำนวนวันในการเดินทางท่องเที่ยวแต่ละครั้งที่ยาวนาน มีการแวะพักแรมและท่องเที่ยวในเมืองต่าง ๆ ในระหว่างเส้นทางที่เดินทาง จึงมีศักยภาพสูงที่จะสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจในแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยง และแหล่งท่องเที่ยวหลักได้อย่างมีคุณภาพ เนื่องจากนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่มีรายได้สูง สามารถหยุดงานหรือเลือกวันในการเดินทางพักผ่อนได้ รองลงมาคือ กลุ่มนักท่องเที่ยวสะพายเป้ หรือกลุ่มนักท่องเที่ยว Backpack แม้จะมีกำลังการบริโภคน้อยกว่านักท่องเที่ยวกลุ่มแรก แต่จะสามารถสร้างรายได้จากการให้เช่ายานพาหนะหรือรถโดยสารสาธารณะ

การประมาณการรายได้จากการท่องเที่ยวหลังจากเปิดด่านชายแดนบ้านฮวกจะก่อให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2564 ประเทศไทยจะมีมูลค่าทางเศรษฐกิจจาก การท่องเที่ยวซึ่งเกิดจากด่านชายแดนบ้านฮวกอยู่ที่ 5,443 ล้านบาท

ชุติการญจน์ กันทะอู (2560) ศึกษาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นฐาน: กรณีศึกษา บ้านร่องฟอง ตำบลร่องฟอง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ พบว่าบ้านร่องฟองมีทรัพยากรที่เอื้อให้เกิดการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรประเภทภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีเส้นทางคมนาคมที่เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวสะดวกและปลอดภัยทั้งการโดยสารด้วยรถขนส่งสาธารณะและรถยนต์ส่วนบุคคล มีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานได้มาตรฐานครบถ้วนและเพียงพอ ได้แก่ ไฟฟ้า น้ำประปา เครือข่ายอินเตอร์เน็ต สถานพยาบาลชุมชน ร้านค้า จึงมีความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวทั้งแบบไปกลับและแบบพักค้างคืน มีผู้นำชุมชนให้ความสำคัญกับการจัดการท่องเที่ยว รวมไปถึงหน่วยงานต่าง ๆ และผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินงานร่วมกับภาครัฐ

แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังไม่สามารถดำเนินการจัดการท่องเที่ยวให้เป็นไปตามที่มุ่งหวังได้ เนื่องจากคนภายนอกยังไม่รู้จักว่าชุมชนดังกล่าวเป็นแหล่งท่องเที่ยว ยังขาดการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตให้รู้จักในวงกว้าง ทัศนคติของคนในชุมชนยังไม่กระตือรือร้นให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบเนื่องจากแต่ละครัวเรือนมีอาชีพเลี้ยงตัวเองได้อยู่แล้ว ไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องหารายได้เสริมจากการท่องเที่ยวนัก อีกทั้งคาดหวังว่าภาครัฐจะเป็นผู้ส่งนักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวในชุมชนเพียงอย่างเดียว

เบญจมาภรณ์ ชำนาญฉา (2561) ได้ทำการศึกษา การท่องเที่ยวเชิงอาหาร: ศักยภาพและความได้เปรียบของประเทศไทย พบว่า สถานการณ์การท่อเที่ยวเชิงอาหารของโลกกำลังเป็นที่นิยมและมีมูลค่าสูงถึง 150,000 ล้านเหรียญสหรัฐ โดยมีนักท่องเที่ยวต่างชาติที่นิยมรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอาหารมากที่สุด 3 อันดับได้แก่ ประเทศสเปน ประเทศฝรั่งเศส และประเทศอิตาลี่ ขณะที่ประเทศไทยในปี 2558 มีรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงอาหารคิดเป็นร้อยละ 20 จากรายได้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวทั้งหมด และได้ให้นิยามว่า การท่องเที่ยวเชิงอาหาร หมายถึงการท่องเที่ยวที่มีแรงจูงใจและจุดมุ่งหมายในการลิ้มรสชาติทางด้านอาหารและเครื่องดื่ม ในขณะเดียวกันก็สามารถเพลิดเพลินไปกับการท่องเที่ยวในพื้นที่เป็นการผสมผสานของอาหารและเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

ณัฏฐกานต์ พฤกษ์สรนันทน์ และคณะ (2560) ศึกษาแนวทางการสอดประสานวิถีไทยและภูมิปัญญาท่องถิ่นสู่ห่วงโซ่อาหารเพื่อเพิ่มคุณค่าและมูลค่าการท่องเที่ยว โดยทำการศึกษาจากการเปรียบเทียบพื้นที่จำนวน 3 พื้นที่ ที่มีโครงสร้างการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่ดี แต่มีคุณลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกัน พบว่า การท่องเที่ยวเชิงอาหารเป็นการบริโภควัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ที่มุ่งเน้นคุณค่าทางวัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตที่มีสุขภาพดี ความเป็นของแท้ และความยั่งยืน ชุมชนสามารถออกแบบสร้างสรรค์อาหารเพื่อการท่องเที่ยวได้ และนำผลการวิจัยไปใช้ในเชิงปฏิบัติได้จริง ชุมชนและท้องถิ่นสามารถเพิ่มมูลค่าและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงอาหาร

จึงจะเห็นได้ว่าคนในชุมชนเป็นหนึ่งในหัวใจสำคัญของการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นพื้นฐาน ชุมชนต้องเห็นความสำคัญต่อการคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนานั้น การรองรับนโยบายหรือการสั่งการผ่านระบบการปกครองของรัฐจึงไม่ใช่แนวทางที่ยังยืนและเป็นความล้มเหลวของนโยบาย

อัศวยุช เทศอาเส็น และคณะ (2560) การพัฒนาศักยภาพของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสตูล ศึกษาศักยภาพ ปัญหา และความต้องการด้านการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนส่งเสริมการท่องเที่ยว ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสตูล โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR: Participatory Action Research) มาจัดกระบวนการกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับ 14 ชุมชน และใช้เครื่องมือการวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่าทุกชุมชนมีความต้องการการพัฒนาศักยภาพของชุมชนตามยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเพราะมีการท่องเที่ยวตามสถานที่ธรรมชาติ มีการค้าชายแดน มีระบบการคมนาคมที่เชื่อมต่อกับจังหวัดตรัง กระบี่ พังงา และภูเก็ตที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวอยู่แล้ว แต่ต้องการส่งเสริมทักษะ ด้วยการเข้าร่วมหลักสูตรพัฒนาศักยภาพของชุมชน เพื่อเติมเต็มทักษะที่ชุมชนเล็งเห็นว่า ควรมีความรู้ความเข้าใจเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านที่พัก ด้านอาหาร ด้านภาษา และด้านบริการ

บทที่ 3
ระเบียบวิธีวิจัย

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่บ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยและการพัฒนา (Research and Development) โดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (Participatory Action Research: PAR) เน้นการมีส่วนร่วมในการค้นหาข้อมูลเชิงคุณภาพและนำฐานข้อมูลความรู้มาปรับใช้ในการปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน มีการเลือกประชากรและกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง ได้แก่ กลุ่มวิจัยคนรุ่นใหม่ จำนวน 6 คน และกลุ่มวิจัยเยาวชนจำนวน 12 คน ในพื้นที่บ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา ซึ่งมีการแบ่งขั้นตอนดำเนินงานออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังรายละเอียด

3.1 การศึกษาศักยภาพของชุมชนในด้านสังคม กายภาพ เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ของ บ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

3.1.1 กระบวนการวิจัย

3.1.1.1 เวทีชี้แจงโครงการวิจัย

การประชุมชี้แจงและร่วมกันออกแบบวิธีการกระบวนการเครื่องมือและบทบาทหน้าที่ในการทำวิจัยร่วมกับตัวแทนและผู้สนใจในชุมชน บ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง พร้อมทั้งตัวแทน กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน องค์กรที่เกี่ยวข้อง และองค์กรภาคี เพื่อเตรียมพร้อมและร่วมกันออกแบบรูปแบบการวิจัยจากชุมชนและพัฒนาศักยภาพชุมชน โดยแบ่งเวทีชี้แจงออกเป็น 3 เวที ได้แก่ เวทีชี้แจงร่วมกับผู้นำชุมชน เวทีชี้แจงในการประชุมหมู่บ้าน และเวทีประชุมชี้แจงโครงการร่วมกับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) เวทีชี้แจงร่วมกับผู้นำชุมชน เป้าหมายการชี้แจงร่วมกับผู้นำเพื่อสร้างความเข้าใจรายงานสถานการณ์ ความคืบหน้าของการทำวิจัย สำรวจความต้องการชุมชนและนำข้อเสนอแนะของของผู้นำมาพัฒนานำมาสู่การทำงานไปในทิศทางเดียวกันของงานวิจัยและความต้องการของชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ (2) ทีมวิจัยเยาวชน (3) ผู้นำชุมชน (4) พี่เลี้ยงโครงการ และ (5) ที่ปรึกษาโครงการ

สถานที่ : อุทยานแห่งชาติภูซาง ตำบลภูซาง อำภูซาง จ.พะเยา

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) การประสานงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการเข้าร่วมประชุมเรื่องการทำวิจัยในชุมชน

(2) การประชุมเตรียมงานสำหรับทีวมิจัยคนรุ่นใหม่และทีมวิจัยเยาวชน

(3) ทีมวิจัยมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงานในวันประชุม

(4) ทีมวิจัยชี้แจงการทำงานวิจัยให้กับผู้นำชุมชนเพื่อรายงานสถานการณ์และวางแผนการทำงานร่วมกันกับผู้นำชุมชนและภาคส่วนต่าง ๆ รวมถึงข้อคำเสนอแนะจากผู้นำชุมชนและผู้เข้าร่วมเพื่อนำไปปรับปรุงแผนงานให้สอดคล้องกับชุมชน

(5) สรุปผลการดำเนินงาน

2) เวทีชี้แจงในการประชุมหมู่บ้าน เป้าหมายเพื่อ แจ้งให้ผู้นำและคนในชุมชนทราบการทำวิจัยในชุมชน รวมถึงการขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลและทำงานร่วมกับคนในชุมชนในอนาคต

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ (2) ทีมวิจัยเยาวชน (3) ผู้นำชุมชน (4) คนในชุมชน และ (5) ที่ปรึกษาโครงการ

สถานที่ : หอประชุมหมู่บ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) ประสานงานกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำงาน

(2) ประชุมทีมในการทำงาน แบ่งบทบาทและเตรียมเนื้อหาในการชี้แจงแก่ชุมชน

(3) ทีมวิจัยเข้าร่วมการประชุมหมู่บ้านและแจ้งให้ชุมชนทราบเกี่ยวกับการทำวิจัยในชุมชน

(4) สรุปผลการดำเนินงาน

3) เวทีประชุมชี้แจงโครงการร่วมกับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เป้าหมายเพื่อชี้แจงการทำงานวิจัยชุมชน พูดคุยความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องแต่ละฝ่ายในชุมชน เพื่อเตรียมพร้อมและร่วมกันออกแบบรูปแบบการวิจัยจากชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ (2) ทีมวิจัยเยาวชน (3) ผู้นำชุมชน และ (4) กลุ่มวิสาหกิจชุมชน

สถานที่ : อุทยานแห่งชาติภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) ทีมวิจัยชี้แจงการทำงานวิจัยชุมชนให้ผู้เข้าร่วมได้ฟัง และพูดคุยความต้องการของคนในชุมชนในการทำวิจัยชุมชน

(2) ร่วมกันออกแบบชุมชนในฝัน

(3) ร่วมกันออกแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ชุมชนต้องการ

(4) วางแผนการลงพื้นที่สำรวจเส้นทางและการเก็บข้อมูล

(5) สรุปผลการดำเนินงาน

3.1.1.2 ประชุมเตรียมทีมวิจัยและออกแบบเครื่องมือการลงเก็บข้อมูลวิจัย

เป้าหมาย เพื่อเตรียมความพร้อมทีมวิจัย ร่วมกันออกแบบสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูลงานวิจัย รวมถึงเพื่อพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย โดยจัดประชุมทีมวิจัยคนรุ่นใหม่และทีมวิจัยชุมชนร่วมกันเพื่อออกแบบวิธีการกระบวนการเครื่องมือในการวิจัยทดลองใช้เครื่องมือและแบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำวิจัย

1) ประชุมร่วมกับที่ปรึกษาในพื้นที่ในเรื่องของการทำวิจัยและเครื่องมือต่าง ๆ

ทีมได้เข้าพบที่ปรึกษาในพื้นที่ปรึกษาหารือเกี่ยวกับโครงการวิจัยตั้งแต่กระบวนการเตรียมพื้นที่กรอบการทำวิจัยรวมถึงเครื่องมือต่าง ๆ เพื่อดูความเหมาะสมสอดคล้องและประเมินร่วมกัน ซึ่งได้ข้อเสนอและข้อกังวลในเรื่องของการเตรียมพื้นที่

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ (2) ทีมวิจัยเยาวชน และ (3) ที่ปรึกษาในพื้นที่

สถานที่ : บ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) ทีมวิจัยประสานคณะที่ปรึกษาเพื่อนัดหมายการขอคำปรึกษาในการดำเนินงานวิจัย

(2) ทีมวิจัยเข้าพบที่ปรึกษาเพื่อพูดคุยแนวทางในการทำวิจัยและการใช้เครื่องมือเก็บข้อมูล

(3) สรุปผลการประชุมหารือร่วมกัน

2) ประสานนักวิจัยนักพัฒนาในพื้นที่พะเยาขอคำปรึกษาเกี่ยวกับการทำงานวิจัยในพื้นที่

เป้าหมายเพื่อปรึกษานักวิจัยในจังหวัดพะเยา ในประเด็นเกี่ยวกับการดำเนินงานวิจัยด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่อำเภอภูซาง และค้นหาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อเชื่อมโยงกับด่านชายแดนบ้านฮวก

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยรุ่นใหม่ และ (2) นักวิจัยและนักพัฒนาในพื้นที่

สถานที่ : อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) ทีมวิจัยประสาน ดร.สหัสยา วิเศษ เพื่อนัดหมายการขอคำปรึกษาในการดำเนินงานวิจัย

(2) ทีมวิจัยเข้าพบ ดร.สหัสยา วิเศษ เพื่อพูดคุยแนวทางการทำวิจัยการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

(3) สรุปผลการประชุมหารือร่วมกัน

3) ประสานนักวิชาการในพื้นที่พะเยาขอคำปรึกษาเกี่ยวกับการทำงานวิจัยในพื้นที่ เป้ามายเพื่อ ปรึกษา ดร.ฤทัยภัทร พิมลศรี เพื่อเป็นที่ปรึกษาระดับภาค พร้อมทั้งแนวทางการดำเนินงานและมุมมองการทำงานต่างๆ เพื่อเป็นที่ปรึกษาโครงการวิจัย เนื่องด้วยเป็นอาจารย์ที่ทำวิจัยเกี่ยวกับด่านชายแดนบ้านฮวก มีความคุ้นชินกับพื้นที่และเป็นนักพัฒนานักวิจัยที่ทำงานกับพื้นที่อำเภอภูซางมายาวนาน

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยรุ่นใหม่ และ (1) ดร.ฤทัยภัทร พิมลศรี

สถานที่ : อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) ทีมวิจัยประสานงานขอเข้าพบ ดร.ฤทัยภัทร พิมลศรี เพื่อพูดคุยให้อาจารย์มาเป็นที่ปรึกษาโครงการให้กับทีมวิจัย

(2) ทีมวิจัยเข้าพบ ดร.ฤทัยภัทร พิมลศรี เพื่อพูดคุยขอคำแนะนำในการดำเนินงาน

(3) สรุปผลการประชุมหารือร่วมกัน

4) ประชุมเตรียมเวทีออกแบบเครื่องมือและกรอบวิจัยร่วมกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การประชุมการออกแบบเครื่องมือในการวิจัย เป็นการวางแนวทางในการทำวิจัยร่วมกัน เพื่อเตรียมข้อมูลสำหรับการวางกรอบและแนวทางการวิจัยร่วมกับตัวแทนชุมชนองค์กรเครือข่ายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ (2) ทีมวิจัยเยาวชน (3) พี่เลี้ยงโครงการวิจัย

สถานที่ : ตำบลภูซาง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) พี่เลี้ยงโครงการเสนอแนวทางการทำโครงการว่าการนิยามการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะเกิดจากการนิยามโดยคนในชุมชน

(2) ทีมวิจัยและพี่เลี้ยงโครงการร่วมกันออกแบบเครื่องมือวิจัย

(3) ได้แนวทางในการจัดทำการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

5) เวทีวางกรอบและแนวทางการวิจัยร่วมกับตัวแทนชุมชนองค์กรเครือข่ายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป้าหมายเพื่อร่วมวางกรอบและออกแบบการวิจัยการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน และร่วมเสนอความคิดเห็นในประเด็นปัญหาการทำการท่องเที่ยวในพื้นที่ คือ ชุมชนมีทรัพยากรศักยภาพเชิงพื้นที่ในพัฒนาการท่องเที่ยวอยู่แล้วแต่ขาดคนทำงานในพื้นที่ จึงเป็นหนึ่งประเด็นสำคัญที่จะนำไปแก้ปัญหาในอนาคต

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ (2) ทีมวิจัยเยาวชน (3) ทีมผู้นำชุมชน (5) ปราชญ์ชุมชน (4) หน่วยงานท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบลภูซาง และอำเภอภูซาง (6) เจ้าอาวาสวัดหนองเลา และ (7) ที่ปรึกษาโครงการ

สถานที่ : องค์การบริหารส่วนตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) ทีมงานเตรียมออกแบบเวทีประชุมวางกรอบและแนวทางการวิจัย

(2) จัดเวทีประชุมการวางกรอบการดำเนินงานและแนวทางการวิจัย

(3) สรุปและประเมินผลจากเวทีประชุมการวางกรอบการดำเนินงานและแนวทางการวิจัย

<u>6) ประชุมสรุปเลือกเครื่องมือที่จะนำมาใช้ในการเก็บข้อมูล</u> เป้าหมายเพื่อเลือกเครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลกับคนในชุมชน โดยให้เยาวชนคัดเลือกคลิปวิดีโอการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์รูปแบบต่าง ๆ มานำเสนอให้คนในชุมชนได้ทราบ และนำมาสู่การวางแนวทางการท่องเที่ยวในชุมชนของตัวเอง

<u>กลุ่มเป้าหมาย :</u> (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ และ (2) พี่เลี้ยงโครงการ

<u>สถานที่ :</u> บ้านหนองเลา อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

<u>ขั้นตอนการดำเนินงาน :</u>

(1) สรุปความต้องการและข้อเสนอแนะของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อออกแบบเครื่องมือ

(2) เลือกเครื่องมือเน้นการมีส่วนร่วมของเยาวชนและคนในชุมชนผ่านเครื่องมือคลิปวิดีโอรูปแบบการทำการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ผ่านการทำสนทนากลุ่ม

(3) แบ่งการทำงานด้านการทำสื่อ การรวบรวมข้อมูลการท่องเที่ยวจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3.1.1.3 ลงพื้นที่เก็บข้อมูลศักยภาพชุมชน

การจัดกิจกรรมลงพื้นที่เก็บข้อมูลชุมชน เป็นกิจกรรมที่ทีมวิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลศักยภาพของชุมชนทั้ง 2 หมู่บ้าน เป้าหมายเพื่อฝึกปฏิบัติการจริงในการเก็บข้อมูลโดยใช้เครื่องมือต่าง ๆ ที่ได้ออกแบบวางแผน เช่น การสัมภาษณ์และแผนที่ชุมชน ปฏิทินวัฒนธรรม ปฏิทินการผลิต ประวัติศาสตร์ชุมชน เพื่อเก็บข้อมูลวิจัยและศึกษาศักยภาพของชุมชน ในด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม

<u>กลุ่มเป้าหมาย :</u> (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ (2) ทีมวิจัยเยาวชน (3) ทีมผู้นำชุมชน (5). วิสาหกิจชุมชน (5) คนในชุมชน และ (7) องค์กรทางศาสนา

<u>สถานที่ :</u> บ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ต.ภูซาง อ.ภูซาง จ.พะเยา

<u>ขั้นตอนการดำเนินงาน :</u>

(1) ทีมวิจัยวางแผนการทำงาน โดยมีการแบ่งพื้นที่ และแบ่งกลุ่มกันในการเก็บข้อมูล

(2) ทบทวนขั้นตอนการเก็บข้อมูล เช่น การแนะนำตัวเอง ข้อมูลที่ต้องเก็บ และเส้นทางที่ต้องการเก็บข้อมูล

(3) ลงพื้นที่เก็บข้อมูลและสรุปข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่

3.1.1.4 สรุปผลการเก็บข้อมูลศักยภาพชุมชน และวิเคราะห์ผล

นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลศักยภาพของชุมชนทั้ง 2 หมู่บ้าน มารวบรวม สรุปและวิเคราะห์ข้อมูลในด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม

<u>กลุ่มเป้าหมาย :</u> (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ (2) ทีมวิจัยเยาวชน (3) ทีมที่ปรึกษาโครงการ

<u>สถานที่ :</u> บ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ต.ภูซาง อ.ภูซาง จ.พะเยา

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) ทีมวิจัยรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูล

(2) นำข้อมูลมาวิเคราะห์

(3) สรุปข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์

3.1.1.5 เวทีนำเสนอผลงานคืนข้อมูลแก่ชุมชน

เป้าหมายเพื่อบอกเล่าข้อมูลที่ได้ทำการวิจัยให้ชุมชนได้รับทราบ เพื่อฟังเสียงสะท้อนจากชุมชนยืนยันถึงข้อมูลความถูกต้อง เรื่องข้อมูลศักยภาพชุมชนในด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม รวมถึงผลการวิเคราะห์ข้อมูลให้ชุมชนทราบและแสดงข้อคิดเห็นหรือแก้ไขข้อมูลเพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน และนำข้อมูลดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยว

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ (2) ทีมวิจัยเยาวชน (3) ทีมผู้นำชุมชน (4) คนในชุมชน (5) ที่ปรึกษาโครงการ

สถานที่ : บ้านหนองเลา ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) ประชุมวางแผน

(2) ประสานงานติดต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการเข้าร่วม

(3) จัดเวทีชี้แจงข้อมูลที่ได้ทำการวิจัยเพื่อฟังเสียงสะท้อนจากชุมชนยืนยันถึงข้อมูลความถูกต้อง

(4) สรุปงานเพื่อนำข้อมูลมาเป็นแนวทางการจัดการท่องเที่ยวชุมชนจากข้อมูลชุมชน

3.1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ทีมวิจัยใช้เครื่องมือในการศึกษาโดยใช้วิธีสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม สังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม แบบบันทึกและปฏิบัติการจริง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.1.2.1 การสัมภาษณ์ ทีมวิจัยได้มีการลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มคนในชุมชน โดยเก็บรวบรวมข้อมูลประวัติความเป็นมาและบริบทพื้นที่ ศักยภาพขอชุมชนในด้านต่าง ๆ ของบ้านหนองเลา บ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

3.1.2.2 สนทนากลุ่ม (focus group) ทีมวิจัยได้มีการจัดสนทนากลุ่ม (focus group) กับปราชญ์ชุมชน ผู้สูงอายุ และวัด เพื่อเป็นการเก็บข้อมูลในส่วนของ ประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อ

3.1.2.3 การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ทีมวิจัยใช้เครื่องมือการสังเกตมาใช้ในการลงเก็บข้อมูลในชุมชน โดยมีข้อมูลที่ได้จากการสังเกต เช่น ด้านกายภาพ ทีมวิจัยสังเกตการณ์เปลี่ยนแปลงไปของสภาพชุมชนทางด้านกายภาพ จากการสังเกต พบว่าชุมชนมีการปรับสภาพพื้นที่และภูมิทัศน์เลียบลำน้ำเปื๋อย

3.1.2.4 การลงมือปฏิบัติการ ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่และทีมวิจัยชุมชนได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลทั้ง 4 ด้าน ผ่านเครื่องมือในการเก็บข้อมูลเช่น การทำแผนที่เดินดิน ปฏิทินการผลิต ปฏิทินวัฒนธรรม เป็นต้น

3.1.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1.3.1 การวิเคราะห์เนื้อหา เป็นการจัดหมวดหมู่ของข้อมูล ที่ได้จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายหรือผู้ให้ข้อมูล เช่น เอกสาร การพูด ภาพถ่าย หรือสัญลักษณ์ที่ไม่ใช่ภาษาพูด ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ทำให้เห็นโครงสร้าง ลำดับเนื้อหา ขอบเขตของเนื้อหา

3.1.3.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาแล้วนำมาเรียบเรียงบรรยายเพื่อนำเสนอหรือเล่าเรื่องใหม่อีกครั้งจากข้อมูลปฐมภูมิโดยนักวิจัย เช่น ข้อมูลด้านสังคม ประวัติศาตร์ ความเป็นมา ขณะที่ด้านวัฒนธรรม เป็นในส่วนของประเพณี ความเชื่อ เป็นต้น

3.1.3.3 การจัดกลุ่มข้อมูล การนำข้อมูลที่เก็บมารวบรวมและจัดหมวดหมู่โดยการหาจุดร่วมหรือเกณฑ์ของข้อมูล ที่สามารถอธิบายได้ครอบคลุมข้อมูลในกลุ่มนั้น ๆ ได้แก่ ข้อมูลชุมชนด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม

3.2 การหาแนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชน และสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

3.2.1 กระบวนการวิจัย

3.2.1.1 กิจกรรมด้านการท่องเที่ยว หลังจากที่ได้ผลการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล นำผลดังกล่าวมาออกแบบกิจกรรมร่วมกันกับทีมวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งกิจกรรมที่ออกแบบร่วมกันจะเป็นการทดลองการท่องเที่ยวและค้นหาแนวทางผ่านกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 7 กิจกรรม ได้แก่ 1. การปั่นจักรยานเพื่อศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชนและบริบทโดยรอบ 2. กาดละอ่อนHome 3. การแข่งขันทำอาหาร 4. ทดลองการท่องเที่ยวครั้งที่1 5. ทดลองการท่องเที่ยวครั้งที่2 6. การฝึกอบรมพัฒนาศักยาภาพการท่องเที่ยวแบบ Chef table และ 7. ทดลองการท่องเที่ยวในรูปแบบ Chef's table โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) การปั่นจักรยานเพื่อศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชนและบริบทโดยรอบ ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่และทีมวิจัยเยาวชน ร่วมกันปั่นจักรยานไปตามเส้นทางสถานที่สำคัญในชุมชนที่ร่วมกันออกแบบเพื่อดูความเหมาะสมของสถานที่และระยะเวลาในการจัดกิจกรรมและให้เยาวชนทดลองเป็นมัคคุเทศก์และสถานที่ในชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง เพื่อสำรวจความเหมาะสมเส้นทางชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเพื่อพัฒนาศักยภาพของทีมวิจัยคนรุ่นใหม่และทีมวิจัยเยาวชน

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ (2) ทีมวิจัยเยาวชน (3) ทีมผู้นำชุมชน (4) คนในชุมชน

สถานที่ : บ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) ประชุมวางแผนแบ่งหน้าที่ แบ่งทีม และกำหนดเส้นทางในการปั่นจักรยาน

(2) ดำเนินการปั่นจักรยานตามแผนที่ได้วางไว้

(3) แต่ละทีมนำเสนอข้อมูลและเส้นทาง

(4) ถอดบทเรียนและสรุปผล

2) กาดละอ่อนHome ทีมวิจัยใช้เครื่องมือการจัดกาดละอ่อน Home เพื่อเป็นการสร้างพื้นที่ให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ได้พัฒนาศักยภาพตัวเองในการเป็นผู้ประกอบการ ทำให้เยาวชนได้แสดงศักยภาพตัวเองต่อคนในชุมชนเป็นพื้นที่กิจกรรมของเยาวชนและคนในชุมชน เปรียบเสมือนพื้นที่สำคัญแห่งใหม่ของชุมชนในการนำไปสู่แหล่งท่องเที่ยวในชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ (2) ทีมวิจัยเยาวชน (3) ทีมผู้นำชุมชน (4) คนในชุมชน (5) ที่ปรึกษาโครงการ

สถานที่ : บ้านหนองเลา ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) ประชุมวางแผนแบ่งหน้าที่ แบ่งทีม และกำหนดหน้าที่ของแต่ละคน

(2) ดำเนินตามแผนที่ได้วางไว้

(3) แต่ละคนนำเสนอสิ่งที่ทำและสิ่งที่ได้เรียนรู้

(4) ถอดบทเรียนและสรุปผล

3) การแข่งขันทำอาหาร การแข่งขันทำอาหารของละอ่อนโฮม เป็นกิจกรรมที่ให้เด็กได้แสดงความสามารถในการทำอาหารพื้นเมือง ที่หาวัตถุดิบได้จากท้องถิ่น ราคาไม่แพง รสชาติอร่อยและไม่ใส่ผงชูรส นอกจากจะเป็นการพัฒนาทักษะของเยาวชนในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การทำงานเป็นทีม และส่งเสริมทักษะการประกอบอาหาร ยังทำให้เยาวชนได้คุณค่าของวัตถุดิบในท้องถิ่นและได้รู้จักสรรพคุณ ประโยชน์เพิ่มขึ้น

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ (2) ทีมวิจัยเยาวชน (3) ทีมผู้นำชุมชน (4) คนในชุมชน (5) ที่ปรึกษาโครงการ

(1) ประชุมวางแผนแบ่งหน้าที่ แบ่งทีม และกำหนดหน้าที่ของแต่ละคน

(2) ดำเนินตามแผนที่ได้วางไว้

(3) แต่ละคนนำเสนอสิ่งที่ทำและสิ่งที่ได้เรียนรู้

(4) ถอดบทเรียนและสรุปผล

4) ทดลองการท่องเที่ยวครั้งที่ 1 การวิจัยศึกษาการท่องเที่ยวโดยการทดลองการท่องเที่ยวในพื้นที่บ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซางกับกลุ่มอาสาสมัครจากประเทศสเปน อาจารย์ที่ปรึกษาอาสาสมัครจากวิทยาลัยพัฒนศาสตร์ป่วย อึ้งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ศึกษามุมมองจากการที่นักท่องเที่ยวมาสัมผัสทั้งในประเทศและต่างประเทศ) เพื่อสอบถามมุมมองการท่องเที่ยวจากชาวไทยและชาวต่างชาติ และหาแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ร่วมกันระหว่างคนในชุมชนและนอกชุมชน การจัดการท่องเที่ยวจัดโดยทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ ทีมวิจัยเยาวชน ร่วมกันออกแบบโมเดลการท่องเที่ยว 2 วัน 1 คืน

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ (2) ทีมวิจัยเยาวชน (3) ทีมผู้นำชุมชน (4) คนในชุมชน (5) ที่ปรึกษาโครงการ

สถานที่ : บ้านหนองเลา ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) ประชุมวางแผนแบ่งหน้าที่ แบ่งทีม และกำหนดหน้าที่ของแต่ละคน

(2) ดำเนินตามแผนที่ได้วางไว้

(3) แต่ละคนนำเสนอสิ่งที่ทำและสิ่งที่ได้เรียนรู้

(4) ถอดบทเรียนและสรุปผล

5) ทดลองการท่องเที่ยวครั้งที่ 2 การทดลองจัดการท่องเที่ยวชุมชนให้ชุมชนได้ทดลองออกแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนเอง และเชิญหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้าร่วม และร่วมกันหาแนวทางพัฒนาในลำดับต่อไป เพื่อถอดบทเรียนและสรุปบทเรียนแสดงถึงมุมมองแนวคิด สิ่งที่ตกผลึกและเพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชน รวมทั้งทดลองทำการบริหารจัดการท่องเที่ยว เพื่อให้ชุมชนได้ถอดและสรุปบทเรียน นำมาแสดงถึงมุมมองแนวคิด สิ่งที่ตกผลึก

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ (2) ทีมวิจัยเยาวชน (3) ทีมผู้นำชุมชน (4) คนในชุมชน (5) กลุ่มวิสหกิจชุมชน (6) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยา

สถานที่ : บ้านหนองเลา ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) ประชุมวางแผนแบ่งหน้าที่ แบ่งทีม และกำหนดหน้าที่ของแต่ละคน

(2) ดำเนินตามแผนที่ได้วางไว้

(3) แต่ละคนนำเสนอสิ่งที่ทำและสิ่งที่ได้เรียนรู้

(4) ถอดบทเรียนและสรุปผล

6) การฝึกอบรมพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวแบบ Chef table เป็นการฝึกอบรมเพื่อศักยภาพชุมชนทางด้านอาหารและการจัดการของชุมชน ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่มีหน่วยงานหลายภาคส่วน

เข้ามาเกี่ยวข้อง ได้แก่ ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ ทีมวิจัยชุมชน วิสาหกิจชุมชน อุทยานแห่งชาติภูซาง ผู้นำชุมชน ที่จะเป็นเครือข่ายการทำงานด้านการท่องเที่ยวชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ (2) ทีมวิจัยเยาวชน (3) ทีมผู้นำชุมชน (4) คนในชุมชน (5) ที่ปรึกษาโครงการ

สถานที่ : บ้านหนองเลา ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) ประชุมวางแผน

(2) ออกแบบการฝึกอบรมร่วมกันกับผู้ที่เกี่ยวข้อง

(3) ทำการฝึกอบรม

(4) ประชุมสรุปงานเพื่อนำข้อมูลมาเป็นแนวทางการจัดการท่องเที่ยวชุมชน

7) ทดลองการท่องเที่ยวในรูปแบบ Chef table เป็นการค้นหาศักยภาพชุมชนทางด้านอาหารและการจัดการของชุมชน ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่มีหน่วยงานหลายภาคส่วนเข้ามาเกี่ยวข้อง ได้แก่ ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ ทีมวิจัยชุมชน วิสาหกิจชุมชน อุทยานแห่งชาติภูซาง ผู้นำชุมชน ที่จะเป็นเครือข่ายการทำงานด้านการท่องเที่ยวชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ (2) ทีมวิจัยเยาวชน (3) ทีมผู้นำชุมชน (4) คนในชุมชน (5) ที่ปรึกษาโครงการ

สถานที่ : บ้านหนองเลา ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) ประชุมวางแผน และกำหนดบทบาท

(2) ประสานงานติดต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการเข้าร่วม

(3) จัดเวทีชี้แจงข้อมูลที่ได้ทำการวิจัยเพื่อฟังเสียงสะท้อนจากชุมชนยืนยันถึงข้อมูลความถูกต้อง

(4) ประชุมสรุปงานเพื่อนำข้อมูลมาเป็นแนวทางการจัดการท่องเที่ยวชุมชนจากข้อมูลชุมชนที่ได้รวบรวมมา

3.2.1.2 สรุปผลการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ประชุมทีมวิจัยเพื่อรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ และร่วมกันคิด วิเคราะห์ ประเมินข้อมูลต่าง ๆ เก็บข้อมูลเพิ่มเติมกรณีที่ข้อมูลยังไม่สมบูรณ์ เพื่อรวบรวมตรวจสอบและตามเก็บข้อมูลในส่วนที่ขาดในประเด็น

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ (2) ทีมวิจัยเยาวชน (3) ทีมผู้นำชุมชน (4) คนในชุมชน (5) หน่วยงานท้องถิ่น

สถานที่ : บ้านหนองเลา และบ้านธาตุภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) ประชุมวางแผนกับทีมวิจัย

(2) สรุปผลการเก็บข้อมูลและเนื้อหาที่ได้ และวางแผนเก็บข้อมูลในส่วนที่ขาดหาย

(3) แบ่งหน้าที่ในการเก็บข้อมูลระหว่างทีมวิจัยคนรุ่นใหม่และทีมวิจัยเยาวชน

(4) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน และทำสรุปผล

เนื่องจากสถานการณ์ของหมอกควันจากฝุ่น PM. 2.5 ในภาคเหนือที่มีสถานการณ์รุ่นแรง รวมทั้งการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 รวมทั้งการกักตัวเพื่อลดการแพร่ระบาดของภาครัฐ ทำให้การเก็บช้อมูลเป็นไปด้วยความล่าช้าเนื่องจากไม่สามารถเก็บข้อมูลในชุมชนได้

3.2.1.3 เวทีนำเสนอผลงานคืนข้อมูลแก่ชุมชน

เป้าหมายเพื่อบอกเล่าข้อมูลที่ได้ทำการวิจัยให้ชุมชนได้รับทราบ เพื่อฟังเสียงสะท้อนจากชุมชนยืนยันถึงข้อมูลความถูกต้อง เรื่องข้อมูลศักยภาพชุมชนในด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม รวมถึงผลการวิเคราะห์ข้อมูลให้ชุมชนทราบและแสดงข้อคิดเห็นหรือแก้ไขข้อมูลเพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน และนำข้อมูลดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยว

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ (2) ทีมวิจัยเยาวชน (3) ทีมผู้นำชุมชน (4) คนในชุมชน (5) ที่ปรึกษาโครงการ

สถานที่ : บ้านหนองเลา ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) ประชุมวางแผน

(2) ประสานงานติดต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการเข้าร่วม

(3) จัดเวทีชี้แจงข้อมูลที่ได้ทำการวิจัยเพื่อฟังเสียงสะท้อนจากชุมชนยืนยันถึงข้อมูลความถูกต้อง

(4) ประชุมสรุปงานเพื่อนำข้อมูลมาเป็นแนวทางการจัดการท่องเที่ยวชุมชนจากข้อมูลที่รวบรวม

3.2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.2.2.1 การสัมภาษณ์ ทีมวิจัยได้มีการสอบถาม สัมภาษณ์ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับความหมายและความเข้าใจเกี่ยวกับท่องเที่ยว ความรู้สึก ความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมที่จัดขึ้น และข้อเสนอแนะที่มีต่อผู้จัดและกิจกรรม เพื่อค้นหาความเข้าใจและ แนวทางในการพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน

3.2.2.2 การสนทนากลุ่ม ทีมวิจัยได้มีการจัดสนทนากลุ่ม (focus group) กับรับฟังข้อเสนอแนะแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์กับกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่ม เช่น การถอดบทเรียนการลงพื้นที่เพื่อศึกษาเส้นทางปั่นจักรยานในชุมชนร่วมกับทีมวิจัยคนรุ่นใหม่และทีมวิจัยเยาวชน การคืนข้อมูลแก่ชุมชนและค้นหาแนวทางร่วมกับคนในชุมชน

3.2.2.3 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เป็นการเก็บข้อมูลจากการมีส่วนร่วมกับทางชุมชน เช่น การจัดกาดละอ่อน การทดลองการท่องเที่ยว การเข้าร่วมงานประเพณีของชุมชน เป็นต้น ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจบริบทของผู้ลงมือปฏิบัติและได้คลุกคลีกับคนในชุมชนมากขึ้น การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม เช่น การสังเกตวิถีชีวิตของคนในชุมชน บริบทชุมชนจากการลงพื้นที่ เป็นต้น

3.2.2.4 การสำรวจ ทีมวิจัยได้ทำแบบบันทึกการเดินทางสำรวจการท่องเที่ยวให้กับทีม เพื่อให้ในการจดบันทึก เรื่องราวและประสบการณ์ของทีมวิจัยที่ได้พบเจอขณะทำการวิจัย เช่น การบันทึกในกิจกรรมปั่นจักรยานเพื่อศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชนและบริบทโดยรอบ

3.2.2.5 การลงมือปฏิบัติการ ทีมวิจัยได้ใช้กิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีผลจากการเก็บข้อมูล และผลการวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนในด้านต่าง ๆ รวมทั้งข้อเสนอจากทีมวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้องจากการศึกษาและเรียนรู้จากประสบการณ์และการลงมือปฏิบัติการจริง ทำให้ทีมวิจัยเกิดการเรียนรู้และปรับปรุงรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพ และเป็นการค้นหาแนวทางความเหมาะสมและเกิดแนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชน และสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยมีทั้งหมด 7 กิจกรรม ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว

3.2.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.2.3.1 การวิเคราะห์เนื้อหา เป็นการจัดหมวดหมู่ของข้อมูล ที่ได้จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายหรือผู้ให้ข้อมูล เช่น เอกสาร การพูด ภาพถ่าย หรือสัญลักษณ์ที่ไม่ใช่ภาษาพูด ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ทำให้เห็นโครงสร้าง ลำดับเนื้อหา ขอบเขตของเนื้อหา เช่น การวิเคราะห์ผลการดำเนินการแต่ละกิจกรรม การวิเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลและสรุปผล การวิเคราะห์ข้อมูลจากการคืนข้อมูลแก่ชุมชน เป็นต้น

3.2.3.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา เป็นการวิเคราะห์เนื้อหาแล้วนำมาเรียบเรียงบรรยายเพื่อนำเสนอหรือเล่าเรื่องใหม่อีกครั้งจากข้อมูลปฐมภูมิโดยนักวิจัย เช่นการวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมปั่นจักรยาน กาดละอ่อน Home การท่องเที่ยวในรูปแบบ Chef table ที่เชื่อมโยงกับทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจนเกิดโมเดลการท่องเที่ยวจากการวิจัย

3.2.3.3 การจัดกลุ่มข้อมูล การนำข้อมูลที่เก็บมารวบรวมและจัดหมวดหมู่โดยการหาจุดร่วมหรือเกณฑ์ของข้อมูล ที่สามารถอธิบายได้ครอบคลุมข้อมูลในกลุ่มนั้นๆ เช่น ศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวด้านอาหาร ด้านวิถีชีวิต ด้านวัฒนธรรม ด้านพื้นที่ จากทุกกิจกรรมที่ดำเนินการ

3.2.3.4 การวิเคราะห์แบบแผน การวิเคราะห์ข้อมูลของแบบแผนเดิมที่มีอยู่และข้อค้นพบใหม่จากการเก็บข้อมูลจนเกิดแบบแผนใหม่ที่สามารถนำไปปฏิบัติ การพัฒนาหรือเป็นแนวทางการทำงานในประเด็นที่เกี่ยวข้องต่อไปได้ เช่น การวิเคราะห์ข้อมูลศักยภาพชุมชนและการท่องเที่ยวจากการเก็บข้อมูล การลงมือปฏิบัติการทำกิจกรรมเพื่อนำไปออกแบบโมเดลการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

3.2.3.5 การวิเคราะห์กระบวนการ การวิเคราะห์องค์ประกอบแต่ละส่วนที่ดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนไม่ว่าจะเป็น กิจกรรม ความเชื่อมโยง เป้าหมาย เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ออกมาตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ เช่น การวิเคราะห์กิจกรรมด้านการท่องเที่ยวตั้งแต่กิจกรรม การศึกษาเส้นทางปั่นจักรยาน การจัดกาดละอ่อน Home การทดลองการท่องเที่ยว จนนำมาสู่การพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยวเชิงอาหาร

3.2.3.6 การวิเคราะห์น้ำหนัก เป็นการวิเคราะห์เพื่อจัดลำดับความสำคัญและหาความสมดุลระหว่างสิ่งที่มีกับสิ่งที่คาดหวัง เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในการแก้ปัญหาหรือวัดความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เช่น การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการจัดการท่องเที่ยวจากการทดลองจัดกิจกรรมทั้ง 7 กิจกรรม

3.3 การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย ได้แก่ นักวิจัยคนรุ่นใหม่และนักวิจัยเยาวชนของบ้านหนองเลา และบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

3.3.1 กระบวนการวิจัย

3.3.1.1 เวทีชี้แจงโครงการวิจัย

1) เวทีชี้แจงโครงการในกลุ่มคณะทำงาน เป้าหมายเพื่อชี้แจงการทำวิจัยของทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ รวมถึงวางแผนการทำงาน หน้าที่รับผิดชอบ และหาแนวทางการทำงานที่จะเกิดขึ้นต่อไป

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ (2) ทีมพี่เลี้ยงคณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.) และ (3) ที่ปรึกษาโครงการ

สถานที่ : กรุงเทพมหานคร

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) ทีมวิจัยร่วมกันพูดคุยสถานการณ์ในแต่ละพื้นที่และหาแนวทางร่วมกันในการทำวิจัย

(2) สรุปแนวทางร่วมกันในการทำวิจัย

3.3.1.2 ทบทวนเอกสารและศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แบ่งการทบทวนออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของพื้นที่ แนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน และการพัฒนาศักยภาพด้านวิจัย โดยทีมวิจัยได้จัดการประชุมร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบของการศึกษาและเนื้อหาในการค้นคว้า อีกทั้งได้กำหนดบทบาทและมอบหมายงานในทีมวิจัยเพื่อ

เพื่อหาข้อมูลเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งร่วมการคิดวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ นำข้อมูลมาปรับใช้กับการลงพื้นที่ เช่น ข้อมูลเชิงพื้นที่ บริบทต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงหรือ พื้นที่ที่มีลักษณะคล้ายกัน ข้อมูลการท่องเที่ยวชุมชน ข้อมูลพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยา ข้อมูลการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชน เป็นต้น

1) ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป้าหมายเพื่อศึกษาข้อมูลการทำวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อออกแบบการทำวิจัยตามแนวทางที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ของตนเอง

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ (2) ทีมวิจัยเยาวชน

สถานที่ : บ้านหนองเลา ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) ทีมวิจัยร่วมวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องในการศึกษาวิจัยในแต่ละหัวข้อ

(2) ทีมวิจัยประชุมแบ่งบทบาทหน้าที่ในการค้นหาข้อมูล

(3) ทีมวิจัยศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องและร่วมกันออกแบบ วางแผนการทำวิจัยของทีมร่วมกับทีมที่ปรึกษา เพื่อกำหนดกรอบของการศึกษา และกำหนดเนื้อหาให้ครอบคลุมกับงานวิจัย

(4) ทีมวิจัยสรุปฐานข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2) เข้าร่วมสังเกตการเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม การเข้าร่วมสังเกตการณ์เวทีการประชุมเชิงปฏิบัติการในพื้นที่อื่น การวิเคราะห์ข้อมูลและการเขียนรายงาน เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพนักวิจัย ลักษณะกิจกรรมเป็นรูปแบบการประชุมแบบมีส่วนร่วม เนื้อหาของแต่ละงานวิจัย 1. ภาพรวมของงานวิจัย 2. เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย (ถอดบทเรียน) 3. ผลการวิจัย 4. วิธีการวิเคราะห์และเขียนรายงานเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพนักวิจัย ครั้งที่ 2 โครงการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากบนพื้นฐานภูมินิเวศและทุนทางสังคมภาคเหนือ

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่

สถานที่ : โรงแรมคุ้มภูคำ ต.สุเทพ อ.เมือง จังหวัดเชียงใหม่

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) ทีมวิจัยเข้าร่วมสังเกตการการทำงานวิจัยชุมชนในแต่ละพื้นที่ในโครงการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากบนพื้นฐานภูมินิเวศและทุนทางสังคมภาคเหนือ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการทำงานในพื้นที่ต่อไป(2) สรุปแนวคิดสำคัญ เทคนิคในการใช้เครื่องมือวิจัยที่ได้รับในการเข้าร่วมสังเกตการณ์

3.3.1.3 เวทีพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย

1) เวทีพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยร่วมกับเพื่อนเครือข่ายระดับภาค เป้าเหมายเพื่อเตรียมความพร้อมทีมวิจัยในแต่ละพื้นที่และได้รับทราบเป้าหมาย กระบวนการ แนวทางการดำเนินงานวิจัย เน้นการพูดคุยการทำงานของทีมนักวิจัยในพื้นที่ แนวทางในการดำเนินงานวิจัย รูปแบบการทำงานวิจัย ระยะเวลา เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล การเขียนงานวิจัย การสรุปผล อีกทั้งยังเป็นการพูดคุยสถานการณ์ในพื้นที่และชี้แจงรายละเอียดของโครงการวิจัย รวมถึงร่วมออกแบบรูปแบบการวิจัยจากชุมชนและพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยให้มีความพร้อมในการดำเนินงานวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ 6 กลุ่ม ที่ได้รับการสนับสนุนงานวิจัย (2) ทีมพี่เลี้ยงคณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.)

สถานที่ : กรุงเทพมหานคร

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) ทีมคณะทำงานวิจัยโครงการหลักชี้แจงโครงการและบอกเล่ากรอบในการทำงาน

(2) ทีมคณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.) และทีมวิจัยแต่ละพื้นที่ ร่วมวางแผนการทำงานตลอดโครงการวิจัย

(3) สรุปผลการดำเนินงาน

2) เวทีประชุมออกแบบกระบวนการทำงานวิจัยร่วมกับคณะทำงานวิจัยโครงการหลัก เป้าหมายเพื่อร่วมกันออกแบบกระบวนการเก็บข้อมูล การใช้เครื่องมือ และการเขียนวิจัยชุมชน ของ 6 พื้นที่วิจัย เพื่อเรียนรู้การทำงานและหาแนวทางในการทำงานร่วมกันทั้ง 6 พื้นที่รวมถึงพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยร่วมกัน เนื่องจากจุดร่วมของการทำงาน คือ การทำวิจัยแบบมีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยคือเยาวชนคนรุ่นใหม่ นอกจากนี้ยังเป็นเวทีรายงานสถานการณ์การทำวิจัยในแต่ละพื้นที่ ข้อกังวล ปัญหาอุปสรรคที่แต่ละพื้นที่ได้พบจากการทำวิจัย และหาแนวทางแก้ปัญหาร่วมกัน

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ 6 กลุ่ม ที่ได้รับการสนับสนุนงานวิจัย (2) ทีมพี่เลี้ยงคณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.)

สถานที่ : จังหวัดนนทบุรี

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) จัดเวทีพูดคุยระหว่างทีมวิจัย คณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.)และคณะที่ปรึกษาเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และกระบวนการในการดำเนินงานตามแผนที่วางไว้

(2) ทีมวิจัยร่วมพูดคุยสถานการณ์การดำเนินงานในพื้นที่วิจัย 6 พื้นที่

(3) คณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.) แนะนำการใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลชุมชนที่จะต้องเน้นกระบวนการการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

(4) คณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.) และทีมวิจัยแต่ละพื้นที่ พูดคุยการลงพื้นที่จริงเพื่ออบรมการใช้เครื่องมือให้กับทีมวิจัย

(5) คณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.) และทีมวิจัยแต่ละพื้นที่ วางแผนแนวทางการทำงานในอนาคต

(6) สรุปผลการดำเนินงาน

3) เวทีการอบรมการใช้เครื่องมือการวิจัย เป้าหมายเพื่อฝึกทักษะการใช้เครื่องมือการเก็บข้อมูลในพื้นที่จริง คือ อำเภอภูชาง จังหวัดพะเยา โดยทีมกลาง มีทีมวิจัยที่เข้าร่วม 2 พื้นที่ คือ ทีมวิจัยอำเภอภูชาง

จังหวัดพะเยา และอำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน เป็นการอบรมการใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลให้กับทีมวิจัยเยาวชน เพื่อนำไปใช้ในการทำงานในพื้นที่ของตัวเอง เช่น แผนที่ชุมชน ปฏิทินวัฒนธรรม ปฏิทินการผลิต ประวัติศาสตร์ชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยที่เข้าร่วม 2 พื้นที่ คือ ทีมวิจัยอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา และอำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน (2) ทีมพี่เลี้ยงคณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.)

สถานที่ : อุทยานแห่งชาติภูซาง ตำบลภูซาง จังหวัดพะเยา

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) คณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.) ชี้แจงรายละเอียด จุดประสงค์ของการอบรมและแนะนำโครงการ พร้อมด้วยการแนะนำพื้นที่จากทางผู้นำชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง

(2) ทีมวิจัยเยาวชนเรียนรู้การทำงานชุมชน และการทำวิจัยแบบมีส่วนร่วม ร่วมกันออกแบบชุมชนในฝันในพื้นที่ของตัวเอง เพื่อมองให้เห็นเป้าหมายและหาจุดร่วมกันในการทำงานพัฒนาชุมชน

(3) ทีมวิจัยอบรมการใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล และลงพื้นที่จริงเพื่อเก็บข้อมูลตามเครื่องมือที่กำหนด

(4) ทีมวิจัยเยาวชนนำเสนอข้อมูลชุมชนและนำข้อมูลแต่ละด้านมาวิเคราะห์ถึงสาเหตุ เพื่อให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

(5) ทีมวิจัยแต่ละพื้นที่วางแผนการทำงานตลอดการทำวิจัย

(6) สรุปการดำเนินงาน

4) เวทีการอบรมการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิจัย เป้าหมายเพื่อเรียนรู้และฝึกทักษะกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล วิธีและเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีทีมพี่เลี้ยงคณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.) เป็นวิทยากรสำหรับให้ความรู้และฝึกการใช้เครื่องมือ ผ่านระบบประชุมออนไลน์ทางไกล (Zoom meeting) เนื่องจากสถานการณ์โควิด-19 ทำให้ไม่สามารถเดินทางและทำการอบรมร่วมกันในรูปแบบปกติ

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ 6 กลุ่ม ที่ได้รับการสนับสนุนงานวิจัย (2) ทีมพี่เลี้ยงคณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.)

สถานที่ : ผ่านระบบประชุมออนไลน์ทางไกล (Zoom meeting)

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) คณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.) ชี้แจงรายละเอียด จุดประสงค์ของการอบรม และให้ข้อมูลเกี่ยวกับการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยผ่านทางระบบประชุมออนไลน์ทางไกล พร้อมยกตัวอย่าง เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ

(2) คณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.) ให้ทีมวิจัยทดลองทำแบบฝึกหัดเกี่ยวกับการวิเคราะห์ข้อมูลที่ทีมงานได้เตรียมไว้ พร้อมทั้งให้แต่ละทีมนำเสนอผลที่ได้จากการเรียนรู้

(3) คณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.) ได้ให้แต่ละทีมทดลองวิเคราะห์ข้อมูลจากข้อมูลผลของงานวิจัยในแต่ละกลุ่ม แล้วให้นำเสนอ หลังจากการนำเสนอจะมีการให้ข้อเสนอแนะจากทีมวิจัยหลักและกลุ่มอื่น ๆ เพื่อเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน และสามารถนำข้อเสนอแนะไปปรับใช้ในงานวิจัยของตนเอง

(4) คณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.) สรุปการดำเนินกิจกรรมและสรุปแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลของและทีม

5) การติดตามสนับสนุนการดำเนินงานจากทีมพี่เลี้ยงพื้นที่และคณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.) เป้าหมายเพื่อติดตามงานของทีมวิจัยในพื้นที่อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา เน้นการชี้แจงกรอบแนวคิดการทำงานวิจัย และการเขียนรายงานความก้าวหน้า

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ (2) ทีมวิจัยเยาวชน (3) ทีมพี่เลี้ยงโครงการ (4) ทีมพี่เลี้ยงคณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.) และ (5) ที่ปรึกษาโครงการ

สถานที่ : อุทยานแห่งชาติภูซาง ตำบลภูซาง จังหวัดพะเยา

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) คณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.) ทีมวิจัยแต่ละพื้นที่ และอาจารย์ที่ปรึกษ ร่วมแลกเปลี่ยนกรอบคิด กระบวนการทำงานวิจัย รวมถึงวางแผนการเขียนรายงานความก้าวหน้า และรายงานกิจกรรมที่ได้ดำเนินการไปแล้ว

(2) จัดทำแผนการดำเนินงานร่วมกันระหว่าง คณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.) ทีมวิจัยแต่ละพื้นที่

3.3.1.4 เวทีถอดบทเรียน

เป้าหมายเพื่อ พูดคุยแลกเปลี่ยนการทำงานตลอดทั้งโครงการ ถอดบทเรียน องค์ความรู้ ประสบการณ์ และการเติบโต เพื่อถอดทบเรียนทีมวิจัยและพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ (2) ทีมวิจัยเยาวชน (3) ทีมผู้นำชุมชน (4) วิสาหกิจชุมชน (6) ที่ปรึกษาโครงการ และ (5) ทีมพี่เลี้ยงคณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.)

สถานที่ : บ้านหนองเลา ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) ประสานงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายในการเข้าร่วมถอดบทเรียน

(2) จัดประชุมพูดคุยแลกเปลี่ยนการทำงานตลอดทั้งโครงการ

(3) ถอดบทเรียน องค์ความรู้ ประสบการณ์ และการเติบโต

(4) สรุปประเด็นในการถอดบทเรียน เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการทำงานและหาแนวทางการจัดการ

3.3.1.5 จัดทำเอกสารสรุปรายงานการวิจัย

เป้าหมายเพื่อทบทวนรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้วิจัยและได้จากเสียงสะท้อนจากชุมชน เพื่อรวบรวมจัดทำเป็นรูปเล่มวิจัย

1) จัดทำเอกสารรายงานการวิจัยฉบับความก้าวหน้า เป้าหมายเพื่อรายงานผลการดำเนินงานวิจัยตลอดทั้งโครงการ ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับทราบ และจัดทำรายงานการวิจัยเพื่อนำเสนอให้ผู้สนับสนุนการดำเนินงานได้รับทราบ

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ (2) ทีมวิจัยเยาวชน (3) ทีมพี่เลี้ยงโครงการ (4) ที่ปรึกษาโครงการ

สถานที่ : อุทยานแห่งชาติภูซาง ตำบลภูซาง จังวหัดพะเยา

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) ทีมวิจัยประชุมสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมา

(2) ทีมวิจัยเยาวชนแบ่งบทบาทหน้าที่ในการจัดทำรายงานการวิจัย

(3) เขียนรายงานความก้าวหน้าในการดำเนินงาน

(4) จัดส่งร่างรายงานให้ทีมพี่เลี้ยง ที่ปรึกษา ช่วยให้ข้อเสนอแนะ

(5) ปรับปรุงการเขียนเอกสารรายงานตามข้อเสนอแนะ

(6) ส่งเอกสารรายงานความก้าวหน้าให้ทีมพี่เลี้ยงโครงการวิจัย

(7) ส่งเอกสารรายงานให้แหล่งทุนพิจารณา

2) จัดทำเอกสารรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เป้าหมายเพื่อ รายงานผลการดำเนินงานวิจัย บทเรียน ความรู้ ที่เกิดขึ้นตลอดการดำเนินงานวิจัย ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับทราบ และจัดทำรายงานการวิจัยเพื่อนำเสนอให้ผู้สนับสนุนการดำเนินงานได้รับทราบ

กลุ่มเป้าหมาย : (1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ (2) ทีมวิจัยเยาวชน (3) ทีมพี่เลี้ยงโครงการ (4) ที่ปรึกษาโครงการ

สถานที่ : บ้านหนองเลา ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ขั้นตอนการดำเนินงาน :

(1) ทีมวิจัยประชุมสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมา

(2) ทีมวิจัยเยาวชนแบ่งบทบาทหน้าที่ในการจัดทำรายงานการวิจัย

(3) เขียนรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ในการดำเนินงาน

(4) จัดส่งร่างรายงานให้ทีมพี่เลี้ยง ที่ปรึกษา ช่วยให้ข้อเสนอแนะ

(5) ปรับปรุงการเขียนเอกสารรายงานตามข้อเสนอแนะ

(6) ส่งเอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ให้ทีมพี่เลี้ยงโครงการวิจัย

(7) ส่งเอกสารรายงานให้แหล่งทุนพิจารณา

3.3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.3.2.1 การสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายทั้งแบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง ทีมวิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลชุมชนด้วยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง คือการเตรียมรูปแบบคำถามเพื่อให้ได้ข้อมูลตามที่ต้องการ การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เช่น การสอบถามความรู้สึก สิ่งที่ได้เรียนรู้ของทีมวิจัยขณะที่เข้าร่วมเวทีพัฒนาศักยภาพ ต่าง ๆ การสัมภาษณ์เกี่ยวกับการใช้เครื่องมือวิจัยหลังจากได้ทดลองใช้ เป็นต้น

3.3.2.2 การสนทนากลุ่ม ทีมวิจัยได้มีการจัดสนทนากลุ่ม (focus group) เพื่อพูดคุยกันภายในทีมวิจัยคนรุ่นใหม่หรือทีมวิจัยเยาวชน เช่น การประชุมวางแผนงาน การออกแบบกระบวนการทำงานวิจัยของทีมวิจัย เป็นต้น ทำให้รวบรวมข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมายในประเด็นที่เฉพาะเจาะจงและสามรถเกิดข้อค้นพบใหม่ระหว่างการทำงานได้

3.3.2.3 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เป็นการเฝ้าดูสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างมีมีระเบียบวิธี เพื่อดูความสัมพันธ์ภายในทีม การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน อารมณ์ ความรู้สึกและกระบวนการดำเนินงาน สภาพแวดล้อมในการทำงาน เป็นต้น ข้อมูลที่ได้สามารถนำไปใช้ในการถอดบทเรียนทีมงานร่วมกันกับสิ่งที่เกิดขึ้น เพื่อพัฒนาการทำงานต่อไป

3.3.2.4 การลงมือปฏิบัติการ ทีมวิจัยได้ใช้กิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีผลจากการเก็บข้อมูล และผลการวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนในด้านต่าง ๆ รวมทั้งข้อเสนอจากทีมวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้องจากการศึกษาและเรียนรู้จากประสบการณ์และการลงมือปฏิบัติการจริง

3.3.2.5 การถอดบทเรียน เป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนการทำงานตลอดทั้งโครงการ ถอดบทเรียนองค์ความรู้ ประสบการณ์ สิ่งที่ได้เรียนรู้ และการเติบโตของทีมวิจัยคนรุ่นใหม่และทีมวิจัยเยาวชน เพื่อนำข้อมูลไปพัฒนาการทำงานต่อไป

3.3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.3.3.1 การวิเคราะห์เนื้อหา เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ทำให้เห็นโครงสร้าง ลำดับเนื้อหา ขอบเขตของเนื้อหา เช่นการวิเคราะห์บริบทพื้นที่ ทีมวิจัย เพื่อออกแบบการดำเนินงานแต่ละขั้นตอน เช่น การชี้แจงกิจกรรม การทบทวนเอกสาร และการพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย เป็นต้น

3.3.3.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา การเรียบเรียงข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เช่น การวิเคราะห์แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่คำนึงถึงปัจจัยในการท่องเที่ยวทั้งภายในและภายนอก

3.3.3.3 การจัดกลุ่มข้อมูล การนำข้อมูลที่เก็บมารวบรวมและจัดหมวดหมู่โดยการหาจุดร่วมหรือเกณฑ์ของข้อมูล ที่สามารถอธิบายได้ครอบคลุมข้อมูลในกลุ่มนั้น ๆ เช่น ศักยภาพการทำงานของทีมวิจัย ไม่ว่าจะเป็นเยาวชน คนรุ่นใหม่ หรือวิสาหกิจชุมชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

3.3.3.4 การวิเคราะห์แบบแผน การวิเคราะห์ข้อมูลของแบบแผนเดิมที่มีอยู่และข้อค้นพบใหม่จากการเก็บข้อมูลจนเกิดแบบแผนใหม่ที่สามารถนำไปปฏิบัติ การพัฒนาหรือเป็นแนวทางการทำงานในประเด็นที่เกี่ยวข้องต่อไปได้ เช่นการออกแบบการดำเนินงานของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน ที่มีทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ ทีมวิจัยเยาวชน วิสาหกิจชุมชน ผู้นำชุมชนและอุทยานแห่งชาติภูซาง จึงเป็นการพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนไปพร้อมกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วย

3.3.3.5 การวิเคราะห์กระบวนการ การวิเคราะห์แผนการจัดกิจกรรมที่มีการวางเป้าหมายเพื่อเชื่อมโยงไปสู่กิจกรรมถัดไป โดยจะส่งผลต่อผลลัพธ์ของงานวิจัยที่จะเกิดขึ้น เช่น การจัดเวทีชี้แจงโครงการวิจัยกับกลุ่มเป้าหมายและการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย เพื่อนำข้อมูลจากการขี้แจงและรับฟังแนวทางจากชุมชนไปเป็นข้อมูลศึกษาเอกสารทั้งทางปฐมภูมิและทุติยภูมิ

3.3.6 การวิเคราะห์น้ำหนัก เป็นการวิเคราะห์เพื่อจัดลำดับความสำคัญและหาความสมดุลระหว่างสิ่งที่มีกับสิ่งที่คาดหวัง เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในการแก้ปัญหาหรือวัดความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เช่น การวิเคราะห์บทบาทผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตามลำดับความสำคัญและผลกระทบที่จะเกิดขึ้น การวิเคราะห์ความสำคัญของกระบวนการดำเนินงานกับทีมวิจัย

ตารางที่ 3-1 วิธีวิจัย

วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	กระบวนการ	เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล	การวิเคราะห์ข้อมูล
1. ศึกษาศักยภาพของชุมชนในด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา	1. ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่และเยาวชน 2. ผู้นำชุมชน 3. ทีมที่ปรึกษา 4. วิสาหกิจชุมชน 5. คนในชุมชน 6. ผู้ประกอบการในท้องถิ่น 7. องค์กรทางศาสนา (วัด) 8. องค์กรทางการศึกษา (กศน.) 9. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	1. เวทีชี้แจงโครงการวิจัย 2. ประชุมเตรียมทีมวิจัยและออกแบบเครื่องมือการลงเก็บข้อมูล 3. ลงพื้นที่เก็บข้อมูลศักยภาพชุมชน 4. สรุปผลการเก็บข้อมูลศักยภาพของชุมชน และวิเคราะห์ผล 5. เวทีนำเสนอผลงานคืนข้อมูลแก่ชุมชน	1. การสัมภาษณ์ 2. การสังเกตการณ์ 3. การลงมือปฏิบัติการ 4. การสนทนากลุ่ม	1. การวิเคราะห์เนื้อหา 2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา 3. การจัดกลุ่มข้อมูล
2. หาแนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชน และสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา	เหมือน ข้อ 1 – 9 เพิ่มเติม 10. อุทยานแห่งชาติภูซาง 11. วิทยากรด้านการจัดการท่อง เที่ยวเชิงอนุรักษ์ 12. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น 13. ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดพะเยา	1. กิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยว 2. สรุปผลการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล 3. เวทีนำเสนอผลงานคืนข้อมูลแก่ชุมชน 4. เวทีนำเสนอผลงานคืนข้อมูลแก่ชุมชน	1. การสัมภาษณ์ 2. การสังเกตการณ์ 3. การสำรวจ (แบบบันทึกการเดินทางสำรวจการท่องเที่ยว) 4. การลงมือปฏิบัติการ 5. การสนทนากลุ่ม	1. การวิเคราะห์เนื้อหา 2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา 3. การจัดกลุ่มข้อมูล 4. การวิเคราะห์แบบแผน 5. การวิเคราะห์กระบวนการ
3. พัฒนาศักยภาพทีมวิจัย ได้แก่ นักวิจัยคนรุ่นใหม่และนักวิจัยเยาวชนของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา	1. ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่และเยาวชน 2. ผู้นำชุมชน 3. วิสาหกิจชุมชน 4. ทีมพี่เลี้ยงคณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.)	1. เวทีชี้แจงโครงการวิจัย 2. ทบทวนเอกสารและศึกษางานที่เกี่ยวข้อง 3. เวทีพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย 4. เวทีถอดบทเรียน 5. จัดทำเอกสารสรุปรายงานการวิจัย	1. การสัมภาษณ์ 2. การสังเกตการณ์ 3. การลงมือปฏิบัติการ 4. การสนทนากลุ่ม	1. การวิเคราะห์เนื้อหา 2. การจัดกลุ่มข้อมูล 3. การวิเคราะห์น้ำหนัก 4. การวิเคราะห์กระบวนการ

บทที่ 4
ผลการศึกษา

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์ในพื้นที่บ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา เป็นการศึกษาแบบการวิจัยและการพัฒนา (Research and Development) โดยใช้กระบวนการ วิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่บ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา ซึ่งมีทีมวิจัยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ จำนวน 6 คน และทีมวิจัยเยาวชน จำนวน 12 คน โดยมีผลการศึกษาดังนี้

4.1 ศักยภาพของชุมชนในด้านสังคม กายภาพ เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซางเป็นชุมชนหนึ่งที่มีต้นทุนทางสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์ความรู้ วัฒนธรรม ประเพณี และ สิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าที่สำคัญ โดยได้ทำการศึกษาชุมชนออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านสังคม กายภาพ เศรฐกิจ และวัฒนธรรม ดังปรากฏในงานศึกษาต่อไปนี้

4.1 ด้านสังคม

4.1.1 ประวัติบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง

บ้านหนองเลามีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน ชุมชนแห่งนี้มีอายุประมาณ 170 ปี โดยชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนามามากมาย แบ่งแยกเป็นยุคสมัยตามผู้บอกเล่าดังนี้

ยุคก่อบ้านสร้างเมืองเป็นยุคที่มีการก่อตั้งหมู่บ้านขึ้นเมื่อปี 2393 โดยกลุ่มแรกที่เข้ามาอยู่ในชุมชนคือชาวปัวที่อพยพมาจากจังหวัดน่าน จำนวน 8 ครอบครัว เนื่องจากไม่มีที่อยู่อาศัยจึงมาหาทำเลในการอาศัยใหม่ โดยประกอบอาชีพทำไร่ทำนา ปลูกข้าวโพด ถั่วลิสง ซึ่งเป็นรายได้หลักจากการทำการเกษตร ต่อมาก็มีชาวบ้านหนองบัว สบหนองดอนตัน จังหวัดน่าน เข้ามาเพิ่มอีก หลังจากนั้นมีชาวเชียงม่วนเข้ามาทำกิน ตระกูลแรกที่เข้ามาอยู่อาศัยคือ ตระกูลยะมงคลและตระกูลวิละแสง พื้นที่บ้านหนองเลามีแม่น้ำเปื๋อยไหลผ่าน ขุนน้ำเปื๋อยต้นมาจากดอยผาหม่น ดอยหัวช้าง ไหลผ่านมาทางทางบ้าน ฮวก โดยมีตำนานเล่าขานว่า มีชีเปือยมาอาศัยอยู่ที่ถ้ำที่แม่น้ำสายนี้ไหลผ่านชาวบ้านจึงได้เรียกแม่น้ำนี้ว่า “แม่น้ำเปือย” และชื่อบ้านหนองเลานี้มีที่มาจากการที่บริเวณลำน้ำเปื๋อยมีต้นเลาเป็นจำนวนมาก จึงตั้งชื่อว่า “บ้านหนองเลา” (หนอง มาจากหนองน้ำ เลา มาจากต้นเลา) ความเชื่อของคนในชุมชนนับถือผีและศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ การปกครองเริ่มตั้งแต่เมื่อปี พ.ศ. 2393 ขุนแสนจันทร์เป็นพ่อแคว้นดูแลปกครองชาวบ้าน ปัจจุบันมีผู้นำทั้งหมด 16 คน ในปีพ.ศ. 2398 มีการก่อตั้งวัดบ้านหนองเลาขึ้นมาวัดเป็นทั้งสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและให้การศึกษากับคนในชุมชน หลังจากนั้นจึงมีการก่อตั้งโรงเรียนในวัด

ยุคมืด เป็นยุคที่มีการระบาดของอหิวาตกโรค เกิดขึ้นในปีพ.ศ. 2492 ในช่วงนี้ครูบาคำหล้า สังวโร เข้ามาบูรณะวัดพระธาตุภูซางและเปลี่ยนความคิดของคนในหมู่บ้านเกี่ยวกับพิธีกรรมการฝังศพมาเป็นการเผาศพ พื้นที่นี้เป็นพื้นที่สีแดง มีการปราบคอมมิวนิสต์ในพื้นที่ และเป็นพื้นที่หน้าด่านรบในสมัยสงครามโลก

ยุครุ่งเรือง เมื่อปีพ.ศ. 2520 ก่อตั้งเป็นจังหวัดพะเยา พ.ศ. 2522 มีการสร้างถนน ไฟฟ้า เข้ามา คนในชุมชนมีความสะดวกสบาย

ยุคราชการ พ.ศ. 2539 มีการตั้งกิ่งอำเภออำเภอภูซาง เปลี่ยนจากวนอุทยานเป็นอุทยานแห่งชาติภูซาง บ้านหนองเลามีแบ่งการปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ บ้านหนองเลาหมู่ที่ 8 และบ้านธาตุภูซาง หมู่ที่ 10 ตั้งแต่ พ.ศ. 2540 สาเหตุที่แยกหมู่บ้านเนื่องจาก หมู่บ้านมีการขยายและจำนวนครัวเรือนมีจำนวนมากขึ้น จึงแยกเป็นสองหมู่บ้าน ทางราชการมีบทบาทเข้ามาส่งเสริมด้านเศรษฐกิจ การทำเกษตรเชิงเดี่ยว สมัยก่อนราคาสินค้าเกษตรดี แต่ปัจจุบันปัจจุบันราคาตกต่ำ มีการแย่งใช้น้ำระหว่างนายทุนกับชาวบ้าน

ยุคพหุสังคม พ.ศ.2559 สังคมมีความหลากหลาย มีศาสนาคริสต์เข้ามา ก่อตั้งโรงเรียนคริสต์ มีการใช้รถเกี่ยวข้าวแทนการช่วยกันทำนา มีการก่อตั้งโรงโม่หินใกล้ชุมชน จึงเกิดการประท้วงของคนในชุมชน แต่ปัจจุบันโครงการได้ชะลอการสร้างออกไป

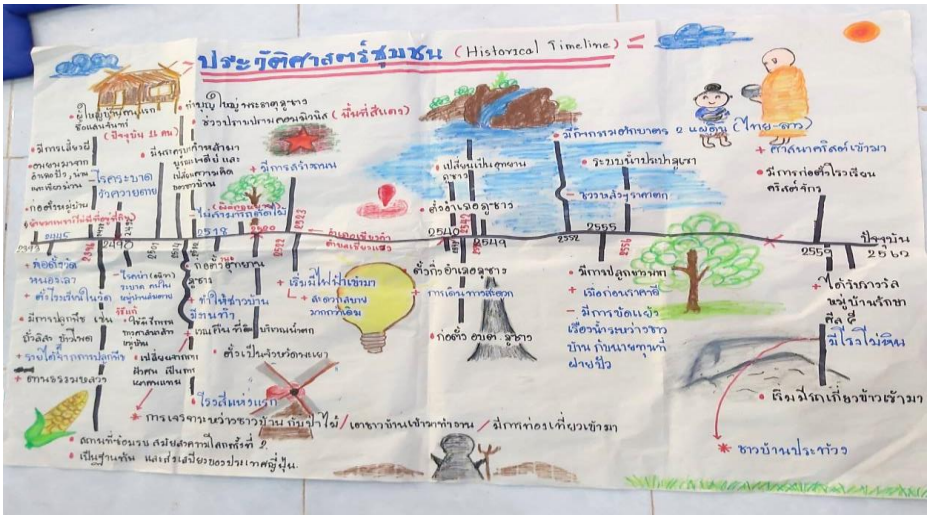

ภาพที่ 4-1 ประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านหนองเลา บ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

สำหรับปัจจุบันชุมชนมีประชากร ลักษณะโครงสร้างการเมืองการปกครอง ระบบการศึกษา และระบบสาธารณูปโภค โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.1.2 ลักษณะประชากร

หมู่บ้านหนองเลามีจำนวนครัวเรือนประมาณ 187 ครอบครัว มีประชากรเพศชายประมาณ 260 คน ประชากรเพศหญิงประมาณ 256 คน รวม 516 คน หมู่บ้านธาตุภูซางมีจำนวนครัวเรือนประมาณ 206 ครอบครัว มีประชากรเพศชายประมาณ 294 คน ประชากรเพศหญิงประมาณ 298 คน รวม 592 คน (สำรวจข้อมูลเมื่อ ปี พ.ศ. 2561)

ในชุมชนจะมีต้นตระกูลดั้งเดิม 2 นามสกุล ได้แก่ ยะมงคล วิละแสง เป็นตระกูลกลุ่มแรกที่อพยพมาจากน่านและมาตั้งรกรากอยู่มาจนถึงปัจจุบัน ความเป็นเครือญาติจะมีความเกี่ยวข้องกันเกือบทั้งหมู่บ้าน เนื่องจากคนเฒ่าคนแก่จะแต่งงานกับคนบ้านใกล้เรือนเคียง แต่ปัจจุบันลูกหลานออกไปทำงานต่างจังหวัดและมีคู่ครองที่เป็นคนนอกพื้นที่ ทำให้มีการโยกย้ายเข้าออกไปอยู่บ้านฝ่ายชายหรือหญิง ลักษณะครอบครัวส่วนใหญ่จะเป็นรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย อยู่บ้านกับหลาน โดยลูกจะออกไปทำงานต่างจังหวัดเพื่อส่งเงินมาให้พ่อแม่เลี้ยงหลาน

4.1.3 ลักษณะโครงสร้างการเมืองการปกครอง

หมู่บ้านหนองเลาอยู่ในเขตการปกครององค์การบริหารส่วนตำบลภูซาง มีคณะผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ จำนวน 11 คน ดังแสดงในตารางที่ 4-1

ตารางที่ 4-1 คณะผู้นำชุมชนของบ้านหนองเลา ปี 2563

ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง
นายสนิท ยะมงคล	ผู้ใหญ่บ้าน
นายสมิง ใจกว้าง	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง
นายอาณกร ยะมงคล	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
นายชัญวัฒน์ ยะมงคล	ผู้ช่วยฝ่ายรักษาความสงบ
นายประภาส วงค์ใหญ่	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล
นายพะยอม ศรีจันทร์	สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล
นายเขียน ยะมงคล	ประธานประชาคมหมู่บ้าน
นางอัมรินทร์ วิละแสง	ประธานแม่บ้าน
นางนงนุช พรมใจจอม	ประธานอาสาสมัครสาธารณสุข
นายชัยวัฒน์ ยะมงคล	ประธานชรบ./อปพร.

ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง
นายหน่อ ยะมงคล	ประธานผู้สูงอายุ

นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับชุมชน จำนวน 5 หน่วยงาน ได้แก่

(1) กองร้อยตำรวจตระเวนชายแดนที่ 326 ด่านชายแดนบ้านฮวก หมู่ 12

(2) กองร้อยอาสาสมัครอำเภอภูซาง ที่ 10 ด่านชายแดนบ้านฮวก หมู่ 12

(3) กองร้อยทหารพรานที่ 3107 ด่านชายแดนบ้านฮวก หมู่ 12

(4) ด่านศุลกากร ด่านชายแดนบ้านฮวก หมู่ 12

(5) ที่พักสายตรวจบ้านหนองเลา หมู่ 8

4.1.4 ระบบการศึกษา

(1) โรงเรียนในชุมชน: โรงเรียนชุมชนบ้านหนองเลา เป็นโรงเรียนขยายโอกาส เปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล 1 - มัธยมศึกษาปีที่ 3 มีนักเรียนทั้งหมด 106 คน ครู 17 คน เด็กที่เข้ามาเรียนในโรงเรียนนี้ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กในบ้านหนองเลา หมู่ที่ 8 บ้านธาตุภูซาง หมู่ที่ 10 และบ้านทุ่งแขมหมู่ที่ 9

4.1.5 ระบบสาธารณูปโภค

(1) ถนน: ถนนเส้นหลัก สาย 1093 จะเป็นถนนคอนกรีตที่มีสองเลน ลักษณะถนนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นถนนลาดยาง ส่วนถนนทางที่ไปสวนยางพารา (ทางทิศตะวันออก) จะเป็นถนนลูกรัง

(2) ไฟฟ้า: บ้านหนองเลาเริ่มมีไฟฟ้าใช้เมื่อปีพ.ศ. 2525 โดยเริ่มแรกจะเป็นการทดลองใช้ หลังจากนั้นในปีพ.ศ. 2529 เป็นการใช้คนในชุมชนใช้อย่างเป็นทางการจนมาถึงปัจจุบัน

(3) น้ำ: บ้านหนองเลาเริ่มมีการใช้น้ำประปาภูเขา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 จะมีคนมาเก็บค่าไฟสามเดือน/ครั้ง ครั้งละประมาณ 40-50 บาท แต่ละบ้านจะไม่มีมิเตอร์ดูการใช้น้ำ จะเก็บเท่ากันทุกบ้าน นอกจากนี้แต่ละบ้านยังมีการขุดบ่อบาดาลเพื่อใช้ในการอุปโภค แต่ในบางบ้านนำไปใช้ในการบริโภคด้วย ในช่วงฤดูฝนและฤดูร้อนน้ำประปาจะมีสีขุ่นทำให้ใช้อุปโภคไม่ได้ จะเปลี่ยนมาใช้น้ำบาดาลแทน

(4) สัญญาณโทรศัพท์: การให้บริการสัญญาณโทรศัพท์ที่สามารถใช้ได้ในชุมชนมีทั้งหมด 4 เครือข่าย ได้แก่ AIS TRUE DTAC My by CAT

4.2 ด้ายกายภาพ

ด้านกายภาพของชุมชนประกอบไปด้วยตำแหน่งที่ตั้งของชุมชน ภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ และการคมนาคม มีรายละเอียด ดังนี้

4.2.1 ตำแหน่งที่ตั้งชุมชน

บ้านหนองเลามีพื้นที่ทั้งหมด 85 ไร่ อยู่ห่างจากอำเภอภูซางประมาณ 9 กิโลเมตร และห่างจากอุทยานแห่งชาติภูซางเพียงแต่ 3 กิโลเมตรเท่านั้น มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ภาพที่ 4-2 แผนที่ชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 4-3 แผนที่รอบนอกบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

4.2.2 ลักษณะทางภูมิศาสตร์

ชุมชนมีลักษณะเป็นที่ราบเชิงดอยอยู่ติดกับอุทยานแห่งชาติภูซาง โดยอุทยานแห่งชาติภูซางมีพื้นที่เป็นเทือกเขาสลับซับซ้อนติดเขตแดนสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีความสูงตั้งแต่ 440-1,548 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ยอดเขาที่สูงที่สุด คือ ยอดเขาดอยผาหม่น มีความสูงประมาณ 1,548 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของแม่น้ำลาว น้ำหงาว น้ำเปื๋อย น้ำบง และน้ำญวน เพื่อหล่อเลี้ยงพื้นที่เกษตรกรรมของประชาชนในเขต อำเภอภูซาง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และ อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย รอบนอกหมู่บ้านมีแม่น้ำเปื๋อยไหลผ่าน ซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักที่หล่อเลี้ยงคนในชุมชน ลักษณะทางภูมิอากาศ มี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่ มีนาคม – มิถุนายน ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่ กรกฎาคม – ตุลาคม ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่ พฤศจิกายน – กุมภาพันธ์ จากลักษณะเป็นที่ราบและมีแม่น้ำไหลผ่านทำให้ชุมชนมีทิวทัศน์ของภูเขาล้อมรอบ และมีที่ราบลุ่มสำหรับการเกษตรเคียงไปกับลำน้ำเปื๋อย ที่ไหลผ่านตั้งแต่ต้นหมู่บ้านธาตุภูซาง จรดจนท้ายบ้านหนองเลา

4.2.3 ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ

บ้านหนองเลามีป่าชุมชนทั้งหมด 115 ไร่ แหล่งทรัพยากรสำคัญของชุมชน ที่มีการรักษาต้นไม้ พืชท้องถิ่นไว้ให้คงอยู่ มีการตั้งกฎห้ามไปตัดไม้ในป่าชุมชน ถ้าเกิดเข้าไปตัดก็จะต้องปลูกทดแทน และหากมีงานสำคัญของชุมชน ก็จะมีการนำไม้จากป่าชุมชนออกมาใช้ได้เช่นกัน เนื่องจากเป็นเขตพื้นที่ติดกับอุทยานแห่งชาติภูซาง

แหล่งน้ำสำคัญในชุมชนคือ ลำน้ำเปื๋อย ซึ่งชุมชนมีลักษณะสร้างขึ้นมาเพื่อเลียบกับลำน้ำเปือย โดยฝั่งทางทิศะวันออกของลำน้ำเปือยเป็นที่ตั้งของชุมชน ขณะที่ฝั่งทางทิศตะวันตกเป็นพื้นที่เกษตรกรรม เนื่องจากเป็นลำน้ำสายยาวที่ใช้ในทำการเกษตร ยังมีการกำหนดห้ามจับปลาในลำน้ำเปื๋อยบริเวณฝายของหมู่บ้าน เพื่อจะทำการอนุรักษ์พันธุ์ปลาไว้ จากอดีตมาจนปัจจุบันปลาหลายชนิดที่สูญพันธุ์ไป เนื่องจากชาวบ้านจับกันเป็นจำนวนมาก และใช้เครื่องช็อตไฟฟ้าทำให้ปลาเป็นหมันและหายไปในบริเวณนี้

4.2.4 การคมนาคม

หมู่บ้านหนองเลาและหมู่บ้านธาตุภูซาง สามารถเดินทางมาโดยทางบก โดยใช้สาย อบจ. พย. 3086 และทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 1093 ส่วนใหญ่ใช้รถยนต์เป็นยานพาหนะซึ่งเป็นที่นิยมมากที่สุดเนื่องจากไม่นิยมใช้วิธีเดินทางตามลำน้ำ ไม่มีสถานีรถไฟ หากเดินทางด้วยอากาศยานจะต้องเดินจากจากสนามบินที่ใกล้ที่สุดคือสนามบินนานาชาติแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ระยะทางประมาณ 109 กิโลเมตร

รถโดยสารสาธารณะที่นิยมใช้เดินทางคือรถเมล์ (รถแดง สหกรณ์เดินรถเชียงคำ) ซึ่งจะจอดรับส่งผู้โดยสารที่สถานีขนส่งผู้โดยสารอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เนื่องจากอำเภอภูซางยังไม่มีสถานีขนส่งผู้โดยสาร แต่รถโดยสารประจำทางสายท้องถิ่นสามารถโบกขอขึ้นโดยสารระหว่างทางได้ จุดขึ้นลงรถโดยสารประจำทางที่ใกล้หมู่บ้านหนองเลาที่สุดคือหน้าโรงเรียนภูซางวิทยาคม บนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1021 มีระยะทางห่างจากหมู่บ้านหนองเลาประมาณ 11 กิโลเมตร

ปัจจุบันมีรถ บขส.999 รับส่งผู้โดยสารไปกลับ จากต้นทาง กรุงเทพ ปลายทาง บ้านฮวกอำเภอภูซาง โดยมีเพียงวันละ 1 เที่ยว ขาไปออกเดินทางจากกรุงเทพ เวลา 20.00 น. ใช้เวลาเดินทาง 13 ชั่วโมง ถึง บ้านฮวกอำเภอภูซางเวลา 9.00 น. ขณะที่ใช้เวลาเดินทางจากกรุงเทพถึงบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ใช้เวลา 12 ชั่วโมง 30 นาที ขณะที่ขากลับออกจากบ้านฮวกเวลา 17.30 น. เดินทางถึงกรุงเทพ เวลา 7.00 น. ระบบขนส่งคมนาคมเป็นสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญและเป็นหนึ่งทางเลือกของนักท่องเที่ยวในการเดินทาง ซึ่งอยู่ในหนึ่งของตัวชี้วัดคือ มีความสะดวกในการเดินทางเข้าไป และแนวทางการจัดการต่อไปคือการประสานงานกับบริษัทเดินรถในท้องถิ่นหรือรถแดง ในการเข้ามาเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ได้แก่ การรับส่งนักท่องเที่ยว เพื่อที่จะสนับสนุนขนส่งสาธารณะในชุมชน ไม่ให้ทุนนอกชุมชนเข้ามาทำธุรกิจภายในชุมชน

ระบบขนส่งพัสดุทุกประเภทสามารถเข้ามาถึงในหมู่บ้าน เช่น ไปรษณีย์ไทย Kerry Express Flash express เป็นต้น ถึงแม้ว่าในชุมชนจะไม่มีจุดให้บริการส่งพัสดุ แต่จะมีไปรษณีย์ไทยและ Kerry Express ที่หมู่บ้านใกล้เคียง จุดให้บริการห่างจากชุมชนประมาณ 4 กิโลเมตร

4.3 ด้านเศรษฐกิจ

ด้านเศรษกิจประกออบไปด้วย การประกอบอาชีพ และรายรับรายจ่ายของคนในชุมชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.3.1 การประกอบอาชีพ

คนส่วนใหญ่ในชุมชนจะมีอาชีพทำการเกษตรเป็นหลัก ได้แก่ ปลูกข้าว ยางพารา ข้าวโพด กระเทียม หอมแดง ถั่วลิสง กล้วย ลำไย การทำนาในชุมชนจะเป็นการทำนาปี ทำไว้กินเพียงเท่านั้น ส่วนพืชที่สร้างรายได้ให้ชาวบ้านคือ ยางพารา ลำไย ข้าวโพด กระเทียม หอมแดง ถั่วลิสง กล้วย ลำไย การปลูกยางพาราในอำเภอภูซางเป็นแหล่งที่มีการปลูกขนาดใหญ่ที่สุดในภาคเหนือ ทำให้ในชุมชนมีโรงเคลฟยางพารา และจะเป็นผู้รับซื้อยางพาราเพื่อเอาไปขายให้โรงงานต่อไป อย่างไรตามพื้นที่หมู่ที่ 8 และ หมู่ที่ 10 เคยเป็นหมู่บ้านเดียวกันมาก่อน เมื่อแบ่งการปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน ที่นาของชาวบ้านส่วนใหญ่อยู่ในหมู่ที่ 10 และติดกับพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูซาง เคยเกิดการเรียกคืนที่ดินกับชาวบ้านโดยอุทยานแห่งชาติภูซาง ในส่วนการครอบครองที่ดินที่ตั้งบ้านเรือนเป็นโฉนดและที่ดินพื้นที่ทำการเกษตรจะเป็นของ สปก.

นอกจากอาชีพเกษตรกรแล้ว ยังมีการทำอาชีพรับจ้างทั้งในชุมชนและนอกชุมชน การรับจ้างในชุมชนคือการรับจ้างทำการเกษตร ได้แก่ เกี่ยวข้าว แกะเปลือกถั่วลิสง เก็บถั่วลิสง กรีดยางพารา หยดสารลำไย มีกลุ่มผู้ทำอาชีพบริการ เช่น ขับรถรับส่งนักเรียน ขับรถรับส่งผู้โดยสารระหว่าง ชายแดนบ้านฮวก – ตลาดในอำเภอเชียงคำ ขับรถโดยสารรับส่งนักเรียนของโรงเรียนนอกชุมชน ร้านตัดเย็บเสื้อผ้า และการทำงานรับจ้างทั่วไปตามเมืองต่าง ๆ รวมถึงมีการประกอบธุรกิจส่วนตัว ได้แก่ ธุรกิจขายของชำโดยชุมชนทั้งสองมีร้านค้าปลีกในหมู่บ้านทั้งหมดจำนวน 5 ร้านค้า ร้านขายอาหาร จำนวน 2 ร้านค้า มีร้านเสริมสวย 1 ร้าน มีการแปรรูปสินค้า เช่น ทำน้ำพริกข่าออกขายเป็นของฝาก ขายงานฝีมือจากผ้าท่อไทลื้อ เป็นต้น กลุ่มงานฝีมือ และกลุ่มแปรรูปอาหารอื่น ๆ ส่วนอาชีพรับราชการพบได้น้อยในชุมชน ปัญหาทางด้านการประกอบอาชีพที่สำคัญคือ ราคาสินค้าทางการเกษตรตกต่ำ ทำให้ขายได้ราคาที่ไม่ดี และสภาพอากาศแห้งแล้ง ทำให้เกษตรกรที่ปลูกถั่วบางรายยกเลิกและมีการเช่าพื้นที่นาในการปลูกถั่วในบริเวณที่ใกล้กับแหล่งน้ำ จากข้อมูลรายได้ประชาชนในหมู่บ้านของแผนชุมชนปี 2561 พบว่า รายได้ต่อครัวเรือนเฉลี่ย 37,584 บาท/ ปี ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนจะเป็นค่าซื้อสินค้าทางการเกษตร ค่าจ้างแรงงาน ค่าใช้จ่ายในการศึกษาของบุตร แหล่งกู้ยืมของคนในชุมชนจะเป็นสถาบันการเงินของชุมชน ซึ่งมี 3 แห่ง ดังนี้

(1) กลุ่มธนาคารหมู่บ้าน สมาชิก 470 คน กองทุน 6,500,000 บาท

(2) กลุ่มออมทรัพย์ฯ กข.คจ. สมาชิก 57 คน กองทุน 296,500 บาท

(3) กองทุนหมู่บ้าน สมาชิก 60 คน กองทุน 7,000,000 บาท

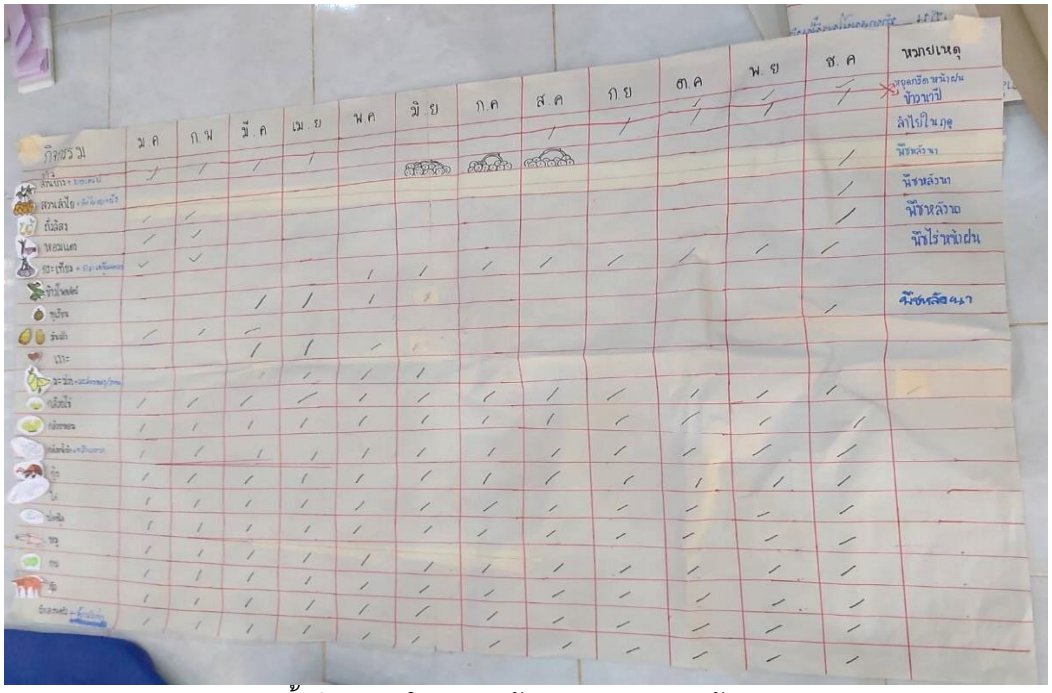

ภาพที่ 4-4 ปฏิทินการผลิตตลอดทั้งปีของคนในชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง

4.4 ด้านวัฒนธรรม

จากการผลการศึกษาด้านวัฒนธรรม พบว่า ชุมชนมีวิถีชีวิต ประเพณี ความเชื่อ และวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ในแต่ละปีจะมีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

4.4.1 วิถีชีวิต

คนในชุมชนเป็นกลุ่มคนไทลื้อที่อพยพมาจากน่าน วิถีชีวิตเกี่ยวข้องทั้งกับวัฒนธรรมล้านนาและวัฒนธรรมไทลื้อ ด้านวัฒนธรรมไทลื้อที่พบได้ในปัจจุบันคือ การใช้ภาษาลื้อ ในการสื่อสาร เปรียบเสมือนภาษาหลักของคนในชุมชน จากการประชุมหมู่บ้านหรือการประชาสัมพันธ์ทางเสียงตามสาย ผู้ใหญ่บ้านใช้ภาษาลื้อในการสื่อสาร เด็กในชุมชนบางคนสามารถสื่อสารภาษาลื้อได้เช่นกัน ทั้งนี้ก็ยังพบเห็นการใช้ภาษาเหนือสลับกับภาษาไทลื้อตามแต่สถานการณ์

<u>อาหาร</u> ชาวไทลื้อเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ทานข้าวเหนียวเป็นหลัก เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทอื่นๆ อาหารที่นิยมรับประทานมักจะเป็นแกงผัก ประกอบจากผักหรือพืชพรรณธรรมชาติ หรืออาหารที่หาได้ง่าย ประเภท แกง ต้ม ย่าง นึ่ง น้ำพริก ผักลวก อาหารประจำท้องถิ่น เช่น แกงแค แกงขนุน ซุปมะเขือ แกงหน่อไม้ น้ำพริกข่า ผักกาดจอ เห็ด หน่อไม้ ไข่มดแดง สาหร่ายน้ำจืด ส่วนพืชผักสวนครัวทั่วไปมักจะปลูกตามข่วงบ้าน ใช้พริกแกงเป็นเครื่องปรุงหลักประกอบด้วย พริก ตะไคร้ หอม กระเทียม ปลาร้า หากเป็นอาหารประเภทหน่อไม้จะ

ใส่น้ำปู่ลงไปด้วย เช่น ยำหน่อไม้ แกงหน่อไม้ เป็นต้น ประเภทปิ้ง ย่าง จี่ แอ๊บ (หมก) เช่น ปลาปิ้ง จิ้นย่าง ข้าวจี่ แอ๊บปลา (หมกปลา) อาหารของชาวไทลื้อ นิยมประกอบอาหารใช้น้ำมันน้อย และใช้เกลือในการปรุงรส

ในชุมชนไทลื้อมีการปลูกเครือหมาน้อยเพื่อทำวุ้นเครือหมาน้อย โดยชาวไทลื้อเรียกว่า “แองแทะ” เพื่อนำไปทำเป็นอาหารหวานและอาหารคาว มีสรรพคุณเป็นยาเย็น แก้ร้อนใน ดับพิษร้อน ถอนพิษไข้

ทางด้านขนมของคนไทลื้อ คือ ขนมดอกซ้อ เกิดจากการเก็บดอกซ้อที่ออกดอกในช่วงเดือนธันวาคม ถึงเดือนมกราคมจากต้นซ้อ นำดอกซ้อมาตากแห้งแล้วทำเป็นผงผสมกับแป้งข้าวเหนียวแล้วนึ่งจนสุก ขนมดอกซ้อชาวบ้านนิยมทำพื่อทำบุญในเทศกาลปี๋ใหม่เมือง

<u>การแต่งกาย</u> สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของคนไทลื้อคือการใส่ซิ่นลื้อลายน้ำไหลที่ทอเพื่อใส่เอง ลายน้ำไหลมีลักษณะเป็นลายไหวพลิ้วเหมือนสายน้ำ เรียกแต่ละช่องลายว่าเกาะ เกาะเยอะยิ่งทอยาก และมีค่ามาก นำมาทอร่วมกับลายอื่น ๆ เช่น ดอกผักแว่น ดอกมะลิ ดอกกูด ดอกมะพร้าว ดอกเก็ดเต่า และดอกเปาจากต้นเปา เป็นต้น ที่คนเฒ่าคนแก่ชอบเก็บมาเสียบผมเวลานุ่ง ลายผ้าแต่ละลายมาจากชีวิตที่ใกล้ชิดธรรมชาติและสายน้ำของชาวไทลื้อ การนุ่งซิ่นไทลื้อจะเอาตีนพื้นสีดำไว้ด้านล่าง ลายตรงกลางเน้นให้รูปร่างโดดเด่น ใส่กับเสื้อปั๊ดพร้อมผ้าคาดหัวและย่ามลื้อที่มีสีแดงสลับสีเขียว นับว่าเป็นเอกลักษณ์ของคนไทลื้อ ปัจจุบันการแต่งกายแบบไทลื้อพบได้เฉพาะเทศกาลสำคัญทางด้านวัฒนธรรม จากการแต่งกายไปทำบุญที่วัด หรือพบเห็นได้ในคนเฒ่าคนแก่ยังคงยึดมั่นในวิถีชีวิตเดิมที่ยังคงสวยงาม

ภาพที่ 4-5 การแต่งกายแบบไทลื้อของผู้หญิง. โดย ปิยาพัชร บัวชุม, 2562

4.4.2 ศาสนา ความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรม

4.4.2.1 ศาสนา

คนในชุมชนนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ วัดบ้านหนองเลาเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของชาวบ้าน เจ้าอาวาสวัดหนองเลาองค์ปัจจุบันคือ พระนพชัย ชยวฑฺโน นอกจากวัดบ้านหนองเลาแล้วยังมีวัดพระธาตุภูซาง เป็นวัดประจำตำบลภูซาง ตั้งอยู่ใกล้กับชุมชน โบราณสถานมีอายุ ประมาณ 500 ปี และเป็นพระธาตุคู่วัฒนธรรมสองแผ่นดินกับพระธาตุปลวก เมืองคอบ แขวงไชยบุลี สปป.ลาว เมืองชายแดนคู่กับอาเภอภูซาง และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนภูซางอีกสถานที่หนึ่ง ในชุมชนมีผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์เพียงร้อยละ 1 เท่านั้น ศาสนาคริสต์เริ่มเข้ามาในชุมชน เนื่องจากสามีชาวต่างชาติของคนในชุมชนที่นับถือศาสนาคริสต์เข้ามาอาศัยในชุมชน ทำให้เกิดการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในชุมชนจนนำมาสู่ความต้องการสร้างโบสถ์ในชุมชนขึ้น แต่คนในชุมชนขัดขวางการสร้างจึงยุติลง รวมถึงเกิดการก่อตั้งโรงเรียนคริสต์อยู่ใกล้ชุมชน ส่งผลให้มีผู้คนให้ความสนใจในหลักคำสอนของศาสนาคริสต์มากขึ้น

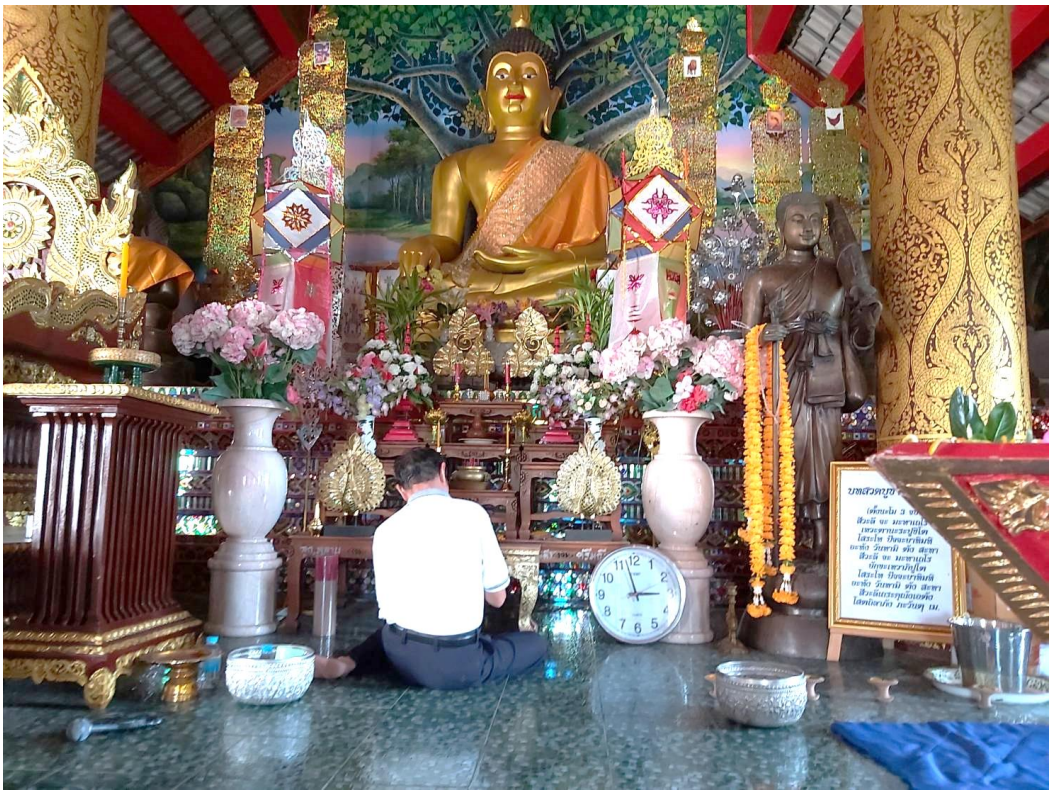

ภาพที่ 4-6 ลักษณะภายในวิหารวัดบ้านหนองเลา. โดย ปิยาพัชร บัวชุม, 2562.

4.4.2.2 ความเชื่อ

คนในชุมชนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อที่อพยพมาจากสิบสองปันนา มีความเชื่อในการนับถือผีก่อนนับถือศาสนาพุทธ ทำให้นับถือทั้งศาสนาพุทธและผี บางครอบครัว ยังมีหิ้งผีเรือนในห้องนอนของเจ้าของบ้าน

เพื่อให้คุ้มครองสมาชิกในบ้าน ความเชื่อและการนับถือผีมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตมาก เมื่อจะทำการงานใด มักจะบอกกล่าว บนบานไว้กับผี ถ้าประสบความสำเร็จจะทำพิธีเลี้ยงผีแก้บน ความเชื่อผีสอดแทรกเข้าไปในทุกช่วงชีวิตของคนในชุมชน ได้แก่ ผีเมือง ผีปู่ย่า ผีฝาย ผีสวนยาง สำหรับผีประจำตระกูลของคนในชุมชนแบ่งเป็นผีบ่าง ผีแมน ผีหลวงเมืองหล้า การนับถือผีเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองให้ประสบความสำเร็จในการงาน สุขภาพแข็งแรง ถ้าสิ่งใดในชีวิตเกิดขัดข้อง เช่น การเจ็บป่วย ควรเลี้ยงผีเป็นการขอขมาลาโทษ สำหรับสัตว์ที่นิยมนำมาใช้ในการเลี้ยงผี ได้แก่ วัว ควาย หมู ไก่ มีขั้นตอนในการนำสัตว์มาฆ่า ประกอบอาหาร นิยมประกอบอาหารประเภทลาบ ต้ม ย่าง ถวายให้ผีและคนในชุมชนร่วมกันรับประทานของไหว้หลังจากผีกินเสร็จแล้ว

ภาพที่ 4-7 ศาลาเลี้ยงผีประจำหมู่บ้านมีการปรับปรุงใหม่เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2563

4.4.2.3 ประเพณี

จากพื้นฐานของคนในชุมชนที่เป็นคนไทลื้อ การประกอบกิจกรรมตามประเพณีดั้งเดิมจึงมีทั้งประเพณีแบบล้านนาและไทลื้อ ถึงแม้การเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมในปัจจุบันส่งผลต่อความเป็นอยู่ เกิดการเคลื่อนย้ายคนในชุมชนให้ไปทำงานต่างจังหวัด แต่คนเฒ่าคนแก่ในชุมชนยังคงยึดถือวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ปฏิบัติมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ เพื่อให้ประเพณียังคงสืบสานต่อไปในภายภาคหน้า ประเพณีสำคัญของชุมชนได้แก่

1) ทานข้าวใหม่ วิถีชีวิตที่ผูกพันข้าวมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ ทำให้เกิดประเพณีทางพระพุทธศาสนาที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติและศาสนา จึงเป็นธรรมเนียมปฏิบัติทางชุมชนที่ทราบกันดีว่า หลังเก็บเกี่ยวข้าวจะนำข้าวส่วนหนึ่งมารวบรวมไว้ที่วัด เพื่อทำบุญสร้างกุศลให้แก่ตนเองและทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ทั้งยังเป็นการขอขมาพระแม่โพสพก่อนรับประทานข้าวรอบใหม่ที่ปลูกเสร็จ ประเพณีทานข้าวใหม่จัดขึ้นในวันเพ็ญเดือนสี่ตามปฏิทินล้านนาตรงกับเดือนมกราคม การเตรียมงานคนในชุมชนจะเอาข้าวมารบริจาคครอบครัวละ 1 กระสอบ หรือครอบครัวใดที่ไม่มีข้าว สามารถบริจาคเป็นเงินแทน ในวันงานเริ่มประกอบพิธีทางศาสนาตั้งแต่ช่วงเช้า เวลา 06.00 น. เป็นต้นไป ชาวบ้านเตรียมดอกไม้และเทียนไปใส่ในขันแก้ว พร้อมกับนำข้าวสารใส่ในบาตรขนาดใหญ่ ทำให้ข้าวล้นบาตรออกมา จึงเรียกว่า “ข้าวล้นบาตร” จากนั้นพระสงฆ์จะทำพิธี เริ่มจากการทานขันข้าวไปหาบรรพบุรุษและญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว หลังจากทำพิธีจะบริจาคข้าวให้กับทางวัด วัดนำข้าวเหล่านี้ไปใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่อไปและแจกจ่ายให้กับพ่อหมื่น พ่ออาจารย์และภารโรงวัด ถ้าหากชาวบ้านคนไหนไม่ได้ปลูกข้าวสามารถซื้อข้าวเพื่อไปรับประทานภายในครอบครัวหรือเอาไปให้ลูกหลานที่ทำงานต่างจังหวัดได้

ภาพที่ 4-8 คนในชุมชนจะนำข้าวสารมาทำบุญตามประเพณีตานข้าวใหม่. โดย ปิยาพัชร บัวชุม, 256

2) ประเพณีปี๋ใหม่เมือง วันปี๋ใหม่เมืองตรงกับเดือน 7 ตามปฏิทินล้านนาหรือเดือนเมษายน คนทั่วไปจะรู้จักในวันสงกรานต์ของไทย ซึ่งเป็นประเพณีที่สำคัญกับคนเหนือเป็นอย่างมากเปรียบเสมือนการเริ่มต้นเข้าสู่ศักราชใหม่ เป็นโอกาสในการทำบุญให้แก่บรรพบุรุษ ให้กับตัวเอง ครอบครัวเริ่มต้นต้นปีด้วยสิ่งที่ดีและเป็นช่วงเวลาพบปะลูกหลานที่ไปทำงานต่างจังหวัด กลับมารวมตัวกันที่บ้านอีกครั้ง การประกอบพิธีกรรมเริ่มตั้งแต่วันที่ 13 เมษายนจนถึงวันที่ 17 เมษายน ประกอบด้วย วันสังขานต์ล่อง วันเน่า วันพญาวัน วันปากปี (สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2555)

วันสังขานต์ล่อง (สังขารล่อง) เป็นวันแรกของประเพณีปี๋ใหม่เมืองตรงกับวันที่ 13 เมษายน คำว่า “สังขานต์” คือคำเดียวกับคำว่า “สงกรานต์” ชาวบ้านจะตื่นแต่เช้ามาเก็บกวาดบ้าน เอาขยะไปทิ้ง เป็นการนำสิ่งไม่ดีออกไปเพื่อต้อนรับการเปลี่ยนผ่านศักราชใหม่

วันเน่า (วันเนาว์) วันที่สองของประเพณีปี๋ใหม่เมือง ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นวันอัปมงคล ถ้าวันเน่าตรงกับวันใดในหนึ่งสัปดาห์ วันนั้นจะเป็นวันที่ไม่ดีไปตลอดทั้งปี เช่น ในปีนี้วันที่ 14 เมษายน ตรงกับวันอังคาร ชาวบ้านจะถือว่าทุกวันอังคารตลอดปีนี้เป็นวันที่ไม่ดี ไม่ควรจัดงานมงคล การทำกิจกรรมในวันเน่าชาวบ้านจะเตรียมอาหาร ข้าวของ ขนมสำหรับไปทำบุญที่วัดในวันถัดไป เช่น แกงฮังเล ห่อหมก ขนมเหนียบ (ขนมเทียน) ขนมดอกซ้อ ข้าวต้มมัด น้ำขมิ้นส้มป่อย สำหรับดำหัวพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ที่เคารพ พร้อมทั้งมีกิจกรรมขนทรายเข้าวัด ซึ่งมีความเชื่อว่าในปีที่ผ่านมาชาวบ้านเหยียบย่ำทรายออกจากวัด เมื่อเริ่มต้นไปควรที่จะขนทรายที่ตัวเองเหยียบออกไปเข้ามาทดแทน

วันพญาวัน วันพญาวันตรงกับวันที่ 15 เมษายน หรือวันเถลิงศก ในช่วงที่ผู้ศึกษาปฏิบัติงานในพื้นที่มีสถานการณ์การระบาดของไสรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ทำให้ทางชุมชนปรับเปลี่ยนรูปแบบการประกอบพิธีกรรม ให้ชาวบ้านสามารถมาทานขันข้าวที่วัดได้ตั้งแต่ 1 สัปดาห์ก่อนถึงวันที่ 15 เมษายน เพื่อลดความเสี่ยงการแพร่ระบาดจากการทำกิจกรรมรวมกลุ่มคน การทานขันข้าวเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วและสรงน้ำพระพุทธรูปเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต

ภาพที่ 4-9 การสรงน้ำพระในวันพญาวัน และเตรียมเสื้อมาทำพิธีไล่เคราะห์ในวันปากปีช่องประเพณีปี๋ใหม่เมือง. โดย ปิยาพัชร บัวชุม, 2562.

วันปากปี วันปากปีตรงกับวันที่ 16 เมษายน เป็นวันแรกของศักราชใหม่ มีความเชื่อว่าชาวบ้านควรทำแกงขนุนรับประทานในวันปีใหม่ เพื่อหนุนนำชีวิตให้มีความเจริญก้าวหน้า มีการประกอบพิธีบูชาข้าวหลีกเคราะห์ที่วัด เพื่อให้ปราศจากเคราะห์และพบเจอแต่สิ่งที่ดี ในปีใหม่นี้ โดยชาวบ้านนำสะตวง เครื่องบูชาพระรัตยตรัย เสื้อผ้าของคนในครอบครัว เขียนชื่อและวัน เดือน ปี เกิดของแต่ละคนมาประกอบพิธี จากนั้นจะรด

น้ำดำหัวญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ ประเพณีปีใหม่เมือง เป็นช่วงเวลาที่หลายคนตั้งตาคอย เพราะเป็นช่วงเวลาที่ทำให้ครอบครัวอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากัน ปู่ ย่า ตา ยาย ได้พบลูกหลานที่ไปทำงานต่างจังหวัด ลูกหลานได้ทำกิจกรรมกับพ่อแม่ อีกทั้งยังเป็นการร่วมระลึกถึงบรรพบุรุษ ในชุมชนจัดกิจกรรมให้คนในชุมชนได้ร่วมกันเฉลิมฉลอง สังสรรค์ นับว่าเป็นช่วงเวลาแห่งความสุขของทั้งชุมชน

<u>3) ประเพณีส่งเคราะห์หมู่บ้าน</u> ประเพณีส่งเคราะห์หมู่บ้านจะจัดขึ้นในวันที่ 13 เมษายน เป็นพิธีกรรมทางด้านพราหมณ์ การสืบชะตาหมู่บ้านมีความเชื่อว่าเป็นการขับไล่สิ่งชั่วร้ายออกไปจากหมู่บ้านให้พบเจอแต่สิ่งที่ดี ในการประกอบพิธีกรรม คนในชุมชนจะนำถังน้ำขมิ้นใส่ฝักส้มป่อย ดอกไม้และสายสิญจน์ วางรวมกันที่ถนนตรงใจบ้านหรือสะดือหมู่บ้าน ซึ่งเป็นที่รวมจิตวิญญาณของคนในชุมชน พ่ออาจารย์เป็นผู้ทำพิธีกรรมดังกล่าว เริ่มจากการกล่าวส่งเคราะห์ในแต่ละทิศจนครบทุกทิศ หลังจากจบพิธีกรรมชาวบ้านนำน้ำส้มป่อยไปไว้ที่บ้านของตน โดยจะนำสายสิญจน์ผูกส้มป่อยไว้ แล้วมัดติดกับประตูหรือรั้วหน้าบ้าน ซึ่งจะมัดไว้ตลอดทั้งปี เมื่อได้ทำพิธีส่งเคราะห์บ้านครั้งต่อไปก็เอาส้มป่อยอันใหม่ที่ผ่านการทำพิธีมาเปลี่ยน และนำน้ำมนต์ไปพรมตามที่ต่าง ๆ ในบ้าน เพื่อความเป็นสิริมงคล การประกอบประเพณีสืบชะตาหมู่บ้าน ทำพิธีโดยพระสงฆ์ จัดขึ้นภายในวัดหลังจากเสร็จพิธีส่งเคราะห์หมู่บ้าน พระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถา และสวดพระปริตร เทศนาธรรมใบลานและเทศนาธรรมสืบชะตา เพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้ายและเสนียดจัญไรหรือสิ่งอัปมงคลให้ออกไปจากหมู่บ้าน เมื่อจบพิธีแล้วก็จะประพรมน้ำมนต์แก่ผู้มาร่วมพิธีทุกคน

ภาพที่ 4-10 การประกอบพิธีส่งเคราะห์บ้าน ณ ใจบ้าน โดยพ่ออาจารย์. โดย ปิยาพัชร บัวชุม, 2563.

4) ประเพณียี่เป็ง ประเพณียี่เป็งตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนยี่ ตามปฏิทินล้านนา วัดบ้านหนองเลาจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาตลอดทั้งวัน บริเวณโดยรอบของวัดและวิหารประดับประดา ด้วยต้นกล้วย ต้นอ้อย ทางมะพร้าว ดอกไม้ ตุง ช่อประทีป และชักโคมยี่เป็งแบบ ต่าง ๆ ขึ้นเป็นพุทธบูชา และจุดประทีป (ผางประตี๊ป) เพื่อบูชาพระรัตนตรัย กิจกรรมในช่วงเช้าคนในชุมชนจะไปทำบุญตักบาตร (ทานขันข้าว) เพื่อทำบุญให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปและไหว้พระรับศีล จากนั้นจะมีการปล่อยโคมลอยเพื่อบูชาพระเกตุแก้วจุฬามณีบนสรวงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พร้อมกับปล่อยทุกข์โศกและสิ่งไม่ดีต่าง ๆ ออกจากตัวเรา โคมลอยมีลักษณะคล้ายบอลลูนทำมาจากผ้าเย็บต่อกัน การทำให้โคมลอยได้ต้องใช้ความร้อนจากควันปล่อยเข้าไปภายในโคม เมื่อมีความร้อนเพียงพอ จึงปล่อยโคมให้ลอยได้ ในช่วงบ่ายมีการฟังเทศน์มหาชาติ ซึ่งเป็นพระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนจะได้มาประสูติและตรัสรู้เป็ พระพุทธเจ้าในชาติต่อมา มีทั้งหมด 13 กัณฑ์ หลังจากนั้นทำพิธีจุดกองหลัว (จุดกองฟืน) ในช่วงเย็นชาวบ้านจะนำไม้ยาวประมาณ 1.5 เมตรมาที่วัด แล้วเขียนชื่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วติดกับไม้และเผากองฟืน ตามความเชื่อเป็นการเผากิเลส ความโลภ ความโกรธ ความหลงภายในใจให้ดับไป จากสภาพภูมิอากาศทางภาคเหนือในช่วงเดือนพฤศจิกายนจะมีอุณหภูมิต่ำ การเผาฟืนจึงเป็นวิธีการให้ความอบอุ่นด้วย ในช่วงเย็นชาวบ้านจะจุดประทีปตามบ้านตามความเชื่อว่าถวายเป็นพุทธบูชาพระเจ้าห้าพระองค์ตามตำนานแม่กาเผือก และจุดบูชาเพื่อตอบแทนบุญคุณผู้มีพระคุณ การบูชาแสงสว่างทำให้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีแสงสว่างนำทางชีวิตดั่งแสงจากประทีป และสุดท้ายคือการลอยกระทงขอขมาพระแม่คงคาและจุดโคมไฟ ตัวโคมไฟทำจากกระดาษเป็นทรงกระบอก มีไม้พันด้ายเป็นก้อนกลม ชุบน้ำมันยางหรือน้ำมันขี้โล้แขวนปากโคม ต้องจุดไฟที่ก้อนน้ำมันนั้นให้มีควันร้อนภายในโคม แล้วจึงปล่อยขึ้นสู่ท้องฟ้า พร้อมนิยมจุดประทัดให้เกิดเสียงดังตลอดทั้งคืนวันลอยกระทง

ภาพที่ 4-11 การประกอบพิธีกรรมในวันยี่เป็งและการเผากองหลัว. โดย ปิยาพัชร บัวชุม, 2562.

ภาพที่ 4-12 การปล่อยโคมลอยและโคมไฟในวันยี่เป็ง. โดย ปิยาพัชร บัวชุม, 2562.

5) เลี้ยงผีดงชาวบ้าน ชาวไทลื้อมีความเชื่อการนับถือผีมาตั้งแต่ก่อนมีการนับถือพระพุทธศาสนา เชื่อว่าผีจะช่วยปกป้องบ้านเมืองให้พ้นจากภัยอันตราย คุ้มครองคนในหมู่บ้าน ให้ทำการทำงานประสบความสำเร็จ สถานที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรมคือ ดงชาวบ้าน เปรียบเสมือนวัด เป็นพื้นที่ของผีบ้านผีเมืองได้อยู่อาศัย ปกปักรักษาคนในชุมชน เป็นอีกสถานที่สำหรับยึดเหนี่ยวจิตใจคนในชุมชน ในทุกปีจะมีพิธีกรรมการเลี้ยงผีดงชาวบ้านของหมู่บ้านปีละหนึ่งครั้ง ผู้ประกอบพิธีเรียกว่า “ข้าวจ้ำ”

6) เลี้ยงผีปู่ ย่า การเลี้ยงผีปู่ ย่า คือการเลี้ยงผีบรรพบุรุษให้คุ้มครอง ปกปักรักษาลูกหลาน ถ้าหากมีลูกเขยหรือลูกสะใภ้เข้ามาอยู่ในบ้าน ต้องทำพิธีเพื่อเป็นการบอกกล่าวและช่วยให้คุ้มครองคนที่เข้ามาอยู่ในครอบครัว การนับถือผีในชุมชนมีหลากหลายกลุ่ม ได้แก่ ผีหลวงเหมืองหล้า ผีบ่าง ผีแมน ซึ่งจะแบ่งไปตามต้นตระกูลแต่ละสาย บ้านที่เป็นบ้านดั้งเดิมจะสร้างศาลาไว้ทางหัวนอนสำหรับทำพิธีกรรมเลี้ยงผีโดยเฉพาะ ภายในศาลามีหิ้งสำหรับวางของ เช่น ดอกไม้ ธูป เทียน คนโทชาวบ้านจะรวบรวมเงินเพื่อเป็นกองทุนในการใช้จ่ายซื้อวัตถุดิบในการประกอบอาหาร ทำพิธีกรรมทำโดยผู้ชายที่อาวุโสที่สุดและไม่ดื่มเหล้า ไม่สูบบุหรี่

เริ่มพิธีกรรมโดยนำเนื้อควาย เหล้า ไปทำพิธีบอกกล่าว จากนั้นแม่ครัวประกอบอาหารนำไปไหว้ โดยผู้ทำพิธีจะบอกกล่าวแก่ผี ขั้นตอนการนำอาหารไปถวายให้ผีกินจะมีอุปกรณ์เรียกว่า “ไม้วา” สำหรับวัดความยาวเทียบกับแขนของผู้ทำพิธี ถ้าผีกินอิ่มจะเอาไม้วามาวัดเทียบกับความยาวแขนทั้งสองข้าง ถ้าหากไม้วายาวเกินกว่าจะเอื้อมถึงแสดงว่าผีกินอิ่มแล้ว จากนั้นผู้ที่มาร่วมพิธีกรรมจะรับประทานร่วมกัน ร้องเพลง สังสรรค์ เป็นประเพณีหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของความเชื่อและวิถีชีวิตที่ยังคงปฏิบัติกันอย่างเข้มแข็งเรื่อยมา

ภาพที่ 4-13 การเลี้ยงผีหลวงเหมืองหล้า. โดย ปิยาพัชร บัวชุม, 2562.

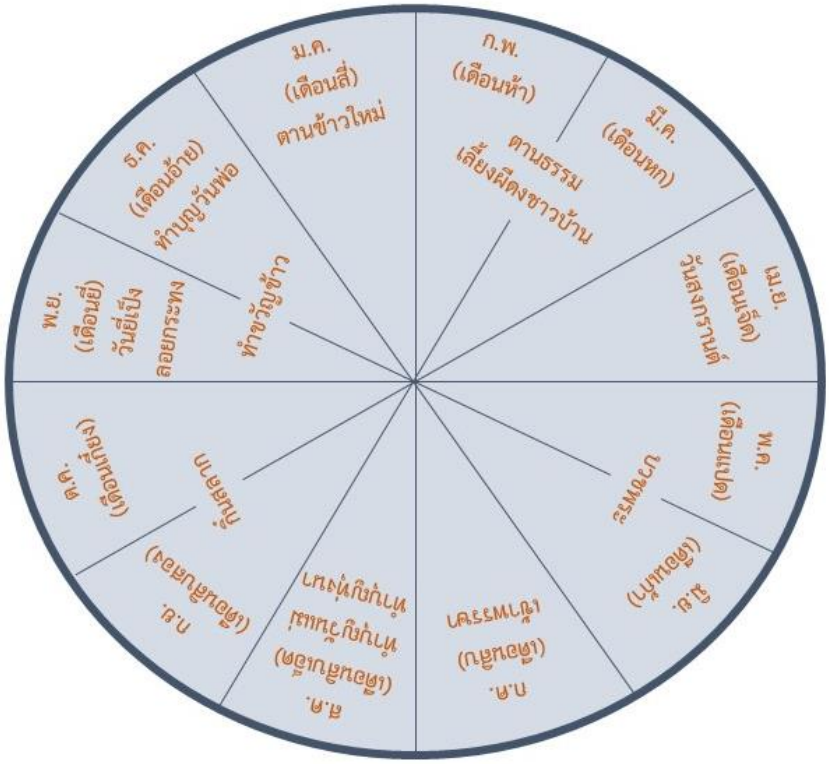

ภาพที่ 4-14 ปฏิทินชุมชนบ้านหนองเลา. โดย ปิยาพัชร บัวชุม, 2563.

4.2 แนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชน และสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

จากการเก็บข้อมูลศักยภาพชุมชนผ่านการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม การสำรวจ และการลงมือปฏิบัติการ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พบว่า มีกลุ่มสมาชิกชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องที่สามารถมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว มี 10 กลุ่ม ดังนี้

1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ คือกลุ่ม Moose เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ทั้งในและนอกชุมชนที่สนใจในเรื่องการพัฒนาศักยภาพสังคมมีสมาชิกทั้งหมด 6 คน ในโครงการวิจัยนี้มีบทบาทในการเป็นผู้วิจัยหลัก การประสานงานกับ มอส. การออกแบบกระบวนการดำเนินงาน การประสานงานกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

2) ทีมวิจัยเยาวชน คือ กลุ่มละอ่อน Home เป็นกลุ่มเยาวชนในชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ที่มีความต้องการพัฒนาศักยภาพตัวเองเพื่อที่จะทำงานในชุมชนมีสมาชิกจำนวน 12 คน โดยมีอายุตั้งแต่ 9 - 15 ปี ในโครงการวิจัยนี้มีบทบาทในการเป็นผู้ร่วมวิจัย ทั้งการเก็บข้อมูลศักยภาพชุมชน การลงมือปฏิบัติ ตลอดทั้งโครงการ ซึ่งเยาวชนจะได้พัฒนาศักยภาพตัวเองไประหว่างปฏิบัติงานด้วย

3) ผู้นำชุมชน คือ ผู้ใหญ่บ้านหนองเลา ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา ในโครงการวิจัยนี้มีบทบาทในการให้คำปรึกษาในการดำเนินงาน ประสานงานระหว่างทีมวิจัยและชุมชน รวมทั้งสนับสนุนเยาวชนในการใช้พื้นที่ชุมชนเพื่อจัดกาดละอ่อนตลอดจนการจัดกิจกรรม Good morning Phusang

4) วิสาหกิจชุมชนแปรรูปอาหาร “โฮมฮอมฮัก” บ้านหนองเลา กลุ่มผู้ใหญ่ในชุมชนที่รวมกลุ่มเพื่อแปรรูปผลิตภัณฑ์ในชุมชน เช่น น้ำพริกข่า ถั่วคั่วทราย เนยถั่ว เป็นต้น มีสมาชิกจำนวน 7 คน ในโครงการวิจัยนี้มีบทบาทในการค้นหาศักยภาพชุมชนในจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการจัดกิจกรรม Good morning Phusang ในการแปรรูปอาหาร

5) อุทยานแห่งชาติภูซาง ในโครงการวิจัยนี้ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ประสานงานกับหัวหน้าอุทยาน เพื่อขอใช้สถานที่ในการจัดกิจกรรม Good morning Phusang เนื่องจากเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญที่อยู่ใกล้ชุมชน และเป็นการเชื่อมโยงหน่วยงานอื่น ๆ เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนร่วมไปด้วย

6) ผู้ประกอบการในท้องถิ่น เป็นกลุ่มผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวในท้องถิ่น มีบทบาทสนับสนุนในงานวิจัย คือ การให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว อีกทั้งเป็นที่ศึกษาดูงานให้กับทีมวิจัยและทีมวิสหกิจชุมชน และเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางทีมวิจัยจัดขึ้น

7) คนในชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง เป็นคนในชุมชนพื้นที่ใกล้เคียงกับกาดละอ่อนและคนอื่น ๆ ในชุมชน ได้ให้การสนับสนุบซื้อสินค้าจากการละอ่อน นำสินค้าของตนเองออกมาขายร่วมกับกาดละอ่อน เช่น ผลผลิตทางการเกษตร อาหาร ผักและผลไม้เป็นต้น และเข้าร่วมกิจกรรมทุกเย็นวันเสาร์

8) องค์กรทางศาสนา หรือ วัดหนองเลา ได้ให้ความอนุเคราะห์หยิบยืมอุปกรณ์มาใช้ในการจัดงาน และให้ความร่วมมือในการเป็นพื้นที่กลางในการเก็บข้อมูลงานวิจัย

9) วิทยากรด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จากทีมงาน อะ ลิตเติ้น ไวลด์ และ วายเอ็นพี สตูดิโอ ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงอาหารแบบ Chef's table ซึ่งมีทีมงานทั้งหมด 5 คน เข้ามาเป็นวิทยากรในการให้ความรู้เกี่ยวกับการทำอาหาร และฝึกทักษะการจัดการการท่องแบบ Chef's table ให้กับทีมวิจัยและทีมวิสาหกิจชุมชน

10) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดพะเยา เป็นผู้ที่ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยา ซึ่งมาจากหลายหลายองค์กร มีจำนวนทั้งหมด เข้าร่วมกิจกรรมทดสอบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอาหารแบบ Chef's table หรือ กิจกรรม Good morning Phusang

จากการร่วมพูดคุยกันในเวทีคืนข้อมูลชุมชน พบว่า ชุมชนต้องการพัฒนาศักยภาพเพิ่มเติมโดยร่วมกันออกแบบว่าจะพัฒนาตนเองเพื่อเตรียมความพร้อมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จึงนำมาสู่การตัดสินใจร่วมกันว่าการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้งในประวัฒศาสตร์ชุมชน วิถีชีวิต ประเพณีและอาหาร โดยมีรายละเอียดของการจัดกิจกรรมดังนี้

4.2.1 ปั่นจักรยานเพื่อศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชนและบริบทโดยรอบ

กิจกรรมปั่นจักรยานเพื่อสำรวจเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนโดยใช้เส้นทางริมน้ำ ผ่านทุ่งนาของชาวบ้านที่มีการปลูกข้าว ถั่วลิสง หอมแดง กระเทียมและศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน โดนมีทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ นักวิจัยเยาวชน วิสาหกิจชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม โดยมีกระบวนการดำเนินงานดังนี้

<u>การประชุมงาน</u> เป็นการพูดคุยร่วมกันแบบสนทนากลุ่มกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 3 ส่วนได้แก่ นักวิจัยเยาวชน วิจัยคนรุ่นใหม่และวิสาหกิจชุมชน โดยเริ่มจากให้แต่ละคนเสนอการท่องเที่ยวที่อยากมีในชุมชน ก็มีหลากหลายรูปแบบที่เยาวชนและผู้ใหญ่เสนอ เช่น การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเพื่อความสนุกสนาน การท่องเที่ยวเพื่อความจรรโลงใจ เป็นต้น ทั้งนี้บริบทโดยรอบพื้นที่ติดกับด่านชายแดนบ้านฮวก ภูชี้ฟ้า พระธาตุภูซาง อุทยานแห่งชาติภูซาง และล้อมรอบด้วยทิวเขา ลำน้ำเปื๋อยที่เป็นหัวใจของชุมชน จึงชวนร่วมกันออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวของชุมชน เริ่มต้นจากชุมชน ไปดงวัดห่าง สระบัว อุทยานแห่งชาติภูซาง บ้านหมุน

<u>การลงพื้นที่สำรวจเส้นทางปั่นจักรยาน</u> มีผู้เข้าร่วม 2 กลุ่ม ได้แก่ ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่และทีมวิจัยโดยแบ่งกลุ่มเยาวชนในการสำรวจพื้นที่เป็น 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มต้องกลับมานำเสนอข้อมูลว่าระหว่างปั่นจักรยานพบเจออะไรที่น่าสนใจ มีเหตุการณ์อะรที่ประทับใจ มีการบันทึกเรื่องราวผ่านคลิปวีดิโอระหว่างที่มีการเดินทางเพื่อจะได้นำเสนอให้เพื่อนเห็นภาพมากขึ้น และนำเสนอให้กับทีมได้ร่วมศึกษาและตัดสินใจร่วมกันในการเลือกเส้นทาง เพื่อใช้เป็นเส้นทางศึกษาธรรมชาติและประวัติศาตร์ของชุมชน รวมทั้งให้เด็กในกลุ่มละอ่อนโฮมทดลองเป็นมัคคุเทศน์นำเพื่อน ๆ เที่ยวชมสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชน เด็กชื่นชอบในการนำเสนอเรื่องราวของชุมชนตัวเอง

<u>สรุปผลการดำเนินงาน</u> จากการลงพื้นที่สำรวจเส้นทางการปั่นจักยานทีมวิจัยคนรุ่นใหม่และทีมวิจัยเยาวชนจึงสะท้อนถึงการดำเนินงาน ว่าบางสถานที่อยู่ไกลเกินไปและสภาพพื้นที่ไม่ดึงดูดและควรได้รับการปรับปรุงพื้นที่พอสมควร เยาวชนบางคนสามารถเป็นมัคคุเทศน์ได้ บางคนยังมีความเขินอาย ไม่กล้าพูดและไม่มั่นใจในข้อมูลที่มี จึงไม่รู้ว่าจะนำเสนออะไร อีกทั้งไม่ชอบกิจกรรมลักษณะนี้ เพราะฉะนั้นการออกแบบบทบาทของเยาวชนควรเป็นสิ่งที่เยาวชนแต่ละคนถนัดและสนใจ

<u>สิ่งที่ได้เรียนรู้</u> การศึกษาเส้นทางปั่นจักรยานทีมวิจัยจะต้องกำหนดบทบาทเยาวชนที่มีความชื่นชอบในการนำเสนอทางแนะนำสถานที่ต่าง ๆ พร้อมต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามา ควรมีการเตรียมความพร้อมให้กับเยาวชน เช่น การพัฒนศักยภาพด้านการสื่อสาร การฝึกเล่าเรื่อง การนำเสนอข้อมูล เป็นต้น ขณะที่ทีมวิจัยเยาวชนแต่ละคนมีช่วงวัย ความชอบ ความสนใจ และความสามารถที่ต่างกัน การทำงานเป็นทีมสามารถช่วยลดความแตกต่างในการเรียนรู้ร่วมกันได้ อย่างไรก็ตามควรมีการปรับกิจกรรมให้เหมาะสมกับแต่ละคน เช่น เยาวชนที่อายุน้อยอาจไม่สามารถจดบันทึกข้อมูลลงในแบบบันทึกได้ สามารถเป็นให้เล่าเรื่องที่เกิดขึ้นแทนการจดบันทึก หรือให้รุ่นพี่ในกลุ่มช่วยน้องจดบันทึกขณะที่เล่าเรื่องและค้นหาเส้นทางปั่นอื่น ๆ ในชุมชน

<u>สรุปบทเรียนร่วมกัน</u> พบว่า ทีมเยาวชนไม่อยากทำต่อเนื่องจากรู้สึกไม่สนุกกับกิจกรรม จึงมติยกเลิกการปั่นจันยาน มีการพูดคุยเพื่อหาแนวทางการทำกิจกรรมต่อ โดยทางทีมเยาวชนเสนอให้ทำกิจกรรมกี่ยวกับตลาดหรือกิจกรรมเกี่ยวกับอาหาร เพราะมีโอกาสได้ร่วมทำกิจกรรมด้วยกัน ทุกคนสามารถเข้าร่วมได้ หลังเสร็จกิจกรรมมีผลผลิตจากกิจกรรมที่สามารถจับต้องได้ เป็นรูปธรรม และสามารถขายอาหารเพื่อเป็นรายได้อีกทาง และตัวกิจกรรมมีความสนุกสนาน

ภาพที่ 4-15 การสำรวจเส้นทางปั่นจักรยานในชุมชน

4.2.2 กาดละอ่อน Home (ตลาดของกลุ่มละอ่อนโฮม)

กาดละอ่อนโฮม คือ พื้นที่ในการแสดงศักยภาพของเด็กตามความถนัดและความสนใจ เด็กสามารถเลือกได้ว่าอยากให้มีกิจกรรมอะไรในกาดบ้าง เช่น การขายอาหาร เกมส์ กิจกรรมกับคนในชุมชน ซึ่งเด็กเป็นผู้วางแผน ออกแบบ จัดการตลาดด้วยตัวเองโดยมีทีมวิจัยคนรุ่นใหม่คอยช่วยเหลือและอำนวยการการจัดกิจกรรม พื้นที่จัดกาดคือหน้าบ้านของกลุ่มมูสซึ่งอยู่ในชุมชน มีการจัดทุกวันเสาร์สัปดาห์ละ 1 ครั้ง เริ่มจัดมาตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2562 - เดือนมีนาคม 2563 กิจกรรมได้หยุดไปเนื่องจากสถานการณ์ฝุ่นควันในพื้นที่ภาคเหนือและการระบาดของโควิด-19 สินค้าที่ขายเป็นหลักในกาดมีน้ำเต้าหู้ นมสด กะหรี่พัฟที่เด็กทำเอง การใช้แก้วเซรามิคแทนถุงพลาสติกและหลอดดูดจากต้นเลาที่เด็กทำกันเอง ในอนาคตวางแผนให้กาดละอ่อนโฮมเป็นพื้นที่ทำกิจกรรมของเด็กในชุมชน หรือมีกิจกรรมเสวนาประเด็นต่าง ๆ ของเด็กและผู้ใหญ่ในชุมชน เช่น เรื่องเล่าประวัติศาสตร์ชุมชน บุคคลสำคัญในอดีต มีกิจกรรมภายในกาด เช่น ทำงานฝีมือ เล่นเกมส์ นิทรรศการภาพถ่าย ฯลฯ การจัดกาดมีกระบวนการทำงานดังนี้

<u>การประชุมงาน</u> ทีมวิจัยเด็กในกลุ่มจะประชุมงานเพื่อแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในการจัดกิจกรรม ได้แก่ ฝ่ายทำน้ำเต้าหู้และต้มนมสด ฝ่ายซื้อของ ฝ่ายจัดสถานที่ ฝ่ายแสง สี เสียง ฝ่ายประชาสัมพันธ์ทางเสียงตามสาย เพื่อที่จะเตรียมตัวและเตรียมอุปกรณ์ให้พร้อมในการจัดงาน ในช่วงแรกการประชุมดำเนินการโดยทีมพี่เลี้ยงเป็นผู้นำประชุม เมื่อเด็กรู้กระบวนการทำงานจึงให้เด็กประชุมร่วมกันว่าต้องการให้มีกิจกรรมอะไรในกาดละอ่อนโฮมบ้าง

ภาพที่ 4-16 การประชุมงานของกลุ่มละอ่อนโฮม. โดย ปิยาพัชร บัวชุม, 2563.

<u>การเตรียมงาน</u> เริ่มในช่วงเช้าของวันเสาร์ตั้งแต่ 10.00 น. เป็นต้นไปให้เสร็จก่อน 15.00 น. เพื่อที่คนในชุมชนจะได้มาซื้อของไปไว้ทำอาหารในช่วงเย็น แต่ละฝ่ายทำหน้าที่ที่ตัวเองได้รับมอบหมาย และมีกฎที่ร่วมกันออกระหว่างการทำกิจกรรมว่า ห้ามเล่นโทรศัพท์ขณะทำงาน เพื่อจะได้มีส่วนร่วมในการทำงานทุกคน ไม่เอาเปรียบเพื่อนคนอื่น ทั้งยังมีการกำหนดให้ลงทะเบียนคนที่มาทำงาน แบ่งเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงเตรียมงาน ช่วงทำ

กิจกรรม ช่วงเก็บของ การลงทะเบียนมีผลกับการให้ความร่วมมือของเด็ก และนำมาเป็นเครื่องมือในการจัดสรรเงินที่ได้จากการขายของให้แต่ละคนที่มาช่วยงานด้วย

ภาพที่ 4-17 การทำขนมบัวลอยและน้ำเต้าหู้เพื่อขายในกาดละอ่อนโฮม. โดย ปิยาพัชร บัวชุม, 2563.

<u>การขายของและจัดกิจกรรมกาดละอ่อนโฮม</u> กิจกรรมเริ่มตั้งแต่ช่วงเวลา 16.00-20.00 น. มีอาหาร ขนม ผัก ผลไม้มาขายมากมาย ทั้งจากกลุ่มละอ่อนโฮมและคนในชุมชนที่ทราบข่าวจากการประกาศเสียงตามสายว่าจะมีการตั้งกาดของเด็กในทุกวันเสาร์ จึงได้เตรียมของที่มีในบ้านมาขายให้คนในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นของที่ปลูกเอง หามาเอง เหลือจากการรับประทานในครัวเรือน จึงแบ่งมาขาย เมื่อมีคนหลายคนนำของมาขาย จึงทำให้เป็นตลาดชุมชนขนาดเล็กที่มีสินค้าที่หลากหลาย ให้คนที่ได้มาเลือกชมเลือกซื้อสินค้าหลายอย่างติดไม้ติดมือกลับบ้านไป ในทุกสัปดาห์นมสดและน้ำเต้าหู้จะขายหมดทุกครั้ง การที่มีลูกค้ามาอุดหนุนอาหารจนหมด ทำให้เด็กมั่นใจในการทำกิจกรรมของตนเองเป็นอย่างดี

ภายในกาดนอกจากมีการขายอาหาร ขนม ของเด็กและคนในชุมชนแล้ว ยังมีกิจกรรมภายในกาด เช่น แข่งขันทำอาหาร เล่นเกมส์เป่าลูกโป่ง กินวิบาก แข่งพับจรวด ในช่วงวันเด็ก มีกิจกรรมให้เด็กและผู้ใหญ่มาร่วมสนุกกัน มีการจับฉลากของขวัญมอบให้เด็กทุกคน โดยของขวัญได้มาจากการบริจากของผู้ใหญ่ในชุมชนที่ตั้งใจมอบให้เด็ก

หลังจากเสร็จกิจกรรมเด็กทุกคนมีหน้าที่ร่วมกันเก็บสถานที่ ซึ่งผู้ที่รับผิดชอบดูแลใบลงทะเบียนจะต้องคอยสังเกตเพื่อนทุกคนว่า ใครบ้างที่มีส่วนร่วมทำกิจกรรมไหนใน 3 ช่วงที่กล่าวไปข้างต้น และนำไปสรุปผลการทำงานในช่วงประชุมสรุปงาน

ภาพที่ 4-18 สินค้าที่ขายในกาดละอ่อนโฮมที่ทำจากเด็กและคนในชุมชนมาร่วมขาย

<u>สรุปงานและถอดบทเรียนการทำงาน</u> หลังจากจบกิจกรรมแต่ละสัปดาห์ มีการสรุปงานและถอดบทเรียนซึ่งส่วนใหญ่ประชุมในวันอาทิตย์ กลุ่มมูสจัดกระบวนการถอดบทเรียนการทำงานของเด็กแต่ละคน ที่รับผิดชอบในหน้าที่นั้น ๆ และให้เพื่อนสะท้อนการทำงาน สิ่งที่ควรปรับปรุงบนพื้นฐานของเหตุผลที่แนะนำเพื่อน ฝ่ายการเงินจะลงบันทึกรายรับรายจ่ายจากการขายของแต่ละสัปดาห์ รวมทั้งส่วนแบ่งแก่สมาชิกที่มาร่วมกันจัดกาด

สรุปผลการดำเนินงาน: กาดละอ่อนโฮมเป็นพื้นที่ที่ทำให้เด็กเรียนรู้ศักยภาพของตัวเองในด้านต่าง ๆ จากการลงมือทำ เช่น การเรียนรู้ทักษะการเป็นผู้ประกอบการ การบริหารจัดการพื้นที่ทำงาน อีกทั้งยังพัฒนาทักษะต่าง ๆ เช่น ทักษะด้านความคิดสร้างสรรค์ในการตกแต่งกาด การออกแบบกิจกรรม ทักษะการสร้างความสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ทักษะในการจัดการอารมณ์ การเข้าใจตัวเองและผู้อื่น เป็นต้น การจัดพื้นที่ให้เด็กทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เปรียบเสมือนพื้นที่ให้เด็กได้เรียนรู้ผ่านการลงมือทำ สร้างประสบการณ์ให้เด็กเกิดการเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง ถึงแม้การทำงานแต่ละครั้งจะมีปัญหาและอุปสรรคที่แตกต่างกันเข้ามาก็ตาม

4.2.3 การแข่งขันทำอาหารละอ่อนโฮม (Chef's table kid)

การแข่งขันทำอาหารของละอ่อนโฮม เป็นกิจกรรมที่ให้เด็กได้แสดงความสามารถในการทำอาหารพื้นเมือง ที่หาวัตถุดิบได้จากท้องถิ่น ราคาไม่แพง รสชาติอร่อยและไม่ใส่ผงชูรส กิจกรรมนี้จัดการแข่งขันทั้งหมด 4 ครั้ง แบ่งเป็นจัดในพื้นที่หน้าบ้านกลุ่มมูส 1 ครั้ง และที่พื้นที่ส่วนกลางของชุมชนเรียกว่า "ดงชาวบ้าน" 3 ครั้ง ในตอนที่ย้ายพื้นที่จัดกาดละอ่อนโฮมจากหน้าบ้านกลุ่มมูสไปจัดที่ดงชาวบ้าน และมีงานเปิดกาด ผู้นำชุมชนและชาวบ้านมากหน้าหลายตาก็มาให้กำลังใจในการแข่งขันและเยี่ยมชมทักษะการทำอาหารของละอ่อนโฮม ในการแข่งขันมีขั้นตอนดังนี้

(1) แบ่งกลุ่ม เนื่องจากเด็กที่เข้าร่วมกิจกรรมมีทั้งเด็กอายุตั้งแต่ 8-15 ปี จึงต้องคละเด็กเล็กและเด็กโตให้แต่ละทีมใกล้เคียงกัน โดยแบ่งได้ทั้งหมด 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีสมาชิกประมาณ 5-6 คน

(2) ออกตามหาวัตถุดิบ เป็นกิจกรรมที่ให้เด็กกแต่ละกลุ่มไปตามหาวัตถุดิบที่อยู่รอบชุมชน เช่น ไข่สดที่หยิบได้จากรังไก่ไข่ ผักชะอมที่เด็ดได้จากต้น พริกที่หาได้จากสวนหลังบ้าน ฯลฯ จากนั้น เด็กต้องไปเตรียมอุปกรณ์ที่ต้องใช้เอง เช่น เตาถ่าน ฟืน หม้อ กระทะ ตะหลิว มีด เขียง เป็นต้น ในบางครั้งไม่มีเตาจัดเตรียมให้ เด็กก็นำอิฐมาก่อเป็นเตาสำหรับประกอบอาหาร

ภาพที่ 4-19 กลุ่มละอ่อนโฮมออกตามหาวัตถุดิบในชุมชน. โดย ปิยาพัชร บัวชุม, 2563

(3) เริ่มทำอาหาร เด็กแต่ละกลุ่มจัดการแบ่งหน้าที่กันเอง เช่น จุดไฟ เตรียมผัก ประกอบอาหาร กติกาการแข่งขันคือ เป็นอาหารที่มีราคาประหยัดที่สุด วัตถุดิบหาได้จากชุมชน รสชาติอร่อย ไม่ใส่ผงชูรส ความสามัคคีในการทำงาน เมนูอาหารที่เด็กนิยมทำกันคือ แกงชะอมใส่ไข่ เนื่องจากเด็กสามารถทำได้และเป็นอาหารที่คนในชุมชนรับประทานบ่อย บางกลุ่มก็ทำคะน้าหมูราดข้าว

ภาพที่ 4-20 การแข่งขันทำอาหารของกลุ่มละอ่อนโฮม. โดย ปิยาพัชร บัวชุม, 2563.

(4) กรรมการให้คะแนน

กรรมการที่ได้รับเชิญมาเป็นผู้ใหญ่ที่ชำนาญในการทำอาหารมาร่วมกันให้คะแนนแต่ละกลุ่ม ส่วนใหญ่ก็เป็นคนที่มาให้กำลังใจลูกหลานในการแข่งขัน ระหว่างที่รอประกาศผลเป็นช่วงเวลาที่ทุกคนได้ชิมอาหารฝีมือของเด็ก ก็มีคำชมว่าอาหารอร่อยกันถ้วนหน้า และที่สำคัญเป็นอาหารที่ไม่ใส่ผงชูรสเลย ถึงแม้ในตอนแรกเด็กไม่ชอบที่

ไม่ให้ใช้ผงชูรส เพราะในชีวิตประจำวันคนในชุมชนมักใช้ผงชูรสเป็นเครื่องปรุงสำคัญ เด็กจึงเห็นว่าถึงแม้ไม่ใส่ผงชูรสก็สามารถทำอาหารอร่อยได้

(5) ตัดสินผลการแข่งขัน

กลุ่มที่ชนะจากการแข่งขันจะได้รับเงินสนับสนุนการทำกิจกรรมที่คนในชุมชนร่วมกันบริจาคมา ส่วนใหญ่แล้วกลุ่มที่ชนะก็มีคะแนนใกล้เคียงกับอีกกลุ่มหนึ่ง แสดงให้เห็นว่ามีความสามารถในการทำอาหารกันทั้ง 2 กลุ่ม เพียงแต่กลุ่มใดทำได้ตรงตามเงื่อนไขกติกามากที่สุดก็ชนะ อย่างไรก็ตาม หลังจากประกาศผลการแข่งขัน ก็มอบรางวัลให้กับทั้ง 2 กลุ่ม เพราะเห็นถึงความมุ่งมั่นตั้งใจของเด็กทุกคน เงินรางวัลที่ได้รับก็นำไปใช้ในการทำกิจกรรมต่อไป

ผลการดำเนินงาน: กิจกรรมแข่งขันทำอาหารของกลุ่มละอ่อนโฮม เป็นกิจกรรมที่ทำให้เด็กฝึกทักษะการทำอาหาร ได้เรียนรู้วัฒนธรรมอาหารในท้องถิ่นหรืออาหารพื้นเมือง คนในชุมชนได้เห็นความสามารถของเด็กและมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กในชุมชน จากการเข้าร่วมกิจกรรมตัดสินผลการแข่งขันของเด็ก อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาทักษะชีวิตแก่เด็กในหลายด้าน เช่น ทักษะด้านความคิดสร้างสรรค์ ทักษะการวางแผนงานอย่างเป็นระบบ ทักษะการแก้ปัญหา เด็กได้ฝึกทักษะการเข้าใจตนเองและผู้อื่น เช่น ศักยภาพและความสามารถในการทำงาน อายุ เป็นต้น

4.2.4 ทดลองการท่องเที่ยว

การศึกษาทดลองการท่องเที่ยวโดยทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ ทีมวิจัยเยาวชน ร่วมกันออกแบบโมเดลการท่องเที่ยว 2 วัน 1 คืน โดยมีกลุ่มอาสาสมัครจากประเทศสเปน จำนวน 3 คน และอาจารย์ที่ปรึกษาอาสาสมัครจาก วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ป่วย อึ้งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จำนวน 2 ท่านเข้าร่วมทดลองการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการศึกษามุมมองจากการที่นักท่องเที่ยวมาสัมผัสทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยทีมวิจัยเยาวชนเป็นผู้ดำเนินกิจกรรม เริ่มตั้งแต่การติดต่อประสานงาน การนัดหมายและการจัดการเรื่องที่พักอาศัย การขนส่งระหว่างกิจกรรม ซึ่งระหว่างนั้นเด็กได้เสนอการเรียนรู้การทำอาหารเมนูเด่นของกลุ่มละอ่อนโฮม ชื่อเมนูว่า ผัดไทโบราณ กลุ่มเด็กเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมในการสอนนักท่องเที่ยวทำอาหารและร่วมรับประทานอาหารไปด้วยกันทั้งเด็กนักท่องเที่ยวและผู้ปกครองของเยาวชน เด็กพาไปชมประเพณีของชุมชน ในช่วงนั้นชุมชนจัดงานข่วงผญา คืองานที่แสดงภูมิปัญญาของคนไทลื้อในตำบลภูซาง มีกิจกรรมแข่งเรือ ที่เป็นจุดเด่นของงาน นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวจึงได้ไปชมการซ้อมพายเรือของคนในชุมชน ได้เห็นบรรยากาศการเตรียมงานที่กำลังจะเกิดขึ้น และในทุกวันเสาร์เด็กจะมีการจัดกาดละอ่อนโฮม จึงให้นักท่องเที่ยวได้มาร่วมจัดกาดละอ่อนโฮมกับเด็ก ร่วมทำอาหาร ทำขนม ใช้เวลาในการเรียนรู้ชุมชนไปในพื้นที่กาดละอ่อนโฮม

<u>กิจกรรมศึกษาบริบทโดยรอบชุมชน</u> เป็นกิจกรรมปั่นจักรยานศึกษาวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยใช้เส้นทางริมน้ำ ได้ชมทุ่งนาของชาวบ้านและศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนไปในตัวด้วย เด็กในกลุ่มละอ่อนโฮมเป็นมัคคุเทศน์นำชมสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชน เพราะเด็กชื่นชอบในการนำเสนอเรื่องราวของชุมชนตัวเอง

<u>กิจกรรมท่องเที่ยวน้ำตกภูซาง</u> กิจกรรมสุดท้ายคือการเดินเส้นทางศึกษาธรรมชาติของอุทยานแห่งชาติภูซาง ซึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดพะเยา นักท่องเที่ยวหลายคนมีความสนใจเที่ยวน้ำตกภูซาง การออกแบบกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือทำ เป็นการสร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่าแก่นักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น

ภาพที่ 4-21 บรรยากาศการทำอาหารร่วมกันระหว่างกลุ่มละอ่อนโฮม นักท่องเที่ยวชาวสเปน และผู้ปกครองของเด็ก. โดย ปิยาพัชร บัวชุม, 2563.

หลังจากจบกิจกรรม ก็ให้นักท่องเที่ยวสะท้อนความรู้สึกที่ได้รับจากการท่องเที่ยววิถีชุมชน โดยนักท่องเที่ยวเขียนว่า “เป็นประสบการณ์ที่ดีที่จะไม่มีวันลืมที่ได้มาพบเจอผู้คนที่นี่ และหวังว่าจะมีคนที่รู้จักการท่องเที่ยวที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนแบบนี้ต่อไป”

<u>ผลการดำเนินงาน</u>**:** จากการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในรูปแบบเรียนรู้วิถีชีวิตของคนในชุมชนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเดินชมวิถีชีวิต ทำอาหาร ปั่นจักรยาน ชมการจัดงานประเพณี คนในชุมชนให้การต้อนรับและให้ความสนใจกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาเป็นอย่างดี นำผลไม้ท้องถิ่นมาให้ชิม พูดคุยกับชาวต่างชาติ เด็กๆเป็นผู้แนะนำสิ่งต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งทำให้เด็กกล้าสื่อสารกับชาวต่างชาติมากขึ้น เมื่อชุมชนเห็นนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน จึงมีความคาดหวังที่จะจัดการท่องเที่ยว เริ่มจากการปรับปรุงพื้นที่ในชุมชน เช่น ปรับปรุงพื้นที่ส่วนกลางของชุมชนเพื่อรองรับกาดละอ่อนโฮม เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างเด็กและผู้ใหญ่

การให้เด็กมีส่วนร่วมในการทดลองจัดการท่องเที่ยวชุมชนให้ชุมชนได้ทดลองออกแบบการท่องเที่ยวชุมชนโดยชุมชนเอง และเชิญหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้าร่วม และร่วมกันหาแนวทางพัฒนา โดยจัดทำเป็นรูปแบบโครงการ Good morning Phusang เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นพัฒนาศักยภาพชุมชนในด้านการทำอาหารและทดลองจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งมีทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ ทีมวิจัยชุมชนและกลุ่มวิสาหกิจโฮม ฮอม ฮัก บ้านหนองเลาเข้ารับการพัฒนาศักยภาพ โดยมีวิทยากร เชฟพี่เจนและทีมงาน เข้ามาแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ผ่านการฝึกทำอาหารร่วมกัน หลังจากนั้นจึงเป็น การจัดทดลองท่องเที่ยว มีการจัดประชุมการจัดการท่องเที่ยวร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยให้ชุมชนได้ออกแบบการท่องเที่ยวชุมชนโดยชุมชนเอง วางแผนการทำงาน หน้าที่ที่รับผิดชอบของแต่

ละภาคส่วน ประชาสัมพันธ์โครงการเพื่อเชิญชวนนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเป็นกลุ่มทดลองการท่องเที่ยว และทดลองจัดการท่องเที่ยวชุมชน เชิญหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้าร่วม และร่วมกันหาแนวทางพัฒนา

4.2.5 การทดลองจัดการท่องเที่ยวรูปแบบ Chef's table โดยการจัดกิจกรรม Good morning Phusang

ทีมวิจัยได้จัดกิจกรรม Good morning Phusang เป็นกิจกรรมต่อยอดจากผลการวิจัยที่ชุมชนมีต้นทุนทางวัฒนธรรมและบุคลากรในการจัดกิจกรรม แบบเชฟเทเบิล (Chef's table) ได้ โดยมีทีมเชฟพี่เจนที่ปรึกษาเข้ามาเป็นวิทยากรในการฝึกอบรมทักษะด้านการทำอาหารร่วมกับทีมวิสาหกิจชุมชนทำงานกับกลุ่มเด็กละอ่อนโฮมหรือทีมวิจัยเยาวชน ในการแปรรูปวัตถุดิบอาหารที่มีในท้องถิ่นออกมาเป็นอาหารประยุกต์ในแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง รวมทั้งการเรียนรู้ทักษะในการจัดการท่องเที่ยวทั้งการจัดการพื้นที่ การวางแผนงานร่วมกัน การประสานงาน การประชาสัมพันธ์ และทักษะการทำงานเป็นทีมร่วมกับทีมวิสาหกิจชุมชนที่เข้ามาเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งมีการเชิญผู้ทรงคุณวุติหลายท่านเข้าร่วมประเมินการจัดกิจกรรมครั้งนี้ ทั้งได้แลกเปลี่ยนและมีข้อเสนอแนะให้กับทางชุมชนได้มีโอกาส ปรับปรุงและพัฒนาต่อยอดกิจกรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

(1) การประชุมวางแผนงาน ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ ทีมวิจัยชุนชน วิสาหกิจชุมชนแปรรูปอาหาร "โฮมฮอมฮัก" บ้านหนองเลา และทีมวิทยากรเชฟพี่เจน ได้ร่วมกันออกแบบการอบรมพัฒนาทักษะการจัดเชฟเทเบิล อบรมทักษะการจัดการท่องเที่ยว และทดลองการท่องเที่ยว โดยการสร้างระบบการทำงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภพ และลดต้นทุนในการใช้ทรัพยากร ซึ่งอาหารที่มีการจัดทำจะมาจากวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น รวมทั้งการจัดระบบพื้นที่เพื่อให้ชุมชนสามารถต่อยอดการจัดเชฟเทเบิลในอนาคต และมีการกำหนดบทบาทและมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบให้กับผู้ที่เข้าร่วม และมีกฎ กติการ่วมกันในการทำงาน เช่น ต้องช่วยกันทำงาน ไม่เล่นเกม ทำงานด้วยจิตอาสา เป็นต้น

(2) การจัดระบบพื้นที่การทำงาน มีการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อม ทำความสะอาดบริเวณครัวและจัดพื้นที่ครัวให้เป็นระบบ มีการแยกขยะเพื่อสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมให้กับทีมทำงาน มีอ่างล้างมือและล้างอาหารแยกโซนออกมาให้มีการใช้งานง่ายขึ้น จัดพื้นที่เก็บของและเก็บอาหารให้เป็นหมวดหมู่ เน้นความสะอาดและถูกสุขอนามัย ทีมทำงานเข้าร่วมปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมในการทำงาน ทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ การสร้างพื้นที่ร่วม หรือ พื้นที่สาธารณะที่ต้องมีการดูแลและใช้งานร่วมกันเพื่อสร้างจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

ภาพที่ 4-22 การประชุมแบ่งงานของผู้เข้าร่วมจัดกิจกรรม Good morning Phusang

6) ขั้นตอนการอบรมฝึกทักษะการจัดเชฟเทเบิล มีการฝึกทำอาหารโดยใช้วัถตุดิบในท้องถิ่นเป็นพื้นฐาน และอาหารที่มีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรม เนื่องจากเชฟพี่เจนและทีมงานมีทักษะและประสบการณ์ค่อนข้างสูง ทำให้การปรับและทดลองสูตรอาหารร่วมกับทีมวิสาหกิจชุมชน และทีมวิจัยเยาวชน ด้วยโจทย์ที่ว่า “เด็กกินได้ ผู้ใหญ่กินได้ดี” ถึงแม้ว่าสูตรที่ได้มาจากวิทยากรเป็นส่วนใหญ่ แต่งานนี้ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และการเปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับอาหารท้องถิ่นที่ของผู้เข้าร่วม เช่น “การนึกไม่ถึงว่าโจ้กข้าวจากชุมชนเราจะอร่อยได้ขนาดนี้” “ดอกไม้ชนิดนี้ทานได้ด้วย” และอีกหลากหลายความคิดเห็นต่อการทำอาหารในช่วงที่มีการอบรม “อาหารระหว่างมื้อ” เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่ให้เด็กได้เรียนรู้วัฒนธรรมการประสานงานแบบดั้งเดิม (งานบุญ) ของทีมวิสาหกิจชุมชนที่ทำงานแบบรู้หน้าที่ของตนเอง มีความเข้าใจในบทบาทและการทำงานอาสาสมัคร เข้าไปทำงานโดยไม่มีคนร้องขอ แต่ทำงานบนพื้นฐานความสามรถของตนเอง ขณะที่ทุกครั้งจะไม่มีการกินข้าวกล่อง น้ำบรรจุขวดพลาสติก แยกขยะ ซึ่งกระบวนการนี้ผู้ใหญ่ได้เรียนรู้ไปพร้อมกันกับเด็ก งานนี้ทำให้เกิดแนวทางในการทำงานในอนาคต

(4) ขั้นตอนอบรมทักษะการจัดการท่องเที่ยว โดยพี่หนุ่ย เริงระวี วรวิทย์ และเชฟเจน หลักจากแบ่งหน้าที่ตามตำแหน่งแล้วหลักการออกแบบการท่องเที่ยวพี่หนุ่ยเน้นในเรื่องต้นทุนและการบริการรอบด้าน การจัดขายอาหารเช้า ต้องมีที่พักให้นักท่องเที่ยว มีการจัดเส้นทางการท่องเที่ยว ดังนั้นการจัดการบริการเป็นเรื่องสำคัญถ้านักท่องเที่ยวมาแล้วประทับใจจะบอกต่อไป จึงต้องให้ความสำคัญกับการบริการการท่องเที่ยวในชุมชน ดังนี้

1. ด้านอาหาร เราจะขายอาหารเช้าเป็นหลัก และจะแนะนำเพื่อนร้านเครือข่ายที่รู้จักที่ขายอาหารกลางวันหรืออื่นๆด้วย เช่น ร้านฟาร์มเห็ดสุขใจ หรือร้านฮอมผญาที่เป็นเพื่อนร่วมเครือข่าย

2. ที่พัก เบื้องต้นชุมชนยังไม่พร้อมเรื่องที่พัก แต่จะเชื่อกับที่พักรีสอร์ทในชุมชน ที่พักในอุทยาน แล้วค่อยขยับทำในเรื่องที่พักของชุมชน

3. เส้นทางท่องเที่ยว ทีมต้องมีสื่อแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยว มีไกด์ชุมชน หรือทำเส้นทางท่องเที่ยวของเราเอง

4. บริการอื่นๆ เช่น ร้านค้า สาธารณูปโภคต่างๆที่เราต้องคิดและออกแบบไว้ด้วย ทั้งนี้หากชุมชนไม่พร้อมไม่มีเป็นของตัวเองไม่เป็นไรแต่เราต้องรู้ว่าจะแนะนำนักท่องเที่ยวยังไงได้ นี่คืองานบริการที่ขาดไม่ได้

ภาพที่ 4-23 การฝึกอบรมทักษะการจัดการเชฟเทเบิล

7) การทดลองจัดการท่องเที่ยว Good morning Phusang การทดลองการท่องเที่ยว จัดในรูปแบบของ Chef table โดยเชิญบุคคลในหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องมาร่วมโต๊ะอาหารร่วมทดลองเมนู พูดคุยแลกเปลี่ยนการทำงาน ทั้งนี้ถือเป็นเรื่องใหม่มากสำหรับพื้นที่กระแสตอบรับดีมาก หลายหน่วยงานเห็นความสำคัญ เช่น พช.จังหวัดพะเยา เสนอให้ทำผลิตภัณฑ์น้ำ ผอ.การท่องเที่ยงเชียงรายและพะเยาพร้อมสนับสนุน หอการค้าเริ่มสนใจในด้านอาหาร (ปกติพะเยาไม่ค่อยมีด้านนี้ส่วนมากเป็นผ้าทอและกำลังดันเรื่องกาแฟ) รวมถึงผู้นำชุมชนเองก็มีความกระตือรือร้นในการจัดทำการท่องเที่ยว

<u>ผลการดำเนินงาน</u>: การดำเนินกิจกรรม Good morning Phusang โดยมีทีมดำเนินการหลักคือ ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ ทีมวิจัยเยาวชน และวิสาหกิจชุมชน ทุกกลุ่มมีเป้าหมายร่วมกันแต่ยังขาดความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างศักยภาพผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ แต่ท้ายที่สุดแล้วกลุ่มและชุมชนสามารถเข้าใจรูปแบบและความหมายของการจัดการท่องเที่ยวผ่านการลงมือทำ จึงทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในรูปแบบอาหารสะท้อนวัฒนธรรมของชุมชนผ่านการปรุง วัตถุดิบ ผลผลิตตามฤดูกาล รวมถึงรูปแบบการดำเนินงานที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สามารถที่จะชี้ให้เห็นศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพได้ แต่ต้องการความต่อเนื่องของการจัดกิจกรรมในรูปแบบพื้นที่กิจกรรมที่สะท้อนภาพการดำรงชีวิต เช่น ร้านอาหาร Good morning Phusang การแปรรูปผลิตภัณฑ์ การหาแหล่งทุนเพื่อ

ทำกิจกรรมและการสร้างความสัมพันธ์กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับนานาชาติ ระดับชาติ จนมาถึงระดับชุมชน แต่งานวิจัยชิ้นนี้สามารถเสริมสร้างศักยภาพในการจัดความสัมพันธ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและสะท้อนให้เห็นถึงการนำไปใช้ประโยชน์ในระดับตัวตนปัจเจก

ภาพที่ 4-24 เมนูอาหารในงาน Good morning Phusang

ภาพที่ 4-25 บรรยากาการเตรียมงาน Good morning Phusang

ภาพที่ 4-26 บรรยากาศงาน Good morning Phusang

ตารางที่ 4-2 รายชื่อแขกผู้ร่วมงาน Good morning Phusang

ลำดับ	ตำแหน่ง	ชื่อ-สกุล
1	ผอ.ททท.เชียงราย-พะเยา	ผอ. กรุณา เดชาติวงศ์ ณ อยุธยา
2	พนักงานการตลาด	คุณธนดล ต๊ะศรี
3	พนักงานการตลาด	คุณธรณินทร์ สุรินธรรม
4	ตัวแทน CBT พะเยา	ผอ.สุชิน โนวิชัย
5	ตัวแทน CBT พะเยา	คุณสุทัศน์ ใจกว้าง
6	พัฒนาการจังหวัดพะเยา(มาพร้อมคณะ 3 ท่าน)	คุณอาภัสรา ธงพิทักษ์
7	ปลัดอำเภอภูซาง	คุณเกียรติศักดิ์ พูนสวัสดิ์
8	หัวหน้าอุทยานแห่งชาติภูซาง	คุณบันทม สมสุวรรณ
9	ผู้ใหญ่บ้านบ้านหนองเลา	คุณสนิท ยะมงคล
10	ผู้ประกอบการ ฟาร์มเห็ดสุขใจ	คุณเอื้ออังกูล สุขใจ
11	มูลนิธิ Why I Why	คุณแนน
12	กรรมการนโยบาย ThaiPBS (และVSO)	คุณอุษาสินี ริ้วทอง
13	Ubib	คุณเทิดขวัญ ศิริพนธ์
14	หัวหน้าโครงการ	คุณวรสถิตย์ บัวแดง
15	อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการ(และคณะ)	ดร.ฤทัยภัทร พิมลศรี
16	ผู้ช่วยอธิการบดี ม.พะเยา	ดร.ชัชวาล วงศ์ชัย
17	อาจารย์ มหาวิทยาลัยพิษณุโลก	อาจารย์สฐิรพงศ์ มหาวงศ์สนัน
18	หจก.พงษ์สวัดิ์	คุณสุกฤษฎ์ พูลเพิ่ม
19	อาจารย์พิเศษและเจ้าของกิจการการท่องเที่ยว	ดร.ลินลลี ศิรีชัยวรรณ
20	คณะผู้ติดตามผู้ช่วยอธิการบดี	

4.3 การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย ได้แก่ นักวิจัยคนรุ่นใหม่และนักวิจัยเยาวชนของบ้านหนองเลา และบ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

จากที่ชุมชนและเยาวชนได้พัฒนาศักยภาพเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการท่องเที่ยว เยาวชนกลุ่มนี้ได้มีการพัฒนาศักยภาพตนเองในด้านการวิจัย PAR ที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ เครื่องมือสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พบว่า ทีมวิจัยรุ่นใหม่และทีมวิจัยเยาวชนได้เรียนรู้ในหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

4.3.1 การชี้แจงโครงการวิจัย คือ การแจ้งข้อมูลเกี่ยวกับงานวิจัยให้กับผู้เกี่ยวข้องกับงานวิจัยรับทราบ ซึ่งเป็นขั้นตอนการวิจัยที่สำคัญมาก เนื่องจากเป็นทำความเข้าใจร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง และเป็นการกำหนดทิศทางและกรอบของงานวิจัย ร่วมถึงแสดงถึงภาพรวมร่วมของงานวิจัยให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ทราบ โดยการประชุมชี้แจงแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ เวทีชี้แจงร่วมกับผู้นำชุมชน ผู้คนในชุมชน ทีมวิจัยเยาวชนและวิสาหกิจชุมชน เพื่อรายงานสถานการณ์ ความคืบหน้าของการทำวิจัย สำรวจความต้องการชุมชนและนำข้อเสนอแนะของผู้ที่เกี่ยวข้องไปในทิศทางเดียวกันระหว่างงานวิจัยและความต้องการของชุมชน

ทีมวิจัยมีการประชุมวางแผนงานและแบ่งบทบาทหน้าที่ให้ทีมวิจัยเยาวชนได้ออกแบบขั้นตอนการชี้แจงข้อมูลในแต่ละภาคส่วนโดยให้ทีมวิจัยเยาวชนเป็นผู้ออกแบบและแบ่งบทบาทและหน้าที่เพื่อเข้าร่วมในแต่ละการประชุม เช่น เวทีชี้แจงร่วมกับผู้นำชุมชนจะมีตัวแทนจากทีมวิจัยเยาวชนนำเสนอรายงานสถานการณ์ และความก้าวหน้าของงานวิจัย ขณะที่เวทีชี้แจงกับชุมชนจะแบ่งเนื้อหากันนำเสนอและขอความร่วมมือในการให้ข้อมูลชุมชน เมื่อมีการเริ่มเก็บข้อมูล และจะมีคนสรุปผลการประชุมในแต่ละเวที ทีมวิจัยได้ฝึกทักษะการนำเสนอ การสื่อสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ทักษะการฟังและการจับประเด็น หากเป็นทีมวิจัยเยาวชนที่มีอายุน้อย ยังไม่สามารถสื่อสารผ่านการเขียนได้ สามารถสื่อสารให้ทีมฟังในรูปแบบของการเล่าเรื่องในขณะที่มีการประชุมเพื่อสรุปผลการดำเนินงานได้ การให้ทีมวิจัยเยาวชนเป็นผู้นำเสนอข้อมูลทำให้ชุมชน ทำให้ชุมชนได้เห็นศักยภาพของตัวผู้วิจัยซึ่งเป็นกลุ่มเยาวชน อายุระหว่าง 9 – 15 ปี และเกิดความสนใจในตัวกิจกรรมที่เยาวชนนำเสนอ ทั้งทีมวิจัยเยาวชนเกิดความมั่นใจในตัวเองหลังเข้าร่วมกิจกรรมและเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง ขณะที่ชุมชนเองก็เกิดความภาคภูมิใจเนื่องจากเป็นระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เด็กที่เข้าร่วมเป็นลูกและหลานในชุมชน ทำให้กระแสตอบรับในชุมชนค่อนข้างดี ส่วนเวทีประชุมชี้แจงโครงการร่วมกับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะจะมีลักษณะการแบ่งงานที่คล้ายคลึงกัน แต่จะเพิ่มเติมในการแลกเปลี่ยนทำกิจกรรมชุมชนในฝัน เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมสำรวจความต้องการของชุมชน ร่วมกันออกแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ชุมชนต้องการ รวมทั้งออกแบบวางแผนการเก็บข้อมูลศักยภาพชุมชน และการลงพื้นที่สำรวจเส้นทางการท่องเที่ยว

หลังจากกิจกรรมพบว่า ผู้เข้าร่วมได้ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก มีการซักถามถึงความเป็นมา และเนื้อหาของงานวิจัยที่จะเกิดขึ้น อีกทั้งยังให้ข้อเสนอแนะและมีการกำหนดบทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ปราชญ์ชุมชนคนไหนบ้างที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติประชุม หน่วยงานไหนบ้างที่มีเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยและใครเป็นผู้รับผิดชอบ ผู้นำชุมชนเสนอตัวเป็นผู้ประสานงานระหว่างทีมวิจัยและชุมชนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น เนื่องจากเป็นการวิจัยครั้งแรกของชุมชน อีกทั้งมาจากเยาวชน การชี้แจงโครงการทำให้เกิดการตื่นตัวของชุมชนและกระตุ้นชุมชนในการค้นหาศักยภาพชุมชนที่มีอยู่ออกมาพูดคุยกันในเวที รวมทั้งกระตุ้นความสนใจด้านการท่องเที่ยวของชุมชน

อย่างไรตามพบว่า ผู้ที่เข้าร่วมส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุในชุมชน ควรใช้ภาษาที่ง่ายต่อการทำความเข้าใจหรือมีการยกตัวอย่างประกอบ เพื่อให้เข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น ขณะเวทีชี้แจงที่มีภาครัฐเข้ามาเกี่ยวข้องต้องมีการทำ

หนังสือเชิญอย่างเป็นทางการให้กับผู้เข้าร่วม และก่อนการประชุมทุกครั้งควรจะมีการยืนยันกับการเข้าร่วมประชุมกับผู้เข้าร่วม เพื่อให้เวทีประชุมสามารถดำเนินต่อไปได้ด้วยความราบรื่น

4.3.2 ทบทวนเอกสารและศึกษางานที่เกี่ยวข้อง คือ การศึกษาเอกสารและข้อมูลที่งานศึกษาที่เกิดขึ้น เอกสารจากองค์กรภาครัฐต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และจากผู้เชียวชาญ พบว่า สามารถทำได้ 2 รูปแบบ คือการศึกษาจากข้อมูลทุติยภูมิที่ในรูปเอกสารและงานวิจัย ขณะที่อีกรูปแบบคือการได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ หรือจากการเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง ทีมสามารถนำรูปการทบทวนเอกสารและการศึกษางานที่เกี่ยวข้องมาแบ่งบทบาทกันในทีม เช่น ทีมวิจัยที่อยู่ภายนอกพื้นที่ทำการค้นหาทฤษฎี และงานอื่น ๆ ภายนอกที่เกี่ยวข้อง ขณะที่ทีมวิจัยที่อยู่ภายในชุมชนสามารถสืบค้นหาเอกสารจากหน่วยงานราชการในพื้นที่ พบปะและขอข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญในแต่ละด้านที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยและเข้าร่วมสังเกตการณ์วิเคราะห์และเขียนรายงานเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพนักวิจัย ครั้งที่ 2 ของโครงการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากบนพื้นฐานภูมินิเวศและทุนทางสังคมภาคเหนือ ซึ่งเป็นกิจกรรมรูปแบบถอดบทเรียนงานวิจัยและพัฒนาศักยภาพนักวิจัย

ขณะที่ทีมวิจัยได้แบ่งข้อมูลต้องศึกษาออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ศักยภาพของพื้นที่ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการพัฒนาการวิจัย การศึกษาดังกล่าวทำให้ทีมวิจัยสามรถมองเห็นภาพของการวิจัยได้ครอบคลุมขึ้นและสามารถทำความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายและมีเกณฑ์การประเมินรูปแบบการท่องเที่ยวมีความแตกต่างกันตามลักษณะของการท่องเที่ยว และทำให้ทีมวิจัยเกิดความเข้าใจการประเมินการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การเก็บข้อมูลเพื่อจะนำไปใช้ประเมินลักษณะการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชนได้

4.3.3 การอบรมพัฒนาศักยภาพด้านการวิจัย PAR คือ การจัดฝึกอบรมเกี่ยวกับการวิจัย PAR ซึ่งมีคณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.) เป็นวิทยากร ทีมวิจัย พบว่า ได้เรียนรู้ตามหัวข้อฝึกอบรมดังนี้

4.3.3.1) การอบรมการใช้เครื่องมือการวิจัย PAR คือ การอบรมและฝึกทักษะการใช้เครื่องมือวิจัย PAR โดยใช้พื้นที่วิจัยจริงของ อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา เป็นสถานที่ฝึกอบรม มีคณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.) เป็นวิทยากร ซึ่งมีทีมวิจัยเข้าร่วมจำนวน 2 พื้นที่ ได้แก่ ทีมวิจัยอำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา และทีมอำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ทั้งนี้การอบรมดังกล่าวมีผู้เข้าร่วมเป็นเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมเป็นส่วนมาก พบว่า เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการเก็บข้อมูล มีทั้งหมด 9 เครื่องมือ ได้แก่ แผนที่เดินดิน ปฏิทินวัฒนธรรม แผนภูมิฤดูกาล ปฏิทินการผลิตทางการเกษตร เส้นประวัติศาสตร์ แผนผังทรัพยากรชุมชน ภาพตัดขวางภูมิประเทศ แผนผังชุมชน และแผนผังเครือญาติ มีการฝึกการใช้เครื่องมือโดยการลงพื้นที่จริงเก็บข้อมูลตามเครื่องมือที่กำหนด ทีมวิจัยสามารถนำเอาเครื่องมือไปเก็บข้อมูลของชุมชนได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม สามารถนำเสนอข้อมูลและประเด็นความแตกของเครื่องมือ ข้อดีและข้อด้อยของเครื่องมือแต่ละชนิด ร่วมกันวางแผนการเก็บข้อมูลในชุมชนร่วมกับชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ทีมทีมวิจัยแต่ละพื้นที่วางแผนการทำงานตลอดการทำวิจัยและสรุปการดำเนินงาน

4.3.3.2) การอบรมการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิจัย คือ การจัดฝึกอบรมการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในงานวิจัยท้องถิ่น ซึ่งได้เรียนรู้ผ่านทางโปรแกรม Zoom เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่จัดในช่วงโควิด-19 จึงต้องอบรมผ่านช่องทางออนไลน์ มีทีมวิจัยทั้ง 6 พื้นที่เข้าร่วม และทีมวิจัยเยาวชนในพื้นที่เข้าร่วมด้วย โดยคณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.) เป็นทีมวิทยากร สิ่งที่ทีมวิจัยได้เรียนรู้จากการอบรมในครั้งนี้คือ ความสำคัญของการจัดการข้อมูล ลักษณะข้อมูล แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล เป้าหมายของการวิเคราะห์ข้อมูล เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล เครื่องมือและวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้เรียนรู้มี 6 ประเภท ได้แก่

1. การจัดกลุ่ม/การจัดหมวดหมู่
2. การวิเคราะห์เพื่อยกระดับจากรูปสู่นาม
3. การวิเคราะห์น้ำหนัก
4. การวิเคราะห์แบบแผน
5. การวิเคราะห์กระบวนการ
6. การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลง

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามและข้อมูลเอกสารแล้วจึง นำมาสรุปประเด็น นำข้อมูลจากการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม มาวิเคราะห์ตามแนวคิด ทฤษฎีที่ได้ศึกษาและนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลด้านการจัดกลุ่มข้อมูล การวิเคราะห์เนื้อหา การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา การวิเคราะห์แบบแผน การวิเคราะห์กระบวนการ และการวิเคราะห์น้ำหนัก ให้เชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4.3.3.3) การอบรมการเขียนรายงานการวิจัย คือ การอบรมการเขียนรายงานการวิจัย ผ่านการพูดคุยแลกเปลี่ยนขณะที่มีการติดตามสนับสนุนการดำเนินงานจากทีมพี่เลี้ยงพื้นที่และคณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.) พบว่า การเขียนรายงานการวิจัยมีรูปแบบการนำเสนอข้อมูลที่ต้องเป็นไปตามระเบียบปฏิบัติของการวิจัย มีการกำหนดข้อมูลที่ต้องนำเสนอในแต่ละบทอย่างชัดเจน ดังนี้

บทที่ 1 นำเสนอความเป็นมาและภาพรวมของงานวิจัย

บทที่ 2 นำเสนอข้อมูลที่มาจากการสืบค้นและศึกษา

บทที่ 3 นำเสนอวิธีและกระบวนการที่จะใช้ในงานวิจัย

บทที่ 4 นำเสนอผลของการวิจัย

บทที่ 5 นำเสนอสรุปผล ข้อเสนอแนะและการอภิปรายผล

ในการเขียนควรใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย เขียนบรรยายตามข้อเท็จจริงที่ได้ศึกษามา อย่างมีลำดับเหตุการณ์และกระบวนการทำงาน สามารถตอบปัญหาของงานวิจัยได้ รวมทั้งควรเขียนให้มีความสอดคล้องและต่อเนื่องกัน ผลจากการนำไปปฏิบัติ พบว่า ถึงแม้การเขียนจะมีรูปแบบที่กำหนดไว้เนื้อหาของรายงานขึ้นอยู่กับผู้วิจัยที่ต้องการนำเสนอ การวางโครงร่างเพื่อเรียงลำดับการนำเสนอเนื้อหามีความสำคัญเป็นอย่างมาต่อการเขียนรายงาน หากมีการเรียงลับดับที่ผิดพลาด หรือไม่เหมาะสมจะทำให้รายงานขาดความต่อเนื่อง และทำให้เกิดความสับสนต่อเนื้อหา

ที่พยายามจะสื่อ ควรปรึกษาผู้เชี่ยวชาญที่มีความเข้าใจต่องานวิจัยนั้นเพื่อแก้ไขและให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการเขียนและการเรียงลำดับเนื้อหาในงานวิจัย

4.3.4 การออกแบบกระบวนการวิจัย คือ การกำหนดวิธีวิจัยและกระบวนการดำเนินงาน หลังจากทีมงานวิจัยชี้แจงโครงการวิจัยให้กับผู้เกี่ยวข้อง ทบทวนเอกสารและศึกษางานที่เกี่ยวข้อง และได้ผ่านการอบรมการวิจัย PAR ทำให้ทีมวิจัยมีความรู้และความเข้าในเกี่ยวกับงานวิจัยที่ได้ศึกษา ทีมวิจัยได้ทำการประชุมร่วมกับที่ปรึกษาในพื้นที่ทั้ง คุณวสัตน์ สุธรรมมา และ คุณวรวลัญจ์ สิงห์สุวรรณ ที่เป็นคุณครูของศูนย์การศึกนอกโรงเรียน (กศน.) ตำบลภูซาง และเชฟสุวิตรา ว่องวารี (เชฟพี่เจน) ที่เป็นที่ปรึกษาของทีมวิจัย และอาจารย์ที่ปรึกษาในพื้นที่ ดร.ฤทัยภัทร พิมลศรี ได้ร่วมกันวางแผนในการทำวิจัย กำหนดเนื้อหาการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูลวิจัยโดยทำการประชุมผ่านโปรแกรมประชุมออนไลน์ ทั้งนี้การผลจากการประชุมทำให้ทีมมีการปรับเนื้อหา และโครงสร้างของงานวิจัยให้มีความชัดเจนมากขึ้น การประชุมการออกแบบเครื่องมือในการวิจัย เป็นการวางแนวทางในการทำวิจัยร่วมกัน อีกทั้งเป็นการเตรียมข้อมูลสำหรับการวางกรอบและแนวทางการวิจัยร่วมกับตัวแทนชุมชนองค์กรเครือข่ายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พี่เลี้ยงโครงการเสนอให้ นิยามการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ควรเกิดขึ้น หรือถูกนิยามจากคนในชุมชน

ทีมวิจัยและพี่เลี้ยงโครงการร่วมกันออกแบบเครื่องมือวิจัย จึงได้จัดเวทีประชุมเพื่อออกแบบกระบวนการวิจัยร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้อง เวทีการร่วมวางกรอบและออกแบบการวิจัยการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ร่วมกับผู้ทีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน โดยมีผู้เข้าร่วม ได้แก่ หน่วยงานท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบลภูซาง และอำเภอภูซาง ทีมผู้นำชุมชน ทีมพี่เลี้ยงในพื้นที่ ที่ปรึกษาโครงการ เจ้าอาวาสวัดหนองเลา ปราชญ์ชุมชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่ ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่และทีมวิจัยเยาวชน และร่วมเสนอความคิดเห็นในประเด็นปัญหาการทำการท่องเที่ยวในพื้นที่ พบว่า หน่วยงานท้องถิ่นไม่ได้ยังไม่ได้มีนโยบายในการสนับสนุนการท่องเที่ยว หากมีจะเป็นลักษณะการต่อยอดหรือโครงการหนุนเสริมมากกว่าการทำให้เกิดการท่องเที่ยว ขณะที่ภาคผู้ประกอบการการท่องเที่ยวได้แชร์ประสบการณ์ของการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่มีอยู่ปัจจุบัน เช่น สถานที่ท่องเที่ยวบ้านหมุนในหมู่บ้านธาตุภูซาง ได้รับความนิยมจากผู้คนนอกพื้นที่เข้ามาเยี่ยมชม ผู้ประกอบการได้เชิญชวนคนในชุมชนเข้าร่วมการค้าขาย แต่กลับไม่ได้รับความร่วมมือจากชุมชนเท่าที่ควรซึ่งอาจมาจากการสื่อสาร ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน รวมถึงหน่วยงานจากภาครัฐที่ไม่เคยเข้ามามีบทบาทสนับสนุนการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้การท่องเที่ยวในท้องถิ่นค่อยข้างโดดเดี่ยว ขณะที่ทุกภาคส่วนมองเห็นถึงศักยภาพของพื้นที่การวิจัยที่จะสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ แต่ขาดคนทำงานในพื้นที่ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญอีกหนึ่งประด็นที่ทางชุมชนมองเห็น การวิจัยนี้น่าจะเป็นประโยชน์ต่อพื้นที่ พร้อมทั้งช่วยกันออกแบบและกรอบการศึกษาเพื่อให้เนื้อหาครอบคลุมและดึงเอาการมีส่วนร่วมของชุมชนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินงานที่สำคัญ และทุกภาคส่วนพร้อมสนับสนุนการวิจัยนี้

หลังจากได้มติและมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการวิจัยให้มีความเหมาะสมแล้ว ทีมวิจัยได้ดำเนินงานตามกระบวนการที่ออกแบบไว้ จนเกิดเหตุการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ซึ่งทางรัฐบาลได้ประกาศให้มีการล็อกดาว์ประเทศ ยกเลิกการจัดกิจกรรมที่มีคนเข้าร่วมจำนวนมาก ทำให้มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการวิจัยอีกครั้ง เพื่อปรับแก้ไขวิธีการวิจัยให้เหมาะสม ทันกับสถานการณ์ และสามารถดำเนินการวิจัยต่อไปได้

4.3.5 การลงพื้นที่เก็บข้อมูล คือ กระบวนการเก็บข้อมูลในพื้นที่ โดยทีมวิจัยได้แบ่งการเก็บข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ การเก็บข้อมูลศักยภาพชุมชน และการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว พบว่า จากการอบรมเครื่องมือวิจัย PAR ทำให้ทีมวิจัยสามรถนำเครื่องมือวิจัยไปเก็บข้อมูลข้อมูลศักยภาพชุมชนได้อย่างถูกต้อง และเหมาะสม ขณะที่จะเริ่มมีการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวได้เกิดปัญหาหมอกควันในภาคเหนือ ในช่วงเดือน กุมภาพันธ์ 2563 ทำให้มีการประกาศจากทางองค์กรส่วนท้องถิ่นให้งดกิจกรรมกลางแจ้ง จึงทำให้ไม่สามารถกิจกรรมกาดละอ่อนได้ อีกทั้งช่วงนั้นเกิดการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 และรัฐบาลได้ประกาศ “เคอร์ฟิว” ห้ามประชาชนทั่วประเทศออกนอกที่พัก งดการเดินทาง ตั้งแต่ เดือน มีนาคม จนถึงเดือน มิถุนายน 2563 ซึ่งเป็นเวลามากว่า 3 เดือน ก่อนที่สถานการณ์จะเริ่มคลี่คลาย ในช่วงเดือน กรกฎาคม แต่ก็ยังคงมีมาตรการเฝ้าระวังและป้องกันการแพร่ระบาดของโรคดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ทำให้การเก็บข้อมูลในส่วนของการท่องเที่ยวเกิดปัญหาเป็นอย่างมาก ทำให้ต้องมีการปรับแก้การเก็บข้อมูลเพื่อให้มีความเหมาะสม และสามารถดำเนินการวิจัยต่อไปได้ แต่ผลกระทบต่อกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยว คือไม่สามรถจัดกิจกรรมต่อไปได้ เกิดการหยุดชะงักของกระบวนการวิจัย ส่งผลต่อกระบวนการทำงานและการเรียนรู้ของทีมวิจัยเยาวชนในภายหลัง เช่น ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดต่อมาในช่วงเดือน กรกฎาคม เนื่องจากผู้ปกครองมีความกังวลต่อสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

ทางทีมวิจัยได้ร่วมกันกับผู้ที่เกี่ยวข้องได้ทำการปรับเปลี่ยนกิจกรรม เป็นการอบรม ในขณะที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของกิจกรรมท่องเที่ยว หลังจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคเบาบาง

4.3.6 สรุปผลการวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูล

ทีมวิจัยได้ทำงานประชุมและสรุปผลการวิจัยร่วมกัน พบว่า การการรวบรวมข้อมูลและสรุปผลการวิจัย พบว่า มีปัญหาในการรวบรวมข้อมูลเนื้อจากมีความล่าช้าของการเก็บข้อมูลในช่วงประกาศเคอร์ฟิวของรัฐบาล ในช่วง เดือนเมษายน ถึง มิถุนายน 2563 จนกิจกรรมกลับมาสามารถดำเนินต่อได้ในเดือน กรกฎาคม หลังจากข้อมูลในส่วนการท่องเที่ยวมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการศึกษา ทำให้ต้องรีบเร่งดำเนินการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวให้แล้วเสร็จ และดำเนินการเสร็จสิ้นในต้นเดือน กันยายน เวลาที่ใช้ในการสรุปผลการวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลจึงมีค่อนข้างน้อย เมื่อเทียบกับระยะเวลาสิ้นสุดโครงการที่ได้ในเดือน ตุลาคม 2563 ซึ่งมีเวลา

เพียงแค่ 1 เดือนในการสรุปผลและวิเคราะห์ผลการวิจัย ทั้งเวลาดังกล่าวยังรวมถึงการจัดทำเอกสารรายงานการวิจัยอีกด้วย ทำให้เกิดการล่าช้าของการจัดทำรายงาน

4.3.7 จัดทำเอกสารสรุปรายงานการวิจัย

การเขียนรายมีการประชุมพูดคุยเพื่อเรียบเรียงเนื้อหา และจัดลำดับก่อนหลังของเนื้อหาก่อนที่จะมีการแบ่งหน้าที่ให้กับทีมวิจัยได้เขียนรายงาน ตามรูปแบบการเขียนรายงานวิจัย พบว่า ทีมวิจัยมีความสับสนในการเรียบเรียงเนื้อหา และจัดลำดับเนื้อหายังไม่เหมาะสม เนื่องจากทีมวิจัยเข้าใจว่าต้องนำเสนอเนื้อหาตามขั้นตอนการวิจัยที่เกิดขึ้นจริง ทำให้การเขียนรายงานมีความสับสน กับลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น หลังจากส่งรายงานให้ทางที่ปรึกษาและคณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.) ได้ทำการตรวจทานและแก้ไข ทางทีมผู้ตรวจได้ให้ข้อเสนอแนะกับทางทีมวิจัยยึดวัตถุประสงค์ของงานวิจัยเป็นหลักในการเขียน หลังจากได้รับข้อเสนอแนะทางทีมได้ทำการแก้ไขและเรียบเรียงเนื้อหาใหม่ และโดยเขียนเนื้อหาให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์

4.3.8 การถอดบทเรียนและคืนข้อมูลให้กับชุมขน

การถอดบทเรียนและการคืนข้อมูลให้กับชุมชนใน มีการจัดออกเป็น 2 รอบ ได้แก่ การถอดบทเรียนและคืนข้อมูลศักยภาพชุมชนให้กับชุมชน และการถอดบทเรียนแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า การจัดเวทีถอดบทเรียนและคืนข้อมูลศักยภาพชุมชนพบปัญหาว่าไม่สามารถจัดเวทีเพื่อคืนข้อมูลชุมชนตามกำหนดการเดิมได้ เนื่องจากสถานการณ์การโควิด-19 ทำให้ต้องเลื่อนกำหนดการมาจนถึงเดือนกรกฎาคม 2563 ในเวทีมีผู้ที่เกี่ยวข้องค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับเวทีวางแผนกระบวนการ แต่มีผู้เข้าร่วมหลักได้แก่ ทีมวิจัย ผู้นำชุมชน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ที่ปรึกษาในงานวิจัย และคนในชุมชนที่สนใจ ที่จะเข้ามามีบทบาทในการกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยในงานได้มีการส่งคืนข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพชุมชนใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านสังคม กายภาพ เศรฐกิจ และวัฒนธรรม พบว่า ชุมชนมีศักยภาพด้านวัฒนธรรมที่โดดเด่นที่สุด รองลงมาคือด้านกายภาพที่ภูมิศาสตร์ที่เอื้อต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยว ขณะที่ด้านสังคม มีผู้นำและระบบประชาคมหมู่บ้านเป็นตัวชี้นำและตัดสินการพัฒนาของชุมชน และด้านเศรษฐกิจ มีการขับเคลื่อนด้วยผลผลิตทางการเกษตรเป็นหลัก

จากการประชุม พบว่า ผู้เข้าร่วมมีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันกับผลการวิจัย หลังจากนั้นได้สรุปผลกิจกรรมการท่องเที่ยวบางกิจกรรมที่ได้ดำเนินไปแล้ว เช่น ปั่นจักรยานเพื่อศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชนและบริบทโดยรอบ กาดละอ่อน การแข่งขันทำอาหารละอ่อนโฮม และการทดลองการท่องเที่ยว นำมาถอดบทเรียนและพูดคุยเพื่อออกแบบแนวทางการท่องเที่ยวของชุมชน จากการร่วมพูดคุยกัน พบว่าชุมชนต้องการพัฒนาศักยภาพเพิ่มเติมโดยร่วมกันออกแบบว่าจะพัฒนาตนเองเพื่อเตรียมความพร้อมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จึงนำมาสู่การตัดสินใจร่วมกันว่าการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จนนำไปสู่ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอาหาร Chef’s table หรือ กิจกรรม Good morning Phusang โดยมีการพัฒนาศักยภาพชุมชนด้วยการอบรมฝึกทักษะการจัด Chef’s table ซึ่งมีทีมวิทยากรที่เชี่ยวชาญเข้ามาอบรมให้กับทีมวิจัยและทีมวิสากิจชุมชน

จากการดำเนินงานที่กล่าวมาข้างต้นผ่านการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การถอดบทเรียน การสังเกตการณ์ พบว่าการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น 3 ระดับ ได้แก่

1) ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่และทีมวิจัยเยาวชน

ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ จากการดำเนินการตั้งแต่การประชุมชี้แจงร่วมกับมอส. การทบทวนเอกสาร การลงมือปฏิบัติการ จนถึงกระบวนการขยายผลการวิจัย การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย โครงการวิจัยนี้มีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลายภาคส่วน ซึ่งบทบาทของทีมวิจัยคนรุ่นใหม่จะต้องประสานงานและประชุมหาแนวทางร่วมกับทุกภาคส่วน เพื่อนำข้อคิดเห็นมาปรับใช้ในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ได้อย่างยั่งยืน นอกจากการพัฒนาศักยภาพของชุมชนแล้ว ทีมวิจัยยังได้พัฒนาศักยภาพตัวเองในการเขียนเล่มวิจัย การใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล และมีการแบ่งบทบาทภายในทีมอย่างชัดเจนในการทำงาน ทำให้กระบวนการดำเนินงานภายในสามารถจัดการได้ดีขึ้น

ทีมวิจัยเยาวชน ทีมวิจัยเยาวชนมีความสนใจในการทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน และต้องการพื้นที่ในการแสดงตัวตนในชุมชน การที่ชุมชนได้ให้พื้นที่ในชุมชนจัดกาดละอ่อน แสดงให้เห็นถึงศักยภาพเยาวชนในการจัดกิจกรรม เพื่อเป็นพื้นที่กลางของคนในชุมชนออกมาทำกิจกรรม แต่จากสถานการณ์โควิด-19 ทำให้กิจกรรมหยุดชะงักและการเข้ามาทำกิจกรรมของเยาวชนบางคนหายไป และมีคนไม่เข้ามาแทน ทำให้ขาดความต่อเนื่องทั้งกิจกรรมและการเรียนรู้ของเยาวชนตั้งแต่ต้นจนจบโครงการ ในส่วนของเยาวชนได้เห็นการขาดประสิทธิภาพในเรื่องของการมีสำนึกความรับผิดชอบต่อตนเองและหน้าที่ในการรวมกลุ่มและเป็นทักษะสำคัญที่ต้องนำมาฝึกอบรมและสร้างสำนึกให้เกิดประโยชน์ต่อตัวเยาวชน จากการวิเคราะห์พบว่า มีเยาวชนบางส่วนไม่รับผิดชอบหน้าที่ตนเองให้ลุล่วง เนื่องจากเป็นกิจกรรมใหญ่ครั้งแรกของกลุ่ม ต้องใช้ทักษะหลายด้านในเรื่องของความคิดริเริ่ม ทักษะเฉพาะตัวและสำนึกต่อส่วนรวม ในฐานะที่เยาวชนมีความแตกต่างทั้งทางครอบครัว วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม การดึงศักยภาพแต่ละคนออกมาเพื่อให้เกิดการรับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวมเป็นสิ่งที่ยากมาก การจัดกิจกรรมครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่าเยาวชนแต่ละคนได้ใช้ทักษะในการเรื่องของความฉลาดทางอารมณ์เป็นอย่างสูงเพื่อรับมืออุปสรรคที่เกิดขึ้นและนำเสนอผลงานตัวเอง

2) คนในชุมชนที่มีส่วนร่วมในงานวิจัย

ผู้นำชุมชน จากการดำเนินงานร่วมกับผู้นำชุมชน การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในมุมมองของผู้นำชุมชนยังมีมุมมองที่เหมือนในหลายพื้นที่ คือการต้องสร้างจุดเด่นที่แสดงอัตลักษณ์ชุมชนไว้ให้นักท่องเที่ยวเข้ามาถ่ายรูป สังเกตจากการทำรูปปั้นถั่วลิสง ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจหลักที่คนในชุมชนปลูกกันเป็นจำนวนมาก ซึ่งทีมวิจัยคนรุ่นใหม่จะต้องพูดคุยกับทางผู้นำชุมชนให้เห็นแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อเป็นแรงสนับสนุนจากทางผู้นำชุมชนให้มีส่วนร่วมอย่างมากที่สุด ผู้นำชุมขนเห็นศักยภาพของเยาวชนในการจัดการ การทำกิจกรรมจึงสนับสนุนด้านพื้นที่ในชุมชนให้เยาวชนได้จัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แต่จากสถานการณ์โควิด-19 ทำให้การจัดกาดละอ่อนไม่สามารถนำเนินการต่อไปและการขาดพื้นที่สาธารณะในชุมชน จึงนำมาสู่การจัดกิจกรรม Good morning

Phusang ทางผู้นำชุมชนมองว่ากิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่แปลกใหม่ในพื้นที่ และควรให้ทางชุมชนมีความพร้อมมากกว่านี้จะสามารถทำได้เต็มที่

วิสาหกิจชุมชน การดำเนินงานร่วมกันระหว่างเยาวชนและผู้ใหญ่ในชุมชนทำให้ทั้งสองกลุ่มเกิดการเรียนรู้ในด้านการมีสำนึกรับผิดชอบต่อหน้าที่ตนเองและต่อผู้อื่น เห็นได้จากทุกคนแบ่งงานกันตามทักษะที่ตัวเองมี เช่น คนที่ทำงานอุทยานรับหน้าที่ติดต่อสถานที่ เกษตรกรนำวัตถุดิบมาทำอาหาร เป็นต้น ทุกคนรู้หน้าที่จากพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่และสำนึกในการทำงานร่วมกัน ส่งผลต่อภาพลักษณ์ของทีม ในการทำงานทุกคนแบ่งงานกันตามทักษะพื้นฐานที่ตัวเองมี เช่น คนที่ทำงานอุทยานรับหน้าที่ติดต่อสถานที่ เกษตรกรนำวัตถุดิบมาทำอาหาร ความเชี่ยวชาญด้านทำอาหาร งานฝีมือ การจัดการ ทั้งหมดนี้เป็นการรวมผู้นำที่เกี่ยวข้องกับชุมชนมาร่วมกันออกแบบสร้างสรรค์การท่องเที่ยวแบบชุมชนจากคนในชุมชนโดยแท้จริง

3) ชุมชนทางด้านกายภาพ

จากที่มีการพูดคุยกับทางผู้นำชุมชนและคนในชุมชน ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งเป็นความต้องการของชุมชนในการพัฒนาพื้นที่ในด้านนี้โดยเฉพาะ เมื่อมีการทำวิจัยของทีมวิจัยคนรุ่นใหม่จึงเป็นทีมที่ร่วมงานพัฒนาเชิงพื้นที่ร่วมกับชุมชน บทบาทของผู้นำชุมชนคือการปรับปรุงภูมิทัศน์ในชุมชน เพื่อให้เยาวชนมาจัดกาดละอ่อน โดยทางชุมชนจัดการด้านไฟฟ้า น้ำ การจัดทำป้าย สะพาน ซึ่งพัฒนาภูมิทัศน์โดยรอบในชุมชนให้มีความสวยงาม เหมาะแก่การพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเที่ยวริมน้ำเปื๋อย และเห็นวิวเขารอบหมู่บ้าน แต่หลังจากที่มีโควิด-19 ทำให้การจัดกาดหยุดชะงักไป ทำให้การจัดกิจกรรมไม่ต่อเนื่องและไม่สามารถทำกิจกรรมในพื้นที่สาธารณะของชุมชนได้ จากนั้นเมื่อมีกิจกรรม Good morning Phusang ทีมวิจัยจึงดึงการมีส่วนร่วมของอุทยานแห่งชาติภูซาง ที่มีความพร้อมด้านสถานที่มาสนับสนุนและแสดงให้เห็นถึงการเชื่องโยงหน่วยงานภายนอกเข้ากับชุมชนมากยิ่งขึ้น

บทที่ 5
สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ต.ภูซาง อ.ภูซาง จ.พะเยา ค้นหาแนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชน และการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเชิงอนุรักษ์ รวมถึงการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยชุมชนคนรุ่นใหม่และนักวิจัยชุมชนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จากผลการวิจัยสามารถสรุปผล อภิปรายและมีข้อเสนอแนะ กับผลการวิจัย ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วน ได้แก่

1. ศักยภาพของชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง
2. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวและพัฒนาศักยภาพชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
   2.1 ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
   2.2 การมีส่วนรวมชองชุมชน
   2.3 การประเมินศักยภาพชุมชนในจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
   2.4 การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยคนรุ่นใหม่และนักวิจัยเยาวชนในพื้นที่
3. การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย

และอภิปรายผล ดังนี้

5.1 สรุปและอภิปรายผล

5.1.1 ศักยภาพของชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง

จากการศึกษาสภาพพื้นที่ชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง สามารถแบ่งศักยภาพชุมชนออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านสังคม กายภาพ เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่า

1) ด้านสังคม บ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซางเดิมเป็นชุมชนเดียวกัน โดยบ้านธาตุภูซางแยกตัวออกมาเป็นหมู่บ้านในปี พ.ศ. 2540 ชุมชนมีอายุมากว่า 170 ปี ขณะที่มีการใช้วัด โรงเรียน สถานที่ฌาปนกิจ และสถานที่สาธารณอื่น ๆ ร่วมถึงระบบสาธารณูปโภค เช่น ระบบน้ำประปาภูเขา ไฟฟ้า และถนน เป็นต้น ร่วมกัน ในปี 2561 หมู่บ้านหนอเลามีประชากรประมาณ 518 คน 187 หลังคาเรือน ขณะที่บ้านธาตุภูซางมีประชากรประมาณ 592 คน 206 หลังคาเรือน ซึ่งชุมชนมีต้นตระกูลมาจาก 2 นามสกุล คือ นามสกุล ยะมงคลและวิละแสง ที่ได้อพยพมาจากจังหวัดน่านและตั้งรกรากจนถึงปัจจุบัน ขณะที่ชุมชนอยู่ในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นตำบลภูซาง ในชุมชนมีการพัฒนาผ่านประชาคมหมู่บ้านและมีการประชุมในหมู่บ้านอยู่เป็นประจำ และมีองค์กรภาคส่วนต่าง ๆ ในชุมชน เข้ามามีบทบาทในการบริหารชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาสาสมัคร

สาธารณสุขชุมชน (อสม.) กลุ่มอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มเยาวชน เป็นต้น ระบบการศึกษามีโรงเรียนชุมชนบ้านหนองเลาเป็นโรงเรียนขยายโอกาศที่อยู่ในชุมชน เปิดรับเด็กตั้งแต่ชั้น อนุบาล 1 – ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผู้คนที่อาศัยอยู่ปัจจัยส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ และวัยเด็ก ขณะที่กลุ่มคนวัยแรงงานออกจากหมู่ไปทำงานในต่างถิ่น

(2) ด้านกายภาพ จุดเด่นของชุมชนคือตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนที่ใกล้กับอุทยานแห่งชาติภูซาง ห่างจากตัวชุมชนแค่ 3 กิโลเมตร ทำให้มีทรัพยากรธรรมชาติค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ทั้งทรัพยากรป่า และทรัพยากรน้ำโดยมีลำน้ำเปื๋อยไหลผ่าน ทำให้มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี รวมถึงเป็นชุมชนที่ห่างจากด่านบ้าน ฮวกชายแดนไทย – สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเพียง 10 กิโลเมตรเท่านั้น การคมนาสามารถเข้าถึงพื้นที่ได้หลายเส้นทาง ทั้งจากเส้นทางจากอำเภอเมืองพะเยา เส้นทางจากจังหวัดเชียงราย และเส้นทางจากน่าน สามารถเดินทางโดยรถยนต์ส่วนบุคคล และรถสาธารณะ ปัจจุบันมีรถทัวร์ขนส่งผู้โดยสารจากกรุงเทพ – ถึงด่านบ้านฮวกทุกวัน วันละ 1 เที่ยว ของบริษัทขนส่งจำกัด จะเห็นได้ว่าชุมชนมีภูมิศาสตร์ที่เป็นจุดที่เอื้อให้เกิดการท่องเที่ยว เนื่องจากเป็นเส้นทางผ่านของการท่องเที่ยวเดิมที่มีชื่อเสียง

(3) ด้านเศรษฐกิจ

คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นหลัก ทั้งจากการทำนาและทำสวน รวมถึงการปลูกยางพาราซึ่งมีจำนวนมากทำให้เกิดกลุ่มสหกรณ์ผู้ปลูกยาพาราและมีโรงเคลฟยางพาราจากกลุ่มด้งกล่าวจัดทำขึ้นในชุมชน ขณะที่ในชุมชนทั้งสองมีร้านค้าปลีกในหมู่บ้านทั้งหมด จำนวน 6 ร้านค้า มีร้านเสริมสวย 1 ร้าน และมีผลุ่มผู้ทำอาชีพบริการ เช่น ขับรถรับส่งนักเรียน ขับรถรับส่งผู้โดยสารระหว่าง ชายแดนบ้านฮวก – ตลาดในอำเภอเชียงคำ ร้านตัดเย็บเสื้อผ้า กลุ่มงานฝีมือ และกลุ่มแปรรูปอาหาร ขณะที่มีอาชีพข้าราชการจำนวนน้อยมาก จากข้อมูลปี พ.ศ. 2561 พบว่า คนในชุมชนมีรายได้ต่อครัวเรือนประมาณ 37,584 บาท/ ปี

(4) ด้านวัฒนธรรม เป็นชุมชนไทยลื้อที่มีประวัติและความเป็นมาที่ยาวนานมากว่า 170 ปี ปัจจุบันยังคงดำรงวิถีชีวิตของชุมชนลื้อในรูปแบบของอาหาร เสื้อผ้าเครื่องนุ่ง ความเชื่อเรื่องผีปู่ย่า ผ่านทางประเพณีวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามวิถีดังกล่าวมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา แต่ยังมีวัฒนธรรมการกิน หรือ อาหารที่ยังคงอยู่ในชีวิตประจำวัน เช่น วัฒนธรรมการกินข้าวเหนียวอาหารพื้นถิ่น

(5) ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว มีแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน คือ บ้านหมุนของบ้านธาตุภูซาง ที่เป็นของผู้ประกอบการท่องเที่ยวในชุมชน กาดละอ่อนที่จัดขึ้นทุกเย็นวันเสาร์ ศูนย์ทอผ้าไทลื้อ ฝายดงซาวบ้านหลังจากการปรับปรุงภูมิทัศน์ วัดพระธาตุภูซาง ที่เป็นวัดประจำอำเภอภูซางและจะมีงานนมัสการพระธาตุภูซางทุก ๆ ปี

จากข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพชุมชน พบว่า ชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซางเป็นชุมชนที่มีจุดเด่นเรื่องของวัฒนธรรมไทลื้อ ประเพณีและ “อาหาร” รองลงมา คือ ทำเลที่ตั้ง จากการที่มีตำแหน่งที่ตั้งชุมชนใกล้กับอุทยานแห่งชาติภูซาง และใกล้กับด่านบ้านฮวก ชายแดนไทย – สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่ใกล้จะ

เปิดเป็นด่านผ่านแดนถาวรในปี 2563 อย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งถนนหมายเลข 1093 ที่เป็นถนนหลักในการเดินทางผ่านเข้าออกของด่านบ้านฮวก ซึ่งจะเป็นเส้นทางที่มีการสัญจรเพิ่มขึ้นทั้งจากคนไทยและคนลาว ด้านสังคมของชุมชนที่มีลักษณะเป็นแบบเครือญาติหรือครอบครัวใหญ่ มีระบบการปกครองมีการบริหารโดยองค์กรส่วนท้องถิ่นตำบลภูซาง มีระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานรับรองคนในชุมชนร่วมกัน และมีการพัฒนาชุมชนโดยผ่านกระบวนการประชาคมของหมู่บ้านซึ่งเป็นข้อดีในการทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการออกแบบ หรือแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดทิศทางของการพัฒนา แต่กระบวนการประชาคมบางครั้งจะมีผู้เข้าร่วมเป็นผู้สูงอายุมากว่าคนวัยหนุ่มสาว หรือคนวัยทำงานเนื่องจากทำงานอยู่นอกพื้นที่ ไม่มีเวลาเข้าร่วมประชุม ขณะที่ด้านเศรษฐกิจพบว่ารายได้ที่มีการอ้างอิงจากหน่วยงานราชการ อาจเป็นตัวเลขที่ไม่ได้สะท้อนถึงความจริงของเศรษฐกิจในชุมชน

จากการวิเคราะห์ พบว่า ชุมชนมีผู้นำชุมชนที่เข็มแข็งและมีแนวคิดส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยว รวมกับกลุ่มสนับสนุนในด้านอื่น ๆ เช่น มีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีศักยภาพสามารถรับรองนักท่องเที่ยวได้ ประกอบกับมีผู้ประกอบการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอยู่ในชุมชน ทำให้มีทีมที่สามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวได้ แต่ชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซางเป็นชุมชนแหว่งกลาง ทำให้ทิศทางการพัฒนาของชุมชนที่มีการขับเคลื่อนผ่านการประชามติของประชาคมหมู่บ้านมีมติโน้มเอียงไปทางแนวทางอนุรักษ์นิยม ทำให้การเปลี่ยนแปลงชุมชนไปในแนวทางใหม่เกิดขึ้นได้ยาก เช่น การทำประชามติล้อมรั้วดงซาวบ้าน จากการทางกลุ่มผู้สูงอายุมองว่าการเข้าไปใช้พื้นที่สาธารณะดังกล่าว จะเป็นการรบกวนผีดงซาวบ้าน เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวติดกับฝายดงซาวบ้านที่มีการปรับปรุงภูมิทัศน์ เพื่อใช้เป็นสถานที่พักผ่อนของชุมชน มีการเข้าไปใช้ประโยชน์พื้นที่ดังกล่าวด้วย ขณะที่ทางผู้นำชุมชนอยากจะพัฒนาพื้นที่บริเวณนั้นให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว แต่หลังจากมติของประชาคมหมู่บ้านที่ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุเข้าไปแสดงความคิดเห็นและออกเสียง ทำให้เกิดการล้อมรั้วกั้นบริเวณดงซาวบ้าน

อย่างไรก็ตามปัจจัยสำคัญที่ทำให้สามารถพัฒนาชุมชนให้เป็นพื้นที่สำหรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้ คือ ความเข้มแข็งของทีมทำงาน จาการศึกษางานวิจัยของชุติการญจน์ กันทะอู (2560) ศึกษาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นฐาน: กรณีศึกษา บ้านร่องฟอง ตาบลร่องฟอง อาเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร พบว่า ผู้นำชุมชนที่เข็มแข็งเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญกับการจัดการท่องเที่ยว เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับอดิน, 2527 (อ้างในณัฐพร ดอกบุญนาค และ ฐาปกรณ์ ทองคานุช, 2556) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการมีส่วน

ทฤษฎีการจูงใจมวลชน (Mass Persuasion) ทักษะของบุคคลที่มีความสามารถในการสื่อสารที่มีความน่าเชื่อถือ มีศิลปะการสื่อสารให้มีความน่าสนใจ ทำให้สามารถโน้มน้าวผู้อื่นมีความเข้าในแนวคิดจนเกิดความศรัทธาและพร้อมจะทำตาม ในที่นี้เป็นทักษะที่จำเป็นของผู้นำชุมชนหรือแกนนำกลุ่มทางสังคม

ขณะที่ลักษณะทางด้านกายภาพของชุมชนส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวในชุมชนได้ เพราะเป็นเส้นทางผ่านของสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง เช่น อุทยานแห่งชิภูซาง และด่านชายแดนบ้านฮวก มีทรัพยากรที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน เช่น บ้านหมุน วัดพระธาตุภูซาง และบริเวณใกล้เคียงมีแหล่งท่องเที่ยว จากงานวิจัยแนวทางการพัฒนาพื้นที่ด่านชายแดนบ้านฮวกเพื่อรองรับการท่องเที่ยวข้ามพรมแดน ของธนวัต ลิมป์พาณิชย์กุล และ

คณะ (2559) พบว่า กลุ่มนักท่องเที่ยวแบบคาราวานที่มีจำนวนวันในการเดินทางท่องเที่ยวแต่ละครั้งที่ยาวนาน มีการแวะพักแรมและท่องเที่ยวในเมืองต่าง ๆ ในระหว่างเส้นทางที่เดินทาง เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับการเปิดด่านชายแดนบ้านฮวกมากที่สุดคือ เนื่องจากนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่มีรายได้สูง สามารถหยุดงานหรือเลือกวันในการเดินทางพักผ่อนได้ รองลงมาคือ กลุ่มนักท่องเที่ยวสะพายเป้ หรือกลุ่มนักท่องเที่ยว Backpack แม้จะมีกำลังการบริโภคน้อยกว่านักท่องเที่ยวกลุ่มแรก แต่จะสามารถสร้างรายได้จากการให้เช่ายานพาหนะหรือรถโดยสารสาธารณะ

สอดคล้องกับการศึกษาของชุติการญจน์ กันทะอู (2560) ศึกษาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นฐาน: กรณีศึกษา บ้านร่องฟอง ตาบลร่องฟอง อาเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ พบว่าบ้านร่องฟองมีทรัพยากรที่เอื้อให้เกิดการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรประเภทภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีเส้นทางคมนาคมที่เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวสะดวกและปลอดภัยทั้งการโดยสารด้วยรถขนส่งสาธารณะและรถยนต์ส่วนบุคคล มีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานได้มาตรฐานครบถ้วนและเพียงพอ ได้แก่ ไฟฟ้า น้ำประปา เครือข่ายอินเตอร์เน็ต สถานพยาบาลชุมชน ร้านค้า จึงมีความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวทั้งแบบไปกลับและแบบพักค้างคืน มีผู้นำชุมชนให้ความสำคัญกับการจัดการท่องเที่ยว รวมไปถึงหน่วยงาน ต่าง ๆ และผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินงานร่วมกับภาครัฐ

5.1.2. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว

5.1.2.1 ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การท่องเที่ยวไม่ใช่เรื่องใหม่สำหรับชุมชนเนื่องจาก ชุมชนป็นเส้นทางผ่านของอุทยานแห่งชาติภูซาง, ภูชี้ฟ้า และเขตการค้าชายแดนบ้านฮวก รวมถึงมีคนในชุมชนเป็นผู้ประกอบการในธุรกิจการท่องเที่ยว ความรู้และความเข้าใจของคนนั้นขึ้นอยู่กับองค์ความรู้และชุดประสบการณ์ทำให้เกิดภาพการท่องเที่ยว จากการสอบถามและการประชุมของคนที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมกับกาดละอ่อน และกิจกรรมอื่น ๆ ที่ทางทีมวิจัยได้จัดขึ้น พบว่า ก่อนการวิจัยทีมวิจัยมีความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และมีมุมมองต่อการท่องเที่ยวที่หลากหลาย เช่น “การท่องเที่ยวเป็นการให้คนมาเที่ยวธรรมชาติ ในพื้นที่ต้องมีสถานที่สวยงานให้คนมาเยี่ยมชม” หรือ “เราสามารถนำเอาวัฒนธรรมที่มีอยู่ วิถีชีวิต เสื้อผ้า อาหาร มาเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวได้ เช่น การท่องเที่ยวในประเทศญี่ปุ่น” แต่ยังขาดการมองภาพรวม และการประเมินการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ ขณะทำการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทำให้ทีมวิจัยมีความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยนิยามว่าเป็นการท่องเที่ยวที่อยู่บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนและต้องเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน อย่างไรก็ตามในภาคส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เช่น ผู้ประกอบการ ผู้นำชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มองว่าการท่องเที่ยวเป็นการเดินทางไปยังสถานที่สวยงาม หรือ มีกิจกรรมรื่นเริง เช่น การละเล่น เทศกาล ตลาด ร้านอาหาร เป็นต้น แต่ในส่วนของชุมชนพบว่า การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรม เทศกาล และการละเล่น มีความคิดเห็นคล้ายคลึงกับทีมผู้นำชุมชน และมุ่งเน้นไปในทางการก่อสร้างวัตถุขึ้นมา การจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความสนุกสนานให้กับผู้เข้าร่วม เช่น การปรับภูมิทัศน์

และพื้นที่บริเวณฝายดงชาวบ้านให้เป็นตลาดชุมชน และมีการเปิดพื้นที่ไปในเดือน กุมพาพันธ์ และได้รับกระแสตอบรับที่ดีจากชุมชน แต่หลังจากการระบาดของโรคโควิด**-19** ในช่วงเวลาต่อมาทำให้กิจกรรมดังกล่าวถูกยกเลิกจนมาถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามเมื่อมีกิจกรรม ท่องเที่ยวชุมชุนเข้ามาในพื้นที่หลายครั้ง ทำให้มุมมองการท่องเที่ยวของชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องมีการเปลี่ยนแปลงไป เช่น การทดลองท่องเที่ยวโดยอาสาสมัครชาวสเปนที่เข้าไปร่วมกิจกรรมทำสวนถั่วกับชุมชน ขณะที่ปั่นจักรยานเที่ยวรอบหมู่บ้าน ทำให้เป็นการเปิดมุมมองใหม่ ๆ ต่อการท่องเที่ยว ว่าการร่วมทำกิจกรรมร่วมกันก็นับว่าเป็นการท่องเที่ยวชนิดหนึ่ง และการจัดกิจกรรม Good morning Phusang ที่เป็นการนำอาหารและวัตถุดิบพื้นบ้านมาดัดแปลงโดยวิทยากร เชฟพี่เจนและทีมเข้ามาพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยและกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทำให้มุมมองต่อการจัดรูปแบบอาหารอย่าง “ขันโตก” เปลี่ยนแปลงไปจากความเข้าใจ เนื่องการกิจกรรมเป็นรูปแบบ **Chef’s table** ซึ่งเป็นการรับประทานอาหารแบบตั้งโต๊ะ รูปแบบการรับประทานอาหารที่เสิร์ฟเมนูตามใจผู้ทำอาหาร ซึ่งเป็นการจัดนำเสนอรูปแบบใหม่และเป็นครั้งแรกของชุมชน ในขณะที่มีการฝึกอบรมทักษะการจัดการท่องเที่ยวแบบ Chef’s teble ทางวิทยากรได้นำหลักการจัดการขยะให้เป็นศูนย์ และใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นเป็นหลัก

หลังจากสรุปผลจากกิจกรรมพบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์วัฒนธรรม ให้คุ่ณค่ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ถูกและใกล้เคียงกับ พรพรรณ เปล่งปลั่ง (2548, น.10-11) ที่ได้ให้คำนามกว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม รวมไปถึงแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดีและวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ธรรมชาตินั้นด้วย โดยทุกฝ่ายมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติและระบบนิเวศไม่ทำลายหรือทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ทั้งยังให้ประโยชน์กลับคืนสู่ธรรมชาติและการอนุรักษ์ธรรมชาติ ในขณะเดียวกันก็เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม

5.1.2.2 การมีส่วนร่วมของชุมชนในจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ในกระบวนการทำวิจัย ตั้งแต่การชี้แจงงานวิจัย การวางแผน และการลงพื้นที่เก็บข้อมูล และการสรุปผลการดำเนินงาน ทางทีมวิจัยได้ประสานงานให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในแต่ละภาคส่วนของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในช่วงแรกของการทำวิจัยพบว่า ผู้ที่เกี่ยวข้องได้ให้ความสนใจในการเข้าร่วมวางแผนและให้ข้อเสนอแนะแก่ทีมวิจัย รวมถึงขณะที่ทำการวิจัยและการเก็บข้อมูล แต่หลังจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ทำให้เกิดการหยุดชะงักของกิจกรรมและความร่วมมือ ในลักษณะองค์กรของภาครัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลเข้าร่วมประชุม และปลัดอำเภอเข้าร่วมการวางแผนกรอบเครื่องมือในการวิจัย แต่ไม่มีหน้าที่รับผิดชอบที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ตามทฤษฎีการมีส่วนร่วมจะพบว่าเป็นการมีส่วนร่วมในส่วนวางแผน

ทั้งนี้เพื่อออกแบบกระบวนการวิจัยที่สามารถเป็นไปได้ร่วมกันกับชุมชน พบว่า ผู้เข้าร่วมให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี มีข้อเสนอแนะ และมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการวิจัยเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์จริง ทั้งในเวทีมีการประเมินเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น เช่น ชุมชนมีการปรับปรุงพื้นที่บริเวณฝายน้ำล้น หน้าดงซาวบ้าน ทีมวิจัยสามารถใช้พื้นที่ดังกล่าวในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ขณะที่ทางองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแจ้งถึงสถานการณ์การท่องเที่ยวของอำเภอภูซาง ว่ากำลังจะมีกิจกรรมใดเกิดขึ้นบ้าง ส่วนกลุ่มผู้ประกอบการในชุมชนเสนอให้มีการทำงานร่วมกันทุก รวมทั้งได้กำหนดบทบาทของแต่ละคนในการสนับสนุนงานวิจัย

ผู้นำชุมชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการประสานกับคนในชุมชน และประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่เกิดขึ้นของงานวิจัย อีกทั้งยังจัดกิจกรรมร่วมกันกับทีมวิจัย เช่น กิจกรรมเปิดฝายดงซาวบ้านโดยมีทีมเยาวชนเป็นผู้ตกแต่งออกแบบ และจัดเวที สำหรับกิจกรรมดังกล่าว รวมถึงเป็นพิธีกรร่วมกับชุมชนในการดำเนินงาน กาดละอ่อนมีการเปลี่ยนสถานที่เข้าร่วมกับกิจกรรมเปิดพื้นที่ฝายดงซาวบ้านเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวใหม่ของชุมชน จะเห็นได้ว่าผู้นำชุมชนมีความกระตือรือร้นและสนใจในการพัฒนาชุมชนไปในทิศทางเดียวกันและร่วมเป็นทีมวางแผนร่วมและเข้าร่วมกิจกรรมทุกขั้นตอน ส่วนคนในชุมชนที่เข้าร่วมส่วนใหญ่จะมาจากความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ และทีมวิจัยเยาวชนเป็นหลัก เช่น ผู้ปกครองของทีมวิจัยเยาวชนเข้าร่วมเป็นกรรมการตัดสินกิจกรรมแข่งทำอาหารในกาดละอ่อน และผู้ที่อยู่อาศัยใกล้เคียงกับการจัดกิจกรรมกาดละอ่อน เข้าร่วมซื้อและนำของมาวางขายร่วมกับกาดละอ่อน อีกทั้งยังช่วยประชาสัมพันธ์ให้กับกิจกรรมที่เกิดขึ้น ส่วนวิสาหกิจชุมชนเข้ามาร่วมสนับสนุนในเวทีทดลองจัดการท่องเที่ยว Good morning Phusang และเป็นตัวหลักในการดำเนินการในกิจกรรมนั้น ร่วมกับทีมวิจัยเยาวชน

5.1.2.3 แนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชนในจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

จากการศึกษาจะพบว่าชุมชมมีศักยภาพในการดึงดูดใจในด้านการท่องเที่ยว มีความโดดเด่นด้านวัฒนธรรม ประเพณีที่มีความหลากหลายตลอดทั้งปี มีวิถีชีวิตของชุมชนไทลื้อที่ยังคงเหลืออยู่ เช่น อาหารพื้นบ้าน เครื่องแต่งกายและกลุ่มผ้าทอไทลื้อบ้านธาตุภูซาง รองลงคือ ด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรและภูมิทัศน์ เนื่องจากเป็นพื้นที่ติดกับอุทยานแห่งชาติภูซางทำให้พื้นที่โดยรอบชุมชนยังคงมีทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงมีแม่น้ำเปื๋อยไหลผ่านตัวชุมชน เป็นชุมชนเกษตรที่มีทิวเขาล้อมรอบ ทำให้ทัศยนียภาพของชุมชนยังคงมีความสวยงาม อีกทั้งชุมชนมีความพยายามปรับภูมิทัศน์ฝายน้ำล้นบริเวณดงซาวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว อีกทั้งยังเป็นเส้นทางผ่านไปยังที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น อุทยานแห่งชาติภูซาง ภูชี้ฟ้า รวมถึงมีแหล่งท่องเที่ยวที่คนสร้างขึ้น เช่น บ้านหมุนของบ้านธาตุภูซาง

ในขณะที่ศักยภาพในการรับรองการท่องเที่ยว พบว่า หมู่บ้านธาตุภูซางมีการทำกลุ่มโฮมเสตย์ในชุมชนผ่านการอบรมในหลักสูตรของภาครัฐและผ่านการประเมินชุมชนโฮมเสตย์ แต่ทางหมู่บ้านหนองเลามีความสนใจในการทำโฮมเสตย์ขณะนี้ยังอยู่ในช่วงสำรวจและศึกษาข้อมูล อย่างไรก็ตามพื้นที่บริเวณโดยรอบมีที่พักของเอกชนและที่พักในอุทยานแห่งชาติภูซางให้การรับรองนักท่องเที่ยวได้ จากการทดลองท่องเที่ยวพบว่า ที่พักในอุทยาน

แห่งชาติได้รับการตอบรับค่อนข้างดีจากกลุ่มคนที่เข้าร่วมกิจกรรม รองลงมาเป็นที่พักของเอกชนบริเวณใกล้เคียงกับชุมชน ระบบสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ อาจต้องมีการวางแผนกำหนดโครงสร้าง แนวทางการพัฒนาระบบขนส่ง พื้นที่ทำกิจกรรมที่เหมาะสมในอนาคต

ด้านการจัดการท่องเที่ยว พบว่า ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว ทั้งด้วยทรัพยากรบุคคล กลุ่มละอ่อนโฮม และกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ที่เข้ามาทดลองจัดการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมนั้นมีบุคลากร หรือทรัพยากรบุคคลในชุมชน ที่ทำหน้าที่และมีบุคลากรที่สามารถแปรรูปวัตถุดิบทางการเกษตรเป็นอาหารได้ เช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชน “โฮมฮอมฮัก” ที่เพิ่งจัดตั้งขึ้นใน ปี 2560 จากความสนใจของกลุ่มแม่บ้านที่ต้องการแปรรูปสินค้าเกษตรและวัตถุดิบในชุมชนให้เป็นอาหาร มีการแปรรูปอาหาร เช่น น้ำพริกข่า น้ำพริกกากหมู ถั่วลิสงคั่วทราย อีกทั้งยังมีกาดละอ่อน และกิจกรรมของกลุ่มเด็กและทีมวิจัยที่สนใจกับกิจกรรมเกี่ยวกับอาหารพื้นถิ่น อีกทั้งยังมีทีมที่ปรึกษาที่สนใจจะเข้าร่วมพัฒนาศักยภาพชุมชนในด้านนี้ ทำให้ จากการจัดกิจกรรม Good morning Phusang ทำให้เราทราบว่า ชุมชนมีศักยภาพในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว โดยสามารถจัดงานได้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ถึงแม้ยังขาดความชำนาญในการจัดการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพ แต่เป็นทักษะและการจัดการที่สามารถพัฒนาต่อไปได้ในอนาคต

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เรื่องแนวทางการสอดประสานวิถีไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ห่วงโซ่อาหารเพื่อเพิ่มคุณค่าและมูลค่าการท่องเที่ยว ของ ณัฏฐกานต์ พฤกษ์สรนันทน์ และคณะ (2560) โดยทำการศึกษาจากการเปรียบเทียบพื้นที่จำนวน 3 พื้นที่ ที่มีโครงสร้างการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่ดี แต่มีคุณลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกัน พบว่า การท่องเที่ยวเชิงอาหารเป็นการบริโภควัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ที่มุ่งเน้นคุณค่าทางวัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตที่มีสุขภาพดี ความเป็นของแท้ และความยั่งยืน ชุมชนสามารถออกแบบสร้างสรรค์อาหารเพื่อการท่องเที่ยวได้ และนำผลการวิจัยไปใช้ในเชิงปฏิบัติได้จริง ชุมชนและท้องถิ่นสามารถเพิ่มมูลค่า และได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงอาหาร

ในขณะเดียวกันงานวิจัยของ หทัยชนก ฉิมบ้านไร และ รักษ์พงศ์ วงศาโรจน์ (2558) ที่ได้ทำการศึกษาศักยภาพอาหารพื้นเมืองและแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวผ่านอาหารพื้นเมืองจังหวัดน่าน พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในด้านอัตลักษณ์ของอาหารพื้นเมืองในระดับมากที่สุด และยังให้ข้อเสนอแนะไว้ว่าต้องการที่จะรับประทานอาหารพื้นเมืองที่มีรสชาติดั้งเดิม

สอดคล้องกับผลการวิจัยเรื่องภาพลักษณ์อาหารไทยและการรับรู้คุณภาพอาหารไทยที่มีผลต่อแนวโน้มพฤติกรรม นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอาหารของ เณรัญชรา กิจวิกรานต์ (2557) ที่พบว่า นักท่องเที่ยวมีการรับรู้เกี่ยวกับภาพลักษณ์อาหารไทย คือ อาหารไทยมีความแตกต่างจากอาหารนานาชาติ และอาหารไทยมีรสชาติที่เป็นเอกลักษณ์ในระดับมาก ขณะที่การศึกษา แนวทางการส่งเสริมอาหารพื้นถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอาหาร กรณีศึกษาชุมชนขนาบนาก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ของปวิธ ตัน

สกุล (2563) มีข้อเสนอแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอาหารของชุมชน สามารถส่งเสริมโดยการสร้างอัตลักษณ์ของอาหารพื้นถิ่น โดยการสร้างเมนูอาหารที่เป็นอัตลักษณ์ชุมชนโดยใช้วัตถุดิบที่มีเฉพาะถิ่น

ดังนั้น แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงอาหารเป็นแนวทางที่สามารถทำให้เกิดขึ้นได้และมีแนวโน้มจะประสบความสำเร็จ อย่างไรก็ตามยังมีส่วนที่ต้องพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวอีกหลายด้าน ซึ่งการเติบโตของการท่องเที่ยวจะต้องมีการบริหารจัดการที่ดี รวมถึงโครงสร้างพื้นฐาน แรงงานในภาคบริการการท่องเที่ยว คุณภาพการให้บริการ สามารถรองรับนักท่องเที่ยวที่มาเยือนได้เพียงพอ

5.1.3 การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ในการครั้งนี้สามารถแบ่งทีมวิจัยออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ และทีมวิจัยเยาวชน ที่แบ่งบทบาทในการทำงานอย่างชัดเจน ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่มีหน้าที่เกี่ยวกับการวางแผนวิธีการดำเนินการวิจัย การประสานงานหลักทั้งภายในและภายนอกชุมชน การดำเนินการด้านเอกสาร ดังเช่นในเวทีชี้แจงวิจัยกับกลุ่มเป้าหมายหลักคือทีมวิจัยเยาวชนที่จะทำร่วมร่วมกันหรือกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ คนในชุมชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการวิจัยนี้ กระบวนการทำความเข้าใจในขั้นตอนแรกจึงมีความสำคัญมาก ในการมองภาพความสำเร็จร่วมกันและควรทราบว่าสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้นในชุมชนคืออะไรทั้งในมุมของเยาวชนและคนในชุมชน สำหรับนักวิจัยเยาวชน ผู้มีส่วนร่วมร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติการ ร่วมเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งเป็นหนึ่งในแนวทางพัฒนาศักยภาพคนในชุมชน โดยใช้ชุมชนเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ของเยาวชน ตามทฤษฎีการเรียนรู้บนฐานชุมชนของ (กล้า ทองขาว, 2561 น. 3, อ้างถึงใน วิไลภรณ์ ฤทธิคุปต์, 2561, น. 182-183) การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เป็นการสร้างการเรียนรู้ที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กและเยาวชนในชุมชน นอกจากเด็กได้พัฒนาศักยภาพตัวเองแล้ว ยังทำให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ศักยภาพ ขีดจำกัด นำมาสู่การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ในชุมชน จากการดำเนินการวิจัยจะเน้นให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติเป็นหลักเพื่อให้เกิดประสบการณ์ในการทำงาน สามารถสร้างองค์ความรู้ของตัวเองขึ้นมา การดำเนินโครงการวิจัยนี้จึงทำให้เกิดการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาคนควบคู่ไปด้วยกัน แต่เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายมีความหลากหลายในด้านอายุทำให้การพัฒนาศักยภาพมีแตกต่างกันแต่อยู่บนพื้นฐานการเรียนรู้ร่วมกัน การยอมรับผู้อื่นและรับฟังผู้ที่มีความแตกต่างทางด้านช่วงวัย เพศ ประสบการณ์ ความคิดเห็น พื้นฐานครอบครัว จึงเป็นหนึ่งในกระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชน ในบทบาทของกระบวนกรที่จะต้องสนับสนุนให้เยาวชนเกิดการคิด การลงมือทำและการสะท้อนเพื่อเกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการทำงาน ดังทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning Theory) โดยเดวิด คอล์บ (David Kolb) กำหนดไว้ 4 ขั้นตอน คือ (Bedri and Dowling, 2017, น. 4 , อ้างถึงใน วิไลภรณ์ ฤทธิคุปต์, 2561, น. 183-184) ได้แก่ การสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ การสะท้อนการเรียนรู้ การสรุปองค์ความรู้และการประยุกต์ใช้ความรู้ และเน้นการลงมือปฏิบัติเป็นกระบวนการสร้างการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย ทั้งนี้กิจกรรมการทำความเข้าใจได้พบเจอสถานการณ์การระบาดโรคโควิด-19 ทำให้ทำชุมชนขาดกระบวนการเรียนรู้เรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ร่วมกัน

อัศวยุช เทศอาเส็น และคณะ (2560) การพัฒนาศักยภาพของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสตูล ศึกษาศักยภาพ ปัญหา และความต้องการด้านการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนส่งเสริมการท่องเที่ยว ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสตูล โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR: Participatory Action Research) มาจัดกระบวนการกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับ 14 ชุมชน และใช้เครื่องมือการวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่าทุกชุมชนมีความต้องการการพัฒนาศักยภาพของชุมชนตามยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเพราะมีการท่องเที่ยวตามสถานที่ธรรมชาติ มีการค้าชายแดน มีระบบการคมนาคมที่เชื่อมต่อกับจังหวัดตรัง กระบี่ พังงา และภูเก็ตที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวอยู่แล้ว แต่ต้องการส่งเสริมทักษะด้วยการเข้าร่วมหลักสูตรพัฒนาศักยภาพของชุมชนเพื่อเติมเต็มทักษะที่ชุมชนเล็งเห็นว่า ควรมีความรู้ความเข้าใจ เพื่อการจัดการท่องเที่ยวด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านที่พัก ด้านอาหาร ด้านภาษา และด้านบริการ

5.2 แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว

จากผลการศึกษาและการพัฒนาด้วยกระบวนการวิจัย PAR ของโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บ้านหนองเลา บ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา ทำให้เกิดโมเดลเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การจัดตั้งทีมวิจัย หมายถึง จัดทีมวิจัยที่มีแนวคิดอยากพัฒนาพื้นที่ด้านการท่องเที่ยว
2. ศักยภาพพื้นที่ หมายถึง ความสามารถของพื้นที่ในการเป็นชุนชนที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยมีความสามารถในการดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว และความสามารถในการรองรับด้านการท่องเที่ยวของพื้นที่
3. ศักยภาพชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว
4. การทดลองการท่องเที่ยว หมายถึง การจัดทดลองกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวที่ขึ้นกับการวิจัยและพัฒนาบนพื้นฐานชุมชน มีการกำหนดเป้าหมายของกิจกรรม ออกแบบกิจกรรม และดำเนินการจัดกิจกรรมร่วมกับการประเมินผล โดยมีการทดลอง เพื่อหาข้อสรุปและปรับปรุงกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ
5. การท่องเที่ยวเชิงอาหารแบบภูซาง คือ การท่องเที่ยวเชิงอาหารที่อยู่บนพื้นฐานศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์วัฒนธรรม ให้คุ่ณค่ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น

โดยทีมวิจัยที่อยู่บนพื้นฐานชุมชนกับหลายภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ทำการศึกษา ศักยภาพพื้นที่ และศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชน จากนั้นนำผลที่ได้ไปวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการจัดกิจกรรมหรือการจัดการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว นำมาสู่การออกแบบกิจกรรมทดลองทำการท่องเที่ยวของชุมชน หลังจากนั้นทำการศึกษาและพัฒนากิจกรรมไปยังภาคปฏิบัติ และทำการทดลองท่องเที่ยวจริง นำปัญหาและอุปสรรคที่ได้รับจากการทำงานมาถอดบทเรียนและปรับปรุงไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน และเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอาหารของภูซาง

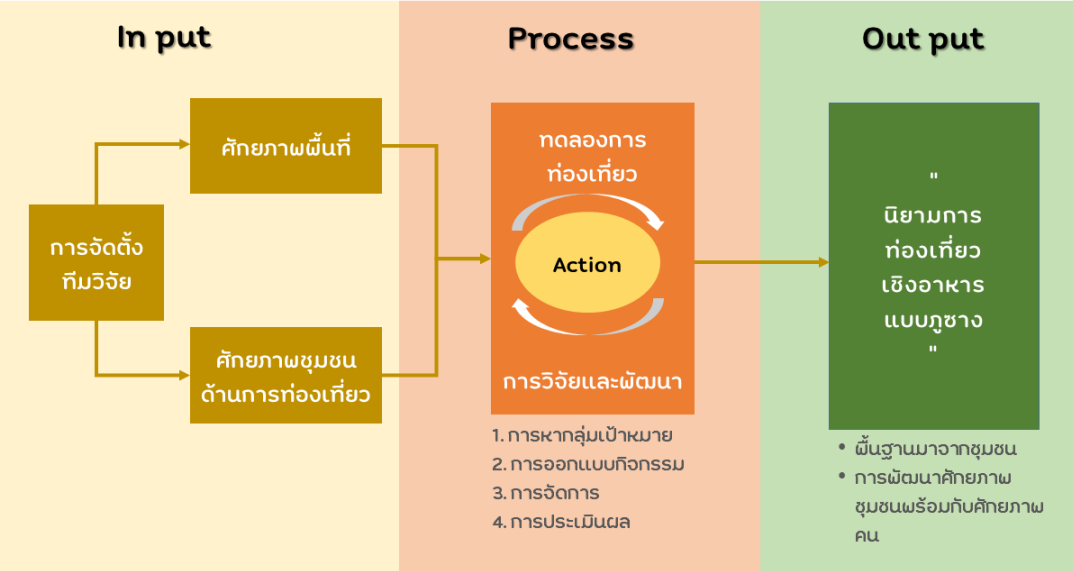

ภาพที่ 5-1 โมเดลแนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชนในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

5.3 ปัญหาที่พบ

5.3.1 สถานการณ์และผลกระทบของการแพร่ระบาดของโรคไวรัสโคโรน่า 2019

การแพร่ระบาดของโรคไวรัสโคโรน่า 2019 ทำให้เกิดผลกระทบในวงกว้าง กิจกรรมในชุมชนหยุดชะงัก โดยเฉพาะเรื่องการท่องเที่ยว ขณะที่สถานการณ์ระบาดของโรคมีผู้ติดเชื้อแล้วมากกว่า 25 ล้านคนทั่วโลก ทำให้เศรษฐกิจและการท่องเที่ยวทั้งภายในและภายนอกประเทศชะลอตัว รวมถึงการประกาศมาตรการเคอร์ฟิวทั่วประเทศไทย ห้ามบุคคลใดทั่วราชอาณาจักรออกนอกเคหสถานระหว่างเวลา 22.00 - 04.00 น ที่เริ่มบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 3 เมษายน 2563 มาตรการรักษาห่างทางสังคม และการกักตัวเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรคไวรัสโคโรน่า 2019 เป็นระยะเวลากว่า 3 เดือน จนถึงเดือน กรกฎาคม 2563 มาตราการดังกล่างจึงเรื่องผ่อนคลายแต่ยังต้องเฝ้าระวังสถานการณ์ สถานการณ์ดังกล่าวเกิดผลกระทบกับงานวิจัยโดยตรง ซึ่งทำให้แผนการดำเนินงานวิจัยที่วางไว้ต้องหยุดชะงัก งานวิจัยขาดความต่อเนื่อง และต้องมีการวางแผนการทำงานใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ สามารถดำเนินต่อไปได้

ขณะที่เวลาที่ใช้ในการวิจัยมีจำกัด ต้องรีบเร่งทำการบวนการให้แล้วเสร็จให้ทันระยะเวลาสิ้นสุดโครงการ ดังนั้นจึงเกิดการล่าช้าของการส่งรายงาน การแพร่ระบาดของโรคไวรัสโคโรน่า 2019 ยังส่งผลกระทบต่อทั้งวิถีชีวิต สังคม เศรษฐกิจ และการท่องเที่ยว ในขณะที่ยังมีความไม่ความแน่นอนเรื่องวัคซีน และแม้ว่าจะมีวัคซีนก็ไม่ได้แก้ปัญหา

ทุกอย่างในทันที เนื่องจากผู้ได้รับวัคซีนยังอาจติดโรคและเป็นพาหะได้อยู่ ดังนั้น ธุรกิจท่องเที่ยวจึงจำเป็นต้องพึ่งพานักท่องเที่ยวในประเทศเป็นหลัก

5.3.2 ในทีมวิจัยชุมชนมีการเข้า-ออกจากทีมขณะทำกิจกรรม

เด็กมีการเข้าร่วมกิจกรรมไม่ต่อเนื่องทั้งนี้มาจากความสัมพันธ์ของคนในกลุ่ม และการสนับสนุนของผู้ปกครองในการเข้าร่วมงานวิจัยนี้ ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการเรียนรู้อีกทั้งกิจกรรมเป็นการวางแผนเรียนรู้ร่วมกันทำให้เด็กไม่มีกิจกรรมที่หลากหลายเนื่องจากเด็กมีประสบการณ์เรียนรู้และอยู่ในสภาพแวดล้อมและชุมชนเดียวกันทำให้กิจกรรมไม่หลากหลายและเกิดความเบื่อหน่าย หรือกิจกรรมไม่ตอบโจทย์การเรียนรู้ของเด็ก ได้ทำกิจกรรมและเข้าร่วมไม่ทั่วถึง

รวมถึงเด็กที่โตขึ้นและออกไปศึกษาต่อนอกชุมชน ทีมวิจัยเยาวชนมีอายุมากที่สุดคือ 15 ปี เมื่อจบการศึกษาโรงเรียนบ้านหนองเลา เป็นโรงเรียนขยายโอกาสในชุมชน จึงเข้าไปเรียนในโรงเรียนประจำอำเภอภูซางแต่บางคนย้ายไปเรียนที่กรุงเทพมหานคร หรือในบางกรณีเมื่อมีการหยุดทำกิจกรรมในช่วงโรคโควิด-19 ทำให้เยาวชนขาดการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และเด็กโตขึ้นจึงสนใจสิ่งอื่นนอกเหนือจากกิจกรรมพัฒนาชุมชน สำหรับคนที่ยังสามารถมาได้ก็ยังคงดำเนินกิจกรรมร่วมกันอยู่ แต่บางคนออกไปเลย จึงต้องค้นหาเยาวชนเข้ามาทำกิจกรรมเพิ่ม ทำให้เด็กบางคนไม่ได้เรียนรู้การทำงานจนจบโครงการวิจัย การประเมินศักยภาพเยาวชนในส่วนของการพัฒนาศักยภาพทีมจึงขาดข้อมูลนักวิจัยเยาวชนบางคนไป

5.3.3 ความคิดและการทำงานที่แตกต่างกันของวัยต่าง ๆ เมื่อต้องมีการทำงานร่วมกัน

การเรียนรู้และทำงานร่วมกันระหว่างวัย มีความต่างทั้งด้านประสบการณ์ ความรู้ ชุดความคิดที่ห่างกันทำให้การทำงาน ร่วมกันมีกระทบกันพอสมควร ทั้งในกลุ่มของผู้ใหญ่และกลุ่มของเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัย

5.3.4 การขาดทรัพยากรบุคคลในการทำงาน

ชุมชนแหว่งกลาง ในชุมชนมีผู้สูงอายุและเด็กเป็นส่วนใหญ่ ขณะที่คนวัยกลางทำงานในภาคการเกษตรแต่คนวัยแรงงานออกไปทำงานนอกพื้นที่ และส่งเด็กกลับมาอยู่กับปู่ย่า ตายาย ในชุมชนแทน ชุมชนขาดคนวัยแรงงานในการขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชุน ในปัจจุบันการทำงานกับเด็ก การที่ทีมวิจัยมีบุคลากรจำกัดทำให้ดูแลกิจกรรมไม่ทั่วถึง และหากบุคลากรขาดความเชี่ยวชาญหรือทักษะในเฉพาะด้าน

5.3.5 ต้นทุนในการพัฒนาเชิงพื้นที่

การพัฒนาในเชิงพื้นที่ สำหรับพื้นที่ส่วนกลางในชุมชนหรือพื้นที่สาธารณะของชุมชนค่อนข้างมีข้อจำกัดเนื่องด้วยชุมชนแยกการปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน แต่พื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่ใช้ร่วมกันของทั้ง 2 หมู่บ้านการจัดการพื้นที่จึงเป็นไปด้วยความลำบากเนื่องด้วยต้องให้ผ่านมติของทั้งสองหมู่บ้าน และด้วยข้อจำกัดที่มีพื้นที่

สาธารณะที่มีไม่มากทำให้การใช้สอยจำกัดไปด้วย ทั้งนี้การพัฒนาระยะยาวจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีพื้นที่ส่วนกลางในการดำเนินงานหรือจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น กาดละอ่อน ร้านค้าของกลุ่ม และพื้นที่ทำกิจกรรมกลาง

5.4. ข้อเสนอแนะ

5.4.1 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

5.4.1.1 ทีมวิจัยควรทำแบบฟอร์มการเก็บข้อมูลให้ชัดเจน เพื่อง่ายต่อการรวบรวมและวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล

5.4.1.2 ควรศึกษาบริบทหรือสถานที่ท่องเที่ยวโดยรอบ รวมถึงผู้ประกอบการในด้านต่าง ๆ เพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวและการบริการที่หลากหลาย

5.4.1.3 ควรศึกษาถึงพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่ผ่านเข้ามาในพื้นที่ เพื่อง่ายต่อการออกแบบการท่องเที่ยวที่ตอบโจทย์กลุ่มลูกค้า

5.4.1.4 การพัฒนาศักยภาพคนรุ่นใหม่ควรมีแบบฟอร์มการประเมินที่ชัดเจน และประเมินทั้งระยะเริ่ม ระยะกลาง และจบโครงการ

5.4.2 ข้อเสนอต่อการแก้ปัญหา

5.4.2.1 สถานการณ์และผลกระทบของการแพร่ระบาดโควิด-19

1) ควรมีการประเมินสถานการณ์และการปรับเปลี่ยนรูปแบบการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับนักท่องเที่ยวและสถานการณ์โรคระบาด

2) ควรออกแบบมาตรการ การป้องกันที่รัดกุมปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยวและผู้ให้บริการ

5.4.2.2 ทีมวิจัยเยาวชนมีการเข้า-ออกจากทีมในช่วงทำดำเนินโครงการวิจัย

1) ควรสร้างความเข้าใจและออกแบบการจัดการร่วมกับผู้ปกครองด้วยเนื่องจากเป็นปัจจัยสำคัญในการเข้าร่วมกิจกรรมของเยาวชน

2) ควรออกแบบกิจกรรมที่หลากหลายให้เหมาะกับเยาวชนแต่ละช่วงวัย

3) ควรมีการดูแลความสัมพันธ์ของเยาวชนภายในกลุ่มในบทบาทของเพื่อนช่วยเพื่อน หรือพี่เลี้ยงดูแลน้อง ช่วงวัยนี้จะใช้อารมณ์ในการทำงาน ถ้าเกิดความรู้สึกไม่สบายใจหรือรู้สึกมีปัญหาในใจ จะส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการทำงาน

4) ควรได้รับโอกาสจากชุมชนในการสนับสนุนเยาวชนในการทำกิจกรรมที่มากกว่านี้ บางครั้งเยาวชนเกิดความรู้สึกเหนื่อย ท้อ ในการทำงานแล้วผู้ใหญ่ไม่เห็นคุณค่าหรือไม่ให้ความสำคัญ จากสถานการณ์ล้อมรั้วดงชาวบ้าน เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เยาวชนไม่มีโอกาสได้ดำเนินกิจกรรมต่อ

5.4.2.3 ความคิดและการทำงานที่แตกต่างกันของวัยต่าง ๆ เมื่อต้องมีการทำงานร่วมกัน

1) ควรจัดกิจกรรมที่เด็กกับผู้ใหญ่สามารถทำร่วมกันได้

2) ต้องแบ่งบทบาทหน้าที่กลุ่มงานให้ชัดเจน เหมาะกับกลุ่มและสร้างความเข้าใจร่วมกันในการทำงาน

5.4.2.4 การขาดทรัพยากรบุคคลในการทำงาน

1) ควรรับสมัครคนทำงานเพิ่มอาจจะเป็นอาสาสมัครจากภายนอกที่สนใจงานพัฒนา เนื่องด้วยในพื้นที่ขาดคนรุ่นใหม่และอาจจะต้องสร้างคนรุ่นใหม่ในส่วนนี้ด้วย

2) ควรหาหรือออกแบบกระบวนการที่คนรุ่นใหม่ออกไปนอกพื้นที่สามารถกลับเข้ามามีส่วนร่วมได้

5.4.2.5 ต้นทุนในการพัฒนาเชิงพื้นที่

1) ควรออกแบบกลไกลที่ชัดเจนในการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกันของหมู่บ้าน ควรหาพื้นที่กลางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อยกระดับสถานที่ท่องเที่ยวและพื้นที่ทำกิจกรรมร่วมกัน

2) ควรทำข้อมูลและหาแหล่งทุนที่สนับสนุนอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการท่องเที่ยว เช่น จักรยานในการท่องเที่ยว อุปกรณ์สำหรับจัดโต๊ะอาหาร อุปกรณ์เครื่องครัวสำหรับแปรรูปสินค้า เป็นต้น

5.4.3 ข้อเสนอต่อการพัฒนา

5.4.3.1 ข้อเสนอต่อกลุ่มละอ่อนHome ควรออกแบบกิจกรรมที่สนับสนุนให้เยาวชนเกิดการสำนึกรักษ์บ้านเกิดและทักษะในการใช้ชีวิตในชุมชน

5.4.3.2 ข้อเสนอต่อกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโฮมฮอมฮัก ควรมีการออกไปศึกษาดูงานให้เห็นถึงการท่องเที่ยวในรูปแบบที่หลากหลาย

5.4.3.3 ข้อเสนอต่อการจัดกาดละอ่อน ต้องมีการขยายการจัดตลาดให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมหรือออกแบบกิจกรรมที่ชุมชนสามารถมีส่วนร่วมได้มากกว่านี้

5.4.3.4 ข้อเสนอต่อโปรแกรม Good morning Phusang ในระยะยาวจะต้องพัฒนาให้เป็นร้านอาหารของกลุ่ม เนื่องด้วยการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวอาจมีความไม่แน่นอน นักท่องเที่ยวอาจเกิดความสับสน จุดเด่นของการทำร้านค้าคือสามารถสร้างเป็นพื้นที่เรียนรู้และพื้นที่ประกอบอาชีพของชุมชนได้

บรรณานุกรม

หนังสือและบทความในหนังสือ

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน.* กรุงเทพฯ: ศูนย์วิชาการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

ราชกิจจานุเบกษา. (2539). ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่องแบ่งเขตท้องที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ตั้งเป็นกิ่งอำเภอภูซาง. กรุงเทพฯ.

ราชกิจจานุเบกษา. (2550). พระราชกฤษฎีกา. กรุงเทพฯ.

มงคล จันทร์ส่อง. (2544). *การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์.* กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2550). *แนวทางการดำเนินงานขององค์คณะบุคคลและการมีส่วนร่วม.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

องค์กรแพลน อินเตอร์เนชั่นแนล (ประเทศไทย) และ มูลนิธิไร้ท์ ทู เพลย์ ประเทศไทย. (ม.ป.ป.). *คู่มือทักษะชีวิต.* กรุงเทพฯ: องค์กรแพลน อินเตอร์เนชั่นแนล (ประเทศไทย).

บทความวารสาร

ณัฏฐกานต์ พฤกษ์สรนันทน์ และคณะ. (2560). *แนวทางการสอดประสานวิถีไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ห่วงโซ่ อาหารเพื่อเพิ่มคุณค่าและมูลค่าการท่องเที่ยว* วารสารวิทยาการจัดการสมัยใหม่, 10(2), 169-182

ปวิธ ตันสกุล. (2563). *แนวทางการส่งเสริมอาหารพื้นถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอาหาร กรณีศึกษาชุมชนขนาบนาก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช.* วารสาร WMS Journal of Management Walailak University, 9(1), 81-92.

พรรณี สวนเพลง และคณะ. (2559). *การท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gastronomic Tourism).* รายงานภาวะเศรษฐกิจท่องเที่ยว, 38-45.

วิไลภรณ์ ฤทธิคุปต์. (2561). *การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน: กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพของครูในศตวรรษที่ 21. บัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย*, 11(3), 182-184.

ศกุนต์ สายบุญลี. (2547). ลืมหรือยังหลักการมีส่วนร่วม. *พัฒนาชุมชน*, 5(3): 55-56.

สัญญา เคณาภูมิ. (2559). *กรอบแนวคิดการศึกษานโยบายสาธารณะ.* วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์ Social Sciences Research and Academic Journal, 11(3), 1 – 16.

สุรศักดิ์ บุญเทียน. (2555). *รูปแบบการสร้างนโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วม ของสมัชชาสุขภาพเฉพาะพื้นที่.* วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์, 29(2), 133 – 163.

หทัยชนก ฉิมบ้านไร และ รักษ์พงศ์ วงศาโรจน์. (2558). *ศักยภาพอาหารพื้นเมืองและแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวผ่านอาหารพื้นเมืองจังหวัดน่าน.* วารสารวิชาการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ, 11(1), 37-63.

อัตตนาถ ยกขุน และคณะ. (2563). *แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอาหารในประเทศไทย.* วารสาร EAU HERITAGE JOURNAL Social Science and Humanity, 10(1), 60-68.

อิงฟ้า สิงห์น้อย และ รัฐชาติ ทัศนัย. (2561). *นโยบายสาธารณะ: การบริหารและจัดการภาครัฐ Public Policy: Government Administration and Management.* วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ,6 (ฉบับพิเศษ), 610-623.

วิทยานิพนธ์

กานต์รวี ดาวเรือง. (2558). *ทักษะชีวิตและการวางแผนการดำเนินชีวิตของเด็กและเยาวชน (ชาย) หลังออกจากศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธารรมศาสตร์ , คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์.

ชุติการญจน์ กันทะอู. (2560). *ศึกษาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นฐาน: กรณีศึกษา บ้านร่องฟอง ตำบลร่องฟอง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่.* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา).

ณัฐพร ดอกบุญนาค และ ฐาปกรณ์ ทองคำนุช. (2556). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว กรณีศึกษาชุมชนในตลาดร้อยปีสามชุกอำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี.* มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ.

เณรัญชรา กิจวิกรานต์. (2557). *ภาพลักษณ์อาหารไทยและการรับรู้คุณภาพอาหารไทยที่มีผลต่อแนวโน้มพฤติกรรมนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอาหาร.* วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การจัดการการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ธนวัต ลิมป์พาณิชย์กุล และคณะ. (2559). *แนวทางการพัฒนาพื้นที่ด่านชายแดนบ้านฮวกเพื่อรองรับการท่องเที่ยวข้ามพรมแดน.* รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

พิศณุพันธ์ เสถียรวราภรณ์. (2557). *คู่มือท่องเที่ยวส่วนต่อขยายรถไฟฟ้าบีทีเอส สถานีกรุงธนบุรี-บางหว้า.* (ปริญญาบริหารธุรกิจดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสยาม, สาขาภาษาอังกฤษสื่อสารธุรกิจ.

พลอยภัทรา ตระกูลทองเจริญ. (2557). *การศึกษาความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วม กรณีศึกษา: หมู่บ้านศาลาแดงเหนือ เชียงรากน้อย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์.

ภาวิดา รังสี. (2550). *ความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชนในการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษา บ้านม่กำปอง กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่.* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, สาขาการเมืองการปกครอง.

ศิริจรรยา ประพฤติกิจ. (2553). *การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเมือง จังหวัดตราด เพื่อจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.* (ปริญญานิพนธ์หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, สาขาวิชาการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม.

สิริรัตน์ นาคแป้น. (2555). *พฤติกรรมและแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในการมาท่องเที่ยวเกาะพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี.* (วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, สาขาการจัดการการท่องเที่ยว.

สุถี เสริฐศรี. (2558). *แนวทางการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในชุมชนคลองโตน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม. (*วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, สาขาการจัดการอุตสาหกรรมการบริการและการท่องเที่ยว.

ฉัตรพล พิมพา และคณะ. (2560). *การพัฒนาเครื่องล้างหัวมันเทศโดยใช้แรงดันน้ำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน.* รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ.

สื่อโสตทัศนวัสดุ

โทโมจิ อิชิคาวะ (ผู้กำกับ). (2018). HURRY GO ROUND [ภาพยนตร์สารคดี]. กรุงเทพฯ: Documentary Club.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

คมกฤช อุ่ยเต็กเค่ง. (2563). *ตีรถะยาตรา : การแสวงบุญยังสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ตามคติฮินดู*. สืบค้นจาก https://www.matichonweekly.com/column/article_260971.

จินตวีร์ เกษมศุข. (ม.ป.ป.). *การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม.* สืบค้นจาก http://www.edupol.org/eduOrganize/eLearning/generalStaff/doc/group10/08/01.pdf

ชวัลนุช อุทยาน การท่องเที่ยว มทร. (2551). พฤติกรรมนักท่องเที่ยว. สืบค้นเมื่อ https://touristbehaviour.wordpress.com

ณัฐพงศ์ ไชยวานิชย์ผล. (2562). *ท้องถิ่นได้อะไรจากนักท่องเที่ยว? : 'เกียวโต' กับปัญหาการท่องเที่ยวที่ล้นเกิน.* สืบค้นจาก https://thematter.co/thinkers/overtourism-in-kyoto/90775.

ปีร์ยพรรณ มูลประเสริฐ. (2556). *การจัดการชุมชนเพื่อส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ดอยปู่หมื่น อุทยานแห่งชาติดอยผ้าห่มปก อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่.* สืบค้นจากhttps://erp.mju.ac.th/openFile.aspx?id=MjUwNjc1&method=inline.

รัชนก พุทธสุขา. (2562). *กีตาร์คิงส์ ความชราไม่มีอยู่จริง.* สืบค้นจาก https://m.museumsiam.org/da-detail2.php?MID=3&CID=177&CONID=3832.

รัชพล เตชะพงศกิต. (2562). *พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปของนักท่องเที่ยวจีนรุ่นใหม่ ผู้ประกอบการ SME ควรปรับตัวอย่างไร*. สืบค้นจากhttps://www.sme.go.th/upload/mod_download/download-20190328082228.pdf.

สุวนันท์ คีรีวรรณ. (2561). *เปิด 2 วรรณกรรม อ่าน'อังกฤษยุคล่าอาณานิคม' เมื่อสาวเมืองผู้ดีต้อง'ล่าสามี'ในอินเดีย กับชีวิต'ร้าวราน'ในประวัติศาสตร์พม่า*. หนังสือพิมพ์มติชนออนไลน์, เผยแพร่เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2561, เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2563, https://www.matichon.co.th/news-monitor/news_906140

สำนักงานจังหวัดพะเยา. (2557). แผนพัฒนาสถิติระดับพื้นที่จังหวัดพะเยา. สืบค้นจาก http://osthailand.nic.go.th/masterplan_area/userfiles/file%20Download/Plan%20Development%20Statistical%20Province/แผนพัฒนาสถิติจังหวัดพะเยา.pdf

ศูนย์ประสานงานเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน. (2555). *การท่องเที่ยวโดยชุมชน*. สืบค้นจาก https://thaicommunitybasedtourismnetwork.wordpress.com/cbt/

อัศวยุช เทศอาเส็น และคณะ. (2560). *การพัฒนาศักยภาพของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดสตูล*. สืบค้นจาก http://www.stcc.ac.th/webstcc/images/file/1_3.pdf.

THE STANDARD TEAM. (2561). *สวมชุดไทย เที่ยวเมืองเก่า ตามรอยละครบุพเพสันนิวาส*. สำนักนักข่าว THE STANDARD. สืบค้นจาก https://thestandard.co/traditional-thai-costume-like-buppasaniwas-visit-chaiwatthanaram-temple/

ภาคผนวก ก

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ กิจกรรมที่ดำเนินการมา

และผลที่ได้รับตลอดโครงการ

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ กิจกรรมที่ดำเนินการมาและผลที่ได้รับตลอดโครงการ

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	การดำเนินงาน	ผลที่ได้รับ
1.เวทีพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย			
1.1 เวทีประชุมออกแบบกระบวนการทำงานวิจัยร่วมกับคณะทำงานวิจัยโครงการหลัก	- เพื่อออกแบบกระบวนการเก็บข้อมูล - เพื่อพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย - เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลการทำงานในแต่ละพื้นที่	1. จัดเวทีพูดคุยระหว่างทีมวิจัย คณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.)และคณะที่ปรึกษาเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และกระบวนการในการดำเนินงาน 2. ทีมวิจัยร่วมพูดคุยสถานการณ์การดำเนินงานในพื้นที่ 3. มอส. แนะนำการใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลชุมชน 4. พูดคุยการลงพื้นที่จริงเพื่ออบรมการใช้เครื่องมือให้กับทีมวิจัย 5. วางแผนแนวทางการทำงานในอนาคต 6. สรุปผลการดำเนินงาน	1.ทีมวิจัยมีความเข้าใจในการดำเนินงานวิจัยและสามารถวางแผนการดำเนินงานวิจัยร่วมกันได้ 2.ทีมวิจัยได้เรียนรู้ถึงกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่หลากหลาย
1.2 เวทีการอบรมการใช้	- เพื่อพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยในการทำงาน	1.คณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.)	1.เรียนรู้เครื่องมือการเก็บข้อมูล

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	การดำเนินงาน	ผลที่ได้รับ
เครื่องมือการวิจัย	ชุมชนและการใช้เครื่องมือการวิจัย - เพื่อวางแผนการทำงานภายในระยะเวลาที่กำหนด	ชี้แจงรายละเอียดแนะนำโครงการ 2. ทีมวิจัยเยาวชนเรียนรู้การทำงานชุมชน 3. ทีมวิจัยอบรมการใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล 4. ทีมวิจัยเยาวชนนำเสนอข้อมูลชุมชน 5. ทีมวิจัยแต่ละพื้นที่วางแผนการทำงานตลอดการทำวิจัย 6. สรุปการดำเนินงาน	ในงานวิจัยรวมถึงการได้ฝึกทักษะและทดลองใช้เครื่องมือ
1.3 การติดตามสนับสนุนการดำเนินงานจากทีมพี่เลี้ยงพื้นที่และคณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.)	-เพื่อติดตามและให้คำแนะนำในการดำเนินการวิจัย	1. คณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.) ทีมวิจัยแต่ละพื้นที่ และอาจารย์ที่ปรึกษากระบวนการทำงานวิจัย 2. จัดทำแผนการดำเนินงานร่วมกัน	1.พัฒนากระบวนการทำงานร่วมกับทีมพี่เลี้ยง
2. เวทีชี้แจงโครงการวิจัย 2.1 เวทีชี้แจงในการประชุมหมู่บ้าน	- เพื่อชี้แจงการทำวิจัยในพื้นที่ให้คนในชุมชนได้ทราบ - เพื่อสร้างความร่วมมือกับชุมชนในการ	1. ประสานงานกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำงาน 2. ประชุมทีมในการทำงาน	1. ทีมวิจัยได้ชี้แจงโครงการวิจัยกับคนในชุมชน 2. ชุมชนเห็นแนวทางการพัฒนา

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	การดำเนินงาน	ผลที่ได้รับ
	เก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย	3. ทีมวิจัยเข้าร่วมการประชุมหมู่บ้านชี้แจงการทำวิจัยในชุมชน 4. สรุปผลการดำเนินงาน	ชุมชน
2.2 เวทีประชุมชี้แจงโครงการร่วมกับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ	- เพื่อเตรียมความพร้อมในการดำเนินงานวิจัยร่วมกับชุมชน - เพื่อคิด ออกแบบ รูปแบบการวิจัยร่วมกับชุมชน	1. ทีมวิจัยชี้แจงการทำงานวิจัยชุมชนและพูดคุยความต้องการของคนในชุมชนในการทำวิจัยชุมชน 2. ร่วมกันออกแบบชุมชนในฝัน 3. ร่วมกันออกแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ชุมชนต้องการ 4. วางแผนการลงพื้นที่สำรวจเส้นทางและการเก็บข้อมูล 5. สรุปผลการดำเนินงาน	1. ได้ทำงานร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 2. ได้ข้อเสนอแนะจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องนำไปพัฒนาใช้ในการวิจัย
3. ทบทวนเอกสารและศึกษางานที่เกี่ยวข้อง			
3.1 ทบทวนเอกสารเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	- เพื่อศึกษาข้อมูลในการทำวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	1. ทีมวิจัยร่วมวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง 2. ทีมวิจัยประชุมแบ่งบทบาทหน้าที่ในการ	1.ได้แนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	การดำเนินงาน	ผลที่ได้รับ
โดยเยาวชน	- เพื่อพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย	ค้นหาข้อมูล 3. ทีมวิจัยศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องและร่วมกันออกแบบงานวิจัย 4. ทีมวิจัยสรุปฐานข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	2.ได้แนวทางการพัฒนาศัยภาพทีมวิจัย
3.2 เข้าร่วมสังเกตการเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม	- เพื่อสังเกตการทำวิจัยในพื้นที่ต่างๆและนำมาเป็นแนวทางในการทำงานวิจัยในพื้นที่ - เพื่อพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย	1. ทีมวิจัยเข้าร่วมสังเกตการการทำงานวิจัยชุมชนในแต่ละพื้นที่ในโครงการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากบนพื้นฐานภูมินิเวศและทุนทางสังคมภาคเหนือ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการทำงานในพื้นที่ต่อไป 2. สรุปแนวคิดสำคัญ เทคนิคในการใช้เครื่องมือวิจัยที่ได้รับในการเข้าร่วมสังเกตการ	1. ได้เห็นการทำงานวิจัยต่างพื้นที่ และนำไปปรับใช้ในพื้นที่ตัวเอง 2. ได้แลกเปลี่ยนมุมมองการทำงานร่วมกับผู้วิจัยต่างพื้นที่
4. ประชุมเตรียมทีมวิจัยและออกแบบเครื่องมือการลงเก็บข้อมูลวิจัย			
4.1 ประชุมร่วมกับที่ปรึกษาใน	-เพื่อขอคำปรึกษาและหาแนวทางในการ	1. ทีมวิจัยประสานงานคณะที่ปรึกษา	1. ได้แนวทางการทำวิจัยในพื้นที่

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	การดำเนินงาน	ผลที่ได้รับ
พื้นที่ในเรื่องของการทำวิจัยและเครื่องมือต่าง ๆ	ทำวิจัยในพื้นที่ บ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ต.ภูซาง อ.ภูซาง จ.พะเยา	2. ทีมวิจัยเข้าพบที่ปรึกษาเพื่อพูดคุยแนวทางในการทำวิจัยและการใช้เครื่องมือเก็บข้อมูล 3. สรุปผลการประชุมหารือร่วมกัน	2. ได้สะท้อนปัญหาในการทำงาน
4.2 เวทีวางกรอบและแนวทางการวิจัยร่วมกับตัวแทนชุมชนองค์กรเครือข่ายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	- เพื่อวางกรอบและแนวทางการทำวิจัยร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง - เพื่อศึกษาศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่	1.ทีมงานเตรียมออกแบบเวทีประชุม 2. จัดเวทีประชุมการวางกรอบการดำเนินงานและแนวทางการวิจัย 3. สรุปและประเมินผล	1. ได้กรอบและแนวทางการวิจัย 2. ได้แลกเปลี่ยนมุมมองร่วมกับองค์กรเครือข่าย
4.3 ประชุมสรุปเลือกเครื่องมือที่จะนำมาใช้ในการเก็บข้อมูล	-เพื่อเลือกเครื่องมือในการเก็บข้อมูล	1. ทีมวิจัยสรุปความต้องการและข้อเสนอแนะของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 2. ทีมวิจัยเลือกเครื่องมือเน้นการมีส่วนร่วมของเยาวชนและคนในชุมชนผ่านเครื่องมือคลิปวิดีโอรูปแบบการทำการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ผ่านการทำสนทนากลุ่ม 3. ทีมวิจัยรวบรวมข้อมูลการท่องเที่ยวจาก	1.ได้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลวิจัย

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	การดำเนินงาน	ผลที่ได้รับ
		หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	
5. ลงพื้นที่วิจัยเก็บข้อมูล			
5.1 ทดลองใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล	- ฝึกการใช้เครื่องมือวิจัยในการเก็บข้อมูล - เพื่อให้ทีมวิจัยสามารถนำเครื่องมือวิจัยนำไปปรับใช้ในการทำงานวิจัยของตนเอง	1. ทีมวิจัยอบรมการใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล 2. ทีมวิจัยเยาวชนนำเสนอข้อมูลชุมชน 3. ทีมวิจัยแต่ละพื้นที่วางแผนการทำงานตลอดการทำวิจัย	1.ได้พัฒนาศักยภาพทีมวิจัยผ่านการใช้เครื่องมือ 2.ได้เครื่องมือไปใช้ในการเก็บข้อมูล
5.2 ลงพื้นที่เก็บข้อมูลศักยภาพของชุมชน ด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ ประเพณี วัฒนธรรม	- เพื่อเก็บข้อมูลศักยภาพชุมชนในด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม - เพื่อพัฒนาศักยภาพของทีมวิจัยจากใช้เครื่องมือวิจัยในการเก็บข้อมูล	1. ทีมวิจัยวางแผนการทำงาน 2. ทบทวนขั้นตอนการเก็บข้อมูล 3. ลงพื้นที่เก็บข้อมูลและสรุปข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่	1.ได้ข้อมูลศักยภาพชุมชนในด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม 2.ได้เห็นและพัฒนาศักยภาพการทำงานของทีมวิจัย
5.3 ศึกษาเส้นทางในชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว	- เพื่อสำรวจความเหมาะสมเส้นทางชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ - เพื่อพัฒนาศักยภาพของทีมวิจัยคนรุ่นใหม่และทีมวิจัยเยาวชน	1. ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่และทีมวิจัยเยาวชนร่วมกันออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยว 2. ปั่นจักรยานศึกษาเส้นทาง เพื่อดูความเหมาะสมของสถานที่และระยะเวลาในการ	1.ได้เส้นทางการท่องเที่ยวในชุมชน 2. ได้เห็นศักยภาพชุมชนในการจัดเส้นทางท่องเที่ยวและการ

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	การดำเนินงาน	ผลที่ได้รับ
		จัดกิจกรรม 3. สรุปข้อมูลความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับ	พัฒนาพื้นที่ในอนาคต 3. ได้เห็นศักยภาพทีมวิจัยในการลงพื้นที่สำรวจเส้นทางท่องเที่ยว
6. สรุปข้อมูลวิจัย พร้อมตามเก็บข้อมูลในส่วนที่ขาด 6.1 สรุปข้อมูลวิจัย	- เพื่อนำเสนอข้อมูลที่ได้ทำการวิจัยต่อชุมชนคนในพื้นที่ - เพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชน	1. ประชุมวางแผนกับทีมวิจัย 2. สรุปเนื้อหาที่มี และวางแผนเก็บข้อมูลในส่วนที่ขาดหาย 3. แบ่งหน้าที่ในการเก็บข้อมูลระหว่างทีมวิจัยคนรุ่นใหม่และทีมวิจัยเยาวชน	1.ได้ข้อมูลในการวิจัยจากากรเก็บข้อมูลทีมวิจัยร่วมกับคนในชุมชน 2. เนื่องจากสถานการณ์ของหมอกควันจากฝุ่น PM. 2.5 ในภาคเหนือที่มีสถานการณ์รุ่นแรง รวมทั้งการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 รวมทั้งการกักตัวเพื่อลดการแพร่ระบาดของภาครัฐ ทำให้การเก็บข้อมูลเป็นไปด้วยความล่าช้าเนื่องจากไม่สามารถเก็บข้อมูลในชุมชนได้

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	การดำเนินงาน	ผลที่ได้รับ
7. เวทีนำเสนอผลงานคืนข้อมูลแก่ชุมชน 7.1 นำเสนอคืนข้อมูลชุมชน (แลกเปลี่ยนกับชุมชน)	- เพื่อให้ชุมชนได้ถอดและสรุปบทเรียน นำมาแสดงถึงมุมมองแนวคิด สิ่งที่ตกผลึก - เพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชน	1. ประชุมวางแผน 2. ประสานงานติดต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการเข้าร่วม 3. จัดเวทีชี้แจงข้อมูลที่ได้ทำการวิจัยเพื่อฟังเสียงสะท้อนจากชุมชนยืนยันถึงข้อมูลความถูกต้อง 4. ประชุมสรุปงานเพื่อนำข้อมูลมาเป็นแนวทางการจัดการท่องเที่ยวชุมชนจากข้อมูลชุมชนที่ได้รวบรวมมา	1.ได้นำเสนอข้อมูลแก่ชุมชนและสะท้อนมุมมองแก่ชุมชนผ่านภาพถ่ายและการพูดคุยแลกเปลี่ยน 2.ได้แนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชน
8. ทดลองท่องเที่ยวชุมชน 8.1 เตรียมการทดลองและแลกเปลี่ยนสถานการณ์การท่องเที่ยว 8.2 อบรมทักษะการจัดเชฟเท	- เพื่อแลกเปลี่ยนมุมมอง แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวร่วมกับชุมชน - เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	1.ประสานงานทีมวิจัยชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมาร่วมแลกเปลี่ยน 2.แลกเปลี่ยนมุมมองการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน 3.สรุปแนวทางการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน 1.ประสานงานเชฟเจน ทีมวิจัยชุมชน	1.ได้รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวรูปแบบการพัฒนาอาหารท้องถิ่น 2. ได้แนวทางการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวในชุมชน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	การดำเนินงาน	ผลที่ได้รับ
เบิล	- เพื่อพัฒนาศักยภาพทีมในการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบเชฟเทเบิล - เพื่อวางแผน แบ่งบทบาทหน้าที่การจัดเชฟเทเบิล	วิสาหกิจโฮมฮอมฮัก ในการฝึกอบรมทักษะ 2. เข้าร่วมอบรมการจัดเชฟเทเบิล เช่น การเตรียมสถานที่ ครัว การทำอาหาร การเสิร์ฟอาหาร 3. แบ่งบทบาทหน้าที่ในการจัดเชฟเทเบิล	1. ได้พัฒนาทักษะการเป็นผู้ประกอบการร้านอาหาร 2. ได้พัฒนาทักษะการแปรรูปอาหาร
8.3 อบรมทักษะการจัดการการท่องเที่ยว	- เพื่อออกแบบการท่องเที่ยวในชุมชน - เพื่อพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยและเครือข่ายในการทำการท่องเที่ยว	1. ประสานงานเชฟเจน คุณหนุ่ย เริงระวี ทีมวิจัยชุมชน วิสาหกิจโฮมฮอมฮัก ในการฝึกอบรมทักษะ 2. เข้าร่วมการอบรมการจัดการท่องเที่ยว เช่น อาหาร ที่พัก เส้นทางท่องเที่ยว การบริการ 3. แบ่งบทบาทหน้าที่ตามความสนใจทดลองออกแบบการท่องเที่ยว	1. ได้พัฒนาทักษะการจัดการท่องเที่ยวด้านอาหาร ที่พัก เส้นทางท่องเที่ยว การบริการ 2. ได้พัฒนาศักยภาพผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและการค้นหาศักยภาพชุมชน
8.4 ทดลองการท่องเที่ยว	- เพื่อทดลองโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่	1. วางแผนโปรแกรมการท่องเที่ยว 2. แบ่งบทบาทหน้าที่ และเตรียมงาน 3. ทดลองการท่องเที่ยว	1. ได้ปรับและพัฒนาพื้นที่ใน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	การดำเนินงาน	ผลที่ได้รับ
	- เพื่อหาแนวทางปรับปรุงและพัฒนาการท่องเที่ยวต่อไป	4. นักท่องเที่ยวให้คำแนะนำและข้อเสอนแนะโปรแกรมการท่องเที่ยว	ชุมชนจากการทำการท่องเที่ยว 2. ได้พัฒนาศักยภาพทีมงานในการทำการท่องเที่ยว 3. ได้คำแนะนำและแนวทางการจัดการท่องเที่ยวต่อไป 4. ได้ทำความรู้จักเครือข่ายทำงานด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
9. เวทีถอดบทเรียน 9.1 ถอดบทเรียนทีมวิจัย	- เพื่อถอดทบเรียนการทำงานของทีมวิจัย - เพื่อพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยและคณะทำงานในการเขียนรายงานการวิจัย	1. นำเสนอผลการทำงาน 2. สะท้อนการทำงาน 3. สรุปการเรียนรู้ของทีมวิจัย	1.ได้สะท้อนการทำงานของตัวเองและคนในทีม 2.ได้นำข้อมูลไปพัฒนาการทำงานของทีมในครั้งถัดไป
10. เวทีร่วมกับส่วนกลาง 10.1 เวทีชี้แจงส่วนกลาง	- เพื่อสร้างความเข้าใจการดำเนินงานวิจัยร่วมกัน - เพื่อวางแผนการดำเนินงานวิจัยร่วมกัน	1. ส่วนกลางชี้แจงการทำงาน 2. วางแผนการดำเนินงานวิจัยร่วมกับทีมกลาง 3. สรุปการแผนการทำงาน	1.ได้ออกแบบแนวทางร่วมกับส่วนกลาง 2.ได้นำเสนอข้อมูลและปัญหาการทำวิจัยชุมชนและหา

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	การดำเนินงาน	ผลที่ได้รับ
			ทางออกร่วมกัน
10.2 เวทีออกแบบกระบวนกลางกับส่วนกลาง	- เพื่อออกแบบกระบวนการดำเนินการวิจัยให้สอดคล้องกับงานส่วนกลาง	1. ชี้แจงกระบวนการทำงาน 2. ทีมวิจัยร่วมกันออกแบบกระบวนกลางกับส่วนกลาง 3. ออกแบบแผนงานให้สอดคล้องกับงานในพื้นที่	1. ได้แนวทางการทำงานระหว่างส่วนกลางและทีมวิจัยในพื้นที่ 2. ได้แลกเปลี่ยนการทำงานกับพื้นที่วิจัยอื่นๆ
10.3 อบรมออนไลน์ติดตามสถานการณ์	- เพื่อติดตามการทำวิจัย ปัญหาที่พบของแต่ละพื้นที่ - เพื่อแลกเปลี่ยนรูปแบบการทำงานวิจัยชุมชน	1. ทีมวิจัยนำเสนอปัญหาที่พบและความคืบหน้าการทำวิจัย 2. การแลกเปลี่ยนมุมมองการทำงานในช่วงโควิด-19 3. การให้ข้อแสนอแนะและทางออกของปัญหาที่พบในพื้นที่	1. ได้นำเสนอข้อมูลในการทำงานวิจัยชุมชน 2. ได้ข้อเสนอและมุมมองใหม่ๆ มาใช้ทำงานในพื้นที่ 3. ได้เห็นปัญหาและการแก้ปัญหาการทำงานช่วงโควิด-19 ในแต่ละพื้นที่
10.4 อบรมออนไลน์การวิเคราะห์ข้อมูล	- เพื่อติดตามการทำงานวิจัยแต่ละพื้นที่	1. ทีมวิจัยแต่ละพื้นที่นำเสนอความคืบหน้าการทำงาน 2. เรียนรู้กระบวนการคิดวิเคราะห์ข้อมูล	1.ได้กระบวนการคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลไปใช้ในการทำวิจัย

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	การดำเนินงาน	ผลที่ได้รับ
	- เพื่อให้ความรู้การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากข้อมูลที่เก็บมาได้	และการสังเคราะห์ข้อมูล	
10. จัดทำสรุปรายงาน 10.1 จัดทำรายงาน	- เพื่อจัดทำรายงานการวิจัยฉบับความก้าวหน้า - เพื่อพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยและคณะทำงานในการเขียนรายงานการวิจัย	1.ทีมวิจัยประชุมสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมา 2. ทีมวิจัยเยาวชนแบ่งบทบาทหน้าที่ในการจัดทำรายงานการวิจัย 3. เขียนรายงานความก้าวหน้าในการดำเนินงาน 4. จัดส่งร่างรายงานให้ทีมพี่เลี้ยง ที่ปรึกษาช่วยให้ข้อเสนอแนะ 5. ปรับปรุงการเขียนเอกสารรายงานตามข้อเสนอแนะ 6. ส่งเอกสารรายงานความก้าวหน้าให้ทีมพี่เลี้ยงโครงการวิจัย 7. ส่งเอกสารรายงานให้แหล่งทุนพิจารณา	1.การทำเล่มรายงานฉบับสมบูรณ์ 2. การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยในการเขียนเล่มรายงานฉบับสมบูรณ์

ภาคผนวก ข

การนำผลจากโครงการไปใช้ประโยชน์

ผลจากการนำโครงการนี้ไปใช้ประโยชน์

ผลจากโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ของชุมชนบ้านหนองเลาและบ้านธาตุภูซาง ต.ภูซาง อ.ภูซาง จ.พะเยา พบว่าชุมชนมีศักยภาพในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในด้านวัฒนธรรมที่โดดเด่น โดยเฉพาะเรื่อง “อาหาร” วัฒนธรรมการกินเป็นเรื่องสำคัญที่สื่อถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชน ที่แฝงไว้ในขนบและประเพณี ตามความเชื่อและเคารพในสิ่งที่ธรรมชาติสร้างสรรค์ ผ่านการปรุงแต่งวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น แปรเปลี่ยนเป็นอาหารและเมนูที่หลากหลาย ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่ยังคงดำรงอยู่ควบคู่ไปกับวัฒนธรรมไทลื้อในด้านอื่น ๆ

โครงการ Good morning Phusang เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นพัฒนาศักยภาพชุมชนในด้านการทำอาหาร และทดลองจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งมีทีมวิจัยคนรุ่นใหม่ ทีมวิจัยชุมชนและกลุ่มวิสาหกิจโฮม ฮอม ฮัก บ้านหนองเลาเข้ารับการพัฒนาศักยภาพ โดยมีวิทยากร เชฟพี่เจนและทีมงานเข้ามาแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ผ่านการฝึกทำอาหารร่วมกันตลอดระยะเวลาโครงการวิจัย โดยเชฟเจนเข้ามาฝึกฝนทักษะการทำอาหารให้แก่เยาวชนในชุมชน ผ่านการแข่งขันการทำอาหาร ค้นหาวัตถุดิบในชุมชนมาทำอาหารต้นทุน 0 บาท คือใช้วัตถุดิบที่หาได้ตามบ้านเรือน มาปรุงแต่งเป็นอาหารที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ ไม่ใช่วัตถุปรุงแต่งอาหารสังเคราะห์ ทำให้เยาวชนได้เห็นคุณค่าและประโยชน์ของวัตถุดิบในท้องถิ่น และฝึกฝนทักษะการประกอบอาหาร ตั้งแต่การวางแผน หาวัตถุดิบ การประกอบอาหาร การเสิร์ฟอาหาร และการเก็บครัว การประกอบอาหารที่ไม่ใช่แค่อร่อยแต่หน้าตาและประโยชน์ก็ควรมีเช่นกัน นอกจากจะได้ฝึกฝนการประกอบอาหารแล้วยังได้เรียนรู้การทำงานร่วมกับคนในทีมให้งานสำเร็จได้ตรงเวลาด้วย และผู้ใหญ่ในชุมชนก็ได้เห็นศักยภาพของเยาวชนในการทำงาน กิจกรรมนี้จึงเป็นการฝึกฝนทักษะของเยาวชนในการเป็นผู้จัดการท่องเที่ยวชุมชน โดยมุ่งเน้นให้เยาวชนรู้จักตัวเอง รู้จักชุมชนก่อน จึงสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้แก่นักท่องเที่ยวได้ ดังนั้นประโยชน์ของการจัดโครงการนี้ จึงทำให้ชุมชนเห็นแนวทางการพัฒนาชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทีมเยาวชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้พัฒนาศักยภาพในการเป็นตัวแทนชุมชนจัดการท่องเที่ยวและสามารถพัฒนาเป็นชุมชนต้นแบบในการจัดการท่องเที่ยวโดยเยาวชนและกลุ่มวิสาหกิจที่สามารถทำงานร่วมกันระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ได้ อีกทั้งการนำอาหารพื้นถิ่นที่สะท้อนวัฒนธรรมมาใช้เป็นหัวใจสำคัญในการท่องเที่ยว จึงเป็นการสร้างแนวทางการพัฒนาอาหารให้สามารถต่อยอดเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวอื่นให้คนในชุมชนได้เรียนรู้และพัฒนาต่อไป

การใช้ประโยชน์จากโครงการวิจัยนี้ในบทบาทของทีมวิจัย สามารถที่จะนำชุดข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการพัฒนากระบวนการทำงานกับชุมชน การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย และต่อยอดการทำงานในพื้นที่บ้านหนองเลา และบ้านธาตุภูซางในอนาคต เพราะหลังจากเสร็จสิ้นโครงการนี้ได้แนวทางการจัดการท่องเที่ยวในเชิงอาหารสะท้อนวัฒนธรรม ซึ่งการจัดการท่องเที่ยวจะต้องมีการศึกษาและพัฒนาการสิ่งอำนวยความสะดวกด้านอื่นให้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามา เช่น ด้านที่พัก ด้านการจัดเส้นทางท่องเที่ยว ด้านการเดินทาง ด้านสาธารณูปโภคที่สนับสนุนนักท่องเที่ยว เป็นต้น จึงเป็นการศึกษาในขั้นตอนต่อไปของทีมวิจัยในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชนที่จะต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ภาคผนวก ค

บันทึกการเดินทางสำรวจการท่องเที่ยวละอ่อนโฮม

บันทึกการเดินทางสำรวจการท่องเที่ยวละอ่อนโฮม

ความรู้สึกที่มีระหว่างทำกิจกรรม ....

ลำดับ	สิ่งที่ชอบ	สิ่งที่ไม่ชอบ
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		

อยากให้มีอะไรเพิ่มเติมแล้วจะสนุกขึ้น ....

ลำดับ	ข้อเสนอแนะ	เหตุผล
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		

วันนี้เราปั่นไปที่ไหนกันบ้าง ....

ลำดับ	สถานที่	สิ่งที่ได้เรียนรู้
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		

วันนี้เราไปคุยกับใครมาบ้าง ....

ลำดับ	ชื่อ และ งานที่ทำ	สิ่งที่ได้เรียนรู้
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		

ให้คะแนนกันหน่อย ....

ลำดับ	หัวข้อ	คะแนน
1	ถนนที่เราปั่น	
2	ร้านอาหารที่เราไป	
3	ความรู้ที่ได้เพิ่มขึ้นจากเดิม	
4	ความสวยงามของสถานที่	
5	ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ	
6	ผู้คนในชุมชนช่วยเหลือนักท่องเที่ยว	
7	ความปลอดภัยจากอาชญากรรม	
8	ถ้าเราเป็นไกด์ ให้คะแนนตัวเองเท่าไร	
9	ทริปนี้ล่ะ เหมาะกับพานักท่องเที่ยวไปไหม	
10	เพื่อน ๆ และทีมงานวันนี้ล่ะ	

มันจะเจ๋งมากเลยถ้าหาก

อยากเขียนอะไร เขียนเลย ....

ภาคผนวก ง

รูปภาพการดำเนินกิจกรรม

รูปภาพการดำเนินกิจกรรม

1. เวทีพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย

1.1 เวทีประชุมออกแบบกระบวนการทำงานวิจัยร่วมกับคณะทำงานวิจัยโครงการหลัก ณ เรือนพฤกษา 2 บูติค รีสอร์ท จังหวัดนนทบุรี

ภาพที่ 1 เวทีประชุมออกแบบกระบวนการทำงานวิจัยร่วมกับคณะทำงานวิจัยโครงการหลัก

ภาพที่ 2 เวทีประชุมออกแบบกระบวนการทำงานวิจัยร่วมกับคณะทำงานวิจัยโครงการหลัก

1.2. เวทีการอบรมการใช้เครื่องมือการวิจัย
ณ อุทยานแห่งชาติภูซาง ตำบลภูซาง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 3 เวทีการอบรมการใช้เครื่องมือการวิจัย

ภาพที่ 4 เวทีการอบรมการใช้เครื่องมือการวิจัย

1.3 การติดตามสนับสนุนการดำเนินงานจากทีมพี่เลี้ยงพื้นที่และคณะทำงานวิจัยโครงการหลัก (มอส.) ณ อุทยานแห่งชาติภูซาง ตำบลภูซาง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 5 การติดตามสนับสนุนการดำเนินงานจากทีมพี่เลี้ยงพื้นที่และคณะทำงานวิจัยโครงการหลัก

ภาพที่ 6 การติดตามสนับสนุนการดำเนินงานจากทีมพี่เลี้ยงพื้นที่และคณะทำงานวิจัยโครงการหลัก

2. เวทีชี้แจงโครงการวิจัย

2.1 เวทีชี้แจงในการประชุมหมู่บ้าน

ณ อุทยานแห่งชาติภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 7 เวทีชี้แจงในการประชุมหมู่บ้าน

ภาพที่ 8 เวทีชี้แจงในการประชุมหมู่บ้าน

2.2 เวทีประชุมชี้แจงโครงการร่วมกับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ
ณ อุทยานแห่งชาติภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 9 เวทีประชุมชี้แจงโครงการร่วมกับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ

ภาพที่ 10 เวทีประชุมชี้แจงโครงการร่วมกับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ

3. ทบทวนเอกสารและศึกษางานที่เกี่ยวข้อง

3.1 ทบทวนเอกสารเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพชุมชน ณ ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

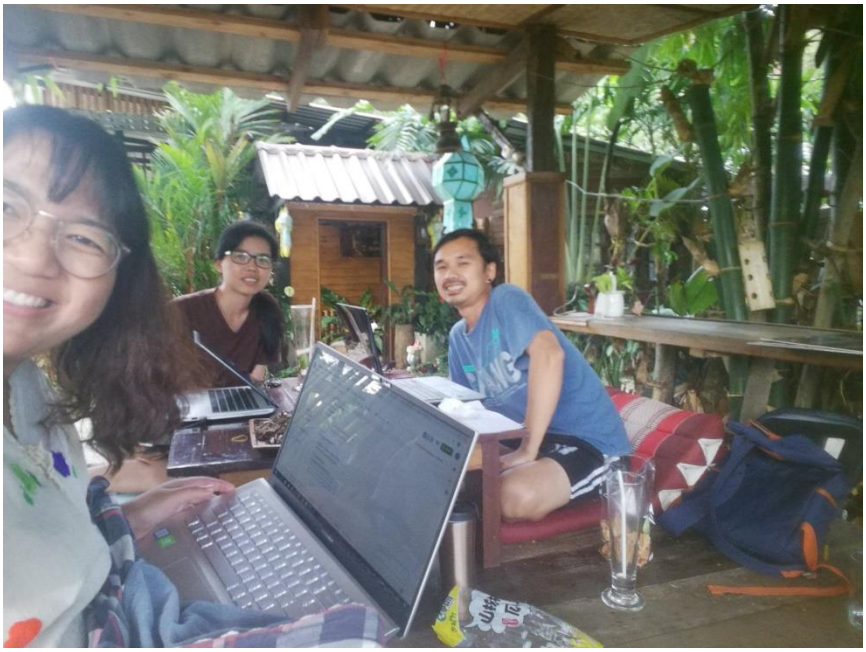

ภาพที่ 11 ทบทวนเอกสารเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพชุมชน

ภาพที่ 12 ทบทวนเอกสารเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพชุมชน

3.2 ทบทวนเอกสารเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยเยาวชน ณ บ้านหนองเลา ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 13 ทบทวนเอกสารเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยเยาวชน

ภาพที่ 14 ทบทวนเอกสารเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยเยาวชน

4. ประชุมเตรียมทีมวิจัยและออกแบบเครื่องมือการลงเก็บข้อมูลวิจัย

4.1 ประชุมร่วมกับที่ปรึกษาในพื้นที่ในเรื่องของการทำวิจัยและเครื่องมือต่าง ๆ ณ ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 15 ประชุมร่วมกับที่ปรึกษาในพื้นที่ในเรื่องของการทำวิจัยและเครื่องมือต่าง ๆ

ภาพที่ 16 ประชุมร่วมกับที่ปรึกษาในพื้นที่ในเรื่องของการทำวิจัยและเครื่องมือต่าง ๆ

4.2 เวทีวางกรอบและแนวทางการวิจัยร่วมกับตัวแทนชุมชนองค์กรเครือข่ายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ณ องค์การบริหารส่วนตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 17 เวทีวางกรอบและแนวทางการวิจัยร่วมกับตัวแทนชุมชนองค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

ภาพที่ 18 เวทีวางกรอบและแนวทางการวิจัยร่วมกับตัวแทนชุมชนองค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

4.3 ประชุมสรุปเลือกเครื่องมือที่จะนำมาใช้ในการเก็บข้อมูล
ณ บ้านหนองเลา อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 19 ประชุมสรุปเลือกเครื่องมือที่จะนำมาใช้ในการเก็บข้อมูล

ภาพที่ 20 ประชุมสรุปเลือกเครื่องมือที่จะนำมาใช้ในการเก็บข้อมูล

5. ลงพื้นที่วิจัยเก็บข้อมูล

5.1 ทดลองใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล

ณ อุทยานแห่งชาติภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 21 ทดลองใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล

ภาพที่ 22 ทดลองใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล

5.2 ลงพื้นที่เก็บข้อมูลศักยภาพของชุมชน
ณ บ้านหนองเลา บ้านธาตุภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 23 ลงพื้นที่เก็บข้อมูลศักยภาพของชุมชน

ภาพที่ 24 ลงพื้นที่เก็บข้อมูลศักยภาพของชุมชน

5.3 ศึกษาเส้นทางในชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว
ณ บ้านหนองเลา บ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 25 ศึกษาเส้นทางในชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว

ภาพที่ 26 ศึกษาเส้นทางในชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว

5.4 ลงพื้นที่เก็บข้อมูลศักยภาพทางด้านสังคมของชุมชน

ณ บ้านหนองเลา บ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 27 ลงพื้นที่เก็บข้อมูลศักยภาพทางด้านสังคมของชุมชน

ภาพที่ 28 ลงพื้นที่เก็บข้อมูลศักยภาพทางด้านสังคมของชุมชน

5.5 รวบรวมและจัดพิมพ์ข้อมูล

ณ บ้านหนองเลา บ้านธาตุภูซาง ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 29 รวบรวมและจัดพิมพ์ข้อมูล

ภาพที่ 30 รวบรวมและจัดพิมพ์ข้อมูล

6. สรุปข้อมูลวิจัย พร้อมตามเก็บข้อมูลในส่วนที่ขาด

6.1 สรุปข้อมูลวิจัย

ภาพที่ 31 การประชุมสรุปข้อมูลจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์คนในชุมชน

ภาพที่ 32 ลงพื้นที่เก็บข้อมูลเพิ่มเติ

7. เวทีนำเสนอผลงานคืนข้อมูลแก่ชุมชน

7.1 กิจกรรมเวทีถอดบทเรียนร่วมกับชุมชน(คืนข้อมูลชุมชน)

ภาพที่ 33 กิจกรรมสันทนาการก่อนเข้ากระบวน

ภาพที่ 34 ทบทวนและโดยให้เครื่องมือก่อนลงพื้นที่

ภาพที่ 35 แบ่งกลุ่มลงเก็บข้อมูล

ภาพที่ 36 แบ่งกลุ่มลงเก็บข้อมูล

ภาพที่ 37 เริ่มทำข้อมูลเตรียมนำเสนอเพื่อน

ภาพที่ 38 ทำข้อมูลเตรียมนำเสนอเพื่อน

ภาพที่ 39 บรรยากาศระหว่างช่วงพัก

ภาพที่ 40 นำเสนอผ่านการสร้างชินงานศิลปะ

ภาพที่ 41 นำเสนอผ่านการทำสื่อ VDO

ภาพที่ 42 นำเสนอผ่านการทำสื่อ VD

8. ทดลองท่องเที่ยวชุมชน

8.1 กิจกรรมเวทีเตรียมการทดการทดลองและแลกเปลี่ยนสถานการณ์การท่องเที่ยว

ภาพที่ 43 ก่อนเริ่มกิจกรรม ผู้เข้าร่วมเริ่มดูภาพ

ภาพที่ 44 บรรยากาศวงคุยแลกเปลี่ยนมุมมอง

ภาพที่ 45 บรรยากาศวงคุย

ภาพที่ 46 บรรยากาศวงคุย

8.2 กิจกรรมเวทีการอบรมทักษะการจัดทำ Chef table

ภาพที่ 47 ประชุมทีม

ภาพที่ 48 เริ่มลงมือทำเมนู

ภาพที่ 49 Chef รุ่นเล็ก

ภาพที่ 50 กิจกรรมอบรมวันที่ 2

ภาพที่ 51 ทีมวิสาหกิจชุมชน

ภาพที่ 52 น้องๆฝึกจัดจาน

ภาพที่ 53 ทีมเมนูน้ำ

ภาพที่ 54 ทีมกาแฟ

ภาพที่ 55 ทีมเตรียมอุปกรณ์

ภาพที่ 57 ตัวอย่างเมนูที่จะทำ

ภาพที่ 56 ตัวอย่างเมนูที่จะทำออกแบบโดยเยาวชนละอ่อนHome

8.3 กิจกรรมเวทีการอบรมการจัดการการท่องเที่ยว

ภาพที่ 58 บรรยากาศช่วงเริ่มกิจกรรม

ภาพที่ 59 ช่วงกิจกรรมวันแรก

ภาพที่ 60 การฝึกอบรมการจัดการท่องเที่ยวแก่เยาวชนและผู้ใหญ่

ภาพที่ 61 วันที่ 2 การเข้ารวมอบรมการจัดการท่องเที่ยวโดยคุณสุขใจ เจ้าของฟาร์มเห็ดสุขใจ

8.4 กิจกรรมการทดลองทำการท่องเที่ยว

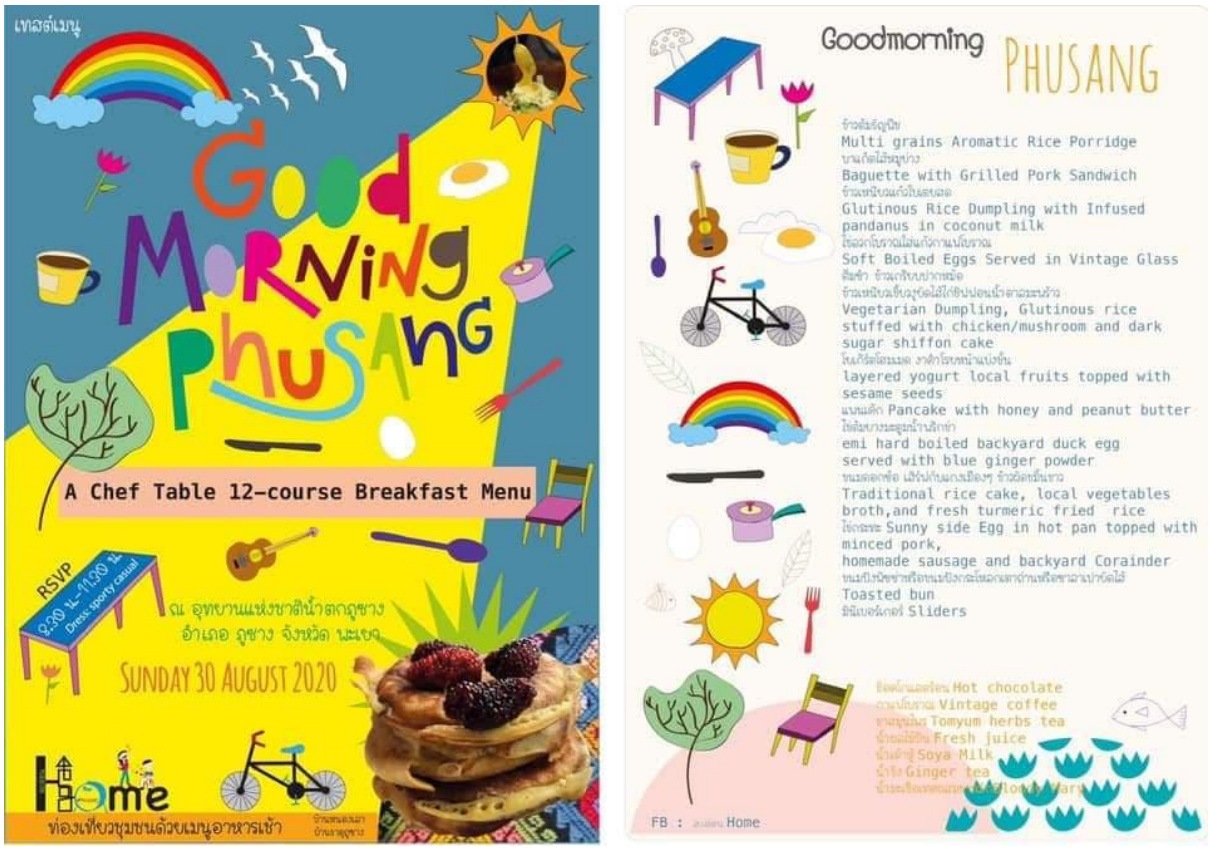

ภาพที่ 62 สูจิบัตรการจัดกิจกรรม Chef table โดยจะเป็นเมนูและบัตรเชิญ

ภาพที่ 63 ทีมงานหลักในการจัด

ภาพที่ 64 ทีมครัว

ภาพที่ 65 บรรยากาศก่อนเริ่มงาน

ภาพที่ 66 อาหารที่เสิร์ฟในอาหารยามเช้า

ภาพที่ 67 อาหารยามเช้า

ภาพที่ 68 โต๊ะอาหาร

ภาพที่ 69 ลักษณะการรับประทานอาหารแบบ chef table ในบรรยากาศท่ามกลางธรรมชาติ

ภาพที่ 70 บรรยากาศบนโต๊ะอาหาร

ภาพที่ 71 เชฟเจน สุวิตรา ว่องวารี

ภาพที่ 72 หัวหน้าอุทยานแห่งชาติภูซาง กล่าวเปิดต้อนรับ

ภาพที่ 73 ท่าน ผอ. ททท.เชียงราย

ภาพที่ 74 บรรยากาศการแลกเปลี่ยน(ภูซาง,หอการค้าพะเยา,ปลัดอำเภอภูซาง)

ภาพที่ 75 อาจารย์ที่ปรึกษาและท่านรองอธิการ ม.พะเยา

ภาพที่ 76 ผู้นำชุมชนบ้านหนองเลา ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา

ภาพที่ 77 บรรยากาศงาน

ภาพที่ 78 ทีมงาน Good morning Phusang และแขกที่มีร่วมรับประทานอาหาร

ภาพที่ 79 ทีมงานGood morning Phusang ได้แก่ ทีมเชฟเจน กลุ่มละอ่อนHome วิสาหกิจโฮมฮอมฮักและทีมวิจัย

ภาคผนวก จ

ประวัติทีมวิจัย

รายชื่อทีมวิจัย

ทีมวิจัยคนรุ่นใหม่

ลำดับ	รายชื่อ	ตำแหน่ง
1	นายวรสถิตย์ บัวแดง (ภูซาง)	หัวหน้าโครงการ
2	นางสาวปิยาพัชร บัวชุม (น้ำอ้อย)	ทีมหลักกลุ่ม MOOSE
3	นางสาวปัทมาพร บัวแดง (นิ)	ทีมหลักกลุ่ม MOOSE
4	นางสาวกัญธิมา มงคลดี (แอมมี่)	ทีมหลักกลุ่ม MOOSE
5	นางสาวเนตรชนก แดงชาติ (เบล)	ทีมหลักกลุ่ม MOOSE
6	นายสมชาย กู้วัฒนสกุล (สมชาย)	ทีมหลักกลุ่ม MOOSE

ทีมวิจัยเยาวชน

ลำดับ	รายชื่อ	ตำแหน่ง
1	นางสาวกชพรรณ จันอิน (โก๊ะ)	ทีมร่วมกลุ่มละอ่อนHome
2	นางสาวสุภาพร ขอดเฟย (บีม)	ทีมร่วมกลุ่มละอ่อนHome
3	เด็กหญิงพัชริดา เบ็ญชา (แฟง)	ทีมร่วมกลุ่มละอ่อนHome
4	เด็กหญิงมัลลิกา สุใจยา (มิ้ม)	ทีมร่วมกลุ่มละอ่อนHome
5	เด็กชายคมกริช ดวงอุดสา (ดีโด้)	ทีมร่วมกลุ่มละอ่อนHome
6	ฝนทิพย์ พลช่วย (วุ้นเส้น)	ทีมร่วมกลุ่มละอ่อนHome
7	เด็กชายบรรยวัสถ์ อินทสุวรรณ์ (ซีต้า)	ทีมร่วมกลุ่มละอ่อนHome
8	เด็กชายธนกฤต สุใจยา (แม็ค)	ทีมร่วมกลุ่มละอ่อนHome
9	เด็กชายสหรัฐ แก้วกันทะ (โปรเจค)	ทีมร่วมกลุ่มละอ่อนHome
10	นางสาวนรีรัตน์ บุญประเสริฐ (อุ้งอิง)	ทีมร่วมกลุ่มละอ่อนHome
11	เด็กหญิงศิรินทรา กอตัน (ฝ้าย)	ทีมร่วมกลุ่มละอ่อนHome
12	เด็กหญิงกิติญาดา ยะมงคล (วิว)	ทีมร่วมกลุ่มละอ่อนHome

ที่ปรึกษา

ลำดับ	รายชื่อ	ตำแหน่ง
1	นายพงศกร กาวิชัย (อาจารย์ฝุ่น)	ที่ปรึกษาหลัก
2	ดร.ฤทัยภัทร พิมลศรี (อาจารย์กุ้ง)	ที่ปรึกษาร่วม
3	คุณสุวิตรา ว่องวารี (เชฟเจน)	ที่ปรึกษาร่วม
4	นายวสันต์ สุธรรมมา (ครูสัน)	ที่ปรึกษา
5	นางวรวลัญจ์ สิงห์สุวรรณ์ (ครูนี)	ที่ปรึกษา

ประวัตินักวิจัย

หัวหน้าโครงการ ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) **:** นาย วรสถิตย์ บัวแดง
ตำแหน่งปัจจุบัน : หัวหน้า กลุ่มอาสาสมัครเพื่อการพัฒนาศักยภาพสังคม (MOOSE**)**
สถานที่ติดต่อ (ที่อยู่ที่ทำงาน) **:** 9 หมู่ 10 ตำบลภูซาง อำเภอภูซาง จังหวัด พะเยา 56110
โทรศัพท์มือถือ 091-0788042 **E-mail :** Needfrored@hotmail.com
สถานที่ติดต่อ (ที่บ้าน) : 18 หมู่ 8 ตำบล ภูซาง อำเภอ ภูซาง จังหวัด พะเยา 56110
ประวัติการศึกษา (ปริญญาตรี-เอก ; สาขา และสถาบัน) :
การศึกษานอกระบบ อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา
ภาระงานในปัจจุบัน (งานประจำที่รับผิดชอบ) : พี่เลี้ยงกลุ่มเยาวชนละอ่อนHome และทีมยุทธศาสตร์งานพัฒนาชุมชนภายใต้กลุ่มอาสาสมัครเพื่อการพัฒนาศักยภาพสังคม (MOOSE)

<u>นักวิจัยร่วมโครงการ</u>
ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) **:** ปิยาพัชร บัวชุม
ตำแหน่งปัจจุบัน (ในชุมชน/ทางวิชาการ/ราชการ) **:** พนักงานกลุ่ม Moose
สถานที่ติดต่อ (ที่อยู่ที่ทำงาน) **:** 9 หมู่ 10 ตำบล ภูซาง อำเภอ ภูซาง จังหวัดพะเยา
โทรศัพท์มือถือ 0821232312 **E-mail :** piyaphat.bua@gmail.com
สถานที่ติดต่อ (ที่บ้าน) : 91 ม.9 ต.โคกหินแฮ่ อ.เรณูนคร จ.นครพนม 48170
ประวัติการศึกษา (ปริญญาตรี-เอก ; สาขา และสถาบัน) :

ปริญญาตรี วิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการอาหาร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปริญญาบัณฑิต หลักสูตรบัณฑิตอาสาสมัคร วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นักวิจัยร่วมโครงการ

ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) **:** นางสาว ปัทมาพร บัวแดง
ตำแหน่งปัจจุบัน (ในชุมชน/ทางวิชาการ/ราชการ) **:** เจ้าหน้าที่ความปลอดภัยอาชีวอนามัยและสิ่งแวดล้อม
สถานที่ติดต่อ (ที่อยู่ที่ทำงาน) **:** -
โทรศัพท์มือถือ 081-3529146 **E-mail :** pattamaporn.buadaeng@gmail.com
สถานที่ติดต่อ (ที่บ้าน) : 18 หมู่ 8 ตำบล ภูซาง อำเภอ ภูซาง จังหวัด พะเยา 56110
ประวัติการศึกษา (ปริญญาตรี-เอก ; สาขา และสถาบัน)
ปริญญาตรี คณะพยาบาลศาสตร์ สาขาพยาบาลศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ปริญญาโท คณะสาธารณสุขศาสตร์ สาขาอาชีวอนามัยและความปลอดภัย มหาวิทยาลัยบูรพา

นักวิจัยร่วมโครงการ

ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) **:** นางสาว กัญธิมา มงคลดี
ตำแหน่งปัจจุบัน (ในชุมชน/ทางวิชาการ/ราชการ) **:** ประธานกลุ่มวิสาหกิจแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านหนองเลา (Home Hom Huk)
สถานที่ติดต่อ (ที่อยู่ที่ทำงาน) **:** 9 หมู่ 10 ตำบล ภูซาง อำเภอ ภูซาง จังหวัดพะเยา
สถานที่ติดต่อ (ที่บ้าน) : 18 หมู่ 8 ตำบล ภูซาง อำเภอ ภูซาง จังหวัด พะเยา 56110
โทรศัพท์มือถือ 083-0449564 **E-mail :** Guammamy@gmail.com
ประวัติการศึกษา (ปริญญาตรี-เอก; สาขาและสถาบัน) :
ปวส. สาขาการตลาด วิทยาลัยพานิชยการเชียงราย

นักวิจัยร่วมโครงการ

ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) **:** นางสาวเนตรชนก แดงชาติ
ตำแหน่งปัจจุบัน (ในชุมชน/ทางวิชาการ/ราชการ) **:** ผู้ช่วยนักวิจัย
สถานที่ติดต่อ (ที่อยู่ที่ทำงาน) **:** -

โทรศัพท์มือถือ 0979824389 **E-mail :** bellnedchanok@gmail.com
สถานที่ติดต่อ (ที่บ้าน) : 368 หมู่ 1 ตำบลเวียง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย 57160
ประวัติการศึกษา (ปริญญาตรี-เอก ; สาขา และสถาบัน) :
วิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2551)

<u>นักวิจัยร่วมโครงการ</u>

ชื่อ-สกุล (ภาษาไทย) **:** นาย สมชาย กู้วัฒนสกุล
ตำแหน่งปัจจุบัน (ในชุมชน/ทางวิชาการ/ราชการ) **:** -
สถานที่ติดต่อ (ที่อยู่ที่ทำงาน) **:** -
โทรศัพท์มือถือ : 0910788042 **E-mail :** Somchai_376@hotmail.com
สถานที่ติดต่อ (ที่บ้าน) : 161/1 หมู่ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย 57140
ประวัติการศึกษา (ปริญญาตรี-เอก ; สาขา และสถาบัน) :
ปริญญาตรี สำนักวิชา บริหารรัฐกิจ สาขา รัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย